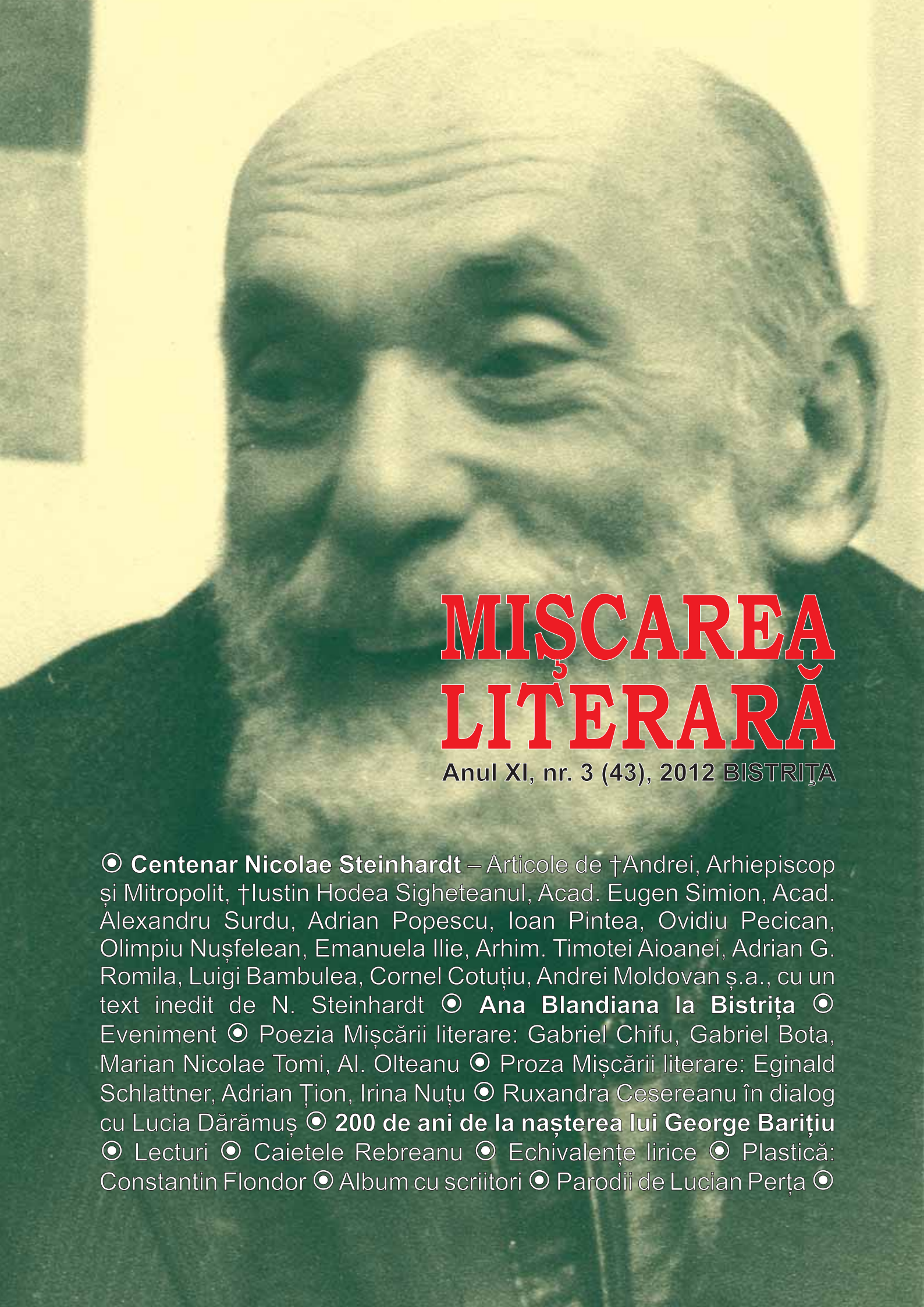

MIȘCAREA LITERARĂ

Anul XI, nr. 3 (43), 2012 BISTRIȚA

◎ **Centenar Nicolae Steinhardt** – Articole de †Andrei, Arhiepiscop și Mitropolit, †Iustin Hodea Sigheteanul, Acad. Eugen Simion, Acad. Alexandru Surdu, Adrian Popescu, Ioan Pinteă, Ovidiu Pecican, Olimpiu Nușfelean, Emanuela Ilie, Arhim. Timotei Aioanei, Adrian G. Romila, Luigi Bambulea, Cornel Cotuțiu, Andrei Moldovan ș.a., cu un text inedit de N. Steinhardt ◎ **Ana Blandiana la Bistrița** ◎ Eveniment ◎ Poezia Mișcării literare: Gabriel Chifu, Gabriel Bota, Marian Nicolae Tomi, Al. Olteanu ◎ Proza Mișcării literare: Eginald Schlattner, Adrian Țion, Irina Nuțu ◎ Ruxandra Cesereanu în dialog cu Lucia Dărămuș ◎ **200 de ani de la nașterea lui George Barițiu** ◎ Lecturi ◎ Caietele Rebreanu ◎ Echivalențe lirice ◎ Plastică: Constantin Flondor ◎ Album cu scriitori ◎ Parodii de Lucian Perța ◎

CUPRINS

Editorial: Literatura fericită/ 1	
† ANDREI, Arhiepiscop și Mitropolit: Eu m-am născut în lume să dăruiesc, să mă dăruiesc, oricând și orișicărui.../ 2	
† Iustin HODEA SIGHETEANUL Președintele Fundației „N. Steinhardt”: Monahul Nicolae Delarohia, cărturarul mărturisitor/ 6	
Acad. Eugen SIMION: Nicolae Steinhardt/ 11	
Acad. Alexandru SURDU: Nicolae Steinhardt. Despre fericire/ 14	
Ioan PINTEA: N. Steinhardt, Marcel Proust și alți câțiva. A patra soluție/ 17	
Florin CARAGIU: Nicolae Steinhardt – creștinismul în actualitate/ 22	
Olimpiu NUȘFELEAN: Prin cărți spre sine sau Intrarea în textul-destin/ 26	
Ștefan ILOAIE: Moralitatea – aspect definitoriu al comportamentului uman, în viziunea lui N. Steinhardt/ 28	
Arhim. Timotei AIOANEI: Monahul mărturisitor Nicolae Steinhardt de la Rohia/ 33	
Adrian G. ROMILA: Predicile părintelui Nicolae Steinhardt sau tehnica ecumenismului cultural/ 35	
Adrian MUREȘAN: Despre importanța studiului eseisticii lui N. Steinhardt/ 37	
Luigi BAMBULEA: De la Păltiniș la Rohia. Școală culturală și sarcină spirituală/ 40	
Dan D. IACOB: Nicolae Steinhardt și Constantin Noica, sau prietenia în aprigul secol XX/ 44	
Marius Dumitru LINTE: Dreptul la răscruce/ 47	
Andrei MOLDOVAN: Nicolae Steinhardt și socialismul/ 53	
Emanuela ILIE: N. Steinhardt, „un mordu du cinéma”/ 58	
Cristian VIERU: N. Steinhardt – Cu timp și fără timp Un mozaic al receptării/ 65	
Adrian POPESCU: In memoriam N. Steinhardt/ 67	
Aurel PODARU: Amintiri despre Nicolae Steinhardt/ 69	
Ion FILIPCIUC: Într-o dimineață însoțită în bătaile clopotului.../ 72	
Marius VASILEANU: Pe Calea lui N. Steinhardt/ 75	
Dorin PLOSCARU: Urcând pe jos de la Tîrgu Lăpuș la Rohia/ 77	
Ovidiu PECICAN: Iscarea vocilor/ 79	
Cornel COTUȚIU: „Rețin un moment, oarecum amuzant...”/ 81	
Radu SĂPLĂCAN: Ispita, licorna și hieroglifa/ 84	
N. STEINHARDT – inedit: André Gide/ 86	
N. Steinhardt. Repere biobibliografice/ 90	
Fotoalbum N. Steinhardt/ 94	
Andrei MOLDOVAN: Câmpul cuantic al poeziei/ 95	
Andrea HEDEȘ: New Age/ 99	
Virgil RAȚIU: O antologie lirică de Victor Știr/ 101	
Florin Toader TOMOIOAGĂ: Mărturisirile ucenicului sau un altfel de Jurnal al fericirii/ 103	
Ion Radu ZĂGREANU: Prin ungherele istoriei în căutarea adevărului/ 106	
Gabriel CHIFU: Cel nou/ 108	
Ion BUZAȘ: George Barițiu și Andrei Mureșanu/ 109	
Gabriel BÔTA: Poezii/ 112	
Eginald SCHLATTNER: O țigaretă/ 115	
Ruxandra Cesereanu în dialog cu Lucia Dărămuș/ 121	
Andrea HEDEȘ: Argintarul cu roze/ 125	
Marian Nicolae TOMI: Poezii/ 127	
Alexandru OLTEANU: Poezii/ 129	
Adrian ȚION: Bila albă, bila neagră/ 131	
Irina NUȚU: Dansând cu umbra ei/ 135	
Virgil RAȚIU: O gură de aer de George Orwell/ 140	
Ionel POPA: Toposul războiului/ 142	
Andrei Moldovan: Bicentenarul unei comemorări/ 153	
Nicolae IORGA: Centenarul răpirii Basarabiei/ 155	
Joaquín Lameiro TENREIRO: Poeme/ 157	
Dan HĂULICĂ: Flondor: reflexiune și creație/ 161	
Album cu scriitori/ 163	
Menuț MAXIMINIAN: Ana Blandiana la Bistrița/ 167	
Lucian PERȚA: Parodii pur și simplu/ 173	
CITITOR DE REVISTE/ 175	

Revistă de literatură, artă, cultură
Serie nouă

Anul XI, nr. 3 (43), 2012, Bistrița

Apare trimestrial
sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Editor: Consiliul Județean Bistrița-Năsăud

Director fondator: Liviu Rebreanu (1924)

Redacția:

Olimpiu NUȘFELEAN (director)

Ioan PINTEA (redactor șef)

Ion MOISE (redactor șef adjunct)

Virgil RAȚIU (secretar de redacție)

Andrei MOLDOVAN

Coperta: Marcel LUPȘE

(În imagine N. Steinhardt la Bistrița,
fotografie de Nicolae Mucea)

Număr ilustrat cu lucrări

de Constantin FLONDOR

Tehnoredactare: Adrian NĂSTASE

Adresa redacției: Bistrița,

str. Arțarilor, nr. 46/A/16, 420069

Telefon/fax: 0749.248708, 0263.233345

E-mail: olimpiu49@yahoo.com

ioanpinte2002@yahoo.com

Web: www.miscarealiterara.ro

Administrația: Centrul Județean pentru Cultură

Bistrița-Năsăud, str. Grigore Bălan, nr. 11, Bistrița

Marketing: Alexandru CÂȚCĂUAN,

Casa de Cultură a Sindicatelor, Bistrița.

Aparițiile inițiale ale revistei au fost sprijinite

de Casa de Cultură a Sindicatelor

și S.C. Aletheia, Bistrița.

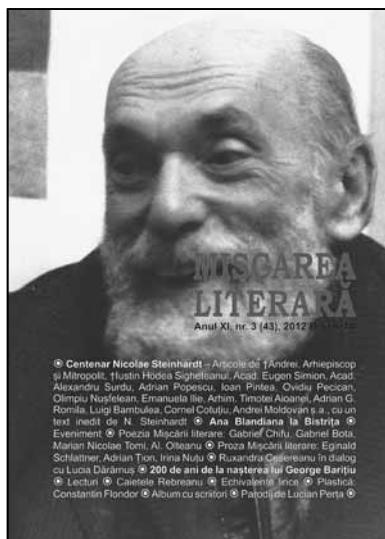
Revista apare cu sprijinul Asociației Culturale

Liviu Rebreanu – Mișcarea literară

Revista Mișcarea literară este membră A.R.I.E.L.

Tiparul: S.C. Eikon S.R.L. Cluj-Napoca

ISSN 1583-1957

Literatura fericită

Literatura fascinează. Ascunde chipul umanității sub vălul Popeei în chiar epoca gleznelor dezgolate. Trăim o vreme a dezinhibării și dezinvolturii am zice totale, a dezvăluirilor publice făcute pînă la cel mai mic amănunt, dar, în același timp, ascunsul ne fascinează. E vorba mai ales de „ascunsul” învelit în cuvinte, cel propice transfigurărilor, cel căutat de cuvinte pentru ca, îmbrăcat în metafore, să fie adus în lumină, „divulgat” și apărut în același timp. În ciuda părerii că oamenii, mai ales tinerii, citesc tot mai puțin, urmărind avalanșa editorială, numărul publicațiilor, întîlnirile literare, trăgînd cu ochiul, după cît ne permite internetul, la întîmplări similare de pe mapamond, putem spune că se scrie (și se publică) totuși mult. Poate, pentru cineva care ar îndrăzni să se apuce de scris, descurajant de mult...

Ce-i mîină pe oameni – celebriități sau scriitori mai puțin răsfățați de tiraje, dar și autori care doresc doar să-și vadă numele pe o carte... – ce-i mîină pe toți aceștia să se ia la luptă cu scrisul într-o vreme cînd scrisul e tot mai mult... uitat de lumea în care trăim? Conștiința propriei valori, a capacității de a-și transfigura viața? Răspunsul la o chemare, la un har? Jocul gratuit? Nevoia de spectacol?... Motivele sunt multe, mult mai multe decît le-am putea configura în cîteva rînduri. Țîșnind din asemenea motive, subsumîndu-le, ridicîndu-se deasupra lor, literatura atrage.

Lucrul acesta se întîmplă într-o lume care se desacralizează continuu, în care tradiția este uitată tot mai mult, în care marile mituri sunt înlocuite cu surrogate de mit. În fața acestei agresioni, individul se apără cu arma cuvîntului. Mai ales a cuvîntului scris. Își îmbracă trupul, cugetul, viața în cuvîntul scris, în „poveste”. Conștient că viața sa este un roman sau subiectul unui poem (romantic), fiecare se apucă de scris... Nu punem acum un asemenea fenomen sau cum l-am mai putea numi într-o cheie estetică... Imagini, aduceri aminte, cugete, adunate „într-un puhoi de impresii”, cum ar spune N. Steinhardt, sunt așternute pe hîrtie.

Individul își povestește viața. Sau viața altora. O închide într-un cuvînt. Un cuvînt izbăvitor. O viață preponderent amară. Cuvîntul ar putea să o transfigureze, să o înnoiască, să o salveze. Îi oferă existenței (precare) singura șansă de a fi re-cunoscută, împărtășită, salvată. O șansă fericită. Oricînd o viață nefericită, oricînd o experiență de descoperire a fericirii într-o existență mohorâtă poate fi transformată într-un „jurnal fericit”.

Editorial

Într-o existență care se închide tot mai mult, care își pierde, iată, reperele, proces la care omul obișnuit rămîne aproape neputincios, scrisul este o soluție. Omul care se apucă de scris nu e neapărat omul visător. Un visător s-ar putea limita la simpla îndeletnicire a lecturii.

Omul scrisului este omul care, așezînd viața într-o carte, obligă timpul să se conformeze și altui tip de existență, să-și dezvolte o dimensiune propice lecturii salvatoare.

Olimpiu NUȘFELEAN

Eu m-am născut în lume să dăruie, să mă dăruie, oricând și orișicărui...

† ANDREI, Arhiepiscop și Mitropolit

În luna iulie 2012 s-au împlinit o sută de ani de la nașterea Părintelui Nicolae Steinhardt care, datorită gentileții sale de intelectual rafinat și dragostei creștine ce l-a caracterizat, s-a dăruit tuturor fără a pretinde nimic în loc.

Cred că cel mai bine îl caracterizează două din lucrările sale: *Jurnalul Fericirii* și *Dăruind vei dobândi*. În prima ne întâlnim cu mărturisitorul lui Hristos, care a pus în aplicare cu seriozitate îndemnul Mântuitorului: „*Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru El înaintea Tatălui Meu, care este în ceruri*” (Matei 10, 32). În cea de-a doua, în bună măsură carte de predici, ne demonstrează cum dăruind, dăruind din puținul nostru sau din neavutul nostru, devenim bogați.

Cu prilejul acestui jubileu, multe personalități din elita culturală a României vor spune despre Părintele Nicolae Steinhardt lucruri mult mai elevate decât cele pe care le spun eu. Dar vreau să cred că cele spuse de mine pleacă din inimă și sunt izvorâte dintr-o relație duhovnicească profundă pe care am avut-o cu Părintele Nicolae.

Nici pe departe de a-mi face un titlu de glorie din amănuntul de suflet pe care-l relatez acum, dar acest amănunt pentru mine este o mângâiere. Iată despre ce este vorba: de la Părintele Steinhardt, care a vorbit atât de mult și de frumos, după câte știu eu, a rămas înregistrată audio doar o singură predică. Este vorba de predica de la Duminica Ortodoxiei în

care Părintele Nicolae își aducea aminte cu nostalgie de un pelerinaj pe care l-am făcut împreună pe Valea Oltului, pomenindu-mă cu drag pe mine și pe părintele Vasile, actualul stareț de la Rohița. CD-ul cu predica este atașat volumului *Dăruind vei dobândi*, editat de Mănăstirea Rohia la Polirom.

Cunoscându-l direct pot spune că mi-a rămas în suflet ca una dintre cele mai luminoase icoane de intelectual de rasă și, în același timp, călugăr adevărat.

Eram prin anii 1968 student în București la Facultatea de Construcții Căi Ferate, Drumuri și Poduri. Duminica mergeam la biserica Schitului Darvari, biserică parohială în vremea aceea. La Liturghie participau o seamă de oameni importanți; nu-i cunoșteam pe toți.

Observam mereu în spate o figură distinsă. Un om slab, cu barbă, nu foarte înalt și mereu atent la Sfânta Liturghie. Intuiam că e un om al lui Dumnezeu, dar nu-i știam numele. Abia mai târziu am aflat că era viitorul Părinte Nicolae Steinhardt, legat și el duhovnicește de Părintele George Teodorescu: acesta-l miruise după ieșirea din închisoare, unde-l botezase Părintele Mina Dobzeu.

Mai târziu, după ce-mi făcusem stagiul în inginerie și Facultatea de Teologie la Sibiu, eram preot în Turda. Într-o după masă bate la ușă și intră un necunoscut: „sunt fratele Nicolae, trimis de fratele Mitrofan”. M-am dumirit imediat cine-i fratele Nicolae: creștinul distins pe care-l vedeam mereu la bisericuța de la Darvari.

**Centenar
N. Steinhardt**

A revenit adesea. Era tocmai perioada în care se statornicea la Mănăstirea Rohia, fiindu-i apropiat sufletește Preasfințitului Justinian Chira. M-am folosit mult duhovnicește din bogatele-i cunoștințe, dar mai ales din așezarea duhovnicească pe care o avea.

Era foarte legat de tineri și-și dădea seama că ei sunt viitorul Bisericii. Dar în același timp, pe cât de erudit, se știa coborî la măsura credinciosului simplu. Venea de la Rohia în special pentru a ne însoți în pelerinaje. De atunci s-a legat sufletește cu Părintele Vasile, actualul stareț de la Rohița, care era la liceu în Turda. Nu după multă vreme acesta l-a urmat la Mănăstire, la Rohia.

Părintele Nicolae judeca profund duhovnicește. Spunea, referitor la viclenia securiștilor care încercau să-și racoleze informatori: „Părinte Ionică, dacă vine dracul și scrie pe o coală albă că există Dumnezeu, să nu contrasemnezi alături de el”.

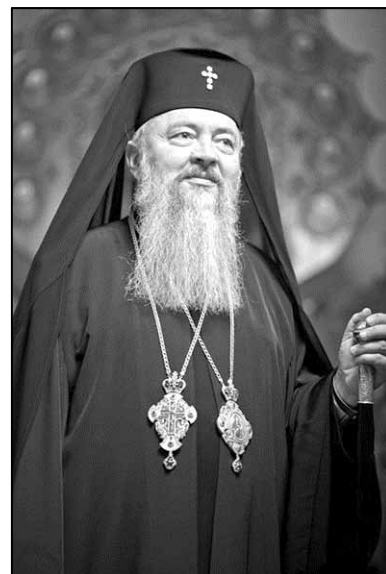
Într-alt rând, pe când organizasem un pelerinaj la mănăstirile din Oltenia, am trecut printr-o ispită. Autocarul plătit, care trebuia să ne aștepte la gară, „*n-a mai fost disponibil*”. Reușise securitatea să pună la cale acest lucru. Am putut face rost doar de un autobuz hodorogit și m-am necăjit foarte rău. Dar părintele Nicolae mi-a zis: „*părinte Ionică, are patru roți? Are! Și merge? Merge! Atunci nu înțeleg de ce te tulburi!*”

Era călit în suferință. Nu numai că a suportat cinci ani de temniță între 1959 și 1964, dar o viață întreagă a fost hăituit și urmărit drăcește. Toate acestea nu l-au înrăit, ci l-au îmbunătățit sufletește, pentru că el, evreul convertit, interpreta duhovnicește încercările. În *Jurnalul Fericirii* va scrie: „*Pentru a ieși dintr-un univers concentraționar – și nu e nevoie neapărat să fie un lagăr, o temniță ori altă formă de încarcerare; teoria se aplică oricărui tip de produs al totalitarismului – există soluția mistică a credinței*”.¹

Citindu-mi dosarul de urmărire, printre „*elementele dușmănoase*” cu care eram în legătură, era trecut și „*Steinhardt Nicolae, fost condamnat, element dușmănos, care exercită influență negativă*”. Era socotit „*element dușmănos*” pentru că spunea lucrurilor pe

nume. De exemplu am găsit în dosar – pentru că aveau microfon la mine în casă și înregistrau convorbirile –, o afirmație a Părintelui Nicolae din iunie 1981: „*Suntem într-un moment de mare criză, avem datorii șapte miliarde de dolari, vor să ne achităm de datorie cu mâncarea pe care ar trebui s-o mănânce populația țării*”.

Dovadă de caracter a dat Părintele Nicolae și când l-au închis. L-au închis pentru că n-a vrut să depună mărturie împotriva prietenilor săi, cărturari de marcă, unii dintre ei legionari. Soco-teau anchetatorii că-l vor putea face să spună ceva împotriva

lor, el fiind evreu. N-a făcut-o și a mers în închisoare împreună cu ei.

Din scrierile lui reiese cu evidență că a gândit creștinește, a trăit creștinește și L-a mărturisit pe Hristos până-n ultima clipă. Se vede acest lucru mai ales din *Jurnalul Fericirii*. Dumnezeu l-a chemat la sine cu puțin timp înainte de a veni libertatea: în primăvara anului 1989. Îmi reproșez până astăzi că n-am fost la slujba înmormântării pe care a oficiat-o Preasfințitul Justinian. Ziua învierii o așteaptă în smeritul mormânt de la Mănăstirea Rohia.

Aminteam de faptul că ne-am cunoscut „față către față” într-o primăvară, pe când eram preot în Turda. Uitasem ziua. Înspre bucuria mea, în dosarul de urmărire, am găsit nu numai ziua și ora, ci și convorbirea înregistrată, cu lux de amănunte. Dacă este o scăpare a mea faptul că nu mi-am ținut un jurnal, acum după ani aflu și cum decurgea o zi din viața mea de preot paroh.

Așa se face că „Nicu”, adică postul de ascultare nr. 61 D.M., relatează cu lux de amănunte prima vizită pe care mi-a făcut-o părintele Nicolae: „*În ziua de 17.04.1980 la*

Andreicuț se află în vizită un domn din București cu care poartă o discuție la care asistă sursa începând de la ora 11”². „Sursa” înregistra și apoi pune pe hârtie convorbirea. Ea se numea „Nicu”.

Îi povesteam Părintelui bucuriile și necazurile mele: faptul că am fost chemat la Securitate pentru legăturile ce le-am avut cu greco-catolicii, pentru catehizația ce o făceam tinerilor la biserică și, în general, pentru activitatea duhovnicească ce o desfășuram. Activitatea respectivă, mie mi se părea normală. Pentru puterea de atunci, însă, buni erau doar cei ce făceau cât mai puțin. Rămân contrariat astăzi, când avem toată libertatea, că nu facem tot ceea ce s-ar putea face.

Părintele mă încuraja: „Domnul îi relatează că el a fost condamnat politic, deși nu a avut nimic cu ei. Îi spune lui Andreicuț să nu uite că «aceștia» dușmănesc religia, pentru ei orice preot și orice credincios este un dușman; îi spune că oricât de bine se va comporta, tot dușman va fi considerat. Este de părere că orice om care intră într-o biserică, în ochii Securității este considerat dușman.”³

Părintele era radical și categoric. Mi-a relatat apoi motivul pentru care a fost închis: „Cred că ții minte matală că eu am fost condamnat politic pentru crimă de uneltire împotriva orânduirii de stat și pentru ajutor legionar. Am fost prieten și coleg de liceu cu niște oameni care erau legionari, aveau domiciliul obligatoriu pe undeva și veneau în București clandestin, iar eu i-am primit în casă, m-au rugat să-i adăpostesc, iar eu i-am adăpostit. Le-am dat de mâncare, că așa-i normal, iar când i-au prins au dat și numele meu. Apoi am fost chemat la Securitate, să fiu martor în procesul lor, și să spun că am știut că au venit clandestin în București, că au vorbit contra regimului. Am spus că asta nu pot să fac, nu pot să fiu martor împotriva colegilor mei și să spun minciuni despre ei, după ce i-am adăpostit la mine în casă.”⁴

Câtă tărie de caracter! Pentru acest fapt a fost închis împreună cu ei, făcând cinci ani de temniță grea, pentru că „s-au organizat împotriva statului”.

Este de subliniat faptul că întreaga familie era onorabilă. Părintele încă nu era

botezat. Tatăl lui era evreu mozaic, dar om integru. Securitatea considera că, evreu fiind, îl va sfătui pe fiul său să depună mărturie împotriva legionarilor. De aceea l-au trimis să vorbească cu tatăl: „M-au trimis acasă să mă sfătuiesc cu tatăl meu care, de fapt, mi-a spus ca imediat să mă duc la Securitate și să mă predau, să nu fiu martor împotriva unor prieteni, așa că mi-am făcut un geamantan mic și m-am dus”.⁵

A fost anchetat, bătut, numit „bandit” și „legionar”, dar a rezistat. A tras și o concluzie, întărindu-mă pe mine și pe alții: „Dacă vrei să nu ai necaz cu ei să nu-ți fie frică, că dacă ți-e frică de ei ești pierdut!”⁶. Cu smerenie trebuie însă să recunosc că, uneori, mi-a fost frică. Mi-a fost frică, într-un rând, și când dânsul dorea să mă caute.

Mi-a lămurit apoi un lucru: perfidia drăcească cu care lucra Securitatea, neacuzându-te pe față pentru credință, ci pentru alte lucruri: „Ei fac exact ca diavolul. Spun că nu există. Se îmbracă în diferite costume, a diferite organe, și încearcă să dea pedepse de drept comun, acuzându-te de hoție, de înșelăciune, de homosexualitate. Asta e metoda lor preferată. Că dacă merg și spun despre cineva că este un om periculos politic, nu crede lumea. Dar dacă spun că e bețiv sau curvar, sau homosexual, lumea râde. Popa-i curvar! Popa-i bețiv! Popa-i homosexual! Și nimeni nu cere dovezi. Asta-i ușor de spus. Ca să facă proces politic, însă, trebuie să dovedească că mata faci parte dintr-o organizație politică și trebuie să dovedească că există ei, Securitatea. Acum mai au o metodă nouă: să te scoată nebun și să te bage la balamuc”⁷. În spațiul comunist s-au întâmplat asemenea lucruri.

A mai subliniat Părintele Nicolae un lucru, și anume că securiștilor de Biserică le era teamă și-i socoteau periculoși pe preoți. „Nicu” a consemnat acest lucru: „Securitatea îi consideră periculoși pe cei ce lucrează pe tărâmul Bisericii, pentru Dumnezeu, din cauză că le este frică de Biserică, pentru că Biserica este puternică și n-au putut să o distrugă așa cum au distrus moșiile, comerțul, industria. Au luat pământul de la oameni, au luat casele, întreprinderile, banii, dar

*Biserica nu, căci Biserica le este dușman mare. Ea s-a dovedit din toate cea mai puternică*⁸.

Mi-a mai povestit apoi experiența pe care a avut-o într-o călătorie în Apus, faptul că a tradus în franceză din *Filocalia*, volumul VIII, istoria isihasmului românesc, că în revista *Steaua* și în *Viața românească* a publicat mai multe lucruri cu trăsături religioase, mirându-se că au scăpat de cenzură.

Cum eram la prima întâlnire, mi-a dat și alte amănunte din viața lui încercată de multe necazuri: „Când a venit regimul comunist am suferit. M-au dat afară din casă. M-au dat afară din slujbă. Eram avocat și m-au dat afară din barou. M-au făcut funcționar și mă dădeau afară de unde eram”⁹.

Una dintre relatările cele mai emoționante a fost cea legată de botezul său, care a avut loc în închisoare: „Acolo a întâlnit un preot călugăr care, după o pregătire, l-a botezat. Acesta era Părintele Mina Dobzeu de la Huși, care trăiește încă, și-l cunoaște Preasfințitul Justinian și Maica Lenuța. L-a botezat ortodox și de atunci trăiește o viață religioasă intensă. Cu cel ce l-a botezat continuă să mențină relații”.

Își amintea cu drag și de faptul că în închisoare domnea o atmosferă ecumenică și irenică. „La închisoare a stat cu preoți de toate religiile, chiar și protestanți, cunoscând și un rabin. Pe când era la Gherla s-a petrecut un lucru foarte frumos: făceau zilnic slujbe împreună, indiferent de ce religie aparțineau”¹⁰.

La întrebarea dacă se cunoaște demult cu Preasfințitul Justinian, răspunsul este

consemnat în dosar: „Se cunosc de circa zece ani, că el se duce foarte des la Rohia, la mănăstire. Acolo s-a cunoscut cu Preasfințitul. Îi place mult la această mănăstire de care s-a legat și la care are de gând să rămână. De când s-au cunoscut cu Preasfințitul, când merge la Rohia se oprește și la Cluj, unde de obicei îl găzduiește la căminul preoțesc. De data aceasta l-a cazat chiar la dânsul în apartament”¹¹. Lucrurile s-au petrecut așa. A ales Rohia unde l-a avut stareț pe Preasfințitul Iustin Hodea.

N. Steinhardt și Părintele Ioan Andreicuț, actualul Mitropolit Andrei, într-un grup de pelerini.

Toate aceste amănunte s-ar putea ca astăzi să nu mai trezească interes. Însă, puse cap la cap, conturează chipul unui om deosebit, mărturisitor al Domnului și erudit scriitor. De opera lui se preocupă specialiștii. Eu doresc doar, legat fiind sentimental de toate acestea, să aduc mărturie despre un om la chipul căruia privesc cu admirație și cu smerenie.

Note

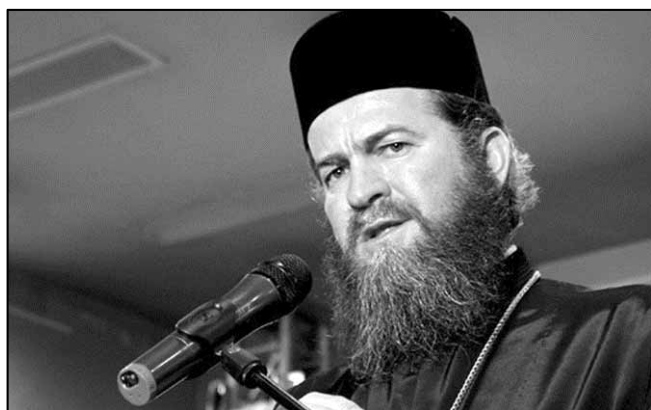
1. *Jurnalul Fericirii*, Dacia, Cluj Napoca, 1991, p. 6.
2. A.C.N.S.A.S., fond Informațional, dosar 764, vol.2, fila 204.
3. *Ibidem*.
4. *Idem*, p. 198.
5. *Ibidem*.

6. *Ibidem*.
7. *Idem*, p. 199.
8. *Ibidem*.
9. *Idem*, p. 200.
10. *Idem*, p. 201.
11. *Idem*, p. 199 verso.

Monahul Nicolae Delarohia, cărturarul mărturisitor

†Iustin HODEA SIGHETEANUL
Președintele Fundației „N. Steinhardt”

Născut în comuna Pantelimon de la marginea Bucureștiului, în vara anului 1912, într-o familie evreiască ce făcea parte din mica burghezie a vremii, Nicu Aureliu Steinhardt a primit din copilărie o educație aleasă. Tatăl său, Oscar Steinhardt, era inginer cu o înaltă pregătire profesională și intelectuală, cu studii făcute în Elveția la

Zurich unde fusese coleg cu Albert Einstein, fapt pentru care a ținut ca și unicul său fiu, ce i l-a dăruit Dumnezeu să învețe la cele mai înalte și importante școli ale vremii. Astfel, după ce a urmat școala primară „Clemența” din comuna Pantelimon, s-a înscris la Liceul Spiru Haret, care era printre cele mai prestigioase școli de cultură generală ale vremii. Printre colegi amintim pe: Alexandru Ciorănescu, Rafael Cristescu, Constantin Noica, Alexandru Paleologu, Dinu Pilat, Mircea Eliade ș.a.

Așa cum putem afla din autobiografia pe care a lăsat-o Mănăstirii Rohia, familia lui era într-o relație de prietenie cu familia preotului ortodox din Pantelimon și se vizitau reciproc. Aproximarea dintre cele două familii a avut o mare influență asupra formării religioase a copilului și mai târziu a tânărului Nicu Aureliu. El a fost atras din copilărie de clopotele bisericii din Pantelimon și de

colindele tradiționale românești. În Jurnalul Fericirii scrie: **„Clopotele au fost, așadar, primul semnal, declanșatorul inițial al ursitei mele duhovnicești...”** La școală a urmat religia ortodoxă, iar părinții au fost de acord. Astfel prin vizitele frecvente pe care le făcea familiei, Preotul Georgescu a prins simpatie față de el și i-a insuflat sentimente de dragoste față de Ortodoxie, iar pe de altă parte ora de religie ortodoxă, pe care o făcea cu același preot înzestrat cu mult har, și atmosfera din școala românească au alimentat și au sporit sentimentele de dragoste față de români și față de credința lor. Atunci a început de fapt frumoasa poveste de dragoste dintre N. Steinhardt, poporul român și credința lui. El însuși mărturisește acest lucru: **„Pentru mine creștinătatea se confundă cu o poveste de dragoste: o dublă îndrăgostire de biserica creștină și de neamul românesc”**. Cu o astfel de zestre în suflet și preocupat de studiu și publicistică, își ia bacalaureatul, apoi licența în Drept, iar în 1936 își susține doctoratul în drept constituțional sub îndrumarea prof. Mircea Djuvara, cu lucrarea „Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional”.

Însă oricâte școli înalte a făcut și oricâte limbi străine a vorbit, felul în care a privit poporul român este plin de o sensibilitate directă, necosmetizată, pe care intenționat a lăsat-o neșlefuită: **„Aici e țara lui «ION», a fanarioșilor și a lui Soarbe-Zeamă, aici Vlad Tepeș i-a tras pe solii turci în țeapă, nu le-a spus «trăgeți întâi dumneavoastră, domnilor englezi» iar Petrache Carp i-a arătat lui Vodă Carol că porumbul se mănâncă cu mâna, aici e pe viață și pe moarte, aici nu e decor sofisticat și suprem de nebunatic, nu-s draperii și delicii, nu-i paradis ori iad artificial, aici e ca la dugheană, ca la tigheea,**

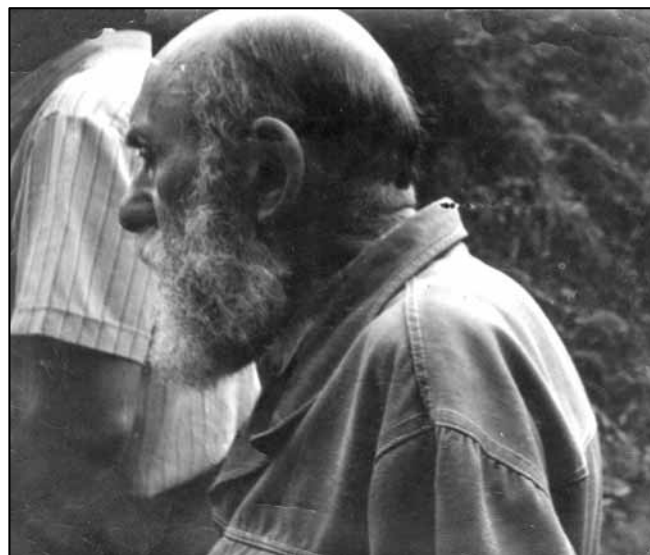
ca la onor; nu-i cu giuvaericele, e cu pietre, cu bolovani (și dintr-odată, gândul mă poartă spre Brâncuși, țaran hotărât, care-și cioplește materialul cu gesturi mari de cosaș.)”

Am menționat câteva lucruri în ce privește formarea intelectuală și primele cărămizi puse la zidirea lui creștină pentru a înțelege parcursul unei vieți la început exclusiv culturală și publicistică, ca mai târziu să se împartă între cultură și credință, deoarece se pare că Hristos îl alesese să-I fie mărturisitor.

Începutul ireversibil al încreștinării lui însă va avea loc în condiții de asuprire și învinovățire așa cum a profețit Mântuitorul că vor fi cei care-L vor mărturisi pe El: **„Luați aminte căci vă vor da pe voi în adunări și veți fi bătuți... și veți sta înaintea conducătorilor și a regilor, pentru Mine, spre mărturie lor... Iar când vă vor duce ca să vă predea, nu vă îngrijiți dinainte ce veți vorbi... căci nu voi sunteți cei care veți vorbi, ci Duhul Sfânt”**, Mc.13, 9-11

Instaurarea regimului comunist-atheu îl va pune din nou în situația de a refuza să adere la „revoluția” comunistă din cultură îndreptată prin „internaționalismul ei proletar” împotriva valorilor naționale ceea ce va atrage după sine mari privațiuni și umilințe prin slujbele modeste care i se ofereau. Nu s-a clintit însă din hotărârea lui și nu s-a abătut de la drumul pe care l-a ales ci era hotărât să meargă până la capăt. „Nimeni care pune mâna pe plug și se uită îndărăt nu este potrivit pentru Împărăția lui Dumnezeu” Lc.9, 62. În această perioadă se apropie din ce în ce mai mult de creștinismul răsăritean-ortodox. Cu prietenii pe care-i mai avea, un grup foarte restrâns, încep să viziteze mai multe mănăstiri din țară, în special pe cele din Moldova, spre a cunoaște viața creștină autentică, a se întâlni cu marii duhovnici și a se adăpa la izvoarele Ortodoxiei, prin citirea operelor Sfinților Părinți. Acum se pare că receptase suficient de bine mesajul lui Hristos care îl căuta și dorea să I se descopere. Era în fața porții de intrare dar încă nu era deschisă. Cheia intrării pe poarta Împărăției este Crucea. Crucea umilințelor, a suferințelor de tot felul, asupririlor,

judicății nedrepte, a spinilor, piroanelor, biciuirilor, ocărilor, lanțurilor și închisorii. Cei care înțeleg creștinismul așa sunt pe calea cea bună și nu se mai sperie de nimic. Sunt gata să moară pentru numele lui Hristos. În acest punct se găsea N. Steinhardt. Își dorea mult botezul creștin, dar parcă nu dorea o ceremonie solemnă între prieteni și oameni dragi, cu felicitări și agapă. Hristos ascultase rugăciunea prin care cerea să-l primească printre ai Săi, dar ca Unul ce cunoaște tainele inimii omului, îi știa și dorința de a pătimi și a se împodobi cu umilința, nedreptatea și suferința spre a deveni vrednic de numele de creștin și demnitatea de mărturisitor al Său.

N. Steinhardt în drum spre Lighet

Calvarul avea să înceapă în 1959 când securitatea a pornit război intelectualilor. Vizat era grupul „mistico-legionar” Constantin Noica – Dinu Pilat. N. Steinhardt este chemat în proces ca martor al acuzării. Refuză să depună mărturie, fapt pentru care este condamnat și el la 12 ani de muncă silnică, alături de alte încă 22 de personalități printre care: Alexandru Paleologu, Sergiu Al-Gorge, Păstorel Teodoreanu, Vladimir Streinu, Marietta Sadova. Arestarea și detenția propriu-zisă a avut loc în 4 ianuarie 1960 și va trece prin închisorile Jilava, Gherla și Aiud. Era pregătit să se confrunte cu noua situație pe deoparte prin ceea ce a înțeles a fi viața creștină în Hristos, iar pe de altă parte era încurajat de tatăl său, om de mare curaj și

caracter pe care l-a și moștenit, să nu cedeze presiunilor anchetatorilor și să nu accepte nici un târg cu ei. Sfatul tatălui său la care se gândea fiul că ce se va face dacă el va intra în pușcărie a fost următorul: **„Dacă vei accepta să depui mărturie vei avea zile liniștite și nopți chinuite, dacă însă vei refuza să depui mărturie vei avea zile grele dar nopți foarte liniștite”**. În acel moment N. Steinhardt a luat hotărârea definitivă. S-a prezentat la securitate și a spus că acceptă mai bine închisoarea în locul libertății decât să-și trădeze prietenii.

Avea 46 de ani, era tocmai 31 decembrie 1959, deci ultima zi a anului și pentru proaspătul deținut politic, un nou an și un alt început de viață. La vârsta deplinei maturități a făcut o alegere rațională nu una emoțională. De altfel viața și biografia lui ne arată că întotdeauna când s-a aflat la o intersecție a știut pe care cale să apuce. S-a dovedit a fi voită și de Hristos care se pregătea să-i deschidă porțile intrării în creștinism și să-l primească cu brațele deschise într-o discreție ciudată și o companie nobilă dar nefastuoasă. Exact așa cum a înțeles N. Steinhardt intrarea în creștinism și viața creștină. De altfel când era cu noi la Rohia ca monah, ne spunea mereu: „Voi care v-ați născut din familii creștine și a-ți fost botezați de mici nu aveți de unde să știți cât este de dramatică viața fără Hristos. Nu ai certitudinea Învierii și a vieții veșnice. Eu am trăit dureros această dramă, înainte de botez”.

Închisoarea de la Jilava care te înfioară numai când îi rostești numele, avea să devină pentru N. Steinhardt „academie și altar „ așa cum a spus inspirat fostul lui coleg și prieten Virgil Ierunca. Celula nr. 18 a acestei închisori în care a intrat prima dată avea să se transforme în dumnezeiesc altar de catedrală, unde smeritul Ieromonah ortodox Mina Dobzău slujea pe Hristos și voia Lui. Voia Domnului a fost ca N. Steinhardt să ajungă în aceeași celulă cu Părintele Mina, iar acesta să-i facă loc în patul său pentru că toate celelalte paturi erau ocupate de cei 60 de deținuți care dormeau câte doi într-un pat. Primul prieten s-a comportat cu dragoste și gingășie creștină zicându-i: „să dormim puțin că nu mai este mult până dimineață”.

Așa a început povestea dintre Părinte și noul său ucenic despre care nu știa atunci nimic, nu știa că este „ovrei” așa cum îi plăcea lui Steinhardt să-și spună. Era, dar ce urma să devină? Un mărturisitor al lui Hristos, un „vas ales”. În perioada ce a urmat, ucenicul i-a împărtășit Părintelui taina inimii sale și anume dorința fierbinte de a fi botezat și a deveni creștin.

Pe 15 martie, după o perioadă de catehizare și pregătire celula nr. 18 avea să devină în toată modestia ei cel mai important baptisteriu din România aceluia timp. Convertirea la creștinism a unui evreu, dovedea încă odată, dacă mai era nevoie, că Biserica lui Hristos nu poate fi încarcerată și că atunci când ea este alungată dintre oameni ca instituție divino-umană, se mută în interiorul inimilor celor ce cred în Dumnezeu. N. Steinhardt spunea că singura formă de rezistență în fața unor regimuri totalitare și concentraționiste este credința care nu poate fi înlănțuită și încarcerată. Scena botezului așa cum o descrie Steinhardt mai târziu în „Jurnalul Fericirii” este aproape teatrală dacă nu ar fi cât se poate de reală. N. Steinhardt a iubit teatrul și marii actori numai că de data aceasta el este actorul și juca rolul vieții lui: încreștinarea și întâlnirea cu Hristos. Oricât de goală și lipsită de frumusețe era celula, în ea se ascundea toată strălucirea lumii: **„Pustiită de zarvă și forfotă, camera ia un aspect și mai ciudat, ca o scenă goală în care grămezile de recuzite își găsesc sălașul la nimereală. Dar, mai ales, deosebirea sonoră față de camera plină este atât de izbitoare, încât am impresia unei tăceri absolute – tăcerea devine, vorba lui Cervantes, un spectacol – și mă pot liniști, reculege nițel. Când puhoiul de oameni se întoarce cu zgomet mare, ducând în rând de câte doi, baia, ciubărul, tineta și un rezervor cu apă, Părintele Mina, fără a-și scoate mantaua, dă buzna la singura căniță din cameră – e o căniță roșie cu smalțul sărit, neclătită și respingătoare – și o umple cu apă viermănoasă, proaspăt adusă în rezervorul purtat de el și de un alt deținut. La repezeală Părintele Mina rostește cuvintele trebuincioase, mă înseamnă cu semnul crucii, îmi**

toarnă pe cap și pe umeri tot conținutul ibricului și mă botează în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. De spovedit, m-am spovedit sumar: botezul șterge toate păcatele. Mă nasc din nou din apă viermănoasă și din duh rapid". Martori ai botezului i-au fost toți cei din celulă care erau de mai multe confesiuni astfel că botezul a căpătat un caracter ecumenic.

În acel moment începea pentru N. Steinhardt o nouă viață pe care și-a asumat-o cu smerenie multă, cu mulțumire și recunoștință față de Hristos pe care l-a mărturisit cu bărbăție și curaj până la moarte, și cu o uriașă fericire despre care vorbea cu multă convingere spunând că un creștin nu are voie să fie niciodată trist orice i s-ar întâmpla în viață pentru că îl are pe Hristos bucuria cea veșnică. Iată mărturisirea lui din „Jurnalul Fericirii”: **„Cred că nu există nimic mai frumos, mai adânc, mai îmbietor, mai rezonabil, mai bărbătesc și mai perfect decât Hristos, ba mai mult decât atât, dacă cineva mi-ar dovedi că Hristos este în afara adevărului și că, de fapt, adevărul este în afara lui Hristos, mai bine aș rămâne atunci cu Hristos decât cu adevărul.”**

Hristos îi redă libertatea desăvârșită omului care a primit asupra lui chipul Său. Omul după chipul lui Hristos are acces la toate tainele lui Dumnezeu, cu o condiție: să poarte cu răbdare și smerenie toate ale lui Hristos. Dacă Hristos ni se dăruiește sub trup și sânge sub chipul vinului și al pâinii trebuie să înțelegem că trupul și sângele sunt cele care le-a purtat pe cruce pentru păcatele întregii lumi și că suntem datori a primi să pătimim acceptând suferința dacă dorim să primim Învierea, slava și biruința. El o citează pe Simone Weil, o altă evreică convertită la creștinism, care zice: „Cel mai teribil paradox al libertății creștine este că a fi ales de Dumnezeu, înseamnă a fi părăsit de El”. Cred că astfel pot fi interpretate și cuvintele Mântuitorului rostite pe cruce: **„Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce m-ai părăsit”**.

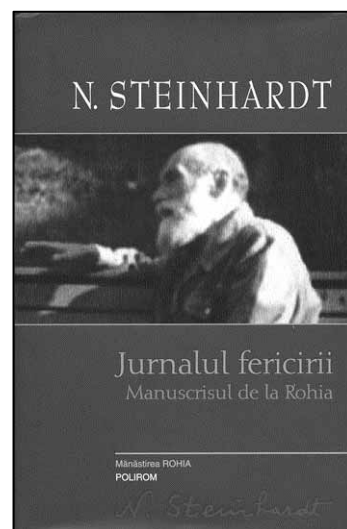
Viața creștină a lui N. Steinhardt a fost fără lumini și umbre. Era convertit în toată

ființa lui. Dovadă este și faptul că odată ieșit din închisoare în 1964, a început să-și caute un loc de retragere din lume, o mănăstire. De data aceasta a venit rândul lui Constantin Noica să-și arate purtarea de grijă față de el. Văzând că la multe mănăstiri unde s-ar fi stabilit refuzau să-l primească din cauza presiunilor la care ar fi fost supuse, în cele din urmă, Noica „îngerul lui păzitor” cum îi plăcea să-l numească, face o vizită la mănăstirea Rohia din Țara Lăpușului, îl cunoaște la Cluj pe Episcopul Justinian, după care îi recomandă lui Steinhardt să viziteze Rohia.

Așa a început o nouă poveste de dragoste de data aceasta între evreul convertit la Ortodoxie și o mănăstire nu prea cunoscută în țară și afară, dar foarte iubită și cercetată de credincioși pentru sfințenia ei și vizitată de intelectuali și oameni de cultură pentru liniștea, retragerea și biblioteca ei.

Acestea se petreceau în 1973, deloc întâmplător. Mănăstirea Rohia îl primește fără să-și facă probleme, având aprobarea Episcopului Justinian, iar starețul Mănăstirii Părintele Serafim, care îi devine și duhovnic, îi încredințează ascultarea de bibliotecar, iar în 16 august 1980 îl tunde în monahism în taină, fără a cere vreo aprobare de la autoritățile bisericești pentru a nu se lovi de un refuz. Astfel ultima dorință, aceea de a deveni monah, i-a fost îndeplinită și, lepădând mantia de filozof, a îmbrăcat cu smerenie modesta rasă călugărească neagră, pe care o purta însă cu mult drag și multă demnitate.

Devenind Părintele Nicolae Delarohia și ocupându-se de biblioteca mănăstirii a continuat în același timp să scrie la diferite reviste de cultură ale vremii, laice și bisericești. Până în 30 martie 1989 când s-a mutat la Domnul a publicat 5 volume care chiar dacă n-au ieșit cum și-ar fi dorit din

cauza cenzurii, important este că au apărut fiind încă o formă de mărturisire și rezistență nu numai prin credință ci și prin cultură.

În această perioadă s-a născut și volumul „Dăruind vei dobândi” care cuprinde toate predicile rostite de la amvonul mănăstirii Rohia în dumineci și sărbători. Era acum în cea de-a treia etapă a mărturisirii lui care îi era și cea mai dragă. Mărturisirea lui Hristos în fața oamenilor simpli pe înțelesul și la nivelul lor de cunoaștere. Prețuia mult credința profundă a țăranilor, a oamenilor simpli și nevinovați cu doza lor de naivitate copilărească.

Cei cărora li s-a opus o viață întreagă prin cuvânt și prin scris n-au avut liniște nici la moartea lui pentru că își făceau probleme că prietenii și oamenii de cultură care vor participa la înmormântare să nu folosească acest prilej pentru a critica situația în care se găsea România atunci. Cu toate acestea a avut parte de o înmormântare pe măsura luptei pe care a dus-o și a curajului cu care l-a mărturisit pe Hristos. Slujba a fost prezidată de I.P.S. Justinian, fiind plâns de obștea mănăstirii, de credincioșii din Țara Lăpușului care l-au prețuit și iubit și de mulți prieteni și oameni de cultură, iar clopotele mănăstirii al căror dangăt îi plăcea atât de mult l-au plâns

în timp ce osemintele cu sicriul au fost purtate pe brațe de monahi și coborâte în mormântul din cimitirul mănăstirii, unde își doarme somnul de veci într-o nădejde de Înviere și vieții veșnice.

La 100 de ani de la nașterea lui și la 23 de ani de la moartea lui, Mănăstirea Rohia care este moștenitoarea patrimoniului cultural N. Steinhardt, i-a amenajat chilia memorială, a organizat 12 ediții a unor ateliere de pictură, urmate de vernisarea acestora la Catedrala Episcopală „Sf. Treime” din Baia Mare, a înființat „Fundatia N. Steinhardt” și a publicat în parteneriat cu prestigioasa editură Polirom de la Iași, 12 Volume din Integrala N. Steinhardt și iată împreună cu Academia Română a organizat o sesiune de comunicări dedicată Centenarului N. Steinhardt.

Am dori să credem că Mănăstirea Rohia, care a devenit casa și familia lui și apoi Fundația „N. Steinhardt” au făcut ce trebuia astfel ca omul de cultură, convertitul la creștinism și monahul-cărturar Nicolae Steinhardt să rămână un model pentru toți cei în căutarea adevărului, a binelui, a frumosului, a izbăvirii și a mântuirii prin credință în Hristos Fiul Dumnezeului celui viu „Calea, Adevărul și Viața”.

Aer

Nicolae Steinhardt

Acad. Eugen SIMION

Un scriitor maramureșean care pregătește o carte de amintiri despre călugărul Nicolae de la Rohia (recte: Nicolae Steinhardt) mă întreabă dacă l-am cunoscut personal pe autorul „Jurnalului fericirii” și, de l-am cunoscut, dacă pot să scriu ceva despre întâlnirile noastre. Dau curs, în cele ce urmează, acestei solicitări, deși n-am trăit în cercul lui de prieteni și nici el, surprinzătorul Nicu Steinhardt, cum îi ziceau prietenii, n-a frecventat prea mult cercul de intelectuali în care mă mișcam eu.

L-am cunoscut, în schimb, bine în și prin cărțile lui. Am scris, cred, aproape despre toate și i-am făcut, după dispariția lui, mai multe portrete. În clipa în care notez aceste gânduri, o tânără cercetătoare de la Institutul „G. Călinescu” pregătește o antologie de texte critice și moralistice (teologice) pentru seria de „Opere fundamentale”, acolo unde se află marii scriitori români, clasici și moderni. Mă gândesc să fac același lucru cu Petre Pandrea (mandarinul oltean fantast și turbulent, filosoful spiritului cobilițar) și Ion D. Sîrbu (epistolierul și diaristul). Nota lor comună este, cred, spiritul eretic (nu în înțeles religios, ci politic și moral). Cât au trăit, ei au fost marginalizați, înainte și după ce au trecut prin detenție, și opera lor a câștigat greu atenția și prețuirea criticii estetice. N-o au, după opinia mea, nici azi în totalitate, așa cum s-ar cuveni... Nu corespund, probabil, „corectitudinii politice” actuale care, nu-i greu de observat, continuă să decidă statutul scriitorilor vechi și noi. Pandrea și Ion D. Sîrbu – oameni de stânga – sunt, din această pricină, suspecti în ochii publiciștilor. N. Steinhardt stă mai bine prin religiozitatea lui, dar nici opțiunea lui pentru ortodoxie nu mulțumește pe toată lumea. Am auzit, cât timp trăia, pe unii confrăți care-l suspectau de ipocrizie și

chiar de trădare. Moravuri și năravuri recurente în lumea noastră...

Revin la Nicolae Steinhardt, figură emblematică, după mine, a intelectualului român care, trecând prin suferință (detenție), nu cedează moralmente. Mai mult, devine un om religios... L-am întâlnit rar și, la drept vorbind, n-am stat de vorba cu el decât de câteva ori. De trei-patru ori, nu mai mult. Nici eu nu știu prea bine de ce. Am auzit însă vorbindu-se de el după ieșirea lui din pușcărie. În micul nostru grup de critici de la „România literară” (Lucian Raicu, Valeriu Cristea, G. Dimisianu), completat cu prozatorul Sorin Titel și poetul Marcel Mihalaș, numele călugărului Steinhardt revenea des în discuțiile noastre. Era simpaticizat. Îl simpatiza și Marin Preda care mi-a vorbit primul, de nu mă înșel, de întâmplările din închisoare ale acestui inteligent evreu convertit la ortodoxie. A făcut din el, cum se știe, un personaj memorabil în romanul „Cel mai iubit dintre pământeni”.

Despre Nicolae Steinhardt am auzit vorbindu-se și la Paris, în casa Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca. Acolo am aflat ca eseistul trimisese un articol în care interpreta, altfel decât criticii anteriori,

N. Steinhardt – bibliotecar

personajele lui I. L. Caragiale. Descoperea dimensiunea lor umană, frumoasă, creștină. M-am mirat și, când am ascultat eseul transmis la „Europa Liberă”, am înțeles despre ce este vorba. Nicolae Steinhardt n-a reușit, cred, să schimbe opinia critică românească în privința tipologiei lui I. L. Caragiale, dar a reușit, totuși, ceva, și anume să inducă ideea ca Trahanache, Jupân Dumitrache, Rică Venturiano, Zița, Veta, Chiriac și toți ceilalți pot fi citați și din alt

unghi... Înaintea lui Steinhardt, încercase o lectură de acest fel G. Călinescu în eseul „Domina Bona”, observând, de pildă, că Trahanache crede în bine, are cultul femeii și al prieteniei și că, în candoarea lui de natură umoristică, sufletul lui este sublim. Trahanache este, apoi, incoruptibil în încrederea lui în onoare, ca și

Jupân Dumitrache, și cum onoarea este o noțiune esențială în morala aristocratică, Trahanache și Jupân Dumitrache sunt două spirite aristocratice, conchide G. Călinescu, stârnind stupoarea spiritului nostru... Mai puțin paradoxal și fără intenția de a scandaliza, N. Steinhardt merge în aceeași direcție în interpretarea lumii calomniate a lui Caragiale, scoțând în evidență, repet, valorile ei creștine.

Revin la omul Nicolae Steinhardt pe care l-am întâlnit, repet, doar de câteva ori. O dată când mi-a cerut să-i împrumut ediția franțuzească din „Stăpânul Inelelor” de J. R. R. Tolkien (a scris despre această carte în volumul „Critica la persoana întâi”, 1983)... Altă dată a participat, fără să mă prevină, la o întâlnire pe care am avut-o cu profesorii din Oradea, în anii '80. L-am zărit, la sfârșit, în mijlocul acestor dascăli nordici care mă chestionau asupra literaturii. Am regăsit, după o vreme, într-un interviu al lui N. Steinhardt

sau poate într-un articol – nu mai știu exact – o replică pe care o dădusem unui profesor orădean. Care-i cel mai patriotic poem românesc, mă întrebase acel profesor, vădit sâstisit de poezia patriotică în vogă atunci. „În vogă”, adică impusă, cerută de oficialitățile comuniste. Poeții buni fugeau ca de ciumă de asemenea ode dedicate cuplului Ceaușescu, alții le acceptau și chiar le solicitau... O prostituție, pur și simplu. Întrebat, dar, ce cred despre poezia patriotică, am răspuns că, pentru mine, cel mai patriotic vers scris în limba română este versul liminar din „Odă în metru antic”: „Nu credeam să învăț a muri vreodată”... pentru că sugerează, într-un chip memorabil, condiția existențială a omului românesc oriunde ar fi și în orice situație de existență. Ca român, ziceam eu, acest vers – în care intră, în succesiune, trei verbe – mă adună, mă exprimă, mă definește, mă împacă în cele din urmă cu condiția mea, și pentru că toate acestea și cele ce urmează sunt scrise în limba română, pot spune ca poemul exprimă melancolia românească, norocul și nenorocul nostru. „Odă în metru antic” este, dar, un poem patriotic, încheiam eu forțând și amestecând deliberat sensurile cuvintelor... Nicolae Steinhardt a reținut acest răspuns și, cum am zis, l-a notat (citându-mă) într-un interviu sau într-o însemnare de-a lui, nu mai știu bine. Înțelegea ușor lucrurile subtile acest om învățat și prietenos...

După moartea lui, criticul ieșean Zaharia Sângiorzan mi-a vorbit într-o zi de dialogul pe care l-a avut timp de un an de zile cu părintele Nicolae de la Rohia... L-am publicat, noi, cei care redactam, atunci, revista „Literatorul”, la începutul anilor '90, adică Marin Sorescu, Fănuș Neagu, Valeriu Cristea, Gh. Tomozei și cu mine. Citindu-l, am descoperit, cu surprindere, că N. Steinhardt urmărea cu atenție ceea ce scriam și, într-un exces de bunăvoință și bunătate, m-a desemnat ca un model moral și intelectual pentru tineri... Nu știu de ce, mă pusese în vecinătatea strivitoare a altui model, Eugen Ionescu... Am primit cu umor intelectual această vecinătate și, în fond, această căftănire greu de suportat pentru mine. Am luat-o, repet, ca un act de simpatie și amabilitate în

lumea scriitoricească. Un act neobișnuit pentru că, de regulă, confrății au alte măsuri și alte propoziții când este vorba de contemporanii lor... N. Steinhardt, spirit religios, vedea lumea din jur, am sentimentul, prin bunătățile și frumusețile ei... I-am citit scrisorile adresate lui Virgil Ierunca: ce dovadă de modestie (aș zice: o spectaculoasă modestie), devotament, dârzenie și cum zice el, credincioșenie la acest intelectual călugărit... Are în el o fervoare a spiritului pe care o stăpânește bine și-o pune, iarăși, bine, cu multa chibzuință, la treabă... Scrisul lui trădează o mare agitație interioară și, totodată, o voință dâră (aș zice: o voință disperată de pustnic) de a înfrânge în el „păcătoșeniile” spiritului (un alt cuvânt de-al lui)...

Am călătorit altă dată cu el de la București spre Râmnicu Vâlcea, în satul Lădești. Aceasta este, în fapt, întâmplarea cea mai importantă pe care am avut-o cu Nicolae Steinhardt. Adică discuția cea mai lungă și mai plină de miez pe care am purtat-o cu acest om, trecut prin pușcărie și convertit, acolo, la credința ortodoxă... Am amintit într-o notă din cartea mea „Genurile biograficului” (acolo unde comentez corespondența lui N. Steinhardt cu Virgil Ierunca) motivele și circumstanțele acestei călătorii... Le rezum: aflat la Paris pe la începutul anilor '80, cred, Virgil Ierunca mi-a împrumutat o sumă de franci pe care trebuia să-i returnez mamei sale, în localitatea Lădești. Tot el mi-a sugerat că-l pot solicita pe prietenul său, N. Steinhardt, să mă însoțească în acest voiaj primejdios... Ceea ce am și făcut de îndată ce m-am întors în țară... Așa că, împrumutând o mașină de la amicul Ion Băieșu, am pornit spre Lădeștii de Râmnic cu N. Steinhardt... Am avut timp să discutăm de toate... el disponibil, cu vorba repezită, cu o față trasă și o barbă nu suficient de concludentă pentru un bătrân monah, dar, totuși, o barbă ce sugera dezinteresul pentru mondenități, el, N.

Steinhardt, zic, afabil și comunicativ, eu atent la circulație, atent și ce spune pasagerul meu. Am luat drumul Râmnicului, trecând ușor în conversația *à battons rompus* de la un subiect la altul... Nu bârfea, cum face ușor și cu talent scriitorul român, dar din când în când pronunța cuvântul „ticălos” despre câte un scribălău pus în slujba stăpânirii de atunci. Dădea însă acestor termeni cruzi o nuanță creștină. Nemernicul și ticălosul s-ar putea, adică, pocăi. Exista o șansă pentru ei de a-și salva sufletul prin căință...

L-am întrebat atunci pe N. Steinhardt dacă ceea ce scrie Marin Preda este adevărat și dacă se recunoaște în personajul de acolo. Da, este adevărat și cam așa s-au petrecut lucrurile, a recunoscut el. Și le-a mai povestit o dată, cu unele detalii noi, fără să se fălească și fără să se victimizeze, mi-am dat seama. Creștinul nu trebuie să se laude cu faptele sale bune. L-am chestionat, apoi, asupra unor zvonuri care circulau în viața literară privind arestarea sa (cum ca n-a acceptat să fie martorul acuzării în procesul Noica – Voiculescu – Dinu Pillat). A confirmat și acest fapt după cum mi-a confirmat și faptul că alt scriitor (nu-i mai dau numele), cu un caracter mai șovăielnic, a acceptat să fie martorul acuzării și a devenit, ulterior, unul dintre conducătorii vigilenți și grețoși ai Uniunii Scriitorilor. Este și azi tot grețos, mediocru și închipuit ca și atunci. S-a urcat doar în alt tren... E singura schimbare...

Nicolae Steinhardt era un om frumos prin bunătatea, inteligența și prin credința pe care și-o asumase integral. Un veritabil creștin care a înțeles că suferința îl poate duce mai aproape de Dumnezeu și, deci, de adevăr... S-a purtat demn în pușcărie și n-a semnat pactul cu diavolul. S-a putut, dar, și așa. Infernul nu l-a înfrânt moralmente. Trecând prin infernul detenției, el a ieșit întărit... Un personaj, repet, memorabil pentru lumea românească.

Nicolae Steinhardt. Despre fericire

Acad. Alexandru SURDU

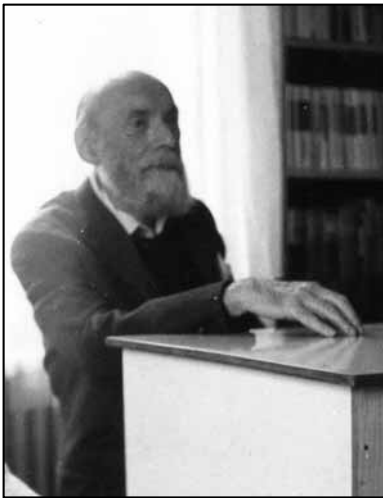
Discuțiile referitoare la istoria filosofiei românești au relevat faptul că, cel puțin între cele două războaie mondiale, datorită unor împrejurări speciale, alături de filosofii profesioniști, au existat și numeroși savanți și

oameni de cultură care au avut contribuții filosofice remarcabile, uneori chiar mai importante decât ale celor dintâi. Mulți dintre ei n-au fost încă valorificați din perspectivă filosofică, cel mai important fiind chiar Mihai Eminescu. Centenarul Nicolae Steinhardt ne prilejuiește ocazia

încadrării acestuia, cel puțin prin lucrarea sa monumentală, „Jurnalul Fericirii”, printre filosofii neprofesioniști cu rezultate admirabile.

Ne referim aici chiar la noțiunea de „fericire”, care a fost și a rămas, alături de „înțelepciune”, în centrul preocupărilor etico-filosofice.

Fericirea poate fi studiată din mai multe perspective. Cea mai simplă este *perspectiva psihologică*, fericirea, ca și bucuria, fiind legată de plăcere, mai precis, de o stare generală benefică. *Sinergetic*, de o cumulare a plăcerilor fizice și intelectuale, spre deosebire de „bucuriile simple”, despre care vorbise filosoful Constantin Noica, un fost coleg de liceu al lui Steinhardt, într-o lucrare de tinerețe, pe care i-o cunoștea de bună seamă.

N. Steinhardt conferințind la Biblioteca Județeană din Bistrița (Sala de lectură)

Fericire în detenție

Tot despre fericire a vorbit și Petre Andrei, din perspectivă însă mai mult sociologică, despre fericirea în societate și pentru societate, care poate să meargă până la jertfa de sine. Vorbise și Mircea Vulcănescu, din perspectivă etică, respectiv comportamentală, și Petre Țuțea, care îi adaugă și dimensiunea religioasă.

Este remarcabil faptul că toți au sfârșit-o năprasnic, ceea ce ilustrează cuvintele tragedianului antic: să nu spui despre nimeni că a fost fericit până nu-i cunoști sfârșitul. Primul și-a luat viața, al doilea a murit sacrificându-se în temnița de la Aiud, iar ultimul în chinuri groaznice.

Dar ce este fericirea? Grecii îi spuneau *eudaimonia*, un fel de *indemonizare*, căci, deși era o activitate a sufletului, *enérgeia tes psyches*, ea se datorează și intervenției divine, demonice sau dumnezeiești. Fiind creștinește o îndumnezeire (theosis). Dar nu este dată oricui, zice Aristotel, ci numai înțeleptului sau iubitorului de înțelepciune, filosofului, căci *eudaimonia* este legată de *sophia*.

Fiind o trăire specială, superioară, *ariston, kálliston kai hédiston*, cea mai nobilă, cea mai bună și cea mai plăcută, zice Aristotel, este o purificare (*chatharsis*) a sufletului. Și este legată de cele cinci componente ale acestuia: *frica, mila, dragostea de oameni, plăcerea și uimirea*.

Se pare că Steinhardt cunoștea toate acestea, căci vorbește despre fiecare, dar pe Aristotel îl menționează doar cu afirmația îndoielnică despre uleiul care nu îngheață iarna.

Oricum însă, Steinhardt încearcă un fel de expunere *genetică, cronologică*, a fericirii, cu ceea ce o precede și ceea ce îi succede. Aceasta este semnificația gândului său.

Ceea ce intrigă este faptul că datele nu se prezintă cronologic, ci surprind clișee din 1924 până în 1971. Explicația o dă singur, este bergsoniană. Evenimentele trec în timp, dar rămân în durată pentru totdeauna. Nu contează când s-a petrecut ceva, căci evenimentul se păstrează și se acumulează oricum.

Etapela însă sunt clare, iar miezul întregului jurnal îl reprezintă *detenția* și *botezul*.

Abia spre sfârșitul jurnalului este prima prevestire din 1924, pe care o reține Steinhardt, de pe bancheta din fundul mașinii, între părinții săi: „Pe șosea, deodată, dintre stejari, apare o biserică și o cruce în bătaia soarelui”. Aceasta este prevestirea.

Ne interesează însă mecanismul declanșării sentimentului de fericire, care nu s-ar fi produs fără intervenția detenției. Aceasta nu fiindcă detenția ar fi neapărat necesară, dar pentru superficialul și flușturisticul Steinhardt a fost esențială. L-a rupt, în termeni existențialiști, de viața banală și l-a pregătit pentru clipa trăirii *autentice*. Căci concepția lui Steinhardt este evident existențialistă, uneori și declarată.

La început, autorul ia în glumă și arestarea. Procesul Noica-Pillat este redat, de către Constantin Noica, după eliberare, în termeni evanghelici. „I-am tras după mine pe toți în bezna iadului”, va zice Noica, în opoziție cu vorbele Mântuitorului: „Când mă voi înălța la cer, vă voi trage la mine pe toți”.

Întrat în iadul detenției comuniste, Steinhardt trăiește frica, groaza de neimaginat, tortura și umilința, decăderea fizică și psihică. Scene greu de imaginat se tot repetă de la începutul și până la sfârșitul jurnalului.

Iată cum descrie Steinhardt iadul comunist: „Celula 34 e un fel de tunel întunecat și lung, cu numeroase și puternice elemente de coșmar. E o hrubă, e un canal, e un maș subpământean, rece și profund ostil, e o mină stearpă, e un crater de vulcan stins, este o imagine de iad decolorat”.

Așa se nasc frica, groaza de nestăpânit, dar și mila pentru ființele umane care trăiesc aici în propriile lor mizerii.

Botezul creștin, trecerea la credința milei și a dragostei de oameni

Cea mai zguduitoare scenă care îl doboară pe Steinhardt este întâlnirea cu Noica la interogatoriu. „Ceea ce mă îngrozește și mă deprimă dincolo de orice puțință de a mă exprima este înfățișarea lui Noica: slab, gălbejit, neras, cu țeale ponosite care atârână pe el, cu ochelarii negri, ca de fantomă, speriat și umil, turnându-și toți prietenii și cunoscuții”. El, Noica, cel mai mare filosof român! Mila și groaza ating aici culmea disperării.

Poate că nimeni n-a mai descris aceste sentimente reunite mai bine ca Steinhardt.

Dar frica cea mai mare care este și începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu, căci oricând poate să fie și mai rău. *Arche sophias phobos Theou*.

Cutremurat de frică și de milă, cu dragoste nețărnută pentru semenii în suferință (*philanthropon*, cum îi zicea Aristotel), Steinhardt cere botezul creștin, trecerea la credința milei și a dragostei de oameni, tocmai în opoziție cu iadul în care trăia, el visează la raiul creștin.

După încreștinarea făcută în astfel de condiții, dar cu toată gândirea și simțirea, Steinhardt trăiește clipa existențialistă a fericirii. Într-o noapte, sub forma unui vis. Vede o lumină uriașă, care îl cuprinde din toate părțile și înțelege că este lumina Taborului. Îl cuprind o plăcere nemărginită și uimirea (*taumaston*) unei minuni de nedescris. Aceasta este fericirea, cu toată marea ei. Și o zice Steinhardt: sunt fericit, fericit, fericit!

Nimic nu se compară cu fericirea, doar atâta că, tot în spirit existențialist, oricât de marea ar fi clipa, ea trece.

Trece și vremea detenției, vine eliberarea, dar clipa fericirii nu mai revine, decât jurnalistic, prin reamintirea ei permanentă.

Steinhardt nu renunță însă la calea pe care a pornit. Își desăvârșește Botezul și își mărește credința până spre sihăstria creștină, *isihia*, cum îi zice el, adică liniștirea, purificarea totală față de nimicnicia lumii, pregătirea pentru fericirea cea adevărată și veșnică.

Se spune că fiecare om are o poartă a lui, poarta destinului său, pe care o amintește și Steinhardt. Poarta pe care unii o caută toată viața. Câte unul o și găsește, dar ea poate să fie închisă sau bine păzită, ca în povestea lui Kafka. A fost însă un om, am putea să zicem ca într-un basm, pe care îl chema Nicolae Tare ca piatra (Steinhardt) și care după multe rătăcirii ajunse la poarta unei mănăstiri.

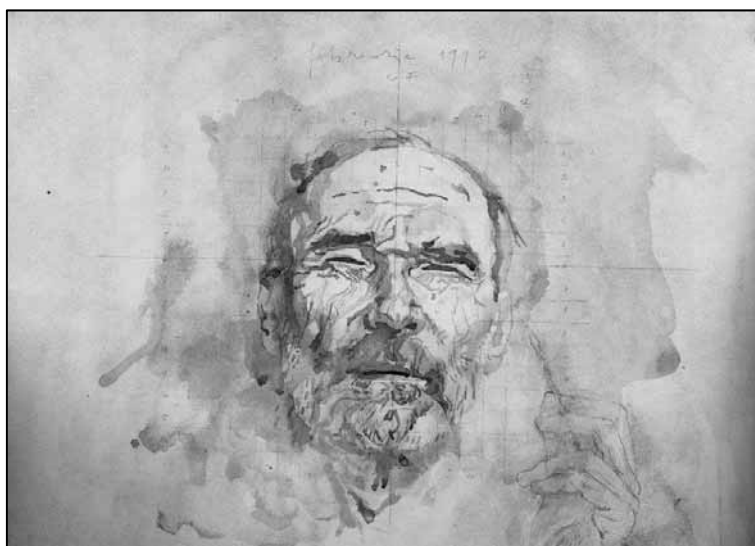
Bătu cu toiaagul în poartă, hotărât să lupte pentru a intra cu oricine l-ar opri. Dar în locul paznicului la care se aștepta, în pragul porții, cu cheile la brâu se arată Sfântul Petru. „Nicolae, Nicolae, pe unde ai rătăcit atâta vreme, căci tocmai venisem ca să încui poarta

aceasta? Am făcut un ocol, Preasfinte, și am intrat pe altă poartă, de unde era să nu mai ies. Am tot căutat înțelepciunea și fericirea, pe care le-am și trăit într-un vis de lumină, cuprins de frică și de milă. Dar visul a trecut, Preasfinte, și am venit aici pentru adevăratul botez și pentru fericirea veșnică.

Dacă pentru o clipă de fericire, îi zise Sfântul Petru, ai îndurat atâta frică, ce vei face în fața fricii de Dumnezeu, frica cea mare (*mega fobia*)? Nu știu, Părinte, ce voi face, dar merită să încerc, căci pe mine mă cheamă Tare ca piatra.

Și omul nostru a intrat pe poarta care duce spre Împărăția lui Dumnezeu. Pe poarta Mănăstirii „Sfânta Ana” de la Rohia.

Până unde o fi ajuns oare, nu vom ști niciodată. Cert este însă că, cel puțin în ultimii săi ani, omul acesta a încercat să meargă pe urmele lui Iisus Hristos, căci Acesta este calea, adevărul și viața (*he hodos, he aletheia, he zoe*), fără să uite însă, ca învățătură de minte și pentru noi, că începutul înțelepciunii este frica de Dumnezeu.

Autoportret

N. Steinhardt, Marcel Proust și alți câțiva. A patra soluție

Ioan PINTEA

Marcel Proust, un prozator foarte iubit și cultivat de N. Steinhardt (a nu se uita primul eseu *Elementele operei lui Proust*, publicat în *Revista Fundațiilor Regale*), într-un text destul de scurt, nu mai mult decât o tabletă ocazională, tipărit în *Nouveaux Melanges*, are o reflecție profundă, definitivă și totodată cuprinzătoare asupra romanelor scrise de Dostoievski și Flaubert. Proust zice așa: „Toate romanele lui Dostoievski s-ar putea numi *Crimă și pedeapsă*, după cum toate romanele lui Flaubert, și mai ales *Doamna Bovary*, s-ar putea numi *Educație sentimentală*.”

Aserțiunea aceasta se potrivește de minune, după părerea mea, cărților scrise de N. Steinhardt.

Toate eseurile, cronicile literare, cărțile de convorbiri, și mai ales cartea de predici *Cuvinte de credință (Dăruind vei dobândi)*, se pot numi fără ezitare *Jurnalul Fericirii*.

N. Steinhardt folosește din plin, în toate cărțile lui, și cu asupra de măsură în *Jurnalul Fericirii*, fără parcimonie, un întreg arsenal de virtuți care definește, în tușe tari, în primul rând, autoportretul entuziast și vibrant al autorului.

Aceste atribute relaționale: credință, neteamă și îndrăzneală, curaj, dorință de libertate, suferință, rostirea adevărului cu orice preț, bunăvoință, bucurie, dreaptă-socotință, bună dispoziție, solidaritate, altruism, iertare, duioșie - asemănătoare unor trepte, unei scări, care urcă către un punct Omega numit salvare, scăpare, mântuire – alcătuiesc, în cele din urmă, *corpusul fericirii* și, prin recul, tema inefabilă a fericirii, tema Paradisului, de fapt, temă care este prezentă, vine și revine mai mereu în tot ceea ce scrie N. Steinhardt.

Aș spune, parafrazându-l, că toate atributele înșirate mai sus, sunt, nici mai mult, nici mai puțin decât soluții, nenumărate soluții, care conduc la definiția fericirii. O fericire care are toate elementele diafanului, ale inexprimabilului, „cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit”, cum scrie Apostolul Pavel, dar și, paradoxal, realismului pur și simplu din care

N. Steinhardt în grădina Bibliotecii Județene din Bistrița înconjurat de Ioan Ilieș, Ioan Pinte, Georgică Cira și Gheorghe Suciu.

răzbat cu puterea izvorului de munte toate satisfacțiile și mulțumirile date, „fericirea imediată”, despre care vorbește, tot Proust, într-un articol dedicat Prințului Antoine Bibesco.

Fericirea dobândită și proclamată de N. Steinhardt are fundamente creștine chiar și atunci când devine o anamneză a copilăriei, de pildă, și e întreținută de iluminări livești. Nu e un surogat de fericire. E ceas de totală absorbție interioară, clipă de deplină cufundare. „Raiul pe pământ”, pomenit de atâtea ori, e o stare sinceră și concretă. Nimic fals, nimic de formă.

În înțeles comun fericirea e lipsită de suferință, însă la Steinhardt e cu totul altfel. Suferința dă măsură fericirii și asigură gloria ei. Contrar sintagmei lui Dalai Lama, Steinhardt ne învață că cine vrea să obțină fericirea e dator să nu evite suferința. Iar pentru a purta și înfrunta suferința (de ce nu și moartea?! nu-l citează el de nenumărate ori pe Brice Parain?!) este nevoie de „soluția mistică a credinței”, de curaj și multă, foarte multă ironie.

Marcel Proust

După cum se vede, din testamentul politic, care deschide *Jurnalul Fericirii*, sunt necesare, pe lângă virtuțile pomenite, încă trei soluții, „strict lumești,” dar foarte bune pentru ieșirea dintr-un regim concentraționar, fie el pușcărie ori iad, și obținerea eliberării, a libertății, a fericirii. Una, a lui Soljenițin, alta, a lui Alexandru Zinoviev și cealaltă, a lui Winston Churchill și Vladimir Bukovski.

Trei soluții, trei căi care alături de atributele sus pomenite te scot din infern. „Iar secretul celor ce nu se pot încadra în hăul totalitar, (nu pot fi ținuți de iad n.n.) e simplu: ei iubesc viața, nu moartea.”

Așadar mărturisirile din *Jurnalul Fericirii* arată din plin valabilitatea soluțiilor transfigurării umane și cum e cu puțință schimbarea totală a unei ființe în condiții neadecvate și absolut contrare pentru obținerea unui colț de Paradis. „Am intrat în închisoare orb /.../ și ies cu ochii deschiși; am intrat răsfățat, răzgâiat, ies vindecăt de fasoane, nazuri, ifose; am intrat nemulțumit, ies cunoscând fericirea”...

La ieșirea din închisoare N. Steinhardt e un „om liber, redat sieși, un om împăcat și

drept, fericit,” după cum notează în *Subiect și predicat*, Virgil Ierunca.

Chestionarul lui Steinhardt față de celebrul chestionar al lui Proust conține ceva în plus. Un răspuns întreit. Despre Fericire, despre Paradis, despre Viață.

Într-un text din 1936, N. Steinhardt, precizează: „Proust urăște curgerea heracliteană a vremii și proclamă dorința unei statici pure”, se întreabă și răspunde: „Când atinge (ori zărește) Marcel, fericirea? Când e în afara timpului” și trage o concluzie care îi va fi de mare folos în pușcărie: „Câteva clipe ființa e în afara timpului și cunoaște fericirea”.

„Atâta timp cât nu ieșim din posibil, din contabilitate, nu putem nici concepe nici pretinde paradisul”, va scrie mai târziu în *Jurnalul Fericirii*.

Prin urmare, există o modalitate de a schimba mecanismele timpului, de a te sustrage acestuia, de a te plasa în afara lui și de a fi fericit.

Ca să dobândești fericirea e nevoie de această tehnică proustiană pe care N. Steinhardt o stăpânește foarte bine și nu ezită să o pună în practică.

Aflat în închisoare el depune tot efortul de care e în stare să fie nu numai un creștin exemplar dar și un proustian de rasă. Știe prea bine de la Proust ce înseamnă căutarea timpului pierdut și regăsirea lui și mai știe, desigur, că opera acestuia poate fi un „mijloc unic și absolut de a scăpa de servituțile condiției umane și de sub tirania timpului.” Știe prea bine, repet, pentru că are un cult aparte pentru acest scriitor. Nu există carte de eseuri în care să nu figureze cel puțin un text sau o referință despre Proust. La un moment dat aflat la Paris pleacă în hagialâc la Illiers – Combray, stăpânit de „aprigă nerăbdare de a vedea cu ochii locurile unde și-a petrecut Marcel copilăria.” Meticulos ca un reporter descrie Combray-ul, casa mătușii Leonie, împrejurimile, „perimetrul acesta perfect oarecare”, se miră și constată că nu au nimic ieșit din comun și, în cele din urmă, aduce un elogiu sincer artei autentice și puterii ei de transfigurare. „Uimire și emoție. Cât de puternică se arată a fi arta, cât de clar se definește aici drept facultatea transfigurării.

A! realitatea – la Illiers și în casa mătușii Leonie – se trădează: nu-i decât aparență înșelătoare, de vreme ce pentru un artist poate deveni o lume feerică, ridicată la puterea zecea ori a suta, supraîncărcată de magnetism și magică.”

Așa e și în pușcărie. Timpul: un moft. Realitatea: „aparență înșelătoare”, fantasmă.

Rezistența celui închis, la Malmaison, la Jilava, la Gherla, în ciuda caraliilor și a tuturor mizeriilor de aici, este cu atât mai combativă, cu atât mai utilă și mai pilduitoare, cu cât ea se transformă și devine luptă și asalt împotriva timpului. În primul rând prin neuitare și în al doilea rând prin rememorare. Cu alte cuvinte: acces liber la, ceea ce Walter Benjamin, numește „timpul învechit.”

„Mă vizitează, clare și apropiate, curtea nemărginită a fabricii din Pantelimon, strada Armenească și de necrezuta ei liniște, pomul de Crăciun din casa Seteanu, zâmbetul doamnei Boerescu în rochie de catifea violet, pădurea dintre râul Târgului și râul Doamnei la Clucereasa, mișcările grăbite ale doamnei Florescu, imprecațiile anticatolice ale d-nei Branszki, strigătele neguțătorilor ambulanți străbătând, numeroase și felurite, cupolele de pace și tăcere care se înălțau deasupra ulițelor și străzilor... Și Anetta care mi se uită drept în ochi, și Manole vituperând la *Duque* împotriva liberalilor și pentru junimiști”...

Atmosfera recreată prin *aide-memoire* de către cel închis are efectul paginilor despre Combray-ului de altădată.

E uimitor cât de apropiată este lumea această a liniștii, a păcii, a Paradisului, în definitiv, alcătuită pe loc, aici în pușcărie, și cât de mult se aseamănă ea cu aceea a lui Marcel Proust.

Walter Benjamin, cel care l-a tradus pe Proust în germană, el însuși un proustian de înaltă clasă, care acuza „dependențe pătimase” față de opera acestuia, a scris o carte exemplară despre „timpul pierdut” intitulată „Copilărie berlineză la 1900” și un eseu, absolut fundamental, cred eu, intitulat „Portretul lui Proust,” organizat pe trei capitole. Aici, Benjamin, vorbește despre legile memoriei, dialectica fericirii, cu formele ei: imnică și elegiacă, discrepanța

crescândă dintre literatură și viață (Steinhardt a găsit o altă formulă: *între viață și cărți*), cele două vicii: curiozitatea și lingușirea, singurătate și amintire, spaimă și ironie, cufundare în sine etc. La începutul capitolului trei dă de înțeles că „*A la recherche du temps perdu*” propune trecerea unui prag și că, de fapt, trecerea acestuia înseamnă accesul sigur în lumea armoniei și a frumuseții. ...” la Proust suntem oaspeții care trec un prag/.../un prag dincolo de care ne așteaptă eternitatea și încântarea”.

În acord cu N. Steinhardt, Walter Benjamin și cu Marcel Proust, Eugen Ionesco vorbește și el în libretul „Maximilian Kolbe” despre pragul Paradisului.

„Adevăr spun vouă, vă aflați la porțile Paradisului și n-o știți: vă aflați în pragul fericirii fără de sfârșit”.

Așezarea în afara timpului dat, dincolo de „prag”, îl face pe Steinhardt să guste aceeași „madlenă scurtă și durdulie”, același ceai, care trezesc stările și reveriile de demult, trezesc un alt fel de fericire, de fapt. O stare pe care cei doi autori, în situații și momente diferite, o creează cu același entuziasm și nostalgie de a fi în afara timpului, o „ stare necunoscută ce nu aduce nici o dovadă logică, ci *evidența fericirii ei*, a realității ei”... cum bine o definește Proust.

N. Steinhardt are nevoie de aceste plonjări în trecut, în afara timpului dat de istorie, ca să poată supraviețui și pentru a reuși să fie cu adevărat fericit în aceste condiții de batjocură și teroare.

„Brașov, august, 1926. Am luat masa cu mama la *Rothenbacher*: salată de cozi de raci, friptură de vițel de la rinichi, cremă de zahăr ars, bere Czell (mai dulce decât celelalte). Când plecăm, pe la două jumătate, căldura e în toi și nu se vede nici o birjă. Dar suntem foarte dispuși să batem drumul pe jos, cu toate

că de pe strada Lungă, aproape de capăt, și până la hotelul *Coroana* distanța e mare. Cât e totul de odihnit în căldură și cât e de mihoasă viața și de lipsită de urâtenii, în acest munte magic al orașelului, refugiu dar și rai /.../ Drumul e lung, căldura neclintită, realitatea bine ascunsă, fericirea deplină”.

Iată cum tot ceea ce fost cândva fascinant și plăcut și înălțător, se întoarce cu voluptate proustiană și dă o mână de ajutor celui aflat în suferință. Timpul rău și urât este suspendat prin aceste inserturi de amintire.

Copilăria e oglinda timpului mesianic. A acelui timp explicat de epistolele pauline și de Giorgio Agamben drept intervalul care „implică integrala transformare a noastră înșine și a felului în care ne ducem viața”.

Copilăria rămâne pentru N. Steinhardt, ca pentru mai toți cei din generația lui, Emil Cioran, Eugen Ionesco, Mircea Eliade etc., timpul necontaminat, privilegiat, la care se poate face apel în momente grele, de disperare, în clipe de primejdie. Pantelimon, Chapelle-Anthenaise, Rășinari, „încăperea-boabă-de-strugure” din casa Eliade, sunt lumi care dând timpul – agresiune la o parte creează stări de beatitudine în orice loc și spațiu te-ai afla.

Emil Cioran: „...nu cunosc alt caz de copilărie atât de fericită ca a mea /.../ A fost o copilărie *nemaipomenit* de fericită /.../ Copilăria mea a fost raiul pe pământ”. Eugen Ionesco: „La Chapelle – Anthenaise timpul nu exista. Trăiam în prezent. Iar viața însemna farmec și bucuria de a trăi. /.../ Abia acum încerc să-mi explic de ce mă simțeam așa de fericit. Trăiam atunci paradisul”. Mircea Eliade: „Nu mi se părea că mă aflu cu adevărat într-un fruct uriaș. Dar nu puteam să compar lumina, de un verde auriu, decât numai cu aceea pe care am avea-o dacă am fi într-o boabă de strugure. Deci nu era ideea fructului, ideea de-a locui într-un fruct, ci aceea de a mă afla într-un spațiu paradisiac. Era experiența unei anumite lumini”.

Starea aceasta de tihnă, fericire și paradis este mărturisită de nenumărate ori de N. Steinhardt. „La început a fost Pantelimonul meu natal /.../ cu salcâmi săi modești și căsuțele-i scunde, cu oamenii săi împăcați cu

viața și convinși că nimic cu adevărat tragic nu li se poate întâmpla /.../ M-am învrednicit, pot spune, de o copilărie fericită.”

Toate aceste secvențe despre beatitudinile copilăriei par văzute și citite prin ochii lui Marcel Proust.

„Edificiul imens al amintirii” s-a cutremurat. Madlena și ceaiul în care aceasta a fost înmuiată își face efectul. Timpul este altul decât cel „măsurat pe bătaia de pendul”. Combray-ul este viu.

„După cum în jocul în care japonezii se amuză să înmoaie într-o ceașcă de porțelan plină cu apă, bucățele de hârtie, până atunci nedesluite, care, de-abia înmuiate, se întind, se strâmbă, se colorează, se diferențiază, devin flori, case, personaje consistente și ușor de recunoscut, tot așa acum, toate florile din grădina noastră, și acelea din parcul domnului Swann, și nuferii albi de pe Vivonne, și oamenii de treabă din sat, și căsuțele lor, și biserica, și întreg Combray-ul, și împrejurimile lui, toate acestea care iau formă și consistență, au răsărit deodată, oraș și grădini, din ceașca mea cu ceai.”

De remarcat că sunt două elemente, biserica și clopotnița (la Marcel Proust și Eugen Ionesco), biserica și clopotele (la N. Steinhardt), evidențiate aproape la fel. Paginile din *Swann* abundă în descrierea acestora. Sunt poate cele mai frumoase, cele mai consistente și pitorești pagini care s-au scris vreodată despre biserică și clopotniță.

„Cât de dragă îmi era biserica noastră și parcă o văd și acum! /.../ chiar dacă afară timpul era întunecat, erai sigur că în biserică va fi frumos /.../ în zilele săptămânii, la prânz, când nu se slujea – într-unul din acele rare momente când biserica aerisită, goală, mai omenească, luxoasă, cu soare pe mobilierul ei bogat, avea aerul aproape locuibil /.../ Clopotnița din strada Saint-Hilaire dădea tuturor îndeletnicirilor, tuturor orelor, tuturor punctelor de perspectivă ale orașului, înfățișarea, încununarea, consacrarea lor /.../ aveam în fața noastră clopotnița care, aurită și ea însăși coaptă ca un cozonac și mai mare, sfințit, cu solzi și picuri lipicioși de soare, își înfigea vârful ascuțit în cerul albastru”.

Observația lui Eugen Ionesco pare desprinsă și ea din *Swann*. „Cățărându-te până sus, vedeai, în zare, înaltă, clopotnița bisericii. Mi-amintesc de o dimineață foarte fericită, foarte luminoasă, când mă duceam în haine de duminică spre biserică. Încă mai văd cerul albastru și, în cer, vârful bisericii. Clopotele – le aud”.

La N. Steinhardt, ca și la cei doi, spațiul acesta e considerat sacru și, prin urmare, dătător de fericire.

„Biserica, lipsită de orice frumusețe, dar încăpătoare, avea clopote cu băți prelunghi, cu dangăt grav, în contrast cu modicitatea locului, bătând des, insidios și nobil. Ele, pe care le auzeam limpede cu toate că se aflau departe de fabrică, ele au constituit fundalul sonor și emotiv al anilor mei dintâi. /.../ Binecuvântat fie Sf. Paulin de Nola, inițiatorul folosirii clopotelor în biserici.”

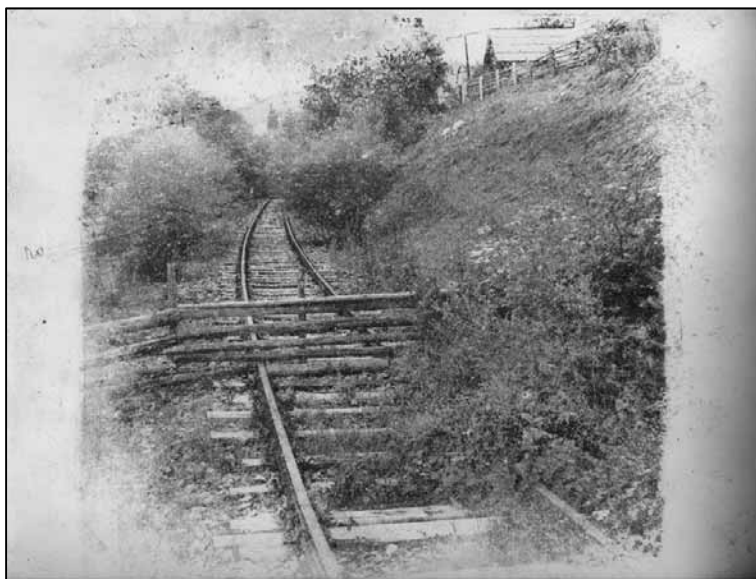
Ca și Dumnezeu în opera lui Proust, Proust se află pretutindeni în opera lui Steinhardt. Impresionant și de-a dreptul uluitor este, însă, atunci când Proust se întâlnește cu Soljenițin și cu Kafka. În acel moment trăirile sunt cu totul și cu totul paradoxale iar autorul *Jurnalului Fericirii* se dovedește nu numai un eseist și un gânditor

genial dar și un prozator de mare forță. Dovadă că Steinhardt a deprins de la Proust nu numai o tehnică a supraviețuirii prin anamneză, ci și o tehnică scriitoricească, compozițională, pe măsura marelui scriitor francez. E vorba de momentul sosirii la închisoarea din Gherla.

„Apoi o clădire pătrată, înaltă în care sunt lumini: Închisoarea. Proportțiile clădirii și luminile produc o stranie senzație îmbietoare. Moment de nebulă: amintirea unei sosiri la Brașov, la hotelul *Coroana*, odată seara, spre toamnă, cu mama. Căldura din hol. Mirosul de fripturi dinspre restaurant. Un băiat se repede să ia geamantanele. Ușa turnantă. Zâmbete în jur. Suntem primiți cu băte și toroipane.”

Putem spune că prin tehnica rememorării și prin „exercițiile spirituale” practicate în regim strict concentraționar, Marcel Proust devine pentru N. Steinhardt, în condițiile date, nici mai mult nici mai puțin, decât *a patra soluție*? Putem. Cred.

În ce constă „soluția proustiană” ne spune Samuel Beckett: „soluția proustiană constă în negarea Timpului și Morții, negarea Morții ca urmare a negării Timpului. Moartea a murit fiindcă Timpul a murit.”

Cale ferată din nordul Bucovinei (Ulma)

Nicolae Steinhardt – creștinismul în actualitate

Florin CARAGIU

Un „cititor ideal”, cum l-a numit Mihai Gafița, un „moralist”, după Eugen Simion, subînțelegând întreaga prestanță filosofică a acestui calificativ, monahul cărturar care a fost Nicolae Steinhardt continuă să aibă parte de evocări ample ale vieții și operei sale, pe care le vedem mișcându-se, în timp, pe lungimile de undă ale unei receptivități pe cât de largi, pe atât de suplu diferențiate, după domenii de interes, după gusturi și exigențe ce acoperă deopotrivă orizontul de interes al omului simplu, al receptorului mediu, cât și așteptările lectorului academic. Pentru Nicolae Steinhardt, numitorul comun ce subîntinde efortul de însumare calitativă a ideilor cu proveniență diversă, originând în diferite zone ale realității sau/și ale gândirii este viața. Viața pe care o trăim, nu doar cea despre care vorbim, sub un aspect sau altul, cere un efort de integrare piramidală a cunoașterilor parțiale, care trebuie să prezinte, astfel, relevanța lor pentru om, cel iubitor de „cumpăt”, cum spunea Noica, acel cumpăt care-i apt să combine informațiile altfel decât o mașină de calcul, altfel decât un „computer”¹.

Aproximativ în același sens, tot în vremea noastră, părintele Ghelasie de la Frâsinei s-a referit la rațiunea întregului care guvernează o alegere umană fundamentală și în care se poate vedea însăși rațiunea de a fi a sufletului. Teologic, sufletul este o existență creată, simplă, necompusă, indestructibilă, dialogică, necondiționată de rațiunea calculatorie, cea după care se combină și se despart elementele. Însușirile sufletului, între care cele anterior menționate, sunt și însușirile valorii. Existența însăși a valorii este trăită după chipul ontologic al sufletului. Există valori-scop care își subordonează valorile-mijloc. Există o ierarhie a valorilor și, mai ales, există o valoare suprem integrativă,

autonomă și nesubordonată, cum a caracterizat-o Tudor Vianu în axiologia sa², atunci când s-a referit la valoarea religioasă. De pildă, valoarea estetică, o dată integrată în valoarea religioasă, devine parte dintr-un întreg indisolubil, cu proprietăți noi.

Valorile sunt, în mod dominant, orientări sufletești ascensionale. Pentru a se împlini, ele caută integrarea în ceva mai înalt, astfel încât înglobantul nu anulează ceea ce înglobează, ci, cum spunea Steinhardt, transfigurează și împlinește. În acest context, rămân, desigur, valabile teze precum autonomia valorilor, diferența specifică, genul proxim, însă ele nu ajung să fie pricini de schizofrenie în receptarea de sine și în receptarea realității, și nici pricini de schisme în cunoaștere.

Pe linia marilor gânditori creștini, părintele Steinhardt afirmă că manifestarea identicului e multiplă și trage de aici un izvor nesecat de sugestii ideatice. Adevărul, Binele, Frumosul sunt fețe ale Aceluiași. În acest punct, pot fi identificate liniile de bază ale gnoseologiei creștine, care apără și justifică atât autonomia valorilor, cât și existența lor ierarhizată și consubstanțială, prin dialectica integrat-integrator, o dialectică orientată spre Unicul Dumnezeu.

Calificativul de „moralist” dat de Eugen Simion, aplicat la personalitatea lui Steinhardt, este o apreciere pozitivă, să nu uităm, pentru că „moralist” se opune lui „moralizator”. Eminescu, s-a spus, e un fin moralist, ceea ce nu deranjează fapta artistului. Printr-o capilaritate extrem de fină și de bogată, prin „vase comunicante”, cum spunea Steinhardt, valorile se întrepătrund, se potențează reciproc, diferența fiind factor de dinamizare, de reafirmare vie a identicului.

Calificativul de „moralist”, mărturisirea Steinhardt, „îmi creează un simț al răspun-

derii. Nu cumva moral este cel care nu face decât să tragă din cercetarea unui caz particular o lecție generală, care nu desparte tranșant viața de carte? Pentru care acestea două – viața și cartea – sunt vase comunicante, implicându-se, vădindu-se, demascându-se, integrându-se una pe alta”³.

Iată aici afirmat, în fond, idealul mistic al Trupului lui Hristos, cel în care toți și toate tind spre integrarea lor reciprocă finală, unite prin sângele dragostei dumnezeiești. De altfel, într-o conferință a sa intitulată „*Cultură și Timp*”, reprodusă de Ioan Pinte în cartea „*Primejdia mărturisirii*”, Steinhardt a afirmat răspicat că nu concepe în mod adversativ cuplul cultură-civilizație, sau etic-estetic, sau ordine-libertate. Citez: „Despărțirea aceasta, ba și antagonismul acesta dintre cele două noțiuni mie, unuia, îmi pare, nu mă sfiesc a o spune, o prejudecată, o superficialitate”⁴. Ordinea și libertatea „se condiționează și se cheazășuiesc reciproc, se află în stare de perfectă rezonanță. În lipsa celui dintâi termen, se înfiripă anarhia, în lipsa celui de-al doilea, ia ființă tirania”⁵.

Printr-o demonstrație grafică, asemănătoare cu un brusc salt al minții, rod al gândirii vizuale, instantanee și intuitive, Steinhardt a imaginat cuvinte compuse, entități de înțelesuri sudate precum culturăciviliizație, eticestetic, ordinelibertate, scrise într-un cuvânt. Lucruri ca acestea sunt, de altfel, familiare cunoscătorilor de sanscrită, sau măcar cititorilor de cărți germane, după cum observa tot Steinhardt. Intuiții precum acestea nu nasc monștri, nu generează aberații, un fel de „struțocămile”. Sunt, dimpotrivă, citez: „termeni care exprimă – sintetic, dialectic și paradoxal – la un grad superior de gândire o realitate complexă, numai aparent și nefast divizibilă. Sunt tot atât de puțin struțocămile ca și undacorpusulul, insolita imagine a fizicii contemporane”⁶. Perihorează, s-ar spune, în limbaj teologic.

În apărarea culturii, Steinhardt a adus, printre altele, argumentul apriorismului caracteristic frumosului, ceea ce reprezintă o dimensiune prin excelență sufletească, neaservită utilitarismului imediat și consumismului tehnic. În același sens, relevante sunt și

ultimele vești venite din antropologie. Antropologii contemporani tind să revizuiască, până la a fi schimbată din temelii, imaginea omului primitiv, care, în lumina ultimelor dovezi, se arată a fi fost reprezentantul nu al unei subumanități, ci un alt tip de umanitate. În primul rând, un neîntrecut artizan, iubitor de alcătuiuri frumoase. Gândind asupra frumosului, Kant arăta următoarele: când pe un vas omul începe să deseneze un ornament, el se smulge astfel nevoii aflată în opoziție cu adevărata fericire și abia atunci el presimte libertatea și scapă o clipă de sub apăsarea răului determinism.

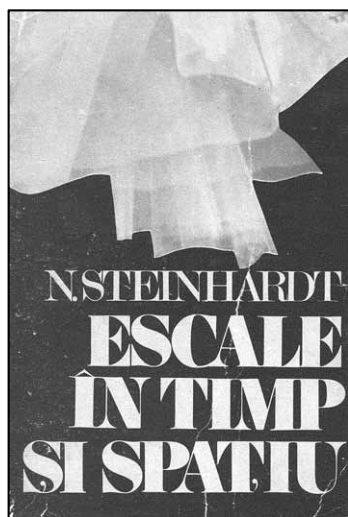

Placa memorială de pe blocul din București, str. Ion Ghica, nr. 3

Ca un creștin al veacului său, un creștin în orice condiții, mărturisitor, purtător de cruce, fără a-și detesta povara, Steinhardt nu a obosit să afirme ideea de valoare creștină aflată la temelia unui tip de cultură, considerat diferit de un alt tip de cultură. Tipul creștin de cultură este, după Steinhardt, tipul întrupat. Acesta, spune el, „se opune, în adevăr, tipului oriental, sau mai bine zis îl completează, îl corectează, îl echilibrează”⁷. Mai cu seamă un citat din părintele Dumitru Stăniloae, foarte drag părintelui Nicolae Steinhardt, era ales de acesta pentru a evoca respectiva idee: „corporalitatea e manifestarea necesară a puterii de viață a eului. Ceea ce nu se poate exterioriza, ceea ce e neputincios față de

lumea externă, e slab, nedeplin ca putere de viață”⁸.

Aprofundând o idee lansată în discuție de Mircea Oliv, aceea a diferenței între cunoaștere și clarviziune, Steinhardt ajungea să se refere la discernământul informativ, care este „capacitatea de a prinde, de a sesiza esențialul, mai ales, de a vedea limpede, mai ales de a vedea. Când zice în Scriptură: «ochi

au și nu văd», e un lucru real”⁹. Capacitatea de a distinge esențialul, de a „vedea”, cum spune Steinhardt, ceea ce vezi, constă nu în ultimul rând în știința de a disocia principalul de secundar, cu observația că principalul ține de ceea ce s-ar putea numi o „artă a vederii”¹⁰, prin care

lumea se iconizează, apare altfel, ceea ce-i cu totul diferit de priceperea de a înșela ochiul, de a-l intimida și orbi pe privitor. La o privire pătrunzătoare, ceea ce am putea numi calitățile secundare ale lui Noica devin chiar calitățile lui principale, după cum a remarcat Andrei Pleșu. Printre aceste calități secundare se numără și buna dispoziție, cea care a făcut din Noica, după cum a socotit și Mircea Oliv, în consens cu părintele Nicolae Steinhardt, un pedagog prin excelență – ceea ce nu-i deloc puțin lucru, mai degrabă decât un mare maestru spiritual. În ultimă instanță, clarviziunea este cerută de însăși natura adevărului: un adevăr „infini și absolut, și ca atare, care trăiește în cea mai mică fracțiune. O fracțiune de adevăr face cât tot adevărul întreg, fiindcă adevărul infini și care reflectă infinitudinea, infinitatea aceasta a adevărului și a frumosului și a culturii, se reflectă chiar în părțile cele mai mici”¹¹.

În acest context al propriei mărturisiri, apare firească și impresionantă, marcată de o semnificație aparte, reîntoarcerea lui Steinhardt la așa-ziii scriitori minori, cum au fost Al. Brătescu Voinești, Emil Gârleanu, cei

care suscită paradoxal niște meditații esențiale pentru orice timp, în operele cărora apar mult mai limpede decât la alți scriitori „trăsături esențiale ale caracterului românesc, mai puțin schimbătoare decât am fi ispitiți sau îndemnați să credem”¹².

Respingând fanatismul și fundamentalismul de tip jansenist, prin care arta tinde să fie rejectată ca o activitate impură din punct de vedere spiritual, primejdioasă și chiar demonică, Steinhardt aducea, dimpotrivă, elogiul acestui „imn de slavă a creației”¹³, care este arta autentică, „un mijloc de înălțare a sufletului și un izvor de bucurie curată și nobilă”¹⁴. Chiar și pseudoarta, fără să știe ce face, bate la ușa unui anume mister. Mărturisind că merge pe urmele lui Dostoievski, părintele de la Rohia afirma, de asemenea, că răul nu este o problemă (cu strictă soluție rațională, morală), ci un mister, asemeni unui zid de nepătruns. Tot un mister este și sângele, din care veacul al XX-lea a făurit un mit central în cultură. Reprezintă infinit mai mult decât o simplă putere fiziologică. E o taină a materiei și a spiritului deopotrivă, viață și foc el însuși și susținător al vieții în corp. De-am ști câți kilometri parcurge sângele într-o singură zi, propulsat de bătăile inimii, răspunsul cu siguranță ne va uimi. E vorba de uriașe distanțe dus-întors. Acest alergător unic, maratonist neobosit, sângele, îndeplinește sarcini miraculoase. „Cine ești tu?”, ne stă pe buze o întrebare, de parcă am dori să vorbim cu sângele nostru însuși.

Nicolae Steinhardt, cel pe care Gheorghe Grigurcu nu s-a sfiit să-l considere în descendența unor mari cărturari ai neamului, precum Al. Odobescu, Garabet Ibrăileanu, Paul Zarifopol, considera foarte aproape de sufletul său și foarte actuală o reflecție făcută de Zarifopol: „La oameni, inconsecvența săltăreață, răsturnarea ușuratecă a convingerilor, împreunate cu imitația nestăpânită, nu sunt decât reflexe dizgrațioase, dacă nu și degradatoare”¹⁵. Prin atitudinea „săltăreață, ușuratecă, mimetică”, se deosebește vicleimul intereselor de schimbarea profundă a convingerilor. După cugetarea lui Steinhardt, există schimbări „lipsite de temeiuri sufletești și mintale, care nu izvorăsc

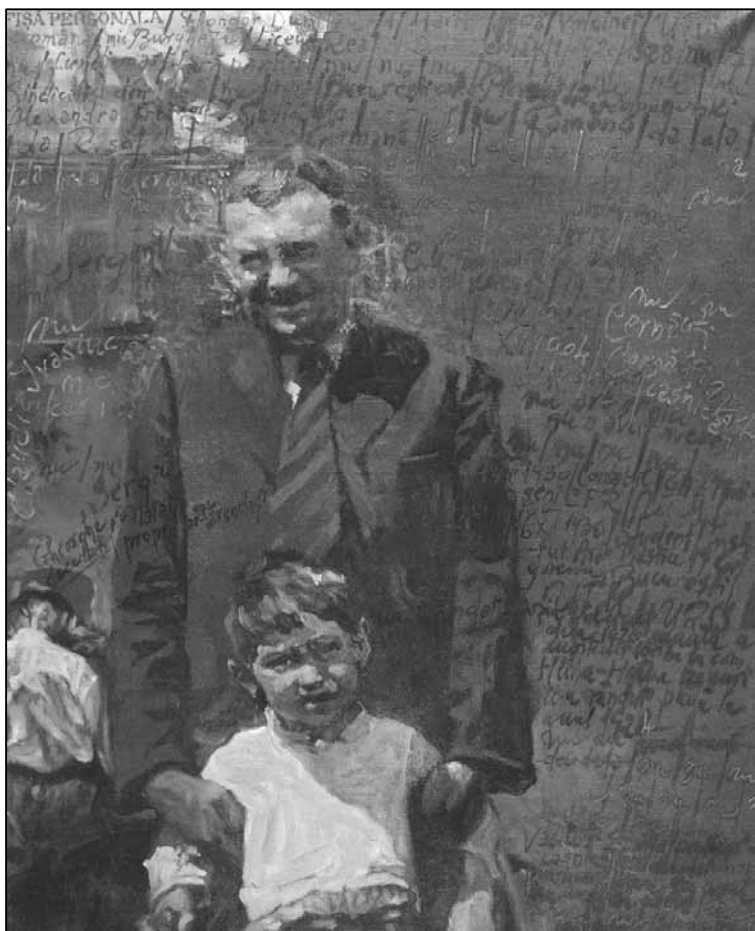
din confruntarea ideilor cu experiența”¹⁶. Schimbarea cu orice preț, ca și statismul conformist, sunt ambele de condamnat, ca potrivnice autenticului dinamism spiritual.

În adevăr, prin viața și opera sa, prin valorificarea pregnantă a sensului umanist

creștin pe care îl poate avea interdisciplinaritatea, ca o modalitate actuală a dialogicității, cu sine, cu ceilalți și cu lumea, Nicolae Steinhardt a dat măsura actualității nepieritoare a creștinismului.

Note

1. „Cuvânt-împreună despre rostirea românească”, ed. Eminescu, 1987, p. 98.
2. În vol.: „Studii de Filosofia Culturii”.
3. „Primejdia Mărturisirii. Convorbiri cu Ioan Pinteș”, ed. Dacia, 1993, p. 72.
4. Ibid., p. 195.
5. Idem.
6. Idem.
7. Ibid., p. 198.
8. Idem.
9. Ibid., p. 129.
10. Ibid., p. 130.
11. Ibid., p. 118.
12. Ibid., p. 68.
13. Ibid., p. 57.
14. Idem.
15. Ibid., p. 69.
16. Ibid., p. 70.

Cu tata la Cernăuți

Prin cărți spre sine sau Intrarea în textul-destin

Olimpiu NUȘFELEAN

Cel care alege îndeletnicirea scrisului – este de părere N. Steinhardt – trebuie să știe că intră pe un tărîm „relativist și labil”, unde „ce este drept” poate fi hotărît cu greu, unde adevărul – existent – este identificat de mai multe instanțe și ca atare poate fi controversat. „Libertatea scrisului, libertatea criticii.”

afirmă scriitorul în articolul *Cum e cu scrisul*. Se află în acest articol un răspuns punctual la întrebarea dacă atitudinea critică față de o carte poate produce supărări. N. Steinhardt este de părere că scriitorul trebuie să recepționeze detașat orice enunț critic la adresa operei sale. Dincolo

de răspunsul propriu-zis, binevoitor și cumsecade, atins și de duhul monahului, putem percepe atitudinea scriitorului în sine, care a fost N. Steinhardt, atitudine privilegiată, pe care a subsumat-o comportamentului monahic, dar care l-a asistat întreaga viață. Am formulat sintagma din titlu parafrazînd titlul unei cărți semnate de N. Steinhardt, publicată în 1988 – *Prin alții spre sine* – și care adună texte scrise de-a lungul unei vieți/cariere literare, datările înscriindu-se între 1945-1987. Înlocuind pronumele nehotărît „alții” cu substantivul „cărți” nu încercăm decît să ne apropiem mai mult, poate mai clar, de realitatea unui demers prin care sinele se caută cu ardoare. Este mai întîi, acum, demersul mireanului, al omului de carte, care își edifică ființa pentru o altă devenire, întru o altă devenire, care însă înaintea și se dezvoltă pe calea scrisului. Cărțile asumate prin lectură critică (comentate

cu mare acuitate) semnaleză drumul căutării de sine.

Cartea *Prin alții spre sine* se deschide cu o dedicație lui Constantin Noica, despre care scriitorul mărturisește că, „I-am cerut o prefață pentru cartea aceasta, care-i un soi de *spovedanie* (s.n.) generală. Mi-a făgăduit-o. Dar n-a fost să fie.” Termenul *spovedanie* are aici o conotație mai mult livrescă, strict literară, decît una religioasă, apropiată, în acest caz, de semnificația dată termenului de Liviu Rebreanu în mărturisirile sale. Mărturisirea îi deschide calea spre universul creației, pe care încearcă să-l descifreze, spre crezul literar, pe care îl dezvăluie treptat, direct sau indirect. Scrisul este opțiune. Scriitorul își asigură o libertate, „libertatea criticii”, cum citam mai sus, o libertate limitată oarecum, întregită de o opțiune responsabilă, prin care se asumă toate inconvenientele sau riscurile. În acest context se produce *alegerea*, opțiunea pentru calea de integrare în *textul-destin*, care este pomenit în răspunsul la o anchetă a revistei *Opinia studențească*, relevat în articolul *Cartea-destin*. Maieutica alegerii este complexă. Conștientul și subliminalul (cum o fi acesta reprezentat) se asociază într-o lucrare de durată: „Pot, fără a mă bănuî sedus de simplificări și intransigențe cărturărești, declara că *Predoslovia* (la *Întineric și lumină* de Ioan Al. Brătescu-Voinești) mi-a determinat (nu direct desigur, nu subit, ci prin impulsuri ale subconștientului, din umbră, tainic, pe furiș, «cu suspine negrăite», lucrînd asemenea perfuziilor) viața; și m-a făcut să aleg (s.n.), dintre două principale, calea pe care, în cele din urmă – neducînd lipsă de simțăminte doar parțial tălmăcite de verbe ca a se zbate, a se frămînta, a orbecăi – am pășit.” E pus în fața unei alegeri maniheiste, între bine și rău, un „rău” care își păstrează deocamdată fastul și atractivitatea. Face o alegere operînd mai mult cu cugetul... mirea-

nului... Necunoscutul aflat pe peronul unei noptatice gări provinciale alege între expresul „purtător de lux, bogăție, putere, aventură și imense nădejdi” și „mohorîtul tren personal, parcă fantomatic, parcă pitit în beznă, ceață și opacitate, prăfuit, slut, ostenit, destinat a merge alene spre locuri bine știute, lipsite de prestigiu și mister, de splendoare și huiet cosmopolit.” Alternativele îl farmecă deopotrivă. Dar chemarea dureroasă și irepresibilă aparține poeziei aspre, a „meleagurilor de baștină! În cele din urmă. Cu tot ce implică acestea, am putea zice. Conștiința reține și își asumă acest univers, cu „un risc pe care trebuie să-l accept”, cum ar spune în *Jurnalul fericirii*.

Drumul – ales „cu dragoste și duioșie” – urmează spre un țel spre care scriitorul a fost „cu îndârjire chemat”. Drumul trece prin „zile de secetă și ispitire”. Față de cele lumești, scriitorul devine „din ce în ce mai străin”. Înaintează supus „daimonului lecturii”. Alegerea și înaintarea se face prin imperiul cărților. Nu interesează neapărat care anume, deși titlurile sunt și ele importante. Și nu judecățile de valoare sunt importante aici, nu continua valorizare a realității, a unei realități înșelătoare: „Insului care a hotărît și a tras existențial consecințele (opțiunii, n. n.) nu-i este conferit dreptul să emită judecăți de valoare.” Important este acum să-și faci opțiunea rodnică, după cum recunoaște: „El (scriitorul, căruia cărțile îi confirmă că a găsit paradisul, care află aici sensul măreției și al curajului, n.n.) poate numai căuta să-și rodească opțiunea (s.n.) și-n primul rînd prin smerita acceptare a pariului făcut, a riscului slobod asumat.” Pe acest parcurs este construită o etică, menită să susțină privilegiul libertății depline. Echilibrul gesturilor nu ocolește originalitatea, așa cum scriitorul identifică la un moment dat drumul urmat de Georges Duhamel, în cazul căruia uneori romanul obiectiv se poate dovedi autobiografie. Ficțiunea îl absoarbe și îl apără pe autor. N. Steinhardt află de la Duhamel că frumoasele imagini ale „oamenilor strîmtorați, care nu s-ar despărți de cărțile lor pentru nimic în lume”, ale „sfinților care coboară din rai ca să afle durerile iadului” (iată aici o temă care merită o dezvoltare aparte!), „toate acestea și altele ca ele nu pot fi produse decît

de acele civilizații întemeiate pe o moderație care știe să-și apere, la nevoie, valorile spirituale.” recunoaște în *Romanul-fluviu al lui Georges Duhamel sau limitele moderațiunii*. Legătura cu cartea și conștiința sacrificiului, dar nu numai acestea, îl duc treptat spre justificarea valorilor spirituale.

Reflecția asupra lui Aldous Huxley (*Huxley – teist și romancier*) îi dă prilejul lui N. Steinhardt să ne arate cum a devenit „obiectiv și înțelegător”. Eul (propriu) se regăsește în ceilalți, se împarte celorlalți: „Și cînd întrebuițez persoana întîi a singularului nu o fac în sens propriu, ci mă refer la oricine a fost pus în situația de a putea pricepe durerea altuia, de a și-o închipui și deci de a ierta, de a compătimi și de a judeca la rece și după criteriul strict al dreptății”. Eul își trăiește sinele desprinzîndu-se din contingent, asumîndu-și o altă instanță. Comentînd „convertirea” lui Huxley, care înțelege să-și amelioreze privirea nu doar printr-un tratament strict medical, fiind greu de decis „Cît intră aici elementul de credință personală și cît o reală terapeutică”, și apoi, scriind romanul *Punct și contrapunct*, ni-l prezintă pe teoretician „sub aspectul nou și surprinzător al omului supus religiei”, N. Steinhardt face un elogiu al clasicilor, a căror lectură, zice, „îmi dă amețeală, uneori parcă prevestesc pînă și detaliile, atît a fost clarviziunea lor (s. n.) de perfectă”. Dobîndirea clarviziunii îi mijlocește o percepere exactă a propriei existențe, a propriei deveniri, cînd arta, a cărei formă este o convenție, se bazează pe „o mare sinceritate”. O sinceritate ce conferă mai multă profunzime înțelegerii.

„Împlinirea prin artă este în fond totuna cu trecerea de la verbul a face la verbul a fi.” recunoaște N. Steinhardt analizînd piesa *Cu ușile închise* de J.-P. Sartre. Cercetînd comportamentul celor trei verbe trupești – a face, a avea și a fi – scriitorul, condus de o „morală elementară”, conchide că verbul *a face* trebuie să-l pregătească pe *a fi* pentru a împlini o ființare pură, întru interesul și fericirea noastră, cînd „A fi este oarecum o ipostază a morții – țel al existenței în concepția lui Heidegger – dar o moarte nu lipsită de conștiință”. Într-o asemenea situație, ca în cazul poetului Charles Péguy, veșnicia transformă „și de data aceasta pe un om în el însuși”.

Moralitatea – aspect definitoriu al comportamentului uman, în viziunea lui N. Steinhardt¹

Ștefan ILOAIE

N. Steinhardt nu este, în sens propriu, un moralist, dar cele mai multe dintre textele lui au o *morală*, transmit un mesaj *etic*, dezvoltă o învățătură sapiențială.² Indiferent de tipul scriiturii sale și indiferent de cititorii pe care i-a avut în vedere, unul dintre scopurile monahului Nicolae a fost acela de a transmite un mesaj direct: îmbunătățiți-vă viața având un comportament moral ireproșabil, dacă e posibil.

Interesul prioritar al autorului pentru valorile morale este demonstrat atât de identificarea lor în lecturi, sau la personalitățile despre care scrie, cât și tratându-le în mod special ca teme morale de sine stătătoare³. În mod intenționat, el face astfel încât descoperă aproape în orice operă un sens moral și aceasta pentru motivul că, potrivit lui Steinhardt, există o foarte strânsă legătură între operă – indiferent care ar fi ea: opera literară sau opera de artă – și viață: „Opera, ca și moartea, prefăce viața în destin. Opera e victorială, dăătoare de sens, ea este devenirea întru ființă. Ea e ființa, întru care și-a aflat omul rostul”⁴. Varietatea temelor și a tipurilor de abordare își găsesc împlinirea și, până la urmă, se reduc la a descoperi că fiecare act de cultură, fiecare carte, un vers ori o piesă de teatru posedă – prin referire pozitivă sau negativă la ele – un sens, o învățătură, o cheie sapiențială, chiar o morală. Acesta este chiar scopul pentru care N. Steinhardt subliniază: „Scrișul e pentru mine o bucurie și-l gândesc a fi – oricât de neînsemnat e operatorul – o dare în vileag a facultății celei mai de preț a omului (libertatea) și o nedispreguire a simțământului său cel mai patetic (dragostea). Orice creație e dragoste, chiar și cea mezină...”⁵.

Dacă a făcut apologia adevărului, afirmând necesitatea lui pentru ca valorile să nu fie pervertite, cel puțin în aceeași măsură N. Steinhardt a subliniat nevoia existenței

unei morale, dar a uneia neteoretizate, ci regăsite în concretul comportamentului cotidian. Ceea ce este cu adevărat important în viața ființei umane în integralitatea ei este „buna purtare, morala, chiar de cere un efort”⁶, căci „forța morală e aceea care biruie materialitatea, silnicia, violența: mai abitir ca forța fizică. Dovadă că-i așa am avut cele de văzut în pușcărie: au rezistat nu voinicii, atleții..., ci firavii înzestrați cu tărie morală”⁷. Actul moral ne determină ființa deoarece el produce efecte profunde asupra libertății; în fond, nu există libertate în afara moralei. Omul se află mereu la intersecția dintre „da” și „nu”, fiind marcat de deciziile pe care le ia în mod liber, fapt pentru care părintele, parafrazând gândul juristului francez Maurice Jauriou „dacă este alungată morala, alungată va fi și libertatea”, scrie: „cuvintele acestea s-ar cuveni să le fie învățătură tinerilor care poate că nu înțeleg de ce desfrâul și dezordinea sunt potrivnice libertății și de ce morala e o condiție esențială a existenței ei”⁸.

Spirit atent la realitățile vremii în care trăiește – să nu uităm că el scrie în plină perioadă comunistă – N. Steinhardt face adeseori trimitere la situația morală concretă a individului și a societății, căci „suntem definitiv și iremediabil implicați în etică și axiologie”⁹, valori care îi conferă omului libertate ontologică, în ciuda subjugării ori chiar și a închisorii.¹⁰

Astfel, sunt identificate aspecte pozitive și negative ale gândirii și comportamentului uman, în special la nivelul relațiilor sociale, tratarea fiind făcută adesea ca o critică a stării de fapt din perioada comunistă. Frica și neîncrederea, minciuna și sensul fals al cuvintelor, societatea funcționând după regulile ospiciului, închisorii ori lagărului, neîncrederea și răutatea gratuită, ținerea de minte a răului și a urii prelungite, răzburarea și imposibilitatea iertării, iar în sens pozitiv:

libertatea, fidelitatea, curajul, adevărul, sfințenia, recunoștința, binele, optimismul sunt teme tratate sistematic sau doar în trecere, direct sau doar aluziv, sintetic sau mai dezvoltat, în funcție de „șansa” oferită de roman, poezie, frază ori de autorul, întâmplarea și referința asupra căroră N. Steinhardt se oprește și pe care le analizează.

O primă abordare etică se referă la realitățile perioadei în care autorul scrie, perspectiva axiologică steinhardtiană urmărind identificarea, afirmarea și recunoașterea stării de fapt a comunismului și a efectelor lui asupra gândirii și comportamentului uman. Așa se face că, de exemplu, lectura unui volum devine pentru N. Steinhardt prilej de a prezenta imoralitățile unei întregi societăți afectate de comunism, ale cărei realități – atât de cunoscute celor care le-au trăit – sunt văzute ca „zămislire a iadului”, iar pentru aceasta „nici că se poate mai ușor, rețeta e simplă, ingredientele nu-s foarte numeroase: pizma, intoleranța (cine nu-i aidoma ca mine nu are drept la viață), bănuiala, frica, lașitatea, delațiunea (cât cuprinde); mai importantă, adică mai operativă, este însă lipsa relațiilor de bunăvoință dintre oameni; apoi și ura, dispariția (din senin și fără urmă) a iubirii. Neîncrederea, bineînțeles, e și ea de mare preț. [...] Bunătate, fericire, întrajutorare: astfel de noțiuni nu sunt cotate la bursa valorilor practice, probleme ca acestea nici nu se pun. În tartar regula e alta: *Să se descurce. Fiecare cu ale lui.*”¹¹ Dar poluarea morală s-a produs deja, „minciuna se transformă în reflex condiționat”, astfel că – dacă reușim să ne păstrăm un oarecare realism – ne vom întreba: „*Ce fel de oameni suntem, Dumnezeu, ce fel de ființe? Până unde o să coborâm?*” [s.n.].¹²

Într-un al doilea registru etic, N. Steinhardt atenționează cu privire la *faptele reprobabile* ale omului, la greșeli care îi deformează acestuia chipul interior, îi afectează viața și chiar îl „distrug”. Cu titlu exemplificator, astfel sunt:

răul gratuit:

„se află fapte asemenea ei în lumea aceasta, axate doar pe invidie, ciudă, parapon, ranchiună; iubitoare și căutătoare doar de dihonie, învrăjbire, scandal, gâlceavă, harță, larmă; cârmuite exclusiv de vicleșug,

neîndurare, hainie; ținută în viață numai de un soi de răcă generalizată”¹³

ura:

„amarnic ca fierea e glonțul urii și mereu nimerește drept la țintă”¹⁴

Parastas după N. Steinhardt la Rohia. Între cei prezenți: Justin Hodea, Vasile Filip, Constantin Flondor, Ioan Pinteș.

răutatea, prostia, mândria:

„Anatole France spunea că prostia e mai afurisită decât răutatea fiindcă omului rău i se întâmplă a face pauze, a cunoaște clipe de siestă, pe când prostul ferit-a sfântul să înceteze a fi prost. N-a avut dreptate: răutatea nu-i mai puțin durabilă și continuă decât surata ei. Ce bine se înțeleg amândouă, ce potrivită pereche întocmesc! Mai ales când li se adaugă înfumurarea, convingerea că numai tu, cel în cauză, deții dreptatea, că-ți este îngăduit orice (ești doar stăpân pe tot perimetrul cercului infinit), că toți ceilalți și îndeosebi acel ori aceia despre care crezi că te sfidează (de altfel frustra lor prezență constituie o impertinență la adresa ta) nu-s vrednici decât să fie măturați din calea ție protocolar rezervată.”¹⁵

O altă abordare etică propune soluții practice în scopul „însănătoșirii” morale a omului și a societății: „Căzuți, picați, aruncați, prinși, zăvorâți în spațiu și timp, cum ne aflăm, nu ne strică – spre a ne învăța să conviețuim – să încercăm mai întâi să ne înțelegem unii pe alții, să ne redobândim încrederea unii în alții și, apoi cine știe, trecuți prin greșeli, suferințe, dibuiri, limpeziri și liniștiri ale minții și mulcomiri ale sufletului, să dobândim darul uitării și iertării și să ne înfrățim pe tot întinsul acestei unice lumi a

noastră a tuturor în care nu suntem aritmetic împărțiți în buni și răi.”¹⁶

N. Steinhardt este de părere că îndreptarea situației este necesară și că aceasta se poate împlini prin revalorizarea morală a faptelor, a relațiilor și a societății înseși deoarece nu este departe ziua în care se va putea spune adevărul: „Nu zeii sunt cei mai tari (ori mai răi)..., ci adevărul este de neînfrânt.”¹⁷ Iar el, adevărul, „de multe ori, se cere strigat”.¹⁸ În consecință, acceptarea adevărului va fi urmată de mărturisirea lui și de atenția sporită a celor care, mai vigilenți și încă neatinși de microbul răului, se impune să devină fermentul cel bun¹⁹.

Profund creștină este și soluția recomandată celor care își recunosc greșeala – fie ea și turnătorie! – și care se căiesc. Prezentând romanul *Căderea în lume* a lui Constantin Țoiu, N. Steinhardt scrie: „prea bine îi șade omului care-și dă seama (și nicidecum nu-i târziu) că a săvârșit o greșală gravă să se căiască, să-și mărturisească deschis culpa și să-și aplice cu de la sine putere ispășire și pedeapsă.”²⁰

Cu o viață, un caracter și o operă dedicate adevărului și verticalității, Steinhardt înfierează – și în scris, cum făcea și verbal, inclusiv de la amvon – orice act de „șmecherie” și minciună, care reprezintă un posibil început al dedublării: „Dintre toate soluțiile pentru înfruntarea vieții contemporane, cea mai atroce mi se descoperă a fi șmecheria. Cu atât mai mult cu cât e dintre cele mai răspândite”²¹; sau: „Mărturisesc că e un subiect care mă obsedează. Simt șmecheria cum târcolește în jurul nostru, asemenea unui duh rău și cum vrea să ne prindă în lațul ei pe care-l cred ireversibil”²². El atenționează asupra elementelor subtile care, folosindu-se de pârgăria a ceea ce pare să fie necesar pentru om, intervenind prin semeni și societate în datul acesteia de „sistem”, ne pot determina să practicăm înșelăciunea. Din această perspectivă, în viziunea monahului Nicolae se impune, fără subtilități – ci direct, imperios și fundamental – și o etică a limbajului, nu doar una a vieții; fără prima, cea de a doua se transformă în falsitate și dedublare.

Firește, acțiunea moralității se îndreaptă împotriva răului, a greșelii, a păcatului, încercând să sporească binele și efectele acestuia. Dar răul nu este prezentat

întotdeauna pe față, el este variat, ascuns, nuanțat, ia forma binelui și chiar a frumosului, încercând prin tertipuri să înșele, să ia ochii, să mintă. De aceea, părintele Nicolae așază între păcate – chiar între păcate! – și greșeli omenesti care aparent nu pot încăpea într-o asemenea înșiruire. Într-o notiță, aflată acum în Arhiva Mănăstirii Rohia, părintele scrie: „Sunt păcate: scârba, deznădejdea, lipsa de curaj, indispoziția, împuținarea cu sufletul, jelanul inoportun, plânsul, melancolia, frământarea totală, excesul de zel, zelul greșit”, iar întrebările legate de cele șapte păcate capitale, el oferă o cu totul altă listă decât cea obișnuită în Biserică, dar una pe care o are des în atenție, pentru că acestea sunt și păcatele despre care vorbește și scrie cel mai des: „1. Prostia, 2. Recursul la scuza: «Nu știu, n-am știut», 3. Fanatismul, 4. Invidia, 5. Trufia neroadă, 6. Turnătorie, 7. Răutatea gratuită. Mai adaug o a opta: dragostea cu sila”²³.

Steinhardt s-a referit cu consecvență nu numai la moralitatea personajelor din opere și nu a căutat sensuri morale doar în opere, ci – urmărind legătura dintre operă și autorului ei – a remarcat și calitățile morale ale scriitorului. Astfel, „scriitorul total” este acela „care spune adevărul, tot... [este cel] onest, liber și curajos”, care nu își lasă talentul corupt de patimi, dar nici de laude și de succes²⁴.

N. Steinhardt crede apoi că omul devine cu adevărat om, iar viața lui devine manifestare a binelui doar dacă el se identifică cu fapta bună și cu binele, dacă rămâne consecvent ancorat în ele, astfel încât acestea să devină mediu de manifestare. Așa cum ne-a obișnuit, autorul afirmă cu tărie existența curajului ca „virtute esențială”, deoarece curajul construiește demnitatea, îl fortifică pe om și îl pregătește pentru orice situație, ferindu-l de dedublare, minciună și înșelătorie. Răspunzând unei întrebări a lui Radu Săplăcan, N. Steinhardt arată că omul de cultură, în general, și scriitorul, în particular, au nevoie de curaj și îndrăzneală în a demasca falsele valori, imoralitățile, nedreptățile și nuanțele morale care altora le scapă. Menirea scriitorului este aceea de a lupta pentru apărarea adevărului și a moralității, pentru aceasta fiindu-i iertate impolitețea, ba chiar și obrăznicia, dacă le folosește – este adevărat –

N. Steinhardt a văzut, în creștinism imposibilul. Dar – întrucât creștinism teoretic nu există, el dovedindu-se în faptă, în acțiune, așadar în morală – concluzia este că morala însăși este uneori imposibilul însuși. Însă părintele a subliniat adeseori că avem de-a face, în viața aceasta, cu două tipuri de imposibil: imposibilul imposibil și imposibilul posibil, iar morala creștină face parte din cea

1. Succinta prezentare care urmează se întemeiază în special pe texte din volumul *Monologul polifonic*, scrise de N. Steinhardt spre sfârșitul vieții, când atitudinea sa față de comportamentul imoral al vremii și al societății a sporit și s-a nuanțat datorită stărilor de fapt din perioada de sfârșit a comunismului. Textul de față reia și dezvoltă idei din studiul meu „O perspectivă morală asupra vieții sau «cuvânt bătrânesc» al lui N. Steinhardt «pentru cei tineri»», publicat în introducerea volumului N. Steinhardt, *Monologul polifonic*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de Stefan Iloaie, repere

Iată de ce, astfel, morala nu are vârstă, ea îmbiindu-se oricărui suflet, așa cum a făcut și încă face monahul Nicolae Delarohia.

- biobibliografice de Virgil Bulat, Mănăstirea Rohia-Editura Polirom, Iași, 2012, pp. 17-33.
2. Virgil Bulat consideră că „N. Steinhardt rămâne exemplar... prin atenția neadormită și lupta necurmată împotriva întunecatelor puteri ale răului, ipocriziei, minciunii, tiraniilor de orice fel, împotriva slăbiciunii și abdicării de la demnitate, prin convingerea neabătută că numai întru frumusețe, neîngenuncheat adevăr și tărie morală omul se poate negreși ridica la înălțimea visată de maximă a Creației” – vezi Addenda la volumul *Monologul polifonic...*, p. 436.
3. A se vedea, de exemplu: „Despre fidelitate sau

- cuvânt bătrânesc pentru cei tineri”, „Reflecții despre noțiunea de frumos” ori „Suflet de rob (sau taina libertății)”, din volumul *Monologul polifonic*.
4. *Monahul Delarohia răspunde la 365 de întrebări incomode adresate de Zaharia Sângeorzan*, Editura Revistei *Literatorul*, 1992, (întrebarea 90), p. 31.
 5. „Convorbire în redacția revistei *Vatra*”, în vol. *Escale în timp și spațiu sau Dincoace și dincolo de texte*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, referințe critice și indici de Ștefan Iloaie, repere biobibliografice de Virgil Bulat, Mănăstirea Rohia-Editura Polirom, Iași, 2010, p. 160.
 6. *Monahul Delarohia răspunde la 365 de întrebări...*, (întrebarea 128), p. 43. „Totul se complică datorită intervenției masive, pustiitoare a minciunii. Oare nu vedeți, nu simțiți că trăim în minciună până în gât, până la marginea buzei? Că ne-a invadat, ne-a cotropit? Că oxigenul, carbonul și hidrogenul au fost înlocuiți de minciună?”
 7. *Monahul Delarohia răspunde la 365 de întrebări...*, (întrebarea 202), p. 66.
 8. N. Steinhardt, *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință*, ediție îngrijită, note, studiu introductiv și referințe critice de Ștefan Iloaie, repere biobibliografice de Virgil Bulat, indici de Macarie Motogna, Mănăstirea Rohia-Polirom, Iași, 2008, p. 261.
 9. „Reconsiderarea «Extemporalului la ontologie»” în vol. *Monologul polifonic...*, p. 243.
 10. Steinhardt însuși constată că evaluările etice pot fi dificile, că ne solicită, că ele comportă riscuri, dar și că faptul în sine este specific ființei raționale: „Nouă celor care de bună vrerea noastră ne-am împărtășit din rodul fatalului pom, osândindu-ne, specificându-ne a cunoaște ce e bine și e rău, a deosebi plus de minus, a ști că grea nu e numai o rangă de fier ci și rostirea adevărului, că bună nu e numai o prăjitură ci și slobozenia și tot așa mai departe, siliți mereu a trece din lumea blândă a concertului în lumea bogată-n ispite și ambuscade a calificativelor și abstracțiunilor” – „Reconsiderarea «Extemporalului la ontologie»” în vol. *Monologul polifonic...*, p. 244.
 11. „Cum se înfiripă iadul”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 270. De remarcat – aici, ca și în alte texte asemănătoare – stilul alert al prezentării stării de fapt din acea perioadă, autorul fiind grăbit să afirme, să demaște, să nu accepte, să mărturisească, stil aflat într-o foarte strânsă relație cu felul de a fi al lui N. Steinhardt când aborda verbal asemenea subiecte.
 12. „Ce fel de oameni suntem?”, în vol. *Monologul polifonic...*, pp. 104, 107. Până la descoperirea auto-interogației salvatoare, ne complacem însă în fals, minciună, dedublare, fățarnicie, căci viața cotidiană a împrumutat ceva din falsul, minciuna și nefirescul împrumutate din folosirea tehnicii, cum ar fi ascultarea înregistrării vocii pe bandă de magnetofon, în locul ascultării persoanei: „nevinovatele, neprihănitele unelte ale prelucrării tehnice iau înfățișare de uneltire; cuvintele, acum, poartă o încărcătură temperamentală, valorică, axiologică. În mintea și sufletul receptorului țâșnesc adjective poziționale: fals, calp, prefăcut, ipocrit, imitat, plăsmuit. Dublarea e duplicitate. Automaticul e lucrătură. Abilitatea e perfidie. Treaba, pe scurt, nu-i cinstită. [...] *Între vorbire și realitate s-a produs o falie* [s.n.]” – „Buchet de cucută”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 247.
 13. „Guica sau imanența exasperată”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 327.
 14. „Degete zdrobite”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 240.
 15. „Degete zdrobite”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 237.
 16. „O lecție bună”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 305-306. Sau: „Pentru ca să nu fie așa [să trăiești ca-n iad, n.n.], nu ajung bunele intenții, răspicatele hotărâri, e nevoie de o curățire în adâncime, de topirea și surparea racilelor generatoare de rău. Frica, minciuna, lașitatea și suratele lor odată alungate (răul, prin urmare, descumpănit și spulberat), se va putea fără amăgire crede că oamenii sunt în stare să aibă unii pentru alții puțină înțelegere și puțină bunăvoință.” – „Cum se înfiripă iadul”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 274.
 17. „Frica de adevăr”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 261.
 18. „Buchet de cucută”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 247.
 19. „Tipul uman «Guica» e, vai, răspândit în lume. Le revine celor necontaminați, nesubjugati de virusul totalitar al răului, să ia, când le apare în cale, cuvenitele măsuri profilactice” – „Guica sau imanența exasperată”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 329.
 20. „O lecție bună”, în vol. *Monologul polifonic...*, p. 302.
 21. „Convorbire cu Andrei Roman pentru revista *Familia*”, în vol. *Escale în timp și spațiu...*, p. 173.
 22. „Convorbire cu Ioan Pinteș – „Între viață și cărți”, în vol. *Escale în timp și spațiu...*, p. 195.
 23. *Monahul Delarohia răspunde la 365 de întrebări...*, (întrebarea 125), p. 42.
 24. *Monahul Delarohia răspunde la 365 de întrebări...*, (întrebarea 92), p. 31-32.
 25. „Convorbire cu Radu Săplăcan, menită revistei *Astra*”, în vol. *Escale în timp și spațiu...*, p. 187.
 26. „Convorbire cu Radu Săplăcan, menită revistei *Astra*”..., în vol. *Escale în timp și spațiu...*, p. 132.
 27. „Timpul smochinelor”, în vol. *Dăruind vei dobândi...*, p. 67 (în notă).
 28. N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, ediție îngrijită, studiu introductiv, repere biobibliografice și indici de Virgil Bulat, note de Virgil Bulat și Virgil Ciomoș, Mănăstirea Rohia-Editura Polirom, Iași, 2008, p. 93.
 29. „Predică la Duminica a 5-a după Rusalii”, în vol. *Dăruind vei dobândi...*, p. 261.

concretizate prin multele tipăriri ale operei sale și în special a celei care are legătură cu învățătura creștină și monahală. Ucenicii lui întru ale literelor au devenit, în acești ani, biografi și editori specializați, preocupați în mod constant de opera steinhardtiană, pe care au pus-o în valoare, precum lumina așezată în sfeșnic care luminează tuturor.

În răstimpul celor două decenii s-au organizat numeroase simpozioane, lansări de carte, serate literare și momente omagiale în care s-a vorbit despre omul, monahul, scriitorul și misionarul Nicolae Steinhardt.

Într-una din vacanțele făcute în timpul studiilor seminariale, am poposit și la Rohia. Era în luna iulie, cu aproape 30 de ani în urmă, într-o seară caldă și liniștită. Întâmplarea a făcut să-l întâlnesc pe monahul Nicolae, care ne-a fost ghid în mănăstire și mai ales în bibliotecă. Într-o încăpere nu prea spațioasă se aflau multe dulapuri cu cărți felurite și numeroase albume prețioase, rare. Cele mai multe dintre ele proveneau din biblioteca personală a părintelui Nicolae, care era, de fapt, și sufletul preocupărilor culturale ale mănăstirii maramureșene. Ne-a arătat fiecare colțișor, a scos din rafturi cărțile, le-a deschis, ne-a citit câte o dedicație și ar fi fost în stare să rămână cu noi încă vreme îndelungată în spațiul bibliotecii. L-am întâlnit, după cum am amintit și altădată, la slujba Miezonocticii pe care monahii de la Rohia o săvârșeau fără Utrenie (distinctă) la trecerea dintre zile. A citit în întregime lecturile rânduiei liturgice, bucurându-se că-i poate aduce lui Dumnezeu laudă. A doua zi, a participat la Sfânta Liturghie și a apreciat cântarea specifică școlii de muzică nemțene. Monahul Nicolae de la Rohia și-a adus aminte de mine un an sau doi mai târziu, când mi-a trimis, printr-o cunoștință, ultima sa carte însoțită de un cuvânt de mângâiere. I-am scris o scrisoare de mulțumire la care am primit și răspunsul așteptat. Avea un scris ordonat; mi-l

amintesc și acum așternut pe o pagină întreagă. Din păcate, scrisoarea nu s-a păstrat.

Amintirea monahului care a devenit cunoscut mai ales după 1990 mi-a fost întotdeauna la inimă nu doar pentru renumele său din ultima vreme, ci mai ales pentru deschiderea sufletească ce ne-a arătat-o în timpul pelerinajului la Mănăstirea Rohia.

În primăvara anului 1989, înainte de Duminica Sfintei Cruci, a treia din Postul Păresimilor, cu toată cenzura care funcționa, am aflat de trecerea la cele veșnice a monahului Nicolae de la Rohia. Din întâmplare (sau poate nu), eram „de rând” în ziua aceea la predică. După ce-am vorbit despre înțeleșurile Sfintei Cruci și despre modelul pe care ni l-a oferit Hristos, ducându-Și Crucea până la capăt, pe Golgota, am amintit și de crucea monahului Nicolae Steinhardt. Biserica era plină de monahi (numeroși atunci), elevi seminariști și credincioși. Fără să fac un act de bravură, pot spune acum că am avut curaj vorbind atunci despre un nume interzis. De fapt, interzis era orice slujitor al Bisericii, mai mare sau mai mic, care constituia un potrivnic al regimului de atunci, abuziv și ateu. Unul dintre părinții Mănăstirii Neamț, prezent în 1989 la slujba din Duminica Sfintei Cruci, mi-a amintit recent de nota aparte a predicii în care l-am omagiat pe monahul Nicolae Steinhardt.

Au trecut mulți ani de atunci! Monahul abia cunoscut publicului larg a devenit de-a dreptul vestit. Cărțile și numele lui se află pretutindeni, nu doar în mediile bisericești, ci și în cele culturale, naționale și internaționale. Monografii, cronici, dicționare, evocări, emisiuni de radio și televiziune înfățișează oamenii cetății un monah sincer, deschis, care a abordat într-un mod admirabil cuvintele Mântuitorului ce i-au *robit* inima. Din clipa în care le-a auzit, n-a mai căutat altceva. Era comoara de mare preț a vieții sale, ascunsă într-o țarină, pentru care a vândut tot ce avea și a cumpărat țarina aceea.

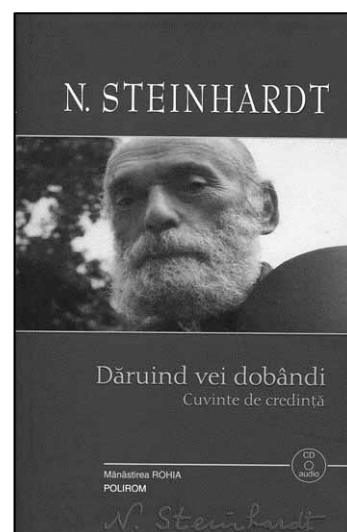
Predicile părintelui Nicolae Steinhardt sau tehnica ecumenismului cultural

Adrian G. ROMILA

Campion al paradoxului destinal și auctorial, deopotrivă, părintele Steinhardt nu putea să practice o retorică clasică. Intelectul său efervescent și saturat cultural funcționa ca o punte, ca un liant între domeniile umaniste, pe care le-a pus, după experiența solitudinii ecumenice a închisorii și după creștinare, în slujba zidirii prin cuvânt. Generaționist interbelic, evreu liberal, jurist atestat științific, cititor feroce, parodist reductibil, dizident curajos, individ vertical, convertit fără rest și, în fine, monah ortodox, Steinhardt a ilustrat din plin arta echilibrului între „etajele” existențiale și literare. El a fost la fel de bine călugăr și scriitor, adică practicant al rânduielilor dintre zidurile mănăstirii și, totodată, itinerant al peripatetizărilor amicale. Lucrurile acestea trec și în cuvântarea ocazională liturgică, pe care o primise, între „ascultările” cu care era dator orice monah. Textele predicilor sale, reunite publicistic prima oară, în 1992, sub titlul **Dăruind vei dobândi**, dovedesc vocația unei extraordinare deschideri culturale și a unui mod inedit de a aborda cuvântarea de amvon.

Libertatea referințelor e, desigur, la ea acasă în eseu sau în cronica literară. Nicolae Steinhardt a fost și eseist, și cronicar, și epistolier, iar inclassificabilul **Jurnal al fericirii** este el însuși un text compozit, multidimensional, prin excelență. Dar în predica creștină din Biserică, apertura culturală nu poate risca excursuri prea vaste, fie din cauza naturii pur teologice a subiectului, care implică o anume coerență logico-tematică, fie din cauza secularismului umanisticii moderne, fie pentru a menaja media intelectuală publicului participant la slujbă. Mereu sincer și lipsit de compromisuri (avea să-și înceapă o predică din 1987 astfel: „Așa cum îmi e obiceiul și potrivit firii mele,

vă voi vorbi și astăzi foarte deschis și pe șleau”), promotor al curajului și adversar al oricărei forme de ipocrizie, monahul de la Rohia nu pare a fi respectat dezideratele clasicei predici creștine. Altfel, stimabile, în genul ei. Subiectele abordate, legate, desigur, de sărbătoarea sau de pasajul evanghelic al zilei respective, îi dau ocazia autorului să aducă argumente îndepărtate de arealul strict teologic, pe care, însă, reușește să le integreze în eșafodajul unei demonstrații perfect canonice. Ecumenismul botezului din închisoare, povestit, se știe, în **Jurnalul fericirii**, e păstrat în textele laice și, inevitabil, în textele predicilor. Literatura și filozofia, arta plastică și filmul, fizica modernă și etimologia punctează excursurile omiletice ale părintelui Steinhardt, demonstrând că, într-adevăr, „Domnul a venit să ne mântuiască și să ne scandalizeze”. Apologet al unui Hristos al paradoxului, care-i „boier” și „gentleman”, care nu-i drept, ci iubitor, care așteaptă „politicos” la ușă, își șochează contemporanii și e oricând bucuros să ierte, monahul de la Rohia a vestit mereu un creștinism care se apropie de scandalul kierkegaardian și de actul gratuit al lui Gide. Fără să se abată nicio clipă de la adevărurile credinței ortodoxe, Steinhardt a stors esența creștinismului, apropiindu-l de marea cultură în puncte neașteptate și exersând o hermeneutică biblică foarte tolerantă cu dialogul intertextual. Un impact mai pronunțat al

predicilor sale ar fi satisfăcut atât pe credincioșii mai subțiri intelectual, cât și pe intelectualii sensibili religios. Oricum, ele au inaugurat o omiletică post-modernistă, deopotrivă cuminte dogmatic și provocatoare estetic, fidelă și Scripturii, și patristicii, dar fremătând la adierile paralelismelor surprinzătoare și la bucuria jocului analogic.

Foarte puține dintre predicile adunate în volumul editat și reeditat începând cu 1992 rămân în perimetrul predicii clasice, legate doar de parabola biblică. Varietatea temelor teologice înseamnă, mai mereu, varietatea temelor general creștine. Vorbind, de pildă, despre smochinul neroditor, Steinhardt amintește de matematica infinitului, unde partea e egală cu întregul, iar adăugirile sau tăierile nu modifică întregul. Smochinului nu i se cere să facă altceva decât smochine, dar i se cere să rodească într-un moment irepetabil și nesegmentabil, să răspundă Domnului într-un timp neobișnuit, un timp al stagnării opace la chemări. Tabloul lui Caravaggio, *Chemarea lui Matei*, e și el invocat într-o notă a predicii, arătându-l pe vameș îngropat în hârtii și fișicuri pe care nu le va părăsi ușor, în caz că Domnu-l va striga. Într-un alt loc, autorul compară procesul smereniei umane cu cel al trecerii de la heliocentrism la geocentrism, opunând marginalitatea pământului din astrofizică egocentrismului uman din psihologie. În multe alte locuri analogiile deschid orizontul comentariului teologic. În chestiunea dăruirii din nimic, sunt amintiți Michaux și Claudel, în cea a demonilor din porci, Mann și Dostoievski, în cea a iertării, Zola și Labiche, în cea a credinței, Grăcian, Eliade și Anton Dumitriu, în cea a îndoielilor lui Nicodim, Thomas More. Pericopa bunului samarinean prilejuiește un excurs despre pâine și vin, cu invocarea unor Berdiaev, Ignazio Silone și Trakl. La praznicul Sfântului Antonie cel Mare, caracterul tragic al ispitelor a fost ilustrat de filmele lui Fellini, picturile lui Dali, piesele lui Racine, poemele lui Goethe și Baudelaire, proza lui Proust sau psihanaliza lui Freud. La Duminica Tomei, deznădejdea ucenicilor lui Iisus a fost stimulată de contemplarea răstignirilor carnale ale unor

Grünewald și Velasquez. E deja cunoscută interpretarea lui Steinhardt la nuvela lui Eliade, *O fotografie veche de 14 ani*. Evocată în Duminica Ortodoxiei ca răspuns la teologia modernă „a morții lui Dumnezeu”, nuvela e emblematică, în viziunea părintelui Nicolae, pentru felul în care omul necorupt de proasta ideologie a progresului îl păstrează pe Dumnezeu cu o credință tare, de bun-simț, în ciuda evidențelor contrare. Iar autorul nuvelei a făcut nici mai mult nici mai puțin decât o veritabilă pledoarie pentru credință. „Biruința lui Dumitru”, scrie Steinhardt despre personajul și autorul respectivei proze, „e în fapt biruința ortodoxiei, așa cum a fost mărturisită la Chicago, în 1959, nu mai puțin limpede și tare decât Petru Movilă și Sinodul de la Iași din 1642”. De asemenea, e cunoscută paralela dintre sfârșitul lui Hristos și cel al lui Socrate, încercată cu ocazia unei predici despre moarte. În timp ce Socrate a murit senin, măreț, filosofic, ca-ntr-o „tragedie fastuos-teatrală”, Iisus a făcut-o „ca un om nenorocit și mizerabil, cunoscând suferința până la capăt, bând paharul până la fund”.

Referințele „exotice” ale predicilor din ***Dăruind vei dobândi*** nu au nimic forțat, emfatic, epatant, ele dau mărturie despre vocația retorică a unui călugăr ortodox pentru care cultura laică a fost antecamera intelectului înduhovnicit. Liber în spirit prin însăși structura sa de evreu convertit, Nicolae Steinhardt a fost refractar îngrădirilor acestei libertăți. Creștinismul său a fost unul nedogmatic, ostil fariseismelor și birocrăției mărunte, „bucherismului” și „domniei literei”. Recunoscător unui popor care nu a privit întotdeauna cu ochii toleranței pe evrei (mai ales ortodocșii radicali!), recunoscător unei credințe pe care a îmbrățișat-o dintr-o profundă convingere, părintele Nicolae nu putea vorbi altfel decât era. Predicile sale au practicat ecumenismul cultural, în interiorul unei ortodoxii sensibile la „obrazniciile” culturii occidentale. Așa cum spune George Ardeleanu, cel mai bun exeget al său, Steinhardt a împăcat, în ființa sa, pe *homo aestheticus* cu *homo religiosus*. Cred că nimeni altul n-a făcut-o, la noi, atât de autentic.

Despre importanța studiului eseisticii lui N. Steinhardt

Adrian MUREȘAN

„Va fi foarte greu, de nu imposibil, să se mai spună ceva, de acum încolo, despre Nicolae Steinhardt. Memoria lui biografică, spirituală și literară pare, o dată cu această lucrare, completă”¹, afirma criticul Adrian G. Romila într-o cronică binemeritată² a monografiei lui George Ardeleanu, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății*. Bineînțeles că afirmația de mai sus poate părea, într-o primă fază, descurajantă, mai ales pentru tânărul cercetător interesat de acest domeniu. Dacă, însă, la G. Ardeleanu, studiul vizează prioritar sectorul *biograficului* utilizat ca un fir roșu al demonstrației, rămâne de văzut în ce măsură *opera*, eseistica steinhardtiană în principiu, a fost suficient abordată. Parcurgând cu atenție excelenta monografie mai sus-amintită (prima și singura de până acum), rămânem, totuși, cu edificarea asupra *omului* și *ideologului* și, mult mai disproporționat, cu aceea asupra *eseistului* Steinhardt – până la urmă, principala sa „îndeletnicire” – și prea puțin asupra *personajului* acestor eseuri, nimeni alta decât transpunerea artistică *dinăuntru* textului a celui care a fost, parcă, o figură risipită într-un destin de roman dostoevskian. Accentul deplasat în monografia lui G. Ardeleanu asupra eului biografic, asupra relațiilor tensionate cu Securitatea, asupra gândirii politice a tânărului burghez de altădată, asupra controverselor convertirii lui Steinhardt sau asupra veritabilei istorii a confiscărilor *Jurnalului fericirii* – toate laudabile investigații și, deopotrivă, revelații, îndărătul unor aspecte care, abandonate adesea în hățișuri de amatorism ori în pânze hagiografice, așteptau de (prea) mult timp soluționare – constituie, fără îndoială, punctele „tari” ale monografiei. Însă, opera steinhardtiană *in sine*, studiul ei necesită încă suficientă muncă de documentare: N. Steinhardt, polemistul, eseistul, teologul, eruditul, cinefilul,

personajul... constituie tot atâtea siluete în așteptarea unei dezvoltări integrale. Eseistica steinhardtiană, dincolo de aura evreului convertit la creștinismul ortodox, a monedului ironic, călugărit după 4 ani de detenție comunistă, a liberal-conservatorului împăcat la bătrânețe cu relativismele avangardiste și postmoderne, a avocatului devorat de patima erudiției și a predicii de amvon, merită o discuție și o analiză aparte, cu alte cuvinte, o *sistematizare*.

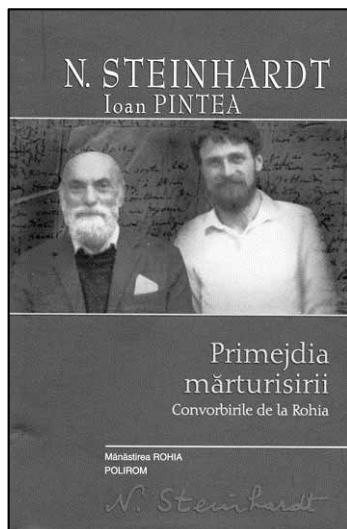
Centenar „N. Steinhardt”, Baia Mare, septembrie 2012.
Silviu Lupescu, Macarie Motogna, George Ardeleanu.

Așa cum s-a mai scris, dificultățile de plasare a operei steinhardtiane într-un context „generaționist” sau într-o filiație/familie spirituală, dincolo de asociațiile gratuite, sunt evidente. Amic cu marii interbelici, pe care i-a și parodiat sclipitor în volumul său de debut, trecut printr-un doctorat în drept și printr-o redutabilă activitate publicistică politică și culturală, prins în vârtoarea anilor '40 și în cea a stalinizării, membru „de frunte” al lotului Noica în perioada marilor arestări de la sfârșitul anilor '50, convertit și botezat ortodox, apoi trecut în tagma monahilor de mănăstire, propus spre canonizare nu numai de către temperamentul Cristian Bădiliță, Steinhardt nu seamănă suficient de

convingător nici cu Claudel, nici cu Simone Weil.

Știm, așadar, că există un „prim Steinhardt” și un „ultim Steinhardt”, intelectualul laic și cel credincios, scriitorul și martirul, evreul și creștinul, cosmopolitul și autohtonistul, homo aestheticus și homo religiosus. Eseistul *interbelic* și eseistul

postbelic. Nuanței *catafactice* evreiești din *Eseuri despre iudaism*, de pildă, i se va alătura și componenta *apofatică* ortodoxă. Ideea esențială este că eseistica lui N. Steinhardt, recuperată în integralitatea ei, ne restituie și complexitatea gândirii acestui scriitor, astăzi, de prim raft, al literaturii române.

Drumul acestui potențial studiu, de la unidimensionalitatea eseului *interbelic* *catafatic* la bidimensionalitatea eseului *postbelic* (*apofatic* + *catafatic*), marcat – să o recunoaștem – de fascinația pentru credința creștină, mai are de surmontat și alte obstacole: în primul rând, dificultățile de decupare a operei eseistice din ansamblul de note, amintiri, recenzii, articole³. Tranziția de la primele forme *postdecembriste* de editare a postumelor *steinhardtiane* la ceea ce numim astăzi „N. Steinhardt. Opere” sau, mai simplu, „Integrala Steinhardt” constituie o întreprindere de o importanță majoră. Abia acum se poate stabili clar locul și „raftul” acestui scriitor în biblioteca eseisticii și culturii românești. Nu e vorba nicidecum despre a-i denigra pe editorii precedenți: Virgil Bulat, Virgil Cimosș, Ioan Pinteă. Atât s-a putut atunci. Să nu uităm că ei sunt cei care, practic, l-au repus în circulație pe N. Steinhardt, după 1990. Pentru a putea fi receptat la justa-i valoare. Și asta nu e puțin lucru. Mai mult, fapt de o deosebită importanță, ei se numără printre puținii specialiști în Steinhardt, din lumea *postdecembristă*. Bineînțeles că fiecare

dintre ei au avut tangențe biografice deloc neglijabile cu cel care avea să devină Monahul Nicolae, iar discursul lor critic, deloc *hagiografic*, cum ar putea crede alții, capătă, totuși, mărci subiective, aș spune, cu o categorie literară, *autenticiste*. Și iarăși nu e puțin lucru, întrucât editarea operei lui Steinhardt nu trebuie să încapă pe mâna unor amatori. Ori a unor provinciali. Inițiativa colectivului redacțional condus de Părintele Macarie Motogna, sub tutela Mănăstirii Rohia și a Fundației N. Steinhardt este lăudabilă, iar realizările sunt pe măsură: George Ardeleanu și Ștefan Iloaie, de pildă, se ocupă exemplar de binomul *steinhardtian*, cel estetic, respectiv teologic.

Dacă există cu adevărat un „gen” eseistic, atunci N. Steinhardt cu siguranță îi aparține. Această *formă a neliniștii*, cum o denumesc Alina Pamfil, pierde, în scriitura *steinhardtiană*, din componenta de *angoasă* și și-o exaltă, în schimb, pe aceea *hedonistă*, a unui entuziasm militant.

O posibilă tipologie, la prima vedere, a –atât de pestrițului – eseu *steinhardtian*, e greu de întocmit, dar s-ar putea pleca și de la o schiță precum aceea de mai jos:

A. ESEUL INTERBELIC („BURGHEZ”):

- ESEUL POLITIC (*Liberalism, Evoluția politică a lui André Gide etc*)
- ESEUL SOCIOLOGIC (*Eseuri despre iudaism*)
- ESEUL CRITIC (*Elementele operei lui Proust, Neoclasicism? Neotraditionalism?*)

B. ESEUL POSTBELIC:

- ESEUL TEOLOGIC (*Dăruind vei dobândi*)
- ESEUL „DISEMINAT” ȘI NOTAȚIA ESEISTICĂ (*Jurnalul fericirii*⁴, *Eseu romanțat asupra neizbânzii*)
- ESEUL „ORAL” (*Despre agonia Europei*)
- ESEUL CRITIC (*Umorul în teatrul lui Blaga, Guica sau imanența exasperată, Fantasticul lui Mircea Eliade etc.*)

- ESEUL SUBVERSIV (*Secretul „Scrisorii pierdute”, Suflet de rob (sau taina libertății)*, Geo Bogza...)
- ESEUL POLEMIC (*Catharii de la Păltiniș, Asta să fie oare tot?*)
- ESEUL COMPARATIST ȘI INTERCULTURAL (*Rilke și Cezanne, Platon pe ecran, Dan Pița și filmul „Concurs”* etc.)
- ESEUL LINGVISTIC (*Nu serviți o prăjitură?* etc.)

Sigur că în privința semnalmentelor eseului postbelic steinhardtian mai trebuie precizate o multitudine de aspecte de care

trebuie să se țină cont, dintre care amintim doar două, deloc neglijabile, întrucât constituie diferențe specifice față de scriitura tânărului burghez de altădată: în primul rând, preferința pentru tinerii scriitori „optzeciști” și, în al doilea rând, disponibilitatea steinhardtiană pentru scriitorii minori, pentru literatura S.F. sau pentru romanele polițiste.

Concluziile unui astfel de demers ar trebui să pună în lumină *personajul* N. Steinhardt și nota de spectacular, precum și contribuțiile steinhardtiene la poetica eseului românesc. Care numai insignifiante nu sunt.

Note

1. Ardeleanu, George, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății: o perspectivă monografică*, Humanitas, 2009
2. Romilă, Adrian G., *Un Steinhardt complet* în *Luceafărul*, nr. 19/2009
3. Iată ce scria Ioan Pinteș, îngrijitorul ediției *Ispita lecturii*, Dacia, 2000: „Am adunat în acest volum, oarecum amalgamat, mărturisiri, recenzii, eseuri, fragmente... în cele din urmă, cu sentimentul că mă vad împlinind, în continuare, o moștenire scriitoricească de excepție”.
4. Așa cum s-a mai observat, „Jurnalul fericirii” poate fi interpretat și ca un eseu, fiindcă este puternic impregnat cu referiri la filozofi ca Plotin, Heidegger, Kierkegaard etc., la scriitori ca Dostoievski, Camus, Balzac, Iorga etc., la tablouri de Velasquez, Dali, Holbein etc. Sentințele, cugetările, întreaga cohortă gnostică e adesea introdusă ca o concluzie la un eveniment povestit, amintind de *Istoria ieroglică* a lui Dimitrie Cantemir.

Flour relief

De la Păltiniș la Rohia.

Școală culturală și sarcină spirituală

Luigi BAMBULEA

1. O apropiere a *școlilor* de la Rohia și Păltiniș este elocventă, fiindcă explică raportul a două modele diferite de inițiere și maturizare (cu profund caracter de *bildung*), nuanțând, totodată, și principiile fondatoare ale acestor două centre spirituale ale culturii române a sfârșitului de secol XX. Mai mult, dezbateră are meritul de a demonstra că ultimele două decenii ale regimului autoritar din România nu au primit o soluție de rezistență culturală exclusiv din partea mediului literar (și, în mod special, din partea optzeciștilor); dimpotrivă, alternativele oferite la Rohia și la Păltiniș se impun cu atât mai mult cu cât soluția lor ridică exigența transcenderii culturalului imediat, în sensul mântuirii (Steinhardt) și al realizării conceptului (Noica).

2. Ludicul și livrescul sunt integrate la Rohia în responsabilitate și credință; precizia filologică și idealul culturii sunt integrate la Păltiniș în silogism și *devenire întru ființă*. La Păltiniș, Noica a practicat un model ideocentric de performanță culturală, pe care l-a propus grupului său „cathar”; având vocația culturii, a întemeiat o *școală* (devenită instituție mobilă cu centrul în filosofie). La Rohia, Steinhardt a practicat un model hristocentric de performanță spirituală, pe care l-a propus grupului său „minorit”¹; având vocația spiritualității, a lăsat un testament (devenit moștenire imobilă cu centrul în religie). Diferența nu e de natură valorică; ea indică doar existența a două proiecte culturale aparent diferite (deși, se va vedea, foarte apropiate în esența lor). Cultura și spiritualitatea sunt soluțiile ce apropie Păltinișul de Rohia, printr-o reverențioasă întâlnire în dimensiunea înaltă a gândirii: performanța culturală a lui Noica acceptă, în ordinea conștiinței, necesitatea vocației

spiritualității, așa cum libertatea spirituală a lui Steinhardt acceptă, în ordinea intelectului, necesitatea vocației culturii. Noica practică performanța culturală și demnitatea spirituală, Steinhardt practică performanța spirituală și demnitatea culturală. Nu există, în această deosebire, o fatală incongruență, cu toate că nici sinonimia nu pare a fi totală. În cele ce urmează voi încerca o precizare mai exactă a situației și a termenilor comparației.

3. Compararea Rohiei cu Păltinișul poate fi realizată după ce s-a luat în considerare, în prealabil, dubla opțiune posibilă între filosofie și artă; aceasta implică o altă distincție, între două modalități diferite ale cunoașterii: rațiunea și intuiția. Cunoașterea rațională se prezintă sub forma silogismului, iar cunoașterea intuitivă sub cea a retoricii; în spatele discursului rațional al filosofiei stă conceptul, în spatele discursului intuitiv al artei stă imaginea. În această dublă posibilitate a cunoașterii contemplative (diferită de cunoașterea empirică sau experimentală) se înscrie și diferența dintre două modele paideice, ca cele de la Păltiniș și Rohia. Asumând conceptul fiindcă e mefientă în fața instabilității și impurității intuiției, școala filosofică de la Păltiniș se deosebește de opțiunea pentru artă de la Rohia, unde e asumată imaginea, din mefiență față de instabilitatea și impuritatea rațiunii. Dar a treia cale a cunoașterii – cea spirituală și, până la urmă, religioasă – îi apropie pe Noica și Steinhardt, iar întâlnirea lor în sfera transculturalului e confirmată de Monahul de la Rohia, în 1988: „...dacă stăm să judecăm cu nepărtinire, nu la suprafață și neatribuind substantivelor un soi de absolutism naiv, în ambele locuri [la Rohia, ca și la Păltiniș, n. n.] și rațiunea, și cercetarea se învrednicesc de fervoarea care sălășluiește în cuvintele

credință și dragoste. (...) *Limbaje și semnificații sunt multe, mie unuia fervoarea, când e de bună-credință (și nu strică nici să fie lucidă), îmi pare că unifică.*”² Prin urmare, comparația dintre modelul paideic păltinișan și modelul paideic de la Rohia trebuie să pornească de la evidența că soluțiile propuse de fiecare dintre mentori sunt diferite (filosofie vs. credință / știință vs. artă), dar că, în sens ultim, ele coincid, prin faptul că implică în egală măsură o sarcină spirituală a devenirii.

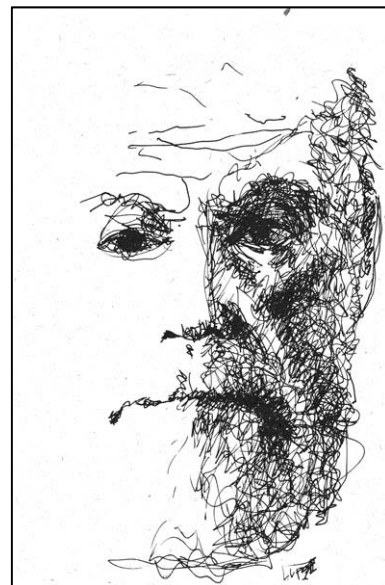
4. Relația obiectivă și strict culturală dintre Rohia și Păltiniș poate fi înțeleasă și prin lectura atentă a *Catharilor de la Păltiniș*, prin înțelegerea aspectelor subtile pe care le implică acest text și prin confruntarea *Jurnalului de la Păltiniș* cu valorile și principiile cercului de la Rohia. Două lucruri ies de la început în evidență, iar ele modifică serios raportul dintre cele două modele paideice ale culturii române a deceniilor VIII-IX ale secolului trecut. Înainte de toate, distanța dintre aceste două școli e mult mai redusă decât o apreciază *Catharii...* lui N. Steinhardt. Mai apoi, acesta pare a fi ignorat nu puține locuri ale *Jurnalului de la Păltiniș*, în care sunt explicit formulate premisele unei atitudini spirituale identice celei practicate la Rohia. În fine, Părintele Nicolae nu a înțeles mizele ultime ale filosofiei lui Noica, ceea ce l-a determinat să judece pe baza unor criterii ultime (eshatologice!) un model cultural pe care l-a evaluat parțial și afectiv. Ceea ce reiese cu suficientă claritate este lectura neatență și intervenția subiectivă ale Părintelui Nicolae, dincolo de care, însă, apar suficient de conturate argumentele pentru susținerea unei similarități între cele două școli culturale. Nu e vorba de o identitate valorică, ci de o sferă comună de principii, suficient de largă pentru a fi decisivă în comparația pe care o propun aici.

5. În mod aparent, definitorie pentru cercul de la Rohia ar fi sarcina spirituală (și religioasă) a subiectului cunoscător, în timp ce pentru cercul de la Păltiniș esențial ar fi modelul paideic (și contemplativ) al unei aventuri a cunoașterii. Totuși, am arătat că atât pentru Steinhardt, cât și pentru Noica,

spiritualitatea și paideia sunt co-implicate, iar miza ambelor școli e cea a salvării particularului cu autoritatea generalului. Limbajele diferă substanțial la Rohia și la Păltiniș, iar *calea convingerii* (filosofia vizionară) și *calea părerii* (judecata culturală) sunt suficient de diferite pentru a nu putea fi așezate ca specii ale aceluiași gen. Nu orice model paideic poartă, însă, o sarcină spirituală? Sau nu orice desăvârșire spirituală conturează reperele unui model paideic? Credem că întreaga noastră demonstrație permite, în această chestiune, un răspuns pozitiv.

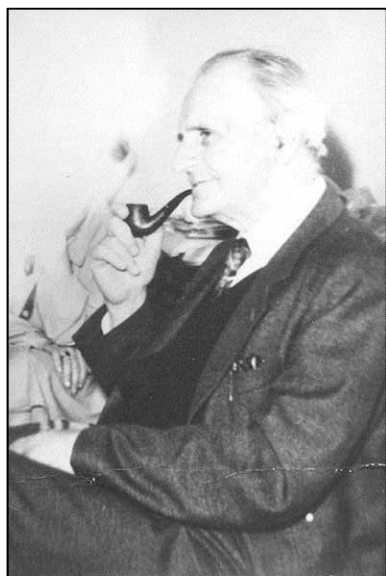
6. Dar a existat o școală la Rohia? – se va fi întrebât cititorul acestor rânduri, care, comparând *Primejdia mărturisirii* cu *Jurnalul de la Păltiniș*, va fi descoperit suficiente argumente pentru a pune sub îndoială o astfel de ipoteză. Răspunsul se formulează în funcție de definiția dată unei școli culturale (în sensul – clar – în care Păltinișul a fost o școală). Din punctul nostru de vedere, șase elemente sunt necesare și suficiente pentru formarea, funcționarea și posteritatea influentă a unei școli. Pe toate acestea le regăsim în ceea ce reprezintă prezența și activitatea lui Steinhardt la Rohia, după 1980.

❶ **existența unui mentor** / Este inutil să demonstrăm că Steinhardt a fost mentorul mai multor tineri oameni de cultură ai deceniului IX. Câteva extrase sunt elocvente: „Pentru mine, Părintele nu a fost un duhovnic în înțelesul clasic al cuvântului, el a fost în primul rând Pedagogul, Învățătorul, Avva. (...) Nu mai conta ceilalți pedagogi, nu mai conta școala, din care cu câteva luni înainte fugisem aici, conta el, Părintele Nicolae, și

N. Steinhardt,
portret de Marcel Lupșe

acest spațiu necontaminat, Rohia.”³, „Din acel moment nu m-am mai dezlipit de dânsul. Părea predestinat a răspunde îndelungilor mele căutări.”⁴, „[Steinhardt] a fost pentru

Constantin Noica

generația mea (optzecistă) un model [de] care, mai mult decât oricare altă generație, aveam nevoie.”⁵, „Se vede că de când porți straie duhovnicești și ești vizitat de tineri naivi în «căutare de Absolut» (păcatele mele!) te-ai sumeșit în așa hal că nu-ți mai ajunge decât un cult mereu sporit al personalității.

(...) Ai ajuns, cum aflu și mă înspăimânt, un soi de guru, un învățător și poate chiar un făcător de minuni.”⁶

② **existența discipolului** / Extrasele anterioare, care demonstrează rolul de mentor al lui Steinhardt pentru mai mulți tineri oameni de cultură ai deceniilor VIII-IX, probează, implicit, calitatea de discipol a acestora. Supliment: „Am trăit cu voluptate de ucenic apropierea de Părintele Nicolae. Pentru mine el a fost Avva, Antrenorul.”⁷

③ **existența unui raport special între mentor și discipol** / *Primejdia mărturisirii* sau *Jurnal discontinuu cu N. Steinhardt* sunt în integralitatea lor probele unei astfel de relații („Întâlnirea noastră mi-a garantat de la bun început că pot conta pe o însoțire de durată, care în cele din urmă a devenit și ucenicie, și ascultare, și deopotrivă prietenie. (...) Avvă și ucenic, bățând drumurile și cărările aspre și defrișate ale Lighetului și completându-ne viețile reciproc; el fericindu-mi tinerețile, eu bucurându-i căruntețile.”⁸

④ **existența unui loc privilegiat** (care să reproducă simbolic schema întoarcerii spre centru sau topologia lui locus amoenus) / „Spațiul Lighetului nu era neapărat mioritic,

dar avea ceva, ceva care te obliga să-l plasezi dincolo de geografia și priveliștea lui, indirect, într-un gând sau o filosofare de moment. Lighetul îți pune la dispoziție în fața ochilor, dintr-odată, cerul și pământul la un loc. (...) ...din **educația** pe care o primeam acum făcea parte și spațiul, cu tot peisajul, cu tot cu păduri și poteci, cu tot cu drumuri și cărări. Așadar o Adevărată Școală.”⁹, „Jordan Chimet spune că aici, la Rohia, e Țara Crăciunului. Pentru mine e și răspunsul Domnului (...). Rohia: un loc, fără doar și poate un vrednic și adevărat loc de închinare Celui care răspunde atunci când Îl chemi...”¹⁰

⑤ **existența unui *bildung*-model și a unei sarcini culturale și/sau spirituale** / „Dincolo de micile observații ale lui Andrei Pleșu, care sunt cele ale cărturarului cu scrupulul exactității științifice, erudite și cosmopolite – ceea ce textul dvs. transmitea dincolo de cuvinte, dar prin intermediul unei admirabile arte a discursului, era tocmai sufletul, duhul unui mod de a trăi și «crede» cultura, în același timp existențial dar și spiritual-religios, deopotrivă formativ-întemeietor dar și destinal, escatologic.”¹¹ Pentru o discuție detaliată a existenței unui model spiritual și cultural steinhardtian, elocventă în întregul ei este prefața lui Ioan Pinteș – *O însoțire luminoasă* – la *Primejdia mărturisirii* (ediția Polirom, 2009)¹².

⑥ **împlinirea acestei școli în destinul spiritual și intelectual al discipolului** / Această exigență rămâne încă de demonstrat, dat fiind faptul că discipolii sunt încă foarte activi cultural. În cazul lui Ioan Pinteș, e vizibilă inclusiv asumarea și perpetuarea unei atitudini (chiar ale unei stilistici!) tipic steinhardtian în fața culturii¹³ (vezi și afirmația lui O. Pecican, conform căreia I. Pinteș e testamentul poetic al lui Steinhardt). De reținut și că, pe lângă destinul intelectual al tinerilor din imediata apropiere (în timp și spațiu) a Părintelui, trebuie avut în vedere deopotrivă destinul celor care au fost formați, în ciuda absenței lor de la Rohia, în regimul modelului steinhardtian.

La Rohia, prin urmare, (deși cu influența decisivă a modelului Ortodoxiei, de tipul avva – ucenic¹⁴), toate aceste elemente

există, probând statutul de școală culturală al cercului steinhardtian. Steinhardt însuși își ridicase, de altfel, problema unei școli culturale proprii, atunci când mărturisise (greșind, credem, prin ignorarea a ceea ce era

specific / ireductibil cercului său cultural): „Nu mă bucur de suficient prestigiu și talent ca să pot preface Rohia într-un Păltiniș secund...”¹⁵

Note

1. Fac referire la spiritul tipic franciscan al atmosferei – și al discipolilor – din preajma lui Steinhardt (aici fiind vorba cu precădere de: crearea unei spiritualități diafane, trăirea naturii și bucuria miniaturalului, exersarea eseistică a retoricii și a genului omiletic, asumarea modestiei și sincerității, cultivarea stării de grație și a imponderabilității, celebrarea simplității și castității, subordonarea valorilor intelectuale celor ale conștiinței, practicarea unui model cultural viu, esențialmente admirativ, intertextualizant, parafrazant, poetic și ludic – toate acestea descriind un tip existențial diferit, spre exemplu, de exigențele și habitudinile dominicane). Exemplare pentru justificarea acestui „franciscanism” al școlii steinhardtienne sunt culegerile eseistice ale lui Steinhardt însuși, jurnalele, eseurile și volumele lirice ale lui Ioan Pinte, spiritul poetic al unor Aurel Dumitrașcu sau Nicolae Băciuf, atașamentul față de artă al lui Mircea Oliv, ludismul, forța retorică, lirismul și libertatea culturală ale lui C. Bădiliță. Nu toți din cei citați sunt membri direcți ai școlii de la Rohia, dar toți sunt membri ai școlii perene instituite de modelul cultural steinhardtian.
2. Nicolae Steinhardt, Ioan Pinte, *Primejdia mărturisirii*. *Convorbirile de la Rohia*, Mănăstirea Rohia și Ed. Polirom, Rohia - Iași, 2009, p. 162.
3. *Ibidem*, pp. 30, 31.
4. Virgil Ciomoș, *Postfață la Jurnalul fericirii*, *Jurnalul fericirii*, ed. a VII-a, îngrijire, postfață și note de Virgil Ciomoș, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p. 421.
5. Nicolae Steinhardt și Nicolae Băciuf, *Între lumi*. *Convorbiri cu Nicolae Băciuf*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2006, pp. 6-7.
6. Al. Paleologu, scrisoare către N. Steinhardt, datată „15 august 87”, fondul BCU București (citare inedită).
7. Ioan Pinte, *op. cit.*, pp. 30, 31.
8. *Ibidem*, pp. 30, 37.
9. *Ibid.*, pp. 24, 31.
10. N. Steinhardt, 10 noiembrie 1973, citat în *Primejdia mărturisirii*, ed. cit., p. 43.
11. Magdalena Ghica / Magda Cârnci, scrisoare către N. Steinhardt, datată 10 decembrie 1987, fondul BCU București (citare inedită).
12. Aceeași detaliere a unui model cultural și spiritual steinhardtian e regăsită în *Asceză și copilărie*, de Cristian Bădiliță (articolul cu titlu omonim), Ed. Curtea Veche, București, 2009, pp. 156-164. Revista culturală „Verso” (UBB, Cluj-Napoca) a dedicat un spațiu consistent dezbaterii modelului steinhardtian și relației dintre Steinhardt și Ioan Pinte: *Obiectiv Pinte - Steinhardt I și II*, în „Verso”, Cluj-Napoca, an III, nr. 38/1-15 iunie 2008, pp. 12-15, și nr. 39/16-30 iunie 2008, pp. 13-15. Vezi și Luigi Bambulea: *Surmontarea canonului: modelul Steinhardt*, în „Verso”, an IV, nr. 56-57, pp. 21-22.
13. V. Ioan Pinte, *Jurnal. Proximități și mărturisiri*, Ed. Cartea Românească, București, 2012.
14. „...trebuie ținut cont că dialogurile noastre se petrec în incinta unei mănăstiri ortodoxe. Prin urmare, au toate datele unei peripatetizări cu iz paterical.”, Ioan Pinte, *Primejdia mărturisirii...*, ed. cit., p. 36.
15. *Între lumi...*, ed. cit., p. 89.

Nicolae Steinhardt și Constantin Noica, sau prietenia în aprigul secol XX

Dan D. IACOB

La sfârșitul lunii august a anului 1986, când am ajuns la Păltiniș în urma unui scurt dialog epistolar cu filosoful Constantin Noica, nu cunoșteam decât dimensiunea operei sale. Dealtfel, într-o notă testamentară, filosoful ne ruga să nu ținem seama de biografia sa, ce n-are conținut, în bună parte din voință proprie; *mi-am trăit viața, scria el, în idee, fără rest (...)* Sunt în ceea ce am publicat. Despre om știam puțin, din paginile *Jurnalului* scris de Gabriel Liiceanu, apărut în anul 1883.

Târgul de carte de la Frankfurt. Colocviul Steinhardt.
Participă: George Ardeleanu, Ioan Pinte, Nicolae Băciuț.

Între reacțiile la apariția jurnalului se numără și textul semnat de Nicolae Steinhardt intitulat *Catarii de la Păltiniș*. Odată cu lectura acestui articol, pentru mine apărea un nou autor, ale cărui apariții editoriale aveam să le urmăresc de atunci înainte, fără să știu aproape nimic despre legăturile dintre el și filosoful de la Păltiniș.

Pentru Noica și discipolii lui, afirmă Steinhardt în textul citat, filosofia este *singura preocupare vrednică a reține cugetul și vrea omului(...)* Restul nu-i decât *deșertăciune, băcănie, irosire a vremii, carență a spiritului. Și se ajunge astfel la o nevoită dar reală*

trufie: numai filosofii sunt sarea pământului (cum gândeau și Platon și Voltaire), numai îndeletnicirea lor justifică însăși existența acestei planete și apariția la suprafața ei a speciei cuvântătoare și cogitante. Steinhardt amintește, fără a putea intra în amănunte, că au mai existat și alte momente de manifestare a unui devotament deplin pentru Constantin Noica, *astăzi, pare-se, definitiv date uitării și de maestru și de ciracii săi. (Și firesc este: întotdeauna euforia prezentului obnubilează trecutul)* Episodul la care se făcea aluzie ni s-a luminat abia după 1989. Am aflat astfel că Noica intenționase să creeze un cerc de studii culturale imediat după război, scop în care, în anul 1945 a închiriat un teren în cartierul bucureștean Andronache, pe care a ridicat o casă de lemn. Aici a adus o parte din biblioteca lăsată de Mircea Eliade și a încercat să dea viață visului pe care-l purta în minte de ani buni: acela al unei școli de filozofie. Întâlnirile sporadice au fost sistate după 1946, odată cu arestarea lui Mircea Vulcănescu; trei ani mai târziu lui Noica i se stabilește domiciliul forțat la Câmpulung Muscel.

Grupul itinerant condus de Constantin Noica și Constantin Pillat a reunit, între alții, pe Arșavir Acterian, Marieta Sadova, Alexandru Paleologu, Nicolae Steinhardt, Sergiu Al. George. Securitatea a conturat ipoteza că aceste *elemente legionare* au luat inițiativa de reorganizare și reanimare a mișcării. Arestările grupului Noica-Pilat au început în decembrie 1958, pe 4 ianuarie 1960 fiind arestat și Nicolae Steinhardt, condamnat pentru *atitudine ostilă formei de guvernământ, propagandă și subminarea ordinii de stat*, acuzații susținute de legăturile lui curente cu Constantin Noica și Alexandru Paleologu. În procesul „mistico-legionar” Constantin Noica-Dinu Pilat a refuzat calitatea de martor.

Închis la Jilava, el face cunoștință cu medicul și indianistul Sergiu Al-George. Iată un fragment dintr-o convorbire reproducă în addenda volumului *Primejdia mărturisirii. Convorbiri cu Ioan Pinte*, apărut la editura Dacia în anul 1993:

S. Al-G: Mi-a vorbit Dinu de dumneata. Iar cele ce-ai spus în ultimul cuvânt să știi că m-au emoționat. Dinu te simpatizează. Ai remarcat că în dosar ești pomenit primul printre prieteni și cei cu care se frecventează?

N. St.: Ne cunoaștem de mult, din liceu, cu toate că era cu trei ani înaintea mea. Viața, apoi, ne-a despărțit.

– Dar l-ai vizitat la Câmpulung?

– Da, între 1954 – 1955. Și când a venit, de câteva ori, clandestin, la București, la noi a tras. tata ținea să-i facem, de fiecare dată, o primire cât mai regească, se mândrea că ne este dat prilejul de a-l găzdui.

Emoționantă este scena revederii dintre Constantin Noica și Nicolae Steinhardt, după ieșirea din detenție, în anul 1964. Iată cum este ea relatată în *Jurnalul fericirii. Manuscrisul de la Rohia*, publicat de editura Polirom în anul 2012:

Sfârșit de August, 1964

Aflu că D. NC. locuiește la rudele sale(...)Mă duc să-l văd, înspre seară. Nu-l găsesc acasă, dar mi se spune că nu va întârzia, așa încât îl aștept.(...)D. întârzie mult: sosește după ce l-am așteptat în holul casei, în curtea casei, pe trotuarul din fața casei. D. e tot foarte slab, foarte palid, cu cearcăne multe, cu haine șifonate, cu priviri obosite și nesigure, cu mișcări stingherite. Cu nu știu ce gesturi de mare vinovat, de mare penitent. Mă duce în camera lui, unde vrea să-mi sărute mâna. Eu pe a lui. Ne încurcăm. Urmează o scenă destul de ridicolă, amândoi întrecându-ne în plecăciuni, îmbrățișări, temenele monahicești, scuze și iertări. În sfârșit, ne liniștim, tăcem, ne așezăm și putem sta omeneste de vorbă.(...) Îi spun lui D. că mai presus de orice am venit să-i mulțumesc și să-i exprim recunoștința mea. Numai datorită lui și datorită închisorii cunosc în sfârșit fericirea.

În jurnal sunt mai multe notații despre Noica, între care cea din toamna anului 1964: *După asasinarea lui Iorga, Dinu Noica a vrut să trimită – din Germania, unde se afla – următoarea telegramă lui Horia Sima: „Am cerut să fiu înscris în Garda de Fier când a fost ucis Corneliu Codreanu, rog să fiu șters dintre membrii Legiunii în ziua executării lui Iorga”.* Telegrama aceasta n-a trimis-o, din smerenie, după cum zice; tot din modestie a dat o declarație publică în „Glasul Patriei” și a decis să colaboreze la presa și publicațiile regimului. Și citează pilda călugărilor care – spre a nu se truși cu postul și cu asprimile lui – pun o picătură de ulei pe cartofii și poamele fierte pe care le mănâncă.

N. Steinhardt la înmormântarea lui C. Noica.
Lângă el: Constantin Barbu și Mihai Șora.

După cum știm, Nicolae Steinhardt a primit botezul pe 15 martie 1960, la Jilava, de la părintele Mina Dobzeu. Starea de fericire care l-a copleșit la botez a durat, mărturisește, toată vremea detenției. Mi se întâmpla – la Jilava, la Gherla – să nu pot dormi, ori să mă deștept în plină noapte de cât de fericit eram: Uneori necazurile ne împiedică să dormim; dar iată că și fericirea poate acționa întocmai. Duhul cel nou (– Hristos poate face din tine o făptură nouă, zice Pavel, și astfel speram existențial și eu –) m-a îndemnat încă din închisoare spre monahism.

După moartea tatălui său, Steinhardt începe să caute o mănăstire unde să se retragă. La București, recunoaște, în tumultul vieții citadine, starea de fericire, de libertate

absolută și exaltare din închisori începuse să descrească. A colindat multe mănăstiri, dar tot Constantin Noica i-a găsit calea de acces la monahism. Descoperise mica, liniștită și retrasă mănăstire de la Rohia, în județul Maramureș, și îndată s-a gândit la Steinhardt. *Am plecat iute la Rohia, m-am simțit cucerit, m-am îndrăgostit, am început a merge acolo des, din ce în ce mai des și pentru perioade mai lungi, până ce am rămas, îmbrăcând cu drag haina monahală.*

La apariția volumului *Devenirea într-o ființă*, publicat de Noica la Editura Științifică în anul 1981, Steinhardt face un comentariu ce se regăsește în volumul *Critică la persoana întâi* (Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983): *Într-atâta sunt la el de sigure iscusința tălmăcirii abstracțiunilor, de curgătoare expunerea temelor și problemelor, de absolut firesc stilul, de înavușit (și pitoresc) vocabularul, de asimilate și grăirile de odinioară și terminologia disciplinelor abia încheigate, într-atâta este opera aceasta de specialitate de purificată prin vraja prefacerii textului în povestire încât situarea lui C. Noica printre poeți nu-i nici incongruentă, nici paradoxală, nici excesivă. Ne aflăm în prezența unui incontestabil și strălucit povestitor (în cel mai deplin sens al calificativului) căruia hazardul i-a dat drept câmp de manifestare a darului său diversele ramuri ale filosofiei. Ca și Iorga, C. Noica, înainte de a fi un specialist, e un meșter, o putere, un vraci al vorbirii scrise, o vioiciune.*

În anul 1988 Editura Eminescu îi publică lui Steinhardt volumul *Prin alții spre sine. Eseuri vechi și noi*. Deschizându-l dăm de următoarea dedicație: *Memoriei lui Constantin Noica: i-am cerut o prefață pentru cartea aceasta care-i un soi de spovedanie generală. Mi-a făgăduit-o. Dar n-a fost să fie.* (Noica, se știe, s-a stins din viață pe 4 decembrie 1987).

În volum se găsește și un text cu titlul *Cât știu*, în care autorul mărturisește: *Noica a jucat un rol capital în viața mea. Pot spune*

că, în afara părinților mei, nimeni nu mi-a însușit soarta mai hotărât, schimbându-mi-o din temelii. „La loc de pășune m-a sălășluit, la apa odihnei m-a hrănit”. Îi port o gratitudine deplină, existențială aș spune, cu totul dincolo de cuvinte și formule, un soi de inexprimabil devotament al ființei mele întregi, al persoanei mele (în sensul cel mai riguros ontologic al termenului) cum ar considera unii o conjuncție astrală prielnică, o intervenție directă a puterilor de sus, o milostivire, o înduplecare a ursitoarelor.

Steinhardt a văzut în Noica o întrupare a spiritului național, *aceeași care, pe linie culturală și de-a lungul vremii, și-a aflat popas, loc de spornicie și desfătare în mintea și sufletul unor Udriște Năsturel, Miron Costin, Cantemir, Kogălniceanu, Eminescu, Iorga, Pârvan, Nae Ionescu, Lucian Blaga.*

Într-o scrisoare către filosoful de la Păltiniș, monahul de la Rohia mărturisește că, pregătindu-și crucea pentru mormânt, a vrut să scrie pe ea: *N. Steinhardt, monah maramureșean*. A renunțat, totuși, și în cele din urmă a scris: *Monahul Nicolae*.

La un moment dat, Ioan Pinteau l-a întrebat dacă, așa cum spun unii, s-a călugărit din interes. *Au dreptate, veni răspunsul. Din interes, din cel mai mare interes, absolut din interes: doresc din inimă și cuget să mă mântuiesc. Asta mi-e scopul! Asta mi-e interesul!*

Pentru Noica cel mai înalt cer a fost cerul culturii, în timp ce pentru Steinhardt, cel mai înalt cer a fost cerul credinței creștin-ortodoxe. Noica a cerut să fie înmormântat în curtea schitului de la Păltiniș, Steinhardt își doarme somnul de veci în cimitirul mănăstirii Rohia.

A te mântui, notează într-un rând din jurnalul său teologul Alexander Schmemmann, înseamnă ați împlini vocația. Din această așezare, putem nădăjdui că cei doi prieteni s-au întâlnit, în veșnicie, în Casa Tatălui unde, după cuvântul Mântuitorului, *multe locașuri sunt*.

Dreptul la răscruce¹

Marius Dumitru LINTE

„Suntem oare la o răscruce a dreptului, într-un moment de completă revizuire, în prezenta epocii sociale care va înlocui drepturile individuale?” – (ne) întreabă provocator N. Steinhardt (N.S., p. 181)².

Aceste clamate epoci de răspântie a dreptului nu sunt însă noi, întrucât au fost să fie și alte epoci în excursul istoriei ce au ridicat profetic acest stindard al metamorfozei iminente, fără rest – survine precizarea din răspunsul prompt și tranșant al tânărului jurist ce-l poziționează față de aceste turbioane înnoitoare, cărora emfaza „recomandației” de a fi „noi” nu le poate ține loc nici de adevăr nici de calitate. E mai însemnat însă să știm, punctează N. Steinhardt amintindu-l pe Le Fur, dacă sunt adevărate: *non nova, sed vera* (N.S., p. 182).

Statul, Puterea, Ordinea, Autoritatea, Individul, Libertatea, Dreptul, Morala, Dreptul Natural sunt termenii clasici pe care N. Steinhardt îi vede sub iminenta presiune de a fi substituiți prin ambiguitatea unor nova-toare „manifestări stilistice ale unei concepții anarhice și tiranice” (N.S., p. 30).

Aceste „manifestări stilistice” propun, sub semnul schimbării și al înnoirii, dacă nu chiar tind să impună – în caz că nu au și făcut-o într-o bună măsură, așa după cum putem constata, acum, la aproape opt decenii de la apariția acestei teze de doctorat – o altă configurare formală și structurală a orizontului juridic și a instituțiilor juridice. În atare sens, spre exemplu, Statul cedează locul societății – nu se mai vorbește de stat, ci de grupuri (pentru care dreptul constituțional devine o ramură a sociologiei) – și își pierde caracteristicile odată ce personalitatea și suveranitatea sa „devin jocuri ale minții” ce pot fi răsturnate ca „un castel de cărți de joc”.

Ne întrebăm – după cum se aude, se vede și am putea spune chiar se simte – dacă Statul de astăzi, la început de sec. XXI, nu a devenit cum altfel decât un actor social, la fel de egal cu ceilalți actori sociali, dacă nu cumva aceștia din urmă sunt deja „mai egali”

decât el, cel ce ușor, ușor le cedă supus și inofensiv nu doar locul, ci chiar capul, adică suveranitatea? Dar, odată cu decapitarea suveranității Statului să nu fie oare decapitată deopotrivă și suveranitatea individului? Este interesantă, apropo de suveranitate, evocarea lui Louis Le Fur, cel ce ia din dreptul internațional critica suveranității, și care „influențat de studiul situației Papei neagă suveranitatea Statului pentru a-l egala cu Sfântul Scaun”.

Centenar Academia Română. IPS Andrei, Ionel Haiduc (președintele Academiei), George Ardeleanu, Ioan Pinteș.

În același scop, susține N. Steinhardt, apare și ideea unei suveranități alta decât cea politică, teritorială și indivizibilă. Astfel, în spiritul „înnoirii” logicii juridice e promovată „concepția unor suveranități multiple, care pot fi lipsite de localizări teritoriale, adică pot fi economice și sociale. Statele confederate, federale sau semi-suverane (dominioane, protectorate) îl fac să ajungă și în interior la ideea unei suveranități reduse, relative” (N.S., p. 161). El remarcă totodată și că „doctrina germană, clădită pe baza constituțiunii federale a imperiului și necesitatea explicației dualității Statelor, a pornit ideea că suveranitatea nu e un element esențial în definiția Statului” (N.S., p. 77).

Trebuie subliniat că pentru N. Steinhardt a șterge aceste trăsături caracteriale ale Statului (personalitate, suveranitate,

autoritate, putere) echivalează cu „dărâmarea Statului” și „sfărâmarea realității” (N.S., p. 28). Prin urmare, el denunță „asaltul împotriva Statului” și pe cei care îi „vestesc moartea”, dorind să-l răstoarne, să-l doboare, direct sau insidios, „cu toate elementele și caracteristicile sale, cu tot ceea ce îi justifică și condiționează existența, de la libertatea individuală la personalitatea sa” (N.S., p. 83). De altfel, e semnificativ pentru această imagine „a asaltului” faptul că, la Duguit, imaginea Statului e cel mai bine reprezentată printr-un teritoriu ocupat de inamic (N.S., p. 164).

Substituirea suveranității ca bază a dreptului public prin noțiunea „serviciului public”, „descentralizarea pe servicii” în „veacul funcționarilor”, a obiectivității tehnocratice spre care marșa Duguit, promovând o dispariție progresivă a suveranității, nu ar face decât ca Statul să rămână „o cooperare de nenumărate servicii publice complexe și puternice, un sindicalism funcționăresc, o feudalitate a serviciilor publice autonome” (N.S., p. 105).

În consecință, „descentralizarea pe servicii” e văzută de Steinhardt ca o „luptă deschisă contra statului”. Luptă, însă, în care sunt implicate și alte tendințe ca regionalismul, sindicalismul și industrialismul. Între strategiile acestei lupte: descentralizarea și sindicalismul ce pregătesc federalismul economic, regionalismul și descentralizarea ce se opun Statului și „devin o mișcare socială”, respectiv îmbinarea regionalismului cu profesionalismul ce duce la „crearea adunării profesionale pe regiuni, la state în Stat” (N.S., p. 107). Dar sistemul corporațiilor și al claselor profesionale ce nu are deasupra lui nici o putere centrală – ce relevă cu alte cuvinte, după Steinhardt, descompunerea statului sub acțiunea grupurilor economice – denotă o structură feudală și anarhică, ce pune în pericol libertatea individuală, expunând-o noii ordini sociale, înțeleasă ca armonizare de la sine și prin sine a noilor grupuri suverane, ce au ghilotinat în prealabil autoritatea și puterea legitimă, desigur de altă natură decât cea economică (N.S., p. 85).

În mod paradoxal, contestarea și atacul asupra personalității Statului se petrece concomitent cu acordarea „asociațiunilor și fundațiunilor din interiorul Statului persona-

litatea (de fapt) și libertatea cea mai deplină, indiferent de pericolul pe care persoane juridice atât de puternice l-ar prezenta” (N.S., p. 76). Asocieri ce pot trăda după Steinhardt nu numai un pericol economic, politic și fiscal, ci și unul al mediocrității: „Cu de la sine putere, douăzeci de indivizi, necontrolați de nimeni, se vor putea declara Asociația pentru... și în acel domeniu, poate fără nici o pregătire, vor da tonul și vor vorbi cu autoritate.” (N.S., P, p. 344). „Toată lumea uită prea repede, spune Steinhardt, că fundația – așa cum a recunoscut-o Esmein – e o construcție juridică anormală, dând posibilitatea unor bunuri fără stăpân să se stăpânească pe ele însele un număr nesfârșit de ani sau de secole, care trebuie supusă așadar unui regim special” (N.S., P, p. 344).

De altfel, „adversarii Statului sunt totodată atrași de formele primitive ale societății, de evul mediu și propovăduitori ai reformelor neîncetate, revoluționari convinși” (N.S., p. 84). „Reforma, la singular și cu literă mare” este pancarta propagandistă a noii doctrine ce urmărește și susține înflăcărât necesitatea unei Reforme generale și totale. Altfel, și mai mult spus, „reformismul acesta devine mistic, credința în efectele și întinderea Reformei nu cunosc margini” (N.S., p. 74). Cât privește sintagma *Reforma statului*, de care vorbesc acești autori revoluționari, N. Steinhardt o consideră o expresie greșită întrucât „nu poate fi vorba de Reforma Statului, ci numai de felurite reforme în cadrul Statului” (N.S., p. 75). „Reforma statului” poate fi un eufemism care maschează un proces dizolvant și de deconstrucție al acestuia.

Semnalul de alarmă viguros tras de N. Steinhardt subliniază cu tușă fermă această tendință periculoasă de omorâre a Statului politic și de substituție a sa cu statul economic. Însă „Statul nu poate deveni o casă de comerț” (N.S., p. 109) – și, am putea spune, cu atât mai puțin o casă de tâlhari.

Cât privește personificarea Statului, ea e văzută de N. Steinhardt ca o condiție necesară a libertății politice. Ca atare, el afirmă hotărât că dezvoltarea libertății în orizont juridic are nevoie de atmosfera creată de personificarea juridică a statului pe care o și surprinde de altfel apodictic prin expresia „omul liber în Stat liber” (N.S., p. 76). El susține că e în

interesul indivizilor să recunoască puterea statului ca pe o putere de natură subiectivă, întrucât încetarea caracterului de putere subiectivă a Statului determină dispariția obligațiilor acestuia și, drept consecință, ocrotirea indivizilor e periclitată. „Numai dacă Statul rămâne ceva de aceeași natură, de nu de aceeași grad cu ei, se pot stabili legături între Stat și individ, pot fi recunoscute de primul drepturi altor subiecte de drepturi” (N.S., p. 78). Am putea să străvedem în această aserțiune o formă de relaționare subiectivizată, o personalizare a relației precum și o „asemănare” de natură ca premiză dialogică între subiecții – Stat și individ – ce relaționează.

Urmărind mutațiile și transformările „înnoitoare”, N. Steinhardt surprinde optica răsturnării și tipul de inversiune a articulării mentale ce susține această mutație : „nu se va mai spune: Statul are drepturi pentru că e persoană, ci șirul deducțiilor va fi răsturnat, spunându-se că Statul e o persoană pentru că personalitatea e un concept care explică faptul drepturilor sale” (N.S., p. 27).

Aceste răsturnări ce privilegiază faptul, obiectivitatea, realitatea epidermică, ce presupun sau/și au ca urmare reducerea omului la elementele strict materiale, au drept consecință „negarea valorii persoanei umane” (N.S., p. 190). „Doctrina omului-atom-social”, a individului ca „celulă socială”, ca „șurub al corpului social” (N.S., p. 199) este, după N. Steinhardt, efectul respingerii pe fond a „bazei metafizice tradiționale”. Duguit – cel a cărui operă se angajase N. Steinhardt să o critice în lucrarea sa de doctorat – sub influența sociologismului juridic, nu poate concepe „demnitatea omenească”. Mai răspicat spus, contestă cu totul „eminenta demnitate omenească” (N.S., p. 191). Duguit contestă „dogmele juridice” ca fiind „cultul individului”, „dreptul subiectiv” întrucât e o „consecință a noțiunii sufletului” și codul civil, întrucât este „traducerea juridică a silogismului cartezian” (N.S., p. 190). Steinhardt punctează consecința firească a unui astfel de demers: „neîncrezător în rațiune, ateismul social lovește prin negarea drepturilor în persoana umană” (N.S., p. 191).

De altfel indivizii, pentru Duguit, apar pe scena juridică nu ca purtători de drepturi, ci ca „elemente cărora li se aplică dreptul”.

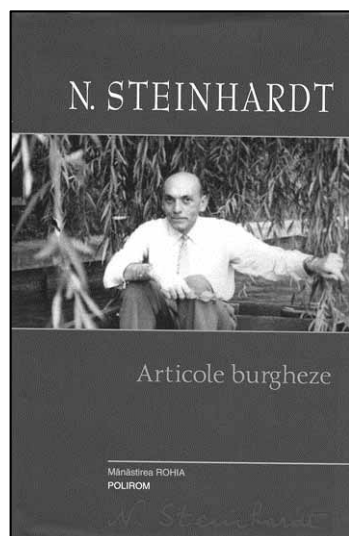
Subiectul de drept nu are astfel alt înțeles decât acela de a fi supus legilor. Cu alte cuvinte, nimeni nu are drepturi. Omul „poartă dreptul precum ar purta un sac în spinare un hamal juridic” (N.S., p. 209). Prin urmare, Steinhardt îi dă dreptate lui Bonnet, care analizase noutatea demersului lui Duguit: „individul nu mai există sub formă de valoare care se afirmă și se impune; el nu mai există decât că trebuie să ființe pentru a se supune legilor” (N.S., p. 209).

Confuzia dreptului cu sociologia, care se manifestă îngrijorător sub forma „sociologismului juridic”, periclitează, după N. Steinhardt, fundamentele și existența dreptului și a statului. Faptul că juriștii sociologi – ce pornesc de la analiza sociologică a vieții sociale ca „grupuri omenești în care intră tribul, clanul, hoarda, familia” – consideră Statul un oarecare grup social – precum „comunele, asociațiile profesionale, gintele”, precum o „formă socială de aceeași natură cu celelalte” –, echivalând Statul cu celelalte grupuri omenești, e pentru Steinhardt o concepție „inexactă și periculoasă”. „Inexactă, pentru că Statul dacă le seamănă, se deosebește hotărât de ele prin caracterul lui teritorial precis, prin forța materială de constrângere de care dispune, prin aceea că e personificarea juridică a unei națiuni, dar mai ales prin ceea ce îi dă un caracter unic, prin puterea suverană. Periculoasă, căci tinde să distrugă tocmai această suveranitate, aspectul de frunte al statului occidental, să ne ducă la alcătuirii sociale fără de Stat” (N.S., p. 51).

Cât privește ștergerea distincției dintre dreptul public și dreptul privat, aceasta se mișcă într-o firească consecință spre o ștergere a distincției dintre stat și societate. Dreptul nou, sesiza și N. Steinhardt, confundă aceste două domenii. De fapt, Steinhardt susține prezervarea distincției dintre Stat și societate. „Statul e o putere publică; dreptul e creat printr-însul, și amândurora li se impun limite precise pe care nu le pot depăși sub nici un cuvânt. În viața intimă, în viața sufletească, în domeniul natural, legile nu vor putea intra, pentru că aceste porțiuni ale vieții nu aparțin puterii publice. Societatea pe de altă parte, garantează drepturile raționale ale omului; domeniul juridic o depășește. Retras din viața publică, individul găsește

drepturile sale naturale în societate” (N.S., p. 230).

Visul societății fără stat nu e nou chiar dacă și recent unii aspiră și lucrează la o atare haină. N. Rouland îl regăsea de la Ovidiu până la Lenin. O societate ordonată fără Stat, fără guvern coercitiv, e, după Crowder, definiția funcțională a anarhismului cel cu mai

multe fațete (v. M.D. Linte, pp. 176-177)³. Emmanuelle Jouannet, la rândul ei, atrase atenția asupra riscurilor majore generate de absorbția Statelor suverane într-un fel de societate civilă internațională, asupra disoluției lor într-un organism social. Steinhardt critică vestirea dispariției Statului,

ce e vizibilă în opera lui Duguit, cel care citează cu elogii anarhiști ca Proudhon, Bakunin, sau ca sindicalistul anarhist Pelloutier. Același Duguit, despre care Steinhardt spune că și-a folosit timp de treizeci de ani scrisul și vorba pentru a arăta nu doar că Statul e pe moarte, ci și că nu există putere, „că dreptul se formează în afara legii, că nu există suveranitate, că sindicatul e elementul viitorului, că din sindicate se va naște un nou drept” (N.S., P, p. 306). Acel sindicalism, despre care Steinhardt spune că „primește cu elogii doctrina morții Statului, părăsirea ideii de autoritate, ideea federalistă”. Dreptul sindical criticat de Steinhardt, ce ia naștere „nu din voințe, ci obiectiv, din însăși funcția socială. Nu e nici drept public nici drept privat; dincolo de clasificările obișnuite, e o „sinteză”” (N.S., P, p. 315).

J. W. Lapierre vede posibilă o „dispariție” a statului în sensul unei transformări sau substituiri a lui cu un alt model de organizare, în care totuși organizarea specializată a puterii nu poate să lipsească. Cu alte cuvinte, după J. W. Lapierre, nici federalismul, nici descentralizarea, nici autogestiunea, nici moralizarea puterii politice nu echivalează cu dispariția puterii ei.

Vigilența lui Steinhardt, însă, s-a aplecat cu curaj, tenacitate și hotărâre nu doar spre citirea și înțelegerea acestor disimulate tendințe de dispariție prin „transformare” a Statului, de dizolvare a autorității și a suveranității lui, a puterii lui, ci și spre deslușirea, disecarea, devoalarea și denunțarea acestor veritabile borți labirintice, avide și mistuitoare ale noului (cal troian). Spre exemplu, „la Marx, guvernării pun mâna pe Stat pentru a aplica „dreptul” sub care se ascund interesele lor de clasă”, după cum se sprijină pe îndemnul din Manifestul comunist (capitolul II): „Și dreptul vostru nu-i alta decât voința clasei voastre prefăcută în lege” (N.S., P, p. 298). La Duguit, guvernării ajung tot prin luptă și forță la putere, iar „Statul devine o cumplită aplicare prin forță a regulilor pe care le vor interpreta ca bune deținătorii puterii” (N.S., P, p. 299). Anarhistul Proudhon e văzut de Steinhardt și ca „doctrinar al Statului economic” și „apărător al grupărilor care-și creează propriile statute și care vor crea prin federalizarea lor noua societate în care proprietatea va fi „umanizată” și socializată” (N.S., P, p. 313). „Organizarea împotriva Statului a profesiei, a familiei, a grupurilor înseamnă trecerea puterii juridice în competența instituțiilor sociale. Pentru socialiști și evul mediu, Statul e înlocuit cu forțele sociale” (N.S., P, p. 300). La Saint-Simon, Steinhardt recuză – așa cum nu o făcuse Gurvitch, ce dimpotrivă, și-o însușise – „„societatea industrială” opusă Statului, „constituția economică” opusă celei politice, preeminența producției” (N.S., P, p. 312).

Pentru Steinhardt, „problema economică e o față a crizei puterii” (N.S., P, p. 293). Fapt pentru care în viața politică, precum și în cea economică, „nu e nevoie de o nouă direcție, [ci] numai de continuarea acțiunii clasice a guvernelor” (N.S., P, p. 293). De altfel, dreptul politic este, după Steinhardt, cel care, „întărind Statul constituțional printr-o construcție juridică în afara vieții economice”, mai reușise „să deosebească democrația de socialism” (N.S., P, p. 288).

Această grijă a lui Steinhardt pentru prezervarea Statului nu are, desigur, de-a face cu etatismul în care Statul își lățește atribuțiile, a Statului ce devine așa cum îl deșiră

H. Berthélemy: „*bancher... bibliotecar, colecționar, gravor..., antreprenor de spectacole, negustor de ape minerale, medic, filantrop... tapișer, silvicultor, crescător de animale... societate de asigurare, ziarist*” (N.S., P, p. 293). Etatismul acesta e unul care coboară nivelul vieții economice, întrucât, așa cum spune Guyot: „*Indivizii muncesc și economisesc, guvernele risipesc și fac datorii*”, libertatea și inițiativa individuală fiind, pentru Steinhardt, cele ce pot menține civilizația (N.S., P, p. 293). Paradoxal, pentru Steinhardt, individul, nefiind stăpânit de interesele și spiritul de grup (sindicale), ajunge mai lesne la indiferență față de interesele personale (egocentrice) (N.S., P, p. 292). El susține, de altfel, o egalitate între indivizi strict legală, sub forma politică a cetățeniei în sensul unei democrații, ce nu este doar deosebită de socialism, ci chiar opusă lui, ca sistem ce nu urmărește prevederi sociale sau stare materială. „*Democrația socială, pe care marxiștii, sindicaliștii sau solidariștii o pregătesc, împinge sistemul spre extreme, spre egalitatea naturală*” [...] „*Democrația „economică”, „industrială” sau „societară” a lui Proudhon, Saint-Simon sau Fourier e aceeași cu confuzia actuală*” (N.S., P, p. 289).

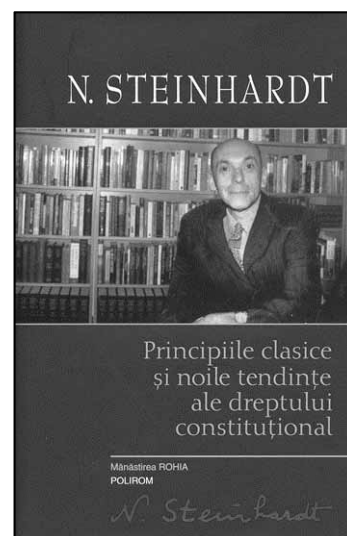
Recent, președintele T.B. propunea, în mod hilar de pe poziții de dreapta (liberale!?), „o limitare a deficitului bugetar prin Constituție” ca „armă împotriva populismului”. Această inserție în constituție a unei atare măsuri, de import, de natură mai degrabă contabilă (mai cu seamă fără viziune economică decât cu), conform perspectivei lui Steinhardt – la care dreptul constituțional/constituția este știința și organizarea libertății – numai în liberalism nu se înscrie. Se înscrie, evident, în vechile „noi tendințe”, pe care le-a sesizat cu luciditate Steinhardt acum aproape trei sferturi de secol. La fel cum necesitatea realizării Statelor Unite ale Europei în baza unui argument al președintelui de genul: „*numai prin cedarea masivă de suveranitate Europa mai poate rămâne o putere economică și militară*”, se înscrie într-o preeminență a economicului și a militarului față de politic și de libertățile fundamentale, într-un deficit democratic structural, într-o contorsionare a ordinii valorilor. De deficitul de democrație la nivelul construcției europene a scris nu numai P.

Magnette. E un deficit democratic din ce în ce mai straniu, mai vizibil dacă nu chiar înfiorător de palpabil...

Dacă se adaugă la aceste propuneri ale președintelui T.B. și cea atât de frecventată formulare a sa cu „*reforma Statului*”, precum și cea cu „*cedarea masivă de suveranitate*”, e limpede că se conturează o atitudine pe care Steinhardt a decodificat-o, a situat-o, a denunțat-o, ca viziune/model, de mai înainte. Iată un posibil argument al actualității perspectivei clare și lucide a lui Steinhardt, izvorâtă nu din vise și vedenii, ci din înțelegerea justă și onestă a ierarhiei și a ordinii firești a valorilor. Iată de ce propunerea vehiculată la nivelul european astăzi, anume aceea a unei *guvernanțe economice* în schimbul renunțării la atributele suveranității Statului, Steinhardt i-a sesizat pericolul nu azi, ci cu decenii în urmă, respingându-i primitivismul modelului și tendinței ce o susține, promovează și motivează.

Dacă adăugăm la pupitrul acestei directive și pe cancelarul Merkel, respectiv Germania, vom înțelege mai bine în ce se mișcă fondul doctrinar al modei de azi de la București și nu numai ascultându-l pe Steinhardt, ce concluzionează cu privire la opera lui Duguit: „*Contradictorie sau nedesebită în concluzii de ceea ce voia să înlocuiască, produs al mai multor influențe opuse, peste care se așterne lustrul solidarității împăciuitoare, pe care o însuflețește un socialism nemărturisit, opera lui Duguit e în bună parte o doctrină germană îmbrăcată după moda franțuzească a unor anumiți ani*” (N.S., P, p. 299).

Propriu-zis, Steinhardt se desfășoară critic asupra socialismului, socialului, sindicalismului, solidarismului, nu din rațiuni ideologice sau din lipsă de empatie față de nevoile omului, ci pentru că aceste „tendințe” (re)construiesc un alt tip uman – în care el străvede o răsucire a scării valorilor –, că (re)configurează ale tipuri de relații sociale, că

sunt coagulări de interese parțiale ce duc la excese, la dezordine, la criză, punând în pericol libertatea. Dar, ne încredințează Steinhardt, nu dezordinea e pericolul ultim, ci ceea ce vine după ea...

Trebuie să remarcăm însă că în realitatea contemporană, lângă noi, printre noi, se pot deja vedea la lucru aceste sindicate – și alți actori sociali cu rol de parteneri sociali – ce sunt implicate chiar în procese și proceduri de dezbateri și elaborări legislative. Acest tip de implicare, de participare – ce riscă o parcelare, o descompunere a interesului și a sensului Statului ca întreg, datorată unor interese specifice profesionale (sau de clase sociale etc.) ce pot intra în conflict, explicit sau implicit, cu sau fără intenție cu ansamblul statal – îl sesiza în caracterul său de ferment dizolvant Steinhardt.

Prin urmare, nu acestor nevoi specifice nu le răspunde Steinhardt cu empatie, cu înțelegere. Atitudinea sa de respingere vizează tendințele mocnite de reconfigurare sau chiar de inversare a piramidei nevoilor, chiar a valorilor. Chestiunea de fond, sesizată de el, e că aceste nevoi specifice aglutinate prin atare grupuri nu se pot armoniza de la sine – dimpotrivă, riscă, chiar fără voie, să promoveze conflictul, să provoace criză, dezordine; „*credința în armonia automată și spontană nu e decât anarhismul trecut pe plan colectiv*” afirma Steinhardt referindu-se la sindicalism (N.S., p. 205) – ci numai recuperând perspectiva *întregului* într-o centrare și într-o dinamică axiologică. E vorba de cu totul altă ordine... Un alt tip de om cu o altă așezare, cea firească, a *republicii*... clasice axi armonice a puterilor lăuntrice.

Cuvântului *social*, Steinhardt ne îndeamnă să-i opunem un altul „*mult mai clar și mai puternic, care nu și-a pierdut valoare și nici farmecul: libertatea*” (N.S., P, p. 361). Libertatea pe care caută să o apere Steinhardt, atât a individului, cât și a Statului (libertate ce-i oferă autentică suveranitate și autoritate)

nu are nici o legătură cu formele nehotărnicite, degenerate, cu excrescențele caneroase ale acestora, ce trec izbitor pe contrasens. Libertatea apărată cu tărie de Steinhardt e cea a verticalității oneste și neîndoite, ce păstrează cristalină tensiunea inerentă căutării rostului și a sensului omului. E libertatea demnității, e libertatea valorii persoanei umane axată zenital.

Steinhardt sesizează în „tendențele” vremii această răscruce de sens a dreptului, crestată matrice ordonatoare ce străpunge câmpuri vectoriale înspre individ și social, înspre stat și societate, înspre drept public și drept privat etc. Intuiește această părtășie firească a dreptului și a ordinii juridice la un orizont valoric transcendent dar și riscul și consecințele dure al unei rupturi, al unei falii de netrecut ce se cascadează între acestea. Opțiunea sa către recuperarea orizontului metafizic (și teologic) al individului și al libertății, nu doar în/și prin drept, i-a fost paradoxal supraconfirmată, într-o excepționalitate a *re-facerii*, a *re-nașterii*, după cum în Geneză, ca *bună foarte*, chiar în/de social(ism) și comun(ism), ce și-au adevărit prin faptă brută intențiile, citite, însă, în posibila lor finalitate desfigurantă, de mai înainte, din frageda tinerețe, de către N. Steinhardt.

Pentru Steinhardt, individul nu apare, așadar, ca o carapace egocentrică, cât pare deschis către tainicul sens transcendent al libertății reale și autentice a chipului persoanei. La urma urmei, a biruit către acest sens înviator prin opțiunea liberă de a se „naște din nou” chiar în miezul întunecat și concentraționar al social-ismului ce s-a vrut a fi structurat într-o ecranare definitivă față de orizontul metafizic și teologic. În sfârșit, putem spune că și la N. Steinhardt fericita și desăvârșita libertate a chipului „nașterii de Sus” s-a săvârșit într-un început cu lepădările ce le-a făcut cu fața către Apus, iar apoi s-a plinit cu unirea cea mărturisită cu fața către Răsărit...

Note

1. Textul de față reproduce, într-o nouă alcătuire, fragmente și pasaje, însoțite pe alocuri de reformulări și noi precizări, dintr-un text mult mai amplu: Linte Marius Dumitru, *N. Steinhardt despre întoarcerea tradiției juridice și a dreptului clasic*, în revista Sinapsa X, ed. Platytera, 2012.
2. N. Steinhardt, *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional*, ed. Solstițiu, Satul

- Mare, 2000. Vom folosi în continuare pentru citarea acestei ediții majusculele N.S. Pentru citările din volumul N. Steinhardt, *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional*, ed. Polirom, Iași, 2008, vom folosi N.S., P.
3. Linte Marius Dumitru, *Ordinea trupului și în Sfera juridică*, ed. Platytera, București, 2011.

Nicolae Steinhardt și socialismul

Andrei MOLDOVAN

Unul dintre cei mai fascinanți intelectuali ai rezistenței împotriva comunismului din România, Nicolae Steinhardt, a făcut parte dintre acei rari scriitori pentru care faptul cultural este lipsit de sens dacă nu contribuie la edificarea unei atitudini civice a ființei. Omul în fața istoriei, pentru autorul *Jurnalului fericii*, nu poate să fie altfel decât pătruns de focul cunoașterii, cultivând demnitatea ca bunul cel mai de preț. Nimic în viața înțeleptului nu a fost întâmplător, toate lucrurile importante, bune și rele, au fost consecințe ale unei atitudini pe care a avut-o încă din tinerețe și de la care nicicând nu s-a abătut. Până și miraculosul botez de la Jilava își are firescul său dacă ne gândim la tinerețea petrecută în Pantelimon, curiozitatea mai întâi, apoi interesul cu care s-a apropiat încă de atunci de valorile creștine.

Astfel, nu e de mirare că acordă o atenție însemnată unei rătăcirii ce a cuprins omenirea cu mai multă forță și primejdie în primele decenii ale secolului XX: socialismul. Pentru N. Steinhardt, așa zisa doctrină socială atinge în primul rând libertatea individului, promovează dictatura și se îndreaptă spre fascism. În articolele ce le-a scris în acest sens, el observă aspecte diferite, multe dintre ele fiind cele care, de la manifestări mondene până la lucruri serioase, au permis penetrarea și instalarea flagelului în societate. Iată câteva notații spirituale dintr-un text publicat în „Revista burgheză”: „Fecioarele. Unele din cele indicate la paragraful domnișoarelor au și ele dreptul la acest calificativ. Dar cele de față sunt fecioarele personificate. Fecioara făcută socialism și doctrină sociologică. Social-fecioarele sunt de toate vârstele; unele din ele tinere. Căci ele nu trebuiesc confundate cu fetele bătrâne, acestea din urmă fiind foarte rareori extremiste de stânga. Celelalte fecioare citesc tratate cu titluri lungi în care caută să

afle adevărul despre înțelegerea socială, hotărâsc că nu se vor mărita niciodată, spun că vor să învețe o meserie ca să-și poată câștiga singure existența (deocamdată nu cunosc nicio meserie), au prieteni socialiști, se urcă și ele pe munți, sunt obraznice cu băieții, cântă la pian și le place mult să se plimbe în automobil.” (N. Steinhardt, *Articole burgheze*, Ediție îngrijită, adnotări, cronologie și indice de Viorica Nișcov. Studiu introductiv de Nicolae Mecu, Polirom, 2008, p. 95, articolul *În genul... ziarului Vremea*, după „Revista burgheză”, II (1935), nr. 4-5, 20 ian., p. 2-12)

Și totuși, analiza cea mai pătrunzătoare o face scriitorul în studiul *Socialiștii, apărători ai libertății*, publicat în „Libertatea” (Anul V, 5 mai 1937, nr. 9), ca articol de fond. Cititorul este rugat să nu confunde publicația cu „Libertatea” lui Const. Titel Petrescu, organ al Partidului Social-Democrat, care începe să apară din 25 august 1944 (până în 29 aprilie 1945). Revista la care a colaborat Steinhardt a fost fondată de I. Gigurtu, politician de dreapta, care a rămas și directorul ei. În perioada în care a făcut parte din guvern, a continuat să figureze pe frontispiciul periodicului, chiar dacă uneori era menționat „Director fondator”. Revista se pare că o realiza redactorul șef, G. Strat, profesor universitar și un apropiat al scriitorului de care ne ocupăm, lăsând cu toate acestea rolul de lider lui Gigurtu, ale cărui

activități politice erau mereu menționate, chiar dacă cu oarecare discreție și care, din când în când intra cu câte un articol de fond. Merită să-l menționăm pe cel publicat la moartea lui Octavian Goga, din cabinetul căruia a făcut parte (VI, nr. 10, 20 mai 1938), număr la care colaborează și Tudor Vianu, pe aceeași temă.

Analiza lui Nicolae Steinhardt, cum este de așteptat, pornește de la constatarea unor elemente definitorii ale fenomenului: „Socialismul a fost întotdeauna anti-liberal. Din vremile cele mai vechi a avut acest

caracter. Numele lui o spune doar: socialismul e etatist, sau măcar intervenționist, măcar comunal, sau cel puțin regionalist, profesional. E, în orice caz și sub forme diferite, opus inițiativei private, proprietății individuale, libertății de acțiune a omului considerat

ca element autonom.” A trece drept ceea ce nu sunt reprezintă pentru socialiști aspecte cameleonice primejdioase, care tulbură în mod evident societatea: „dintre toate paradoxele unei vieți ieșite din făgașul ordinii normale, cel mai curios e pretenția socialiștilor de a se prezenta drept campioni unici și ultimi ai cauzei libertății. Distractiv spectacol, de n-ar fi tulburător.”

Trei ar fi, conform autorului, componentele „ciudatei definiții”, așa cum o numește. Mai întâi amintește de îndepărtarea comunismului de marxism: „Întâi a fost comunismul sau colectivismul. Apoi noțiunea a deviat, s-a fărâmițat. Au rămas: socialismul de Stat, de catedră, socialismul reformist, sindicalismul.” Diluările și modificările de imagine sunt menite să înșele, să inducă în eroare, să propună abordări moderne, de anumită atractivitate, dar aflăm că sunt insuficiente. Al doilea fenomen care se manifestă în contemporaneitatea autorului –

poate cu prelungiri până azi! – are în vedere o anumită răsturnare a rolurilor pe scena politică și se produce pe o progresivă pierdere a doctrinei de către liberali. Pe un asemenea fond ia naștere un neoliberalism ce se confundă adesea cu neosocialismul. Toate acestea sunt un balon de oxigen pentru socialiști, dar în realitate alimentează o iluzie, o gravă eroare a omenirii: „Se mai întâmplă cu liberalii una din aceste două posibilități. Sau cred că ascultă legea progresului întinzând mâna socialismului, sau socotesc că socialismul fiind inevitabil, e mai bine, la urma urmei, să-l aplice ei decât alții. Părerii celei dintâi trebuie să i se opună adevărul: din faptul că socialismul presupune revoluționarea stării actuale nu poate fi dedus caracterul lui progresist. Socialismul nu duce înainte, duce înapoi la sisteme arhaice. Colectivizarea e retrogradă, au cunoscut-o primitivii. Socialiștii seamănă cu acele femei despre care vorbește Huxley: ele își închipuie că sunt *moderne* pentru că trăiesc cu mai mulți bărbați. În realitate, nouă, foarte modernă și originală e cinstea monogamică. Promiscuitatea e străveche, nespun de perimată; instituția căsătoriei e noutatea progresistă. Așa și comuniștii. Sunt înaintați? Încotro? Spre hoardă, spre nomadism, spre clanul ancestral.” Și precizează apoi: „Dar liberalii care mai fac legi socialiste mai cred ceva, și din nou se înșală. Își închipuie că socialismul aplicat de ei ar deveni – prin nu se știe ce operație magică – mai inofensiv, mai blând, mai vag. Aproape că n-ar mai fi socialism. Aceasta e cea mai mare iluzie.” Le spune toate acestea un autor care este fără îndoială adeptul liberalismului de esență. Ceea ce este realmente surprinzător, e că tonul acestui scriitor român de origine iudaică, dar și concepțiile, cu unele delimitări în privința liberalilor, sunt extrem de apropiate de cele ale ziaristului Eminescu.

În sfârșit, al treilea fenomen definitoriu al socialismului contemporan, așa cum îl prezintă N. Steinhardt, s-ar manifesta pe o voită confuzie de termeni, parte importantă a unei „tactici perfide”, lucru la care se adaugă și o cultură superficială a generațiilor tinere: „Dacă nimeni nu știe ce e socialismul, dacă

nimeni n-a citit un rând al unui autor socialist, desigur că le e ușor ziarelor de senzație să dea tonul și să răspândească idei ca: socialism înseamnă libertate. Într-o societate civilizată, cu o presă responsabilă, iar nu scrisă în vederea unui public a cărui întindere e egalată numai de incultura lui, asemenea formule ar fi căzut încă din prima zi. Unor tineri care nu mai citesc decât cronicile rezultatelor sportive, e ușor să le spui povești, te cred. Nici nu e nevoie de articole, ci de titluri cu litere groase.” E nevoie să precizăm că scriitorul afirmă identitatea între socialism și fascism, îngemănarea lor.

Studiul acesta, precum majoritatea scrierilor lui Nicolae Steinhardt, degajă un anumit farmec prin lectură, o așteptată apropiere și o surprinzătoare regăsire, ceea ce nu afli la tot pasul în scrisul românesc. Toate acestea se întâmplă pentru că autorul îmbină cu mult talent o analiză pertinentă, pătrunzătoare, de o logică menită parcă să limpezească tulburările lumii, cu un ton profetic care fascinează, folosindu-se atât cât e necesar de virtuțile retoricii: „Cine sunt cei ce vorbesc de libertate? Aceiași pentru care omul e o celulă, un număr, o unitate, un atom. Pentru care singur are însemnătate Statul, Corpul Social, Grupul. Cei care au inventat cele mai variate, mai complete sisteme în vederea asupririi individului, de la republica lui Platon, la Utopia lui More sau la Cetatea lui Campanella, de la statul economic al lui Saint-Simon la Sindicatul de astăzi, care lucrează la făurirea *societății de mâine*, unde nu vom mai fi decât fișe, mașini, instrumente vii în vaste ateliere sau laboratoare, în orașe tip, în uzine – standard, în grădini uniforme, în excursii obligatorii, oameni supravegheați, clasificați, sistematizați în epoca socială totală.” Cum se vede, fără prea mult efort, este o perorație după toate regulile retoricii.

Miza rândurilor de față nu este doar aceea de a constata care este poziția lui Steinhardt față de socialism – un demers clarificator necesar, cred –, ci și lămurirea unei perioade mai obscure a activității sale de după război, până la arestare, timp în care a colaborat la „Revista Fundațiilor Regale”. Colaborările la revistă au prilejuit uneori

formularea unor rezerve dinspre anumiți comentatori care l-au suspectat de încercări de apropiere de ocupanții sovietici ai vremii. Doar o privire superficială ar putea duce la asemenea constatări, dar asta nu ar da dreptul și la judecarea pripită a atitudinii scriitorului.

E nevoie să avem în vedere în primul rând faptul că în timpul războiului au avut loc cele mai crâncene crime împotriva poporului evreu, de neimaginat până atunci. Steinhardt nu s-a plâns că ar fi fost prigonit, dar nici indiferente nu i-au fost toate astea. Că l-au atins profund, nu încapă nici o îndoială. Cine ar putea să-i impute că imediat după război ar fi sperat o vreme că lucrurile ar putea lua o turnură pozitivă, că timpuri mai bune ar trebui și ar putea să apară? Cine putea atunci și în acele condiții să îi ia speranța, mai ales că nu a avut-o singur? Că oameni ca el au devenit în scurtă vreme victime, este o altă poveste. Amestecul de nădejde și frică este exprimat într-un articol din „Revista Fundațiilor Regale” (RFR de aici încolo), prin care comentează volumul *Kaputt* (1943) al controversatului scriitor italian Curzio Malaparte (1898-1957), cel care mai întâi a fost un teoretician al fascismului, pentru ca mai târziu să îl condamne cu prețul unor importante persecuții: „Poate că mulți n-au știut. Poate că unii au uitat prea repede. Poate că alții nu vor să creadă. Poate, în sfârșit, că altora nimic nu li se pare prea grav. Pentru toți e bine să răsunе glasul cinstit al unui martor ocular. El le arată că dincolo de unele limite nu poate să încapă pentru o conștiință din care n-a pierit omenescul decât revolta și strigătul care descarcă inima. *Kaputt* e această revoltă și acest strigăt. *Kaputt* e simbolul prăbușirii cruzimii. *Kaputt* e strigătul omului liberat care a înlăturat pe diavol. Dar *Kaputt* e și simbolul suferințelor, al sufletului care a rămas buimăcit, care, după ce era cât pe aci să piară, a fost salvat, dar a rămas totuși atât de crunt schimbat. A! de-ar rămânea, printre ruine fizice și morale, semnul victoriei asupra răului, de n-ar fi, prin repetarea unor erori fatale, numele nou al prăbușirii totale. Căci diavolul e gata la orice rechemare,” (*Diavolul prezent sau Malaparte în fața războiului*, în RFR, anul XIV, nr. 1, ianuarie 1947, p. 113)

Vocea distinctă a comentatorului o dublează pe cea a autorului comentat.

Contextul politic și social din primii ani de după război nu este unul de neglijat. Prezența ocupanților sovietici, abuzurile de tot felul, promovarea nonvalorilor, minciuna și falsul, propaganda comunistă nu erau considerate de toată lumea ca o pecete a

destinului românilor, pentru că atâta vreme cât mai exista regalitatea, speranța mai mijea „printre ruine fizice și morale”. Nici falsificarea alegerilor din 1946 nu a reușit să înfrângă credința multora în revenirea unor vremuri mai bune. Abia alunizarea regelui, la sfârșitul anului

1947 a arătat limpede că orice formă de revenire la o normalitate politică și socială nu mai poate fi cu putință și că regimul comunist dictatorial este unul ce nu se va clinti prea curând.

„Revista Fundațiilor Regale” (condusă acum de Al. Rosetti și Camil Petrescu) a apărut cât timp a dăinuit și regatul României. Revista a reprezentat o speranță în plan cultural, un reper spiritual, atât cât putea să mai fie atunci. Este adevărat că, printre colaboratori, în paginile ei întâlnim și autori precum T. Motileva sau Sorana Gurian, mai mult propagandiști decât scriitori, precum și o seamă de foști avangardiști pentru care atitudinea rebelă își avea acum o direcție mult mai clară, o serie de nume ale scrisului interbelic cărora intuiția le spunea că apropierea de noua putere ar fi mai înțeleaptă, dar și tineri, precum Cicerone Theodorescu, gata să teoretizeze și în *RFR* necesitatea proletcultismului. Cităm acum, pentru că ne va prinde bine mai târziu, ca să comparăm; „Eliberați odată cu poporul întreg – după căderea din Walhalla a zeilor cu buci dolofane

și cizme scurte nemitologice – creatorii se eliberează azi, treptat, pentru a doua oară, ei singuri: de astă dată din insula șerpilor orgoliului, din captivitatea ereziilor romanțioase, din vanitățile de esență ale gintei lor sau numai din erorile de dioptrie ale ochelarilor, iar până la urmă din închisoarea propriului «eu», închisoare unde vom susține mereu că nu ei s-au vârat singuri cândva, ci o societate opacă și deprimantă i-a azvârlit.” (*Eliberarea creatorilor. Pe marginea celui de-al doilea congres al „Uniunii”*, în *RFR*, anul XIV, nr. 12, dec. 1947, p.72) Dincolo de astfel de inserții purtătoare de otravă, publicația păstra o ținută intelectuală cu care ne-a obișnuit încă de la apariția ei (1934), prin scriitori și texte care vizau aspecte fundamentale ale literaturii române și universale, deși în ultimul an al apariției, numerele aveau pagini din ce în ce mai puține.

Nicolae Steinhardt a colaborat la *RFR*, cum se știe, mai ales cu cronici, dar și cu note și recenzii. Nu voi insista asupra insinuărilor unor confrăți, cu referire la așa-zisele simpatii față de cultura sovietică, ci voi cita în acest sens din studiul introductiv semnat de Nicolae Mecu la volumul *Articole burgheze*, amintit deja de noi: „Nu lipsesc referirile pozitive la cultura sovietică, însă trebuie spus că asemenea articole nu se revendică de la ideologia comunistă, ci de la crezul vechiului apărător al drepturilor omului, iar pe de altă parte ele se detașează net de osanalele deșănțate ale confrăților. Felul în care scrie Steinhardt despre cultura sovietică – și afirmația nu provine din încercarea de a-l scuza cu orice preț: lipsește obiectul acestei scuze; nu e cazul – intră mai degrabă într-o atitudine mai generală, împărtășită și de Aliații occidentali, de a repara ignorarea țării care, iată, dăduse cele mai multe jertfe în războiul comun împotriva lui Hitler.” (*Op. cit.*, p. 40, 41) Cred că problema – speculativă în bună măsură – nu necesită și alte comentarii.

Un lucru se cere neapărat reținut în legătură cu articolele publicate de Steinhardt în *RFR*: aproape toate comentariile sale care vizează autori (M. Proust, André Gide, Georges Duhamel, Kafka, Julien Green, Lion

Feuchrwanger, Cocteau, Clemenceau, Benjamin Constant, Joseph Kessel, R. L. Stevenson, André Maurois, Thomas Mann, G. K. Chesterton ș. a.) și cărți, indiferent de spațiul și timpul vizate de conținutul operelor, își găsesc rostul pentru cititor doar printr-o necesară apropiere de înțelesurile realității imediate românești, în care socialismul de tip rusesc începea să se manifeste cu brutalitate. Spre exemplificare, am ales un fragment dintr-un articol dedicat unei victime a fascismului. Stefan Zweig. Îi rog pe cititori să compare cu rândurile citate din „opera” lui Cicerone Theodorescu – apărute în aceeași publicație, în aceeași perioadă – pentru a avea măsura ținutei morale și a curajului de care a dat dovadă acest înțelept evreu: „Iubind libertatea, nu vom cădea în păcatul de a deveni vagi apologeți ai ei. Din aceștia sunt astăzi prea mulți. Și am fi prea naivi dacă nu

ni s-ar părea suspecti. Ar fi fost poate mai firesc imediat după îndelungatul triumf al dictaturii, să întâmpinăm rezistențe, să găsim minți și suflete obișnuite cu tirania, complăcându-se în servilitate. Sau, dacă revoltații ar fi fost sinceri, să vedem și la ei acele sentimente de prudență de care vorbeam mai sus. O discursivitate pur formală despre libertate și o bruscă îndrăgire a ei ne silesc să ne deosebim de proaspeții ei adepți și să cerem o libertate reală, adică realizarea serioasă a unui regim care să permită ființarea ei, nicidecum proclamarea unei stări de haos din care n-ar putea rezulta decât iar tirania.” (*Stefan Zweig și dictatura*, în *RFR*, anul XIII, nr 12, dec. 1946, p. 137) Din păcate, vocea sa a fost și profetică.

Nu, un asemenea om nicicând nu ar putea fi bănuț că ar fi avut devieri socialiste.

Grădina cu scară

N. Steinhardt, „un mordu du cinéma”

Emanuela ILIE

Pasiunea mărturisită (și cu totul iertată!) a lui Steinhardt pentru cea de-a șaptea artă s-a putut manifesta cu totul liber într-o singură perioadă, deși una extrem de fertilă din acest punct de vedere. Este vorba despre perioada 1979-1980, aceea a călătoriilor lui Steinhardt în Europa de Vest, ce vor constitui subiectul uverturii *Escalelor în timp și spațiu*. Ei bine, una dintre *Notele necronologice de drum (septembrie 1979-martie 1980)* care deschid aceste vii, pătimașe, deci cât se poate de autentice exerciții de admirație culturală, debutează cu o mărturisire mai puțin obișnuită. Nu lectura, cum ne-am așteptat, ci co-participarea totală (deși din postură de spectator) la miracolul cinematografic este recunoscută, aici, drept un viciu... nepedepsit: „Mă dedau fără șovăire și rușine patimii cinefile. Sunt considerat, pe drept cuvânt, un *mordu du cinéma*. Străbat orașul din Montmartre, unde locuiesc, până la toate extremitățile pentru un film de mult jinduît, care aici e prezentat în reluare de mici săli de cartier”¹.

Din suma de *note necronologice de drum*, se poate schița și lista de spectacole cinematografice prin care Nicolae Steinhardt, erijat într-un *homo viator* posedat deopotrivă de demonul turistic și de cel cultural, ia contact cu o realitate vest-europeană pe care o echivalează cu libertatea însăși. *Călătorul* de voie în Europa de Vest vizionează exclusiv pelicule în care o intuiție fără greș recunoaște potențialul de capodopere cinematografice. La Paris, spre exemplu, este captivat de *Deer Hunter* („cu subiect din războiul purtat în Vietnam”) și *A la couleur de la grenade* de Paradjanov („cu mijloace mai mult decât simple, viața unui poet armean din secolul XVIII. Două personaje – un băiat, o fată – câteva covorașe, câteva gheme de sfoară colorată, niște pietre, o hrubă, o grădină, atâta tot: iar produsul depășește orice închipuire”), *Flautul fermecat* al lui Ingmar Bergman, dar mai ales de *Théorème* al lui Pier Paolo Pasolini. Un film recomandat acerb de o față bisericească a locului, care intuiește pe bună dreptate că Nicolae va fi deopotrivă scandalizat și

sedus de amestecul de erotism ațător și creștinism taumaturgic: „Sunt obligat să vin să-l văd, am primit strașnică poruncă în acest sens de la Părintele Prior al așezământului de la Chevetogne. Ca să-mi zdruncine habotnicia, desigur, ca să fiu scandalizat și în speranța de a fi tămăduit de temeri și de ieftin, nevrednic moralism”, recunoaște Steinhardt. Apoi, imediat: „Priorul a avut perfectă dreptate. Sub aparența unui erotism agresiv, se ascunde o lucrare întru totul pneumatologică și pneumatoforă”. Și motivația: „Slaba, nevolnica, puțină capacitate de înțelegere a personajelor le dă impresia trăirii unor aventuri sexuale, iar regizorul se închină, acceptă punctul lor de vedere, se resemnează și-l expune. Nu fără a da spectatorului totală puțință de a desluși și înțelege adevărul”. În sprijinul propriei interpretări, cinefilul de ocazie invocă scena finală, emblematică pentru înțelegerea esenței acestui adevăr: „Extraordinara pregnanță a scenei finale: omul gol care străbate alergând pustia și-și răcnește dorința de a transcende sordidul unei existențe pârjolită de vitriolul acediei”. În sfârșit, cu același prilej, Steinhardt nu ezită să generalizeze, oferind o micro-lecție despre adevărata valență – din punctul său de vedere paideică – a cinematografiei occidentale: „Despre nevoia de a ști să desprindem, adesea, în producția occidentală, sub învelișul frivolității ori erotismului, un sens profund, o lecție gravă. Un caz analog celui din *Théorème: Viridiana* lui Bunuel”².

Referințe cinematografice aflăm însă și din relatările privitoare la diferite vizite la muzee ori la retrospective de artă desfășurate în capitala Franței. Comentând, spre exemplu, cu ocazia participării la o retrospectivă Salvador Dali, tabloul „desigur cel mai reușit al expoziției: *Ispita Sfântului Antonie*”, Steinhardt observă o similitudine aproape frapantă între un procedeu compozițional și stilistic utilizat în pânza lui Dali („Asaltului forțelor viclene, sfântul, în genunchi, mic, într-un colț al pânzei, îi opune un crucifix, ridicat cu amândouă mâinile. Demonii, vrăjmașii, puterile răului sunt reprezentate prin uriași

elefanți ale căror trupuri se sprijină pe lungi și de necrezut de subțiri picioare de insectă. Picioarele acestea filiforme închipuie fragilitatea, șubrezenia, deșertăciunea atacatorilor. Ispitele, ca și părintele lor, demonul, vin din lumea iluziei, amăgirii și neantului, sunt aprige inexistențe” etc.), respectiv într-un film de Fellini, *Giulietta degli spiriti* (1965): „Acolo spiritele sosesc pe o corabie care-i o șandrama, o hardughie șubredă care stă să se afunde în orice clipă: drept, vele, catargele poartă cârpe, zdrențe, bulendre – mari, negre, pretențioase, fluturând amenințător și ridicol, imagine clară a zădărniceii și șantajului, a unei realități ce se înfiripă numai datorită lucrării mintale și consimțământului sărmaneii Giulietta; strigoi, îi poate oricând risipi tăria împotrivirii”³.

La Bruxelles, Steinhardt vizionează *Prova d'orchestra*, o altă peliculă a lui Federico Fellini (Dacă „*Armacord* și *Casanova* mă dezamăgiseră întrucâtva”, „Acum, în acest film de numai un ceas și zece minute, îl regăsesc pe creatorul lui *Opt și jumătate*, al *Noptilor Cabiriei*, al *Satyriconului*. Tema e morală, de nu și politică. Românii, pentru a o rezuma, dispun de celebra și înțeleapta frază a lui Heliade: «Urâsc tirania și mă tem de anarhie». Dar nu-i vorba de un spectacol moralizator și didactic; învățămintele pot fi trase, deduse dintr-un fel de «impromptu» (gen Molière, Giraudoux, Mozart) executat *alegretto* ori *giocos* însă din belșug altoit cu fructe ale tragismului, cinismului și derizoriului contemporan”⁴. În sfârșit, la Zürich, se entuziasmează de *Portocala mecanică* a lui Stanley Kubrick, după romanul scris de Anthony Burgess. ⁵Revenind, doar aici, în *nota de drum* scrisă la Zürich, pe 6 octombrie, spectatorul *încremenit de emoție* nu se sfiește să dea frâu liber unor efluvii admirative fără precedent, atribuind peliculei calificative dintre cele mai generoase, care transformă *nota de spectator* într-un encomion fără perdea: „Luându-mă după calificativele întrebuițate de un cronicar francez l-aș trece la rubrica: *S'y précipiter!* Ori, dacă ar fi în vigoare nomenclatorul din *Minunata lume nouă* a lui Huxley, deîndată aș exclama: *World-Controller!* Începutul mai ales, primele treizeci-patruzeci de minute ale unui spectacol durând două ore și jumătate (restul filmului îl socotesc, tot în cifru huxleyan: alfa dublu plus) taie răsuflarea încremenitului de emoție privitor. Vorba lui Raymond K.: ruperea inimii, zdrobirea rinichilor, topirea mădurelor. Asemenea *tempi* nu s-au mai văzut vreodată. Iar cromatismul nu e mai puțin electric, fulgerător ca al unui tablou de

Van Gogh. Da, ritmul (care nu mai deosebește culoarea de viteză) – poate secretul final al oricărei arte – e în prima parte a filmului pur și simplu uluitor. Pentru a defini ce comunică nu pot recurge la un mai bun termen decât cel care revine în povestirea eroului: *bliss*; se tălmăcește supremă fericire, extaz, beatitudine (Și o groază, o scârbă, o ură definitivă, neînduplecată față de violență și silnicie, groază, silă și ură izbucnite nu din rațiune ori inteligentă, nu cerebrale, nu înțelepte, ci instinctuale, existențiale, artistice)”⁶.

Nicăieri în altă parte, Steinhardt nu își devoalează atât de tranșant reacțiile – cum se vede, dintre cele mai viscerele – pe care i le stârnește vreun film. Să nu uităm însă, că ne aflăm în fața unei pelicule ușor de interpretat ca o parabolă a violenței teribile și cu totul gratuite sau ca o „fabulă socio-științifico-fantastică (...) o satiră acidă a ipocriziei, corupției și sadismului societății”⁷. Ceea ce explică suficient o parte considerabilă a admirației lui Steinhardt pentru romanul lui Burgess și ecranizarea tulburătoare marca

Stanley Kubrick. Tulburătoare mai ales în secvențele ei rapel: violul, crima, brutalitatea fizică repetată, sadica reeducare a protagonistului Alex De Large în cadrul instituționalizat. Scenele sunt, ce-i drept, magistral realizate; dar, dincolo de impactul pur estetic exercitat asupra spectatorului est-european, ele trebuie să îi fi declanșat fostului deținut de la Gherla, Aiud și Jilava amintiri dintre cele mai dureroase.

Dar să revenim la nota de călătorie în care se mărturisește un *mordu du cinéma*, de departe cel mai valoros document privitor la gusturile cinematografice ale lui Steinhardt, din moment ce ea se încheie cu opțiunea îndelung cumpănită pentru cele mai bune filme vizionate de viitorul monah. Ei bine, după „lungi ezitări” și anevoioase negocieri cu sine însuși, el deliberază și îi oferă cititorului interesat „o listă proprie a filmelor pe care le consider cele mai bune”. Iată cum arată acest top cinematografic marca Steinhardt: „*Mecanicul Generalei* (Buster

Keaton), *Maskerade* (Willy Forst), *The Kid* (Chaplin), *Stage Coach* (John Ford), *Hamlet* (Lawrence Olivier), *La Strada* și *La dolce vita* (Fellini), *Andrei Rubliov* (Tarkovski), *Moartea la Veneția* (Visconti), *Blow up* (Antonioni), *Providencia* (Alain Resnais), *Portocala mecanică* (Stanley Kubrick). Și, firește, ca francțiror: *A la couleur de la grenade*⁸.

Ce observăm?! Ne aflăm în fața unei liste destul de eclectică nu atât ca limbă de vehiculare a mesajului (germană, engleză, franceză, rusă,

armeană, italiană), cât mai ales generic, tematic și, firește, stilistic: câteva „comedii” spumoase, tipice pentru epoca filmului mut, un western clasic, două filme biografice ce își depășesc cu mult genul, câteva drame tulburătoare – ecranizări ale unor capodopere ale culturii universale, în sfârșit, mai multe parabole

ale destinului individual sau colectiv în epoci dintre cele mai tulburi. Acesta pare, de altfel, genul preferat al lui Steinhardt, sau cel puțin așa vor părea a transmite referirile sale (deși sporadice!) din alte câteva cărți ale scriitorului pe deplin convins, cum știm, că, indiferent de forma sa de manifestare, arta este „nostalgia lui Dumnezeu, dorul de Dumnezeu”, un „imn de slavă a creației” sau a vieții însăși (când este adevărată, afirmă el în *Primejdia mărturisirii*, cultura „nu este mai puțin caldă, vivace, puternică decât viața însăși”).

Înainte de a trece la referințele cinematografice din restul cărților lui Steinhardt, să mai amintim totuși faptul că și în cea de-a doua parte din *Escale în timp și spațiu sau Dincoace și dincolo de texte*, autorul mai revine de câteva ori la subiecte subsecvente artei cinematografice. Încheierea *Suvenirurilor contemporane*, spre exemplu, deși determinată și dominată de considerații asupra artei teatrale, poate fi la fel de bine servită drept una dintre justificările revenirii constante a lui Steinhardt la remediul cinematografic: „Arta actoricească e un mister. Explicațiile și comentariile nu deslușesc, luminează doar parțial și întrucâtva, ca niște reflectoare anevoie mânuite și cu o rază de

acțiune îngrădită. Nu așadar înspre o totală demontare analitică se cuvine a tinde atunci când se iscodește capacitatea unui actor, ci – mai cu umilință și socoteală – către sesizarea faptului că și talentul teatral se numără printre acele taine despre care Dostoievski a scris că sunt atât de multe în lume, că e bine că sunt, că nu ar strica să fie cât mai multe”⁹. Cât despre gusturile concrete în materie de artă actoricească ale lui Steinhardt, vom concede că puține dintre *Notele literare și de alt fel* care încheie *Escalele...* ne vor clarifica în acest sens. Astfel, într-un text radiofonic despre Maria Callas putem descoperi o notație despre actrițele admirate de scriitor: „Într-o oarecare măsură, chipul Mariei Callas îl amintește pe cel al Gretei Garbo – misterios, senzual și infantil – iar jocul ei (deoarece cântăreața era și o desăvârșită actriță) pe cel al Geraldinei Page: foarte sigură pe meșteșugul ei, dar consimțind (ori străduindu-se) a da impresia de improvizație, de nesiguranță, de abis oricând posibil”¹⁰. La celălalt pol... generic/ sexual, să cităm textul *Charlie Chaplin și Buster Keaton* inclus în *Critică la persoana I*, în care autorul se pronunță, printr-un portret în oglindă remarcabil realizat, și asupra diferențelor marcante de stil, compoziție, perspectivă asupra lumii/ vieții și ficțiunii (să nu uităm că, pentru Buster Keaton, „lumea e o scenă”!) proprii celor doi giganți ai comediei mute. Trecându-le, succint, în revistă, Steinhardt se declară de partea autorului *Mecanicului generalei*, în dauna celui ovaționat pentru *Dictatorul* sau *The Kid* (ultima, o peliculă totuși de top, după cum am văzut anterior). Comparația trebuie citită, cel puțin în partea ei finală, și ca pledoarie voalată pentru (capod)operele care în fapt înving Timpul, deși în aparență – mai concret, în luptă cu contemporaneitatea – par învinse: „Pentru că a tăcut și a rămas fidel stilului său, Keaton... ni se adeverește poate, desigur, mai nealterat de cursul vremii și de împunsăturile realității. A fost nu numai – și el – un mare mim, ci și un actor întreg și unitar... Keaton e mai trainic decât Charlot, mai dezbărat de atribute vestimentare și simboluri, mai pur – fiindcă rivalul pe care viața l-a copleșit cu atâtea succese, cu lungime de zile, cu fericire, cu avuții, cu titluri nobiliare, cu fii și fiice (i-au moștenit în parte harul), cu posibilitatea de a deveni – mult înainte de moarte – propria-i legendă și statuie. Așa e. Așa e. Chaplin a biruit din plin. Dar în clarobscurul său, Keaton nu încetează și el a privi enigmatic și fără teamă viitorul. În el sălășluiește năvalnic

nemuritoare forță a unei ținute ce se confundă cu un moment de mare farmec și intensitate a filmului. Ca și cavalerii-egumeni ai lui Mateiu a înțeles să piară odată cu vremea lui, și-a acoperit ca și ei fața și s-a făcut nevăzut. N-a supraviețuit destoiniciei sale, stilului nu mai puțin personal decât al vagabondului? N-a învins pe toate târâmurile vieții? Nu s-a bucurat de statutul de castelan helvetic? Ce-are a face: se uită țintă la noi, din netimp și nemișcare, și parcă încremenit de toată capacitatea de uimire a uimitoarei lumi”¹¹.

Pentru a încheia cu *Escalele* steinhardtiene în spațiu și timp, să mai menționăm doar cele câteva definiții ale operei și capodoperei dintr-o meditație dialogată pe tema raportului dintre *Estetică și etică* (inclusă în secțiunea *Dialoguri* din miezul *Escalor...*): „... și în domeniul artelor, pentru a fi desăvârșită, opera se cere să fie în același timp și deopotrivă etică și estetică; sută-n sută frumoasă și sută-n sută morală; și tot sută-n sută impecabil meșteșugită și perfect structurată. Alți coeficienți decât ai plenitudinii simultane pe toate fețele operei nu sunt admisibili. Cerințele etice, estetice ori structurale nu pot fi socotite ca antagonice și exclusive, ci absolut concomitente și compatibile. În relațiile lor prin definiție rivale, opera de artă intervine peremptoriu și catalitic, făurind o stare armonică, integratorie. Capodopera e – mereu și sincron – frumoasă, etică și fără greș din punct de vedere formal; e profund misterioasă și cum nu se poate mai simplă; e subtilă și rafinată și totodată pe înțelesul oricui; e jucăușă și distantă, de gheață și de foc, doldora de bunăvoie și saturată de superbie. Asigură, așadar, mulțumire unor exigențe contradictorii și unor necesități potrivnice. Se aseamănă întru totul celor care au loc în lumea infinitului descrisă de matematicile neeuclidiene și de teoria numerelor ireale. E undă și corpuscul, masă și câmp, arie indiferent prinsă în cerc ori în pătrat. Esență ipostaziată estetic, etic și structural, una și nedespărțită”¹².

Citind această superbă definiție a capodoperei, ne-am pus, firește, întrebarea: exceptând *Portocala mecanică* a lui Kubrick și *Viridiana* a lui Bunuel, care sunt capodoperele cinematografice care l-au marcat cel mai mult pe Steinhardt, din moment ce le-a acordat o atenție deosebită, concretizată decât câteva rânduri conjuncturale sau etichete care să îi sintetizeze reacțiile oricum simpatetice față de dramele eroilor sau chiar de acelea ale umanității înseși? Răspunsul ni l-am dat abia după compararea

topului mai sus pomenit cu: 1. puținele cronici de film în adevăratul înțeles al sintagmei pe care le-a scris Steinhardt. Adică: *Dan Pița și filmul „Concursul”* din *Critică la persoana întâi* (pe care, din moment ce ne-am propus să ilustrăm exclusiv relația scriitorului cu filmul european, nu îl vom comenta aici), respectiv *Platon pe ecran*, din aceleași *Escale în timp și spațiu*. Apoi: 2. pasaje semnificative din corespondența lui Steinhardt cu Virgil Ierunca, inclusă în *Dumnezeu în care spui că nu crezi*. Și 3. parcimonioasele referințe filmice din *Jurnalul fericirii*.

Ei bine, am identificat încă trei pelicule cărora autorul le conferă fără urmă de ezitare statutul cu pricina. Prima este *Blowup* al lui Antonioni, vizionat în cadrul Festivalului Filmului Britanic din 1969. Copleșit de această „capodoperă”, Steinhardt îi concede mai întâi sensul recunoscut în critica vest-europeană: „La drept vorbind, eroul filmului este aparatul fotografic (ori varianta lui: camera cinematografică); așa încât *Blowup* este un film care vorbește despre el însuși, o mărturisire epistemologică a celei de-a șaptea arte, o auto-analiză, o narațiune imagistică în genul romanelor *ironice* unde autorul se dă pe față, o aprofundare a capacității imaginii de a scotoci în complexul realității, de a dezvălui realitatea mai precis și mai vârtos decât ochiul omenesc. În cele din urmă se constată că nici unealta, nici văzul nu pot desluși concretețea până la capăt și-i smulge secretul”. În mod cert, însă, doar această interpretare nu este suficient de mulțumitoare pentru un admirator declarat al operelor saturate de în-semne ale metafizicului, ale transcendenței mântuitoare. Spectatorul peliculei lui Antonioni, afirmă Steinhardt, trebuie să fie unul extrem de activ, care să depună efortul „desprinderii substanței filmului dintre atâtea farmece, ornamente și ispite cromatice, sonore, picturale”. Or, în concepția sa, avem de-a face cu o „încheiere platoniciană” a intrigii polițiste: trecerea de pe meleagurile sensibilului în lumea esențelor, „nume hermeneutic-hieroglific al «lumii de apoi»”. Iar „Partida de tenis jucată cu palete dar fără mingi simbolizează (întreaga lucrare este de altfel neîntrerupt simbolică) lumea ideilor arhetipale, a «modelelor», a epurelor”. Scene întregi, elemente de decor și personaje emblematic din tot restul filmului – precum „tinerii zgomotoși și exuberanți care, în veșminte de carnaval, irup în prima secvență [și care] sunt de fapt vestitori ai morții, veniți să anunțe

moartea eroului povestirii filmate, erou de profesiune fotograf”, „decorul parcului aceluia londonez de un verde violent, atotstăpânitor (– loc de răcoare, loc de odihnă, loc de verdeață –)” sau chiar „foșnetul parcului-pădure: murmurul perpetuu al daimonului cunoașterii” – par a-i susține ipoteza: aceea că ne aflăm în fața unui film „platonician, un *Varlaam și Ioasaf* al cinematografiei”. *Blowup* este „un prilej de meditație gravă și se înscrie fără doar și poate în

rândurile nu puținelor expuneri parafilosofice ale vremii... și se arată vrednic de a fi încadrat în *filosofia ca povestire* promovată la noi de Constantin Noica”. Nu putem omite, în sfârșit, un ultim sens interpretativ pe care îl pune în evidență Steinhardt: „Aceasta

chiar este și arta: un soi de *blow up*, o dezvoltare a vieții. Și o explozie, care îi dezgolește esențele, alcătuirile oculte, spre uimirea și fermecarea fericitului receptor al miracolului”¹³.

Al doilea film-capodoperă este *La dolce vita*, filmul realizat de Federico Fellini în 1960. Sigur, și în acest caz avem de-a face cu un film condamnat, la vremea lui, atât de Oficiul Catolic, pentru „imoralitate”, cât și de suficiente voci ale criticii *mainstream*, pentru „decadență”, „libertinaj” și „gustul pentru profanare” al regizorului. Acestea i-au recunoscut regizorului cel mult capacitatea de a cuprinde în el viața, cu urâtul și frumosul, cu grotescul și superbia ei. Cum arată povestea romană prin care s-ar reproduce atât de fidel viața?! Ea ne introduce în diverse cercuri ale societății italiene, prin intermediul protagonistului, Marcello, un gazetar de scandal care, după ce și-a abandonat ambițiile de literat, trăiește frenetic „la dolce vita” a aristocrației italiene, fără să-și ofere nici un răgaz pentru reculegere și reflecție (nici tentativa de suicid a iubitei, Emma, nici vizita tatălui, pe care-l aruncă în brațele unei cocote, nu-i sunt de prea mult folos din acest punct de vedere). Trecătorul început de idilă cu Sylvia, o vedetă americană (interpretată memorabil de o superbă Anita Ekberg, a cărei imagine în *fontana di Trevi*

stăruie îndelung în memoria cinefililor), „epifania” trăită de cei doi copii ale căror exclamații și gesturi atrag mulțimi de credincioși dornici să participe la miracolul întrupării Fecioarei Maria (miracol regizat, de fapt, de ziariștii capabili de orice pentru știri incendiare), discuțiile cu filosoful Steiner (care încercă, inutil, să se salveze prin eternitatea sanscritei sau prin liniștea căminului) sau orgia din palatul unui parvenit îi potențează angoasele. Prin acest film, cum se știe, „Fellini le-a promis producătorilor „o istorie veselă despre distracții”, dar le-a livrat-o sub forma unor cumplite coșmaruri, dispariție a unei civilizații jertfite plăcerilor efemer și sarcastica aventură a mitului modern a vedetei. Deși filmul a fost incriminat ca 'imoral' de către Oficiul Catolic, îndărătul exuberanței sale ghicești descărcarea, convulsia subordonată ultimului ritm la modă, nefericirea înăbușită cu distincție”¹⁴. La sfârșitul peliculei, pentru un spectator în mod bizar simpatetic este certă rămânerea personajului în această lume a descompunerii lente, a morții spirituale, pe care extazele trupești nu o pot camufla.

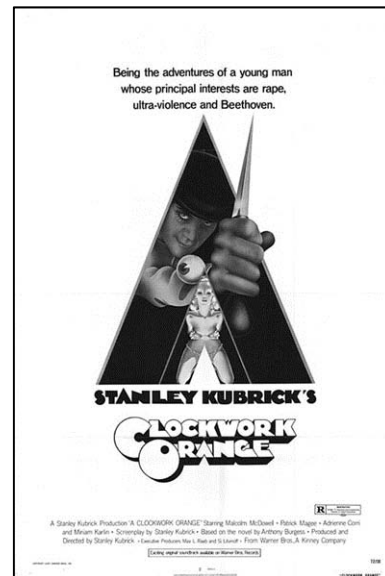
Opiniile lui Steinhardt despre *La dolce vita*, împărtășite pe cale epistolară prietenului Virgil Ierunca, se erijează într-o autentică și substanțială cronică de film a unui om de cultură avid să descopere urme/ în-semne epifanice inclusiv în formele de manifestare artistică spectaculară precum cea teatrală ori cinematografică vest-europeană, abia acum descoperită cu adevărat. Desigur, și cronică de film *ad hoc* trimisă lui Ierunca este alcătuită din aceeași perspectivă îndatorată noii identități a viitorului monah de la Rohia. Tiparul este evident: Steinhardt izolează personaje, episoade și simboluri cărora le atribuie semnificații profund creștine, la capătul unei hermeneutici sui generis, la finalul căreia poate liniștit să își sintetizeze cheia de lectură în termeni fără nici un echivoc: *La dolce vita* este „o bucată evident și nemijlocit chistică, ortodoxă cu desăvârșire, o adevărată pagină de propovăduire evanghelică prin *mass media*, în care chemarea lui Hristos vibrează pe înțelesul oricui știe să vadă și să audă cătuși de puțin”. Astfel, spectatorul filmului remarcă dintru început cele două simboluri care încadrează povestea. Pe de o parte, uvertura filmului, realizată de „splendida imagine inițială a statuii care plutește deasupra Romei”. Pe de altă parte, peștele din final, („care, firește, e Ichthys”), deși „mort de *trei* zile și care tot vede, tras de *pescari* în *năvod*”, cu „ochiul lui

atotștiutor și pătrunzător”. În fața blândă și curată („Biserica cred”) din ultima secvență monahul vede o chemare pe care protagonistul jucat de Marcello Mastroianni o ascultă pe jumătate surd, deși în genunchi: „condiția umană”. Pe lângă aceste simboluri mai puțin evidente, Steinhardt comentează, de asemenea, rapelurile constante de clopote și cruci, apoi scena falselor minuni („condamnate cu o tărie vrednică de marii părinți anti-eretici ai veacului al IV-lea”). În fapt, „Totul vădește o uriașă credință, o totală nostalgie a împărăției lui Hristos, o neîncredere în soluția viciului foarte asemănătoare cu a lui Vasile cel Mare. Ce să mai spun despre arta cu care dezmățul, agitația, superficialitatea sunt „comunicate” după cele mai rafinate mijloace, numai din plictis și silă? A, numai cine e fără de păcat sau fără de ochi poate ridica piatra grăbită a nedreptății și spune că e un film deșăntat (!) sau cu țeluri de critică strict socială!” Iată și concluzia tranșantă a analizei: „O predică a unui sfânt părinte al secolului IV, asta e! O înflăcărată, dură, aprinsă, caldă, clocotitoare, necruțătoare, răscolitoare pagină de chemare christică”. Cât despre autorul ei, Steinhardt are o opinie la fel de fermă: „Fellini, cel puțin, este un predicator creștin, un zelos al creștinismului, pe care mereu mă întreb de ce papa nu-l face cardinal, dar ți-ai găsit să priceapă ceva Montini!”¹⁵

Notațiile referitoare la realizări cinematografice de prim rang pe care le putem descoperi în *Jurnalul fericirii* nu sunt foarte numeroase, dar cu siguranță sunt dintre cele mai semnificative. În primul rând, pentru că, oferind informații lacunare despre mutațiile de gust estetic ale lui Steinhardt, ele contrag etapele cheie, de nu cumva redau un tablou sinoptic, al(e) formării sale culturale. Astfel, dintr-o notație referitoare la anul 1931, aflăm că tânărul Nicolae primește o invitație (probabil onorată) de la Aneta¹⁶: „Vrei să mergem la șase la cinema? Se dă un film cu William Powell și Myrna Loy”. Dacă, în această epocă de formare intelectuală, în care a putut acumula cu frenezie tot ce i s-a oferit, Steinhardt nu refuza genul cinematografic așa zicând minor, nepretențios, comercial, într-o etapă ulterioară gustul său va evolua înspre genul profund și registrul extrem de grav. O dovedește o altă referire cinematografică din *Jurnalul fericirii*. În „toamna 1964”, după ieșirea din închisoare, Steinhardt meditează (din nou) îndelung la raportul dintre bine și rău. Pleacă în fapt de la ideea transformării individului, a conceptelor de bine și rău, de sfințenie și păcat,

ispită și osândă, în mediul carceral (exemplul elocvent pe care îl dă aici este Nichifor Crainic: „Pe Nichifor Crainic – deținutul care, la Aiud, pentru o gamelă de arpacaș sau o țigară spunea că nu există Dumnezeu – îl osândesc toți la ieșirea din închisori, după grațiere. Rămâne de văzut ce-ar face protestarii după paisprezece ani de regim celular. Dar la *Glasul patriei* se înghesuie toți să scrie, acum, în stare de *libertate!* Scârbă. Nonsens.” Citează varii opinii despre tortură (gen „Orwell: există pentru fiecare câte o tortură irezistibilă”), virtute și viciu („Nietzsche: «Suntem îndeosebi sancționați pentru virtuțile noastre»”) pentru ca, în sfârșit, să realizeze o hermeneutică *in nuce* a unei capodopere de Buñuel, *Viridiana*. Capodopera regizată de Bunuel în 1961, cu Silvia Pinal, Francisco Rabal și Margarita Lozano este în

mod uzual interpretată drept o sinteză a temelor regizorului spaniol: tandrețea în violență, căutarea ca realizare, lupta structurilor sociale și temporale, umanizarea extremelor, perversitatea în inocență. Intriga *Viridiane*i le ilustrează, într-adevăr, cu prisosință: chiar înainte de a se călugări, Viridiana își vizitează unchiul, un moșier bogat, obsedat de amintirea soției decedate de ceva vreme. Tulburat de asemănarea nepoatei cu cea pe care o adorase, el încearcă să o violeze, dar se răzgândește în ultimul moment. Chinuit de remușcări, moșierul se sinucide prin spânzurare, în timp ce Viridiana (la rândul ei bântuită de vedenii mistice și de spectrul propriei vinovății) rămâne să își împartă averea unchiului, împreună cu Jorje, cinicul fiu al acestuia. Încă dornică să transforme lumea într-una mai bună, tânăra adoptă o bandă de hoți, cerșetori și femei decăzute, ale căror acțiuni îi pecetluiesc însă propria decădere. După ce e amenințată de către banda de milogi depravați cu un viol în grup, convingerile ei în binele umanității se clatină atât de vizibil, încât își pune soarta în mâinile propriului văr (a cărui metresă va deveni, sau cel puțin așa sugerează scena jocului de cărți din

final). În ciuda faptului că a obținut Palme d'Or la Cannes în 1961, filmul a fost imediat și pentru mulți ani interzis în Spania, Franța și Italia, fiind interpretat printr-o grilă obtuză, „iluministă”, drept o peliculă anti-clericală și chiar anti-creștină. În același timp, însă, voci dintre cele mai avizate ale criticii europene sau americane de film vor cataloga *Viridiana* drept o capodoperă indiscutabilă a genului. Vom reține, spre exemplu, observația lui David Robinson, critic și istoric de film, autorul recenziei incluse în enciclopedia *1001 de filme de văzut într-o viață*: „Plin de scene suprealiste, filmul rămâne una dintre cele mai perfecte demascări făcute de Bunuel iremediabilelor nesăbuite omeneshi și ireprimabilei comedii a vieții”¹⁷.

În ciuda multiplelor forme de violență și – încă și mai surprinzător – chiar în ciuda unor secvențe rapel în care Bunuel parodiază ori caricaturizează scene biblice (una dintre scenele memorabile ale peliculei este o caricatură a „Cinei celei de taină”, acompaniate de „Messia” lui Haendel, în care, cum s-a observat, „căința, candoarea, compasiunea și mai ales recunoștința

sunt demistificate”¹⁸), Steinhardt a fost realmente cucerit de *Viridiana*. Evident că, din punctul său de vedere, filmul nu poate reprezenta altceva decât o parabolă despre *via christiana*: „Filmul *Viridiana* al lui B, socotit de mulți anticreștin și scandalos, reprezintă și el o perfectă intuire a pericolului de a căuta sfințenia de unul singur și pe cale idioritmă. *Viridiana* este o justificare a bisericii și a mănăstirii și o demonstrație a puținei noastre priceperi în a ne însuși și aplica învățăturile lui Hristos”¹⁹.

Cum s-a observat în studiul de față, cam toate filmele vest-europene admirate de Steinhardt sunt interpretate în această cheie: s-ar putea, în fapt, conchide că istoriile pe care ele se centrează îi apar, fără excepție, drept *justificări ale bisericii și demonstrații ale puținei noastre priceperi în a ne însuși și aplica învățăturile lui Hristos*. Această univocitate a interpretării nu exclude însă, din fericire, o subtilitate a relevării celor mai neașteptate nuanțe, o eleganță a argumentației și o erudiție uluitoare, care îl recomandă pe N. Steinhardt drept unul dintre cei mai rafinați autori de cronici de film ai epocii.

Note:

1. N. Steinhardt, *Escale în timp și spațiu sau Dincoace și dincolo de texte*, Cartea Românească, București, 1987, p. 26;
2. Ibidem, pp. 23-24;
3. Ibidem, p. 13;
4. Ibidem, pp. 26-27;
5. Personalitate admirată inclusiv pentru felul în care și-a convertească infernul existențial în rai estetic – a se vedea, din acest punct de vedere, textul *Muzică de Anthony Burgess pe un libret de Napoleon Bonaparte*, din *Critică la persoana întâi*, unde aflăm și episodul genetic tulburător al romanului *Portocala mecanică*: „L-au lovit năpaste grele: a fost bănuț de tumoare canceroasă la creier, soția i-a murit la capătul câtorva ani de amarnice suferințe, după ce fusese atacată și siluită de o bandă de brute juvenile. Să nu-i fie însă omului dat câte poate îndura, iar mirarea să nu ne prindă văzând ce este în stare a făuri mintea și talentul celui blagoslovit cu darul transfigurării întâmplărilor reale. Din mârșava tragedie care s-a abătut asupra-i, Burgess a extras miezul celei mai sintetice, mai virulente, mai «formidabile» romane ale vremii noastre: *Portocala mecanică*, descriere necruțătoare și rechizitoriu artistic irecuzabil al violului, violenței și huliganismului, o adevărată apologie a libertății de conștiință” (*Critică la persoana I*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 58);
6. *Escale...*, ed. cit., pp. 44-45;
7. Angela Arrigo, în *1001 de filme de văzut într-o viață*, Coordonator Steven Jay Schneider, Prefață Jason Solomon, ediția a 3-a revăzută și adusă la zi, Enciclopedia Rao, 2009, p. 530;
8. *Escale...*, ed. cit., p. 26;
9. Ibidem, p. 81;
10. Ibidem, p. 291;
11. *Critică...*, ed. cit., pp. 182-183;
12. *Escale...*, ed. cit., pp. 108-109;
13. *Escale...*, ed. cit., pp. 365-368;
14. Tudor Caranfil, *Dicționar universal de filme*, București, Litera Internațional, 2002;
15. N. Steinhardt, *Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scriori către Virgil Ierunca (1967-1983)*, Humanitas, București, 2000, pp. 148-149;
16. Amelia Pavel, viitoarea autoare a remarcabilelor studii despre arta modernă și de avangardă – *Expresionismul și premisele sale, Semne, simboluri și idolatrii în arta modernă* ș.a.
17. David Robinson, în *1001 de filme...*, ed. cit., p. 393;
18. Tudor Caranfil, op. cit.;
19. N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Mănăstirea Rohia și Polirom, 2008, pp. 279-280.

N. Steinhardt – Cu timp și fără timp Un mozaic al receptării

Cristian VIERU

În vara acestui an a avut loc la Brașov o fericită lansare a volumului **N. Steinhardt – Cu timp și fără timp. Lecturi critice**. Este vorba despre un proiect salutar, aparținând lui Nicolae Băciuț, care îngrijește culegerea în discuție. Deși cartea nu are parte de un demers unitar, neavând un singur autor care să urmărească a atinge o amplă argumentare, ea devine complexă datorită subiectelor abordate și diversității punctelor de vedere ale semnatarilor articolelor cuprinse aici. În paginile ei se ascunde un spectacol de idei aparținând fie reputaților dascăli brașoveni sau băcăuani, fie unor figuri literare renumite care au citit atent opera monahului de la Rohia, descoperindu-i noi valențe. De mare valoare sunt și mărturisirile așternute pe hârtie de aceia care l-au întâlnit personal pe Steinhardt, relevându-i nebănuite laturi ale personalității sale. Unul dintre cei care au avut această șansă a întâlnirii directe cu omul din spatele operei a fost chiar Nicolae Băciuț. De fapt, după cum el însuși mărturisește, această carte este „*gestul de recunoștință pentru tot ce a însemnat N. Steinhardt omul și opera*” pentru Domnia Sa.

Primul dintre articole este semnat de reputatul dascăl brașovean Mircea Moț. Numele acestuia este des întâlnit în reviste importante precum *Apostrof*, *Vatra Veche*, *Mișcarea Literară* și nu numai. Ceea ce ne surprinde în materialul său, **Nicolae Steinhardt, Franctirorul**, este noua deschidere propusă. Avem schițat portretul unui nou Steinhardt, într-o ipostază inedită: aceea a receptorului de texte, care este, de fapt, un fin eseist ce se detașează de critica literară, dovedindu-se a fi preocupat de „*nimbul*” din jurul operei de artă, „*de aura, atmosfera, fundamentul acesteia*.” Teoria domnului profesor Moț este aceea că, scriind

despre cărțile altora, N. Steinhardt își scrie, inspirat, propria operă.

Un alt nume cunoscut în publicistica ardeleană de profil este cel al lui Cezar Boghici. Avem acum șansa întâlnirii unei receptări a operei monahului de la Rohia făcute de un veritabil specialist, deoarece dascălul de la poalele Tâmppei, este un absolvent al secției Teologie – Litere a universității sibiene. Jurnalul este văzut ca un spațiu compensatoriu, al exprimării neîngrădite, menit a răzbuna suferința și cenzura închisorii. Articolul lui Cezar Boghici are trimiteri la opere fundamentale ale creștinismului, texte de care se apropie **Jurnalul fericirii (Confesiunile Sfântului Augustin, Jurnalul mișcărilor lăuntrice** al Sfântului Ignățiu de Loyola). Eseistul brașovean conchide prin a sublinia că Steinhardt exprimă în cartea sa paradoxul fundamental al creștinismului: „*sentimentul culpabilității trebuie să fie dublat de încrederea în mântuire a celui care se căiește*.”

O fină și profundă analiză este făcută de profesorul Nicolae Munteanu, care vine pentru început, în primul dintre cele două articole publicate, cu pertinenta observație că în **Jurnalul fericirii**, Steinhardt adoptă „*calea de mijloc între notația zilnică, precum în jurnalele lui Titu Maiorescu, Camil Petrescu*”

N. Steinhardt și Justin Hodea

sau Radu Petrescu și memorialistica monografică ori tematică gen Mircea Eliade, Lucian Blaga sau Marin Preda.” Un alt lucru subliniat în acest articol este „*existența unui eu biografic, personaj principal, interesat doar de autenticitatea experienței și mai puțin de un posibil cititor.*” Acest eu dă naștere unui „*memorial oximoronic, al fericirii în durere.*” Suferința de nedescris este cea care îl determină pe autor să scrie, transformându-l, astfel, dintr-o „*persoană cu biografie reală, într-un personaj-narator de sine stătător pe care-l numim în cazul în speță eu biografic*”

Într-un alt articol, Aurora Iuga se apropie de o interpretare psiho-lingvistică, ajungând la concluzia că „*predispoziția pentru enumerație sugerează nesiguranța lui Steinhardt în capacitatea limbajului de a surprinde într-un cuvânt un sentiment, o senzație sau o revelație, care, în mod evident, sunt atât de complexe, încât sunt dificil de înfățișat cititorilor.*” Monica Began vorbește de **Miracolul existențial** trăit de autor, acela al evadării prin credință, sub impulsul unei „*fărăme de cer*” ce poate fi zărită prin „*fereastra pătrată*” a celulei sale. Articolul dascălului din aceeași urbe invocată aduce deci în discuție importanța ferestrei, simbol al speranței, dar care, paradoxal, se deschide doar cu „*indulgența gardienilor.*” Într-un alt articol, Lăcrămioara Solomon, reușește să schițeze liniile pe care merge jurnalul lui Steinhardt, arătând că acesta descrie „*puhoiul de impresii*” într-un „*stil scriitoricesc aparte: spontan, dar nu facil, cu trimiteri erudite, dar nu ermetic, metaforic, dar nu pretențios.*” O idee demnă de a fi reținută este aceea a publicului larg de cititori căreia i se adresează cartea, de la „*adolescentul secolului XXI, interesat – doar, posibil – de specificul perioadei comuniste, până la intelectualul fin al tuturor timpurilor, care găsește aici cultură, știință, soluții de existență, modele de umanism, forme de socializare, rețete de supraviețuire sau lecții de patriotism.*” Iată că autoarea surprinde chintesența scriiturii lui Steinhardt în cele de mai sus. Ea vede în **Jurnal** o „*carte a devenirii, marcând traiectoria ființei umane aflate în situație-*

limită.” Aceeași Lăcrămioara Solomon face o analiză stilistică a **Jurnalului**, observând numărul redus de figuri de stil, prezența limbajului „*buruienos*” care are scopul de a reproduce replicile securității.

Emoționante sunt paginile scrise de tânăra Ana-Maria Radoveneanu, elevă în clasa a XI-a la Colegiul Național **Ion Creangă** din București. Articolul este consistent și reușește să descrie, ordonat, evenimente din viața lui Steinhardt, căutându-se motivele care au dus la scrierea **Jurnalului**. Remarcăm și ideile originale concretizate în materiale incitante scrise, printre alții, de Mirela Hanceariuc, Anda Silea, Loredana Tuchilă, Daniel Mureșan. La loc de cinste stă și inedita convorbire dintre Nicolae Băciuț și Steinhardt din iulie 1987. Întrebările puse monahului au menirea de a aduce la lumină gânduri intime ale acestuia, idei valoroase ale unui mare înțelept.

Ultima secțiune a culegerii (apărute la editura **Nico**, Târgu Mureș) este dedicată depănării unor **Amintiri cu N. Steinhardt**. Din cele șase intervenții, se remarcă cea a prozatorului Cornel Cotuțiu care ne aduce în prim-plan un Steinhardt într-o ipostază cotidiană inedită. Acesta a dormit în 1983, la Beclean, în incinta căminului liceului industrial iar în dimineața următoare a stat, la un ceai de „*mușețel cu tei*”, la sfat cu tinerele personalități literare ale locului. Ceea ce Cornel Cotuțiu nu poate uita este „*vocea în care fine nuanțe de ironie se armonizau cu puseuri ludice.*”

Cartea reușește a surprinde ceea ce, paradoxal, nu se gândea nimeni că ar reuși să surprindă. Ne putem imagina scenariul în care mai mulți scriitori, dascăli, cercetători s-au așezat la „*masa negocierilor*”, punând la cale un mare proiect: acela de a analiza opera și de a schița, în fine amănunte, personalitatea omului din spatele **Jurnalului fericirii**. Acest scenariu nu a existat, dar, prin demersul lor, Nicolae Băciuț, la Târgu Mureș și Mircea Moț, la Brașov, au avut inspirația de a alege o serie de nume a căror muncă s-a concretizat într-o carte pe care N. Steinhardt o merita pe deplin.

In memoriam N. Steinhardt

Adrian POPESCU

Acum în prima duminică din aprilie, gândul mă duce fără să vreau la prima duminică din decembrie, de acum un an. Locurile sunt altele, deși asemănătoare într-un fel: Rohia și Păltiniș. Maramureș și Sibiu, locuri nu întâmplător alese de doi gânditori ai veacului și ai clipei, de două nume care se rostesc cu încredere și temeinicie. Puncte din cuprinsul muntelui, piscuri împădurite unde te simți mai puțin om și mai mult pasăre, unde legea șesului, o vezi și cu ochii liberi, e ridicol de strâmtă și vrei mai mult o anodină înșiruire de convenții și conveniențe. Aici au locuit în camere modeste, doi intelectuali de primă magnitudine a literelor române, care au știut să ardă generos, până la capăt, pentru o idee care e mai presus de individ și privește o țară întreagă. Am fost la Rohia, pe o ploaie necruțătoare și am văzut ambianța inspirată în care N. Steinhardt a scris, a gândit și a meditat până în ultimele zile. O bibliotecă impresionantă prin valoarea fondului de carte veche, lucrări de istorie, literatură dogmatică, eseu alături de cele mai noi cărți (valoroase, firește) intrate în librării, dau deplin seama despre munca și priceperea, despre dărnicia și exigența unui om al cărții: N. Steinhardt.

Să vorbești despre eseistul N. Steinhardt este relativ ușor. Să scrie în schimb, despre pedagogul luminos și subtil care a fost îmi pare mai dificil. Între tinerii ucenici întru ale sufletului, N. Steinhardt era un om bătrân în experiență și în încercări. El avea rara capacitate să instruiască, prin scris ori cu vorba, generațiile abia deschizându-și ochii asupra miraculosului spirit. Și nu poate fi lipsit de importanță nici un amănunt din bibliografia sa: tatăl său ofițer în primul război mondial, răsplătit cu *Virtutea militară*, luptător vrednic la Mărășești, a fost, totodată, unul dintre cunoscuții și apreciații arhitecți ai Capitalei. Multe clădiri, se poate verifica, îi

poartă numele. Să ne oprim, deci, la această dublă vocație pe care N. Steinhardt o moștenește de la părintele său vocația eroică și cea constructivă pentru a constata că el le dă o vigoare nebănuită, le face roditoare.

Atât doar că eroismul nu e spectaculos (abstinențe de o severitate atingând neascultarea) și simțul arhitecturii, al volumelor, și, mai ales, al raporturilor dintre ele. Se interiorizează până la asumarea unui proiect intelectual, a unui program ce ambiționează să aco-

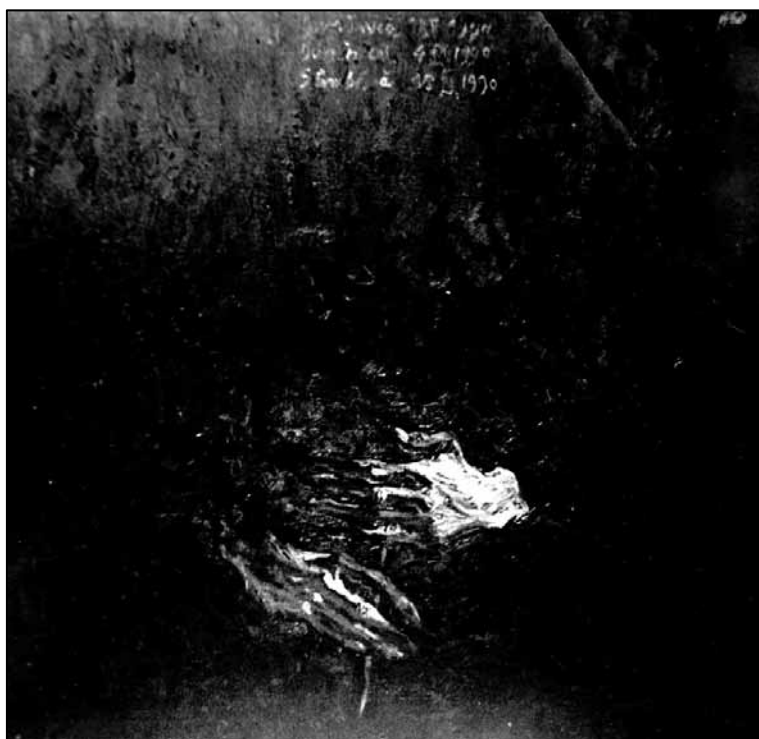
pere o arie vastă din teritoriul misterului, Nicolae Steinhardt rămâne în cultura română o pildă înalt-însuflețitoare de probitate și firesc, de metodă și libertate, de rigoare și inventivitate. Nu a disprețuit munca și neodihna, nu a fugit de mulțimea obligațiilor cotidiene, a trăit ca un om minunat între oameni. Într-o după amiază, vizitându-l la spital, acum vreo zece ani, l-am întrebat, împreună cu un poet mai

UNIUNEA Scriitorilor din Republica Socialistă România anunță, cu durere, că joi 30 martie 1989 a încetat fulgerător din viață scriitorul N. STEINHARDT, născut la 29 iulie 1912, în comuna Pantelimon (Ilfov). Paralel cu studiile superioare (doctorat în drept), s-a consacrat eseisticii și criticii debutând, în 1934, cu o culegere de parodii literare, în genul... tinerilor, semnată cu pseudonimul ANTISTHIUS. Sub propriul nume, cu care-și va semna opera ulterioară, a debutat publicistic în 1936, la „Revista Fundațiilor”, unde va colabora cu articole și cu studii până în 1939, apoi între 1945 și 1947. În afara unor lucrări de sociologie juridică (unele în colaborare), apărute între 1935 și 1937, în țară și în străinătate, N. STEINHARDT a mai publicat între viață și cărți (1976), Incertitudini literare (1980), Premiul Asociației Scriitorilor, Geo Bogza (1982), Critică la persoana întâi (1983). A colaborat frecvent la revistele literare contemporane. A semnat, de asemenea, remarcabile traduceri: Sherwood Anderson, Winesburg în Ohio (1969), James Barlow, Personalul de 1 și 6' (1971), David Storey, Viața sportivă (1972), Max-Olivier Lacamp, Focurile miniei (1972), Robert Graves, Claudius zeul (1974), Gaston Boissier, Cicero și prietenii săi (1977), Rudyard Kipling, Stalky & Co. (1977), D-a sa preacinstitul elefant (1978). Prin dispariția distinsului eseist și critic literar N. STEINHARDT, literatura română suferă o grea pierdere. Înhumarea a avut loc duminică 2 aprilie 1989, la Mănăstirea Rohia (Tirgu Lăpuș).

vârstnic, totuși ce și-ar dori să-i aducem. Ne-a cerut, cu o simplitate măreață, niște biscuiți, precizând că îi vrea cât mai oarecare. Și cum să nu te ducă, atunci, gândul la pesmeții unui marinar de cursă lungă, răbdător și încrezător, calm și disponibil, navigând luni și zile, ani și decenii, printre furtuni și calmuri plate, între sirene și tentații, până la țărmii doriți. Și cum să nu crezi că el, Nicolae Steinhardt, a câștigat banul de aur, dublonul înfipt de catarg și destinat celui care va vesti, întâiul, pământul cel nou. El a vestit cerul și pământul unui continent, ce nu-i înscris pe hărți, un continent de lumină și vestit de zborurile păsărilor necunoscute. Și cum să nu ai sentimentul *continuității* prin el, care a trăit în lumi diferite și a văzut că omul poate să însemne

ceva în orice împrejurare. Și printre cărțile sale dragi îmi amintesc de una, lăsată moștenire, sau dacă vreți dar și danie de la Dinu Pillat. O carte a unui prieten cu suflet afin. O carte ca un testament. Unde îndemnul la temerară dezmărginire și la aspră luciditate *miezonoptică* îl regăsești întreg. Un *continuator*, acesta a fost N. Steinhardt, unul dintre cărturarii vrednici ai neamului care au știut să țină sus o torță a idealului. Cei care mai purtăm pe încălțăminte pământul lutos, galben și frunzele unui pământ ce va fi curând năpădit de brândușe, în care s-a sălășluit el, să-i murmurăm un frățesc „Sit tibi terra levis!” ori mai bine „Drum bun, N. Steinhardt!”

Tribuna, nr. 14 (6 aprilie 1989) pagina 2
(text citit la înmormântarea lui N. Steinhardt)

Decembrie '89

Amintiri despre Nicolae Steinhardt

Aurel PODARU

Pe Nicolae Steinhardt l-am cunoscut într-un septembrie frumos al anului 1982, la Dej, unde, timp de patru zile, s-a desfășurat cea de a III-a Sesiune Științifică, de Studii Literare și Interdisciplinare, în cadrul căreia a avut loc și Simpozionul Național consacrat literaturii generației '80. La care am avut și eu bucuria și onoarea să particip. Lucrările acestei secțiuni au fost coordonate (moderate, cum se spune mai nou) de Teohar Mihadaș și N. Steinhardt.

Fălos nevoie mare, de această invitație, și grăbit să nu întârzie la dezbateri, m-am repezit spre ușa de intrare în sala cu pricina. Unde m-am trezit, brusc, față în față cu un călugăr pe care-l vedeam pentru prima oară. Un om firav, delicat, dar cu o privire ageră și iscoditoare. S-a dat la o parte, invitându-mă, politicos, să intru. Și, nerodul de mine, eram gata-gata să i-o iau înainte. Din fericire, însă, m-am dezmeticit la timp și i-am acordat întâietate.

*

Următoarea întâlnire cu Steinhardt a avut loc un an mai târziu, în 1983, tot toamna, dar la Beclean de data aceasta. La aniversarea lui Teohar Mihadaș, care împlinea 65 de ani. Fericitul eveniment a fost organizat de „saeculiști”, la castelul medieval, unde își avea sediul (și îl are și acum) Casa orășenească de cultură din localitate.

Aflasem, între timp, că Steinhardt suferise ani grei de detenție comunistă, că suferințele lui nu luaseră sfârșit nici după această perioadă, continuând să fie supraviețuit și urmărit de vigilenta noastră securitate. Știam deja că el este „evreul convertit la ortodoxie”, botezat în închisoarea Jilava și tuns în monahism, la Mănăstirea Rohia, în 1980.

Întâlnirea de la Beclean, cu Steinhardt și cu Mihadaș, a fost un adevărat regal al spiritului!

*

Casa Poetului – Rohia

La sfârșitul aceluiași an, țin minte, a apărut la Editura Cartea Românească *Alchimia existenței* de Alexandru Paleologu, cel care, după ce-l „citise” prin reviste, a avut ocazia să-l cunoască personal în anul 1953, la Câmpulung Muscel, unde autorul *Alchimiei* se afla în compania lui Constantin Noica, pe care Steinhardt venise să-l vadă. *Septuagenarul neastâmpărat* se intitulează textul dedicat Monahului de la Rohia, text pe care l-am citit cu sufletul la gură. Pentru cei care nu cunosc textul, îngăduiți un singur (și edificator!) fragment:

„N. Steinhardt mă dă literalmente gata cu nemaipomenita lui capacitate de informație. Știe tot, e la curent cu tot: microfizică, cibernetică, biologie, psihanaliză, muzică

dodecafonică, artă abstractă, artă concretă, noul roman, mai știu eu ce. Nu pot pricepe când are timp și de unde face rost. Curiozitatea lui intelectuală, febrilitatea lui, neastâmpărul lui, sunt amețitoare. Citește cu o rapiditate electronică și reține totul temeinic. Eu, complexat de câte știe și câte află mereu, îi spun din când în când (mai mult dintr-un fel de pizmă) că de la o vârstă încolo nu mai are rost să citim prea multe noutăți, că e timol să recitim câteva din marile cărți și să mai medităm, să mai și căscăm gura la spectacolul vieții că nu mai avem mult. Dar de fiecare dată aflu că tocmai recitește *Odiseea*, *Divina Comedie*, pe Tacit, pe Suetoniu, pe Tucidide, pe Eminescu, pe Balzac, pe Shakespeare, pe Goethe, pe Platon; *Biblia* o știe aproape pe de rost, *Filocalia*, *Patericul*, sfinții Părinți de asemenea; aflu mici fapte de viață pe care le-a observat în troleibuz, pe stradă, într-o administrație publică; îmi vorbește de câte o clădire veche, de un colț de stradă sau de grădină, de un incident amuzant sau revelator. Cancanuri, dacă vine vorba, constat că știe destule, dar e discret.

E de o vitalitate neînchipuită. Cu toate astea sănătatea lui e șubredă, ține o dietă nemaipomenit de severă, o ține cu habotnicie; suferă de atâtea încât ce-i e permis la una e contraindicat la alta (din gastronomia noastră de odinioară nu ne-au rămas decât evocările). E mereu internat, ba pentru operație, ba pentru analize, ba pentru tratament; mulțumită lui, vizitându-l, am ajuns să cunosc aproape toate spitalele din București. Dar eu zic că aceste migrațiuni spitalicești sunt încă o probă a vitalității lui fără pereche. Presupun o tenacitate, un optimism, o încredere ce nu dezarmează; o încredere condescendentă și în propriul ticălos trup omenesc. Sunt și o dovadă de conștiințiozitate. Și, poate, și una din formele sociabilității. Și mai cred că nu ar fi suportabile fără o solidă rezervă de bună dispoziție (și în definitiv de răbdare, în ciuda agitației lui).

Este în vocația lui de bolnav și de pacient a lui N. Steinhardt același neastâmpăr și tot atâtea scrupul ca și în apetența lui intelectuală nepotolită. La fel și în viața de societate. Cunoaște imens de multă lume [...]

trimite cărți poștale ilustrate, felicitări, întreține legături epistolare, nu uită aniversările, nu omite parastasele. E de o politețe obsecvivoasă, într-o cadență potopitoare. Face servicii, intervine, solicită pentru alții, rareori ratează o expoziție, o conferință, un concert. Nu stă locului: ca și Alioșa Karamazov, face într-o singură zi atâtea vizite câte nu face altul într-o săptămână. Stă puțin; abia puse întrebările de sănătate și rostite complimentele de rigoare, plus bineînțeles lucrurile totdeauna interesante pe care le are de spus, se ridică, își ia respectuos și grăbit rămas bun și pornește ca din pușcă.”

*

Pe Steinhardt l-am mai întâlnit, în Beclean, la familia foștilor mei elevi: Violeta și Ioan Pinte. Apoi, ceva mai târziu, i-am făcut o vizită (împreună cu același fost elev al meu) la Rohia, unde eu fusesem pentru prima oară în anul 1969, dus acolo de regretatul ziarist și critic Dumitru Andrașoni. Grație amicului meu, am fost primiți, cu toată căldura, de însuși starețul Iustinian Chira și găzduiți câteva zile într-una din chiliile mănăstirii. Cu acest prilej, am donat mănăstirii volumul *Fragmente despre cuvinte* de Toma Pavel, apărut, în 1967, la Editura pentru Literatură.

Uitasem, între timp, de gestul meu, cu totul nesemnificativ și, poate, nu mi-aș mai fi amintit de el niciodată dacă n-ar fi existat acea întâlnire, din '85 - '86, dacă nu mă înșeală memoria. Steinhardt ne-a invitat în biblioteca mănăstirii, pe care, se știe, el a aranjat-o și, după ce ne-a purtat prin toate cotloanele ei, s-a oprit la unul dintre rafturi, de unde a extras o singură carte.

Surpriză de proporții! Era volumul pe care eu îl donasem (cu autograf) mănăstirii Rohia în urmă cu mai bine de 15 ani!

*

Fiindcă veni vorba de *cuvinte*, nu pot ocoli o evidență: Steinhardt era un aristocrat al cuvântului. El vorbea limba română nu doar corect, ci nuanțat, precis, expresiv. Având

nostalgia și intuirea divinului (după cum spunea cineva, nu mai știu cine), Monahul de la Rohia transforma cuvântul în vorbă, dar neîngăduindu-i să cadă în flecăreală.

Părintele Nicolae era perceput și ca un mare scriitor, un fin și profund eseist, un stilist desăvârșit. Iar când avea ceva de afirmat, o făcea elegant, cu acuratețe. Știa să fie ferm fără să ofenseze. Era îngăduitor cu opinia celuilalt, fără să fie flasc. Avea umor, aplomb, replică, surâdea convingător.

Ca om, era de o rară modestie. Un singur exemplu. Revista *Antiteze*, nr. 10-11-12/2001, de la Piatra Neamț, publică un epistolar inedit între N. Steinhardt și poetul Aurel Dumitrașcu. Iată ce-i mărturisește părintele Nicolae celui cu 40 de ani mai tânăr decât el, adică poetului:

„Îmi scrieți cu prea multă îngăduință, folosind cuvinte mult prea măgulitoare. Nu-s decât un sârman diletant în literatură, un bătrân și bolnav călugăr, autor al câtorva modeste, copilăroase și bătrâncioase texte, cu iz puternic de amatorism.”

Aceste rânduri au fost expediate lui Aurel Dumitrașcu în noiembrie 1987. Ne punem și noi, acum, întrebarea: câte dintre actualele așa zise personalități ale literaturii și culturii noastre ar mai avea o asemenea delicatețe față de un autor tânăr, așa cum a dovedit-o Nicolae Steinhardt? Fără îndoială, este vorba aici de o problemă de educație, de cultură și, nu în ultimul rând, de har.

Monahul Nicolae mai avea însă și alte calități: era bun, manierat, cu respect față de demnitatea semenului său, cât și față de a sa. Era discret, avea încredere, dăruia cu generozitate. Nu dojenea, nu judeca pe nimeni, ci căuta în orice om, dincolo de păcat,

ființa pe care Dumnezeu o cheamă și o face în stare să iubească. Acesta era Nicolae Steinhardt, cel care a știut să reziste. Nu prin ură, ci printr-o forță creatoare extraordinară.

Ultima „întâlnire” cu Nicolae Steinhardt a avut loc în ziua de 2 aprilie 1989, când a fost condus pe ultimul său drum terestru. Am plecat din Beclean împreună cu părintele Ioan Dâmbu, protopopul Năsăudului, și cu părintele Georgică Cira din Mocod și am ajuns la Rohia exact în momentul în care începuse slujba prohodului, oficiată de Prea Sfințitul episcop-vicar al Clujului, Iustinian Chira (fost ani de-a rândul starețul Mănăstirii Rohia) și un numeros sobor de preoți. Era foarte multă lume, mii și mii de oameni de toate vârstele și de toate categoriile sociale, de la mari personalități ale culturii române (din București, Cluj, Baia Mare, Bistrița, Zalău, Satu Mare) la oameni simpli, țărani din Maramureș, Sălaj, Cluj și Bistrița-Năsăud, veniți să-i aducă Monahului de la Rohia un ultim omagiu.

Țin minte că a nins de dimineață, a suflat un vânt rece, apoi a ieșit soarele. Parcă văd și acum cortegiul care pornise spre micul cimitir al mănăstirii, pe aleea mult prea îngustă pentru mulțimea care, cu lumânări aprinse în mână, înainta în rânduri strânse, cufundată în tristețe și singurătate fără de margini. În dangățul clopotelor care băteau întruna...

La cimitir a vorbit poetul Adrian Popescu, apoi sicriul a fost coborât în groapă... Și când „groparii” se apucară să arunce deasupra pământ..., mulțimea aceea..., de parcă deasupra ei ar fi bătut clopotele, de parcă deasupra ei ar fi jeliț întreaga lume...

Într-o dimineață însorită în bățile clopotului...

Ion FILIPCIUC

Am povestit în altă parte pentru ce am pornit și cum am ajuns eu la mănăstirea Rohia, în plină vară din anul 1986, însă cred că ar mai trebui să mărturisesc și sfiala care m-a copleșit în preajma monahului Nicolae, în clipa când l-am văzut plutind parcă printre rafturile cu cărțile din biblioteca mănăstirii.

Știam apoi de la prietenii mei ardeleni și din cele spuse de filosoful Constantin Noica despre „ascultarea” pe care o avea de împlinit Nicolae Steinhardt în treburile gospodărești ale locașului, unde nu erau doar cărțile, ci și clopotul

pe care trebuia să-l tragă cineva la ceasurile și minutele cuvenite într-o mănăstire.

Și cum îmi purtam în suflet meteahna de a face colecție cu... clopotele literaților români – între altele fiind clopotul dăruit bisericii din Solca de cărturarul Ilie E. Toroțiu, clopotul pe care sătenii din Tîrlișua l-au turnat la centenarul nașterii lui Liviu Rebreanu, cu înscrisul „În acest sat s-a născut prozatorul Liviu Rebreanu...” sau clopotul în care s-a topit chipul poetului Mihail Eminescu din bustul realizat de sculptorul Oscar Späthe în 1902, așezat în parcul conacului din Dumbrăveni, Suceava, fiindcă un tractorist mahmur i-a spart cu barosul țeasta statuii uitate într-un șopron al SMT –, tare aș fi dorit să-l urmăresc pe monahul Nicolae cum trage clopotul de la mănăstirea din Rohia și să-l rog a mă lămuri când a fost hărăzit cu asemenea îndeletnicire și ce stare sufletească îl ocrotește

în clipele în care știe că sunetele iscate de mîna lui și limba clopotului se revarsă peste plai și peste lume...

Spre seară m-am dus totuși la culcare în chilia în care mi s-a oferit un pat și am așteptat să aud bățile clopotului, știind foarte bine că sunetele acelea sunt alcătuite de priceperea unui cărturar și arama aceea meșteșugită într-un găvan de lut. Stam îmbrăcat, întins în lungul patului și așteptam. Urma să mă ridic și să pornesc, din clipă în clipă, spre clopotniță. Am ascultat clopotul preț de cîteva minute și am adormit...

Dimineața m-am trezit, îmbrăcat ca pentru drum lung, în dangătul aceluiași clopot și dintr-odată am avut senzația că am dormit o veșnicie, nu-mi puteam da seama dacă au trecut doar cîteva minute, o noapte sau chiar mai multe zile. Eram singur în cameră, am sărit din pat, mi-am azvîrlit cîteva stropi de apă rece peste obraz, m-am dezmeticit oarecum dar nu mai știam pe unde mi-am lăsat pantofii, îndată ce i-am găsit m-am încălțat în fugă și am ieșit afară să văd pe ce lume trăiesc.

Lumea era într-o dimineață însorită în bățile clopotului tras de Nicolae Steinhardt. Am ascultat, am ascultat în plin soare și n-am mai avut curajul să merg să-l văd pe clopotar... Când, peste două ceasuri ne-am revăzut în bibliotecă, pur și simplu mi-a fost rușine să aduc vorba de clopot...

*

Cred că prin 1987 i-am solicitat cărturarului N. Steinhardt un autograf pentru „Pagini bucovinene”, care se însăilau la Suceava și apăreau în corpul revistei „Convorbiri literare” de la Iași, o modalitate de amăgire a orgoliilor localiste. Am avut iluzia că pot să aduc și eu un autograf serios și N. Steinhardt mi-a trimis următoarele rînduri

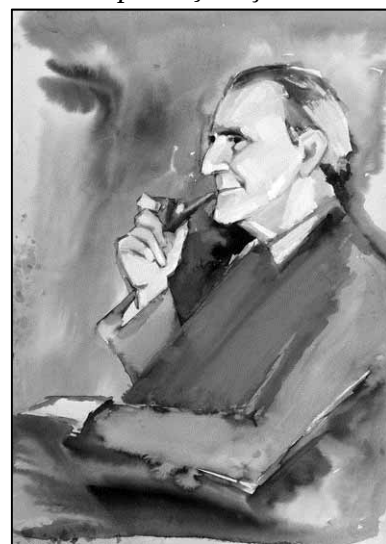
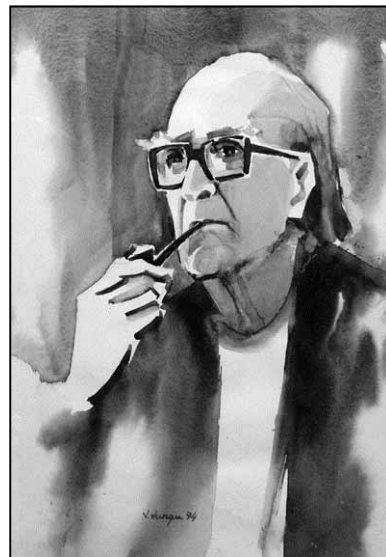
de care eu eram tare încântat. Din păcate – și spre rușinea mea –, gușterii din redacția suceveană ori de la Comitetul Culturii și Educației Socialiste au considerat textul subversiv și nu l-au tipărit. Nu i-am scris autorului în legătură cu acest necaz, îl știa prea bine și din alte întâmplări redacționiste din acea vreme. Însă rușinea mea am tot prelungit-o. Când prof. Alexandru Toma, fostul președinte al Comitetului Culturii de la Suceava, a publicat o culegere cu autografe tipărite în „Pagini bucovinene”, aș fi fost bucuros ca să le văd și pe cele cenzurate, măcar un text de la prof. univ. dr. D. Irimia despre **Doina** lui Eminescu, și altul, pe care l-am adus eu de la N. Steinhardt. Culturnicul post-revoluționar n-a avut altă grijă decât să-și pună pe copertă numele ca autor, cu toate că prestația de editor era destul de onorabilă și ar fi fost încă mai interesantă dacă ar fi explicat care texte au fost cenzurate în anii de... lumină. Eu am tipărit însă rîndurile primite de la N. Steinhardt în revista „Bucovina ilustrată” (Cîmpulung Moldovenesc, an I, nr. 1, ianuarie-iunie 1997, p.1) și le alătur mai la vale spre a se vedea că nici o vorbă n-are ceva subversiv. N-aveau nici un motiv cenzurelnic, dar după ce s-au publicat nimeni dintre bucovineni n-a făcut vreo mențiune că scrisa lui Steinhardt despre Bucovina e foarte frumoasă. Astăzi lumea se dă în vînt doar după urîtenii și tîmpenii. Mă tem că pe atunci doar numele N. Steinhardt băga culturnicii noștri în sperieți... Dar mai bine să recitim autograful lui Nicolae Steinhardt:

Și eu printre fericiții...

Mă număr și eu printre fericiții care, fără grabă, au văzut Bucovina. Nu gîndeam să-mi fie bucuria atît de mare, nici șocul așa de uimitor. Nu frumusețea și dulceața tărîmului m-au întîmpinat și sedus: de frumusețe și dulceață am dat și altundeva. Am adulmecat din primele clipe misterul care mi-a dus cugetul și simțirea spre Blaga, cel ce ca nimeni altul a înțeles că misterul are o anume transparență și ordine, că e o structură articulată, că ascunde dar și comunică tîlcuiri.

Mai totul în Bucovina e semn al unui mister și cale spre cunoaștere înțeleaptă a realității, înțeleaptă adică lipsită de pretenții absolute, gata a recunoaște tainelor dreptul de a păstra o doză de subtilitate și de nepătruns. Grația și prospețimea celor vechi neînvechite constituie altă neașteptată, adînc îmbietoare trăsătură a monumentelor. Iar natura pare a fi tot aceea din prima zi a Facerii, într-atîta a știut să-și mențină prestigiul. Se află în rezonanță cu picturile locului de a chema la slujire pe toți semenii lor, fără excepție, de a-i pofti la un falnic și minunat ospăț unde banchetul platonician și strămoșeasca cină se înfrățesc nedisimulat.

Mulți dintre cei ce vin să-și înfioare mințile și să-și curățească inimile în fața picturilor acestora părelnic naive au străbătut distanțe mari, au pornit de peste țări și mări. Aproțiați ori depărtați, se împărtășesc toți deopotrivă din harul singular al unor meleaguri magice. Ferice de noi că ne învrednicim a le fi gazde, a le îngriji cu drag și respect, a le oferi cu bunăvoință spre contemplare oricui. Sfinții aceia care îndură arșița, ploaia, vîntul și gerul – nu-și caută adăpost și comoditate – simbolizează poate un popor care de-a lungul veacurilor a înfruntat și el cu neclintire intemperiiile istoriei. Suntem așadar în măsură a crede că

Bucovina e răscrucea unde natura, meșteșugul artistic și liniștea sufletului se echilibrează misterios și firesc, aprinzând tot atâtea focuri launtrice câte ființe simțitoare și gânditoare se află în preajma lor.

N. Steinhardt

*

Într-un cuvânt, „mă număr și eu printre fericiții” care l-au cunoscut pe monahul Nicolae Steinhardt și amintirea lui îmi stăruie ca un leac oblojitor peste câte un necaz cu care

soarta mă mai împodobește la bătrînețe... Îl păstrez mai degrabă ca pe o nălucă străvezie preumblându-se printre straturile de flori din grădina mănăstirii Rohia ori printre cărțile pe care le directica precum un drumeț din poveste, menit să aibă grijă de jivinele Sfintei Dumineci, plecată să asculte liturghia din biserica satului... Cred că pe lumea cealaltă cele trei babe sfinte din poveștile noastre i-au răsplătit osteneala și smerenia dăruindu-i o ladă bucsită cu odoare de aur!

Pe cele scrise de el ni le-au hărăzit nouă, muritorilor de rînd și de peste curînd...

(Fragment din interviul publicat de **Călin Emilian Cira**, *Convorbiri despre N. Steinhardt*, II, Eikon, Cluj-Napoca, 2012)

Portrete de Vespasian Lungu

Lemnul lui Hristos

Pe Calea lui N. Steinhardt

Marius VASILEANU

Am observat uimit de câteva ori în viață modul fabulos în care neamurile de furnici își rostuiesc drumurile. Nu contează că traversează, primejdios, aleea asfaltată pe care calcă apăsător oamenii, bicicletele ori copiii pe patine cu roțile, ele merg înainte, cu îndărătnicie și pasiune, mâinate de un destin ascuns. Uite-așa mi l-am închipuit și, într-un fel, l-am cunoscut, pe Nicolae Steinhardt.

Centenarul Steinhardt îmi oferă prilejul unor mărturisiri nicidecum așternute pe hârtie până acum. O să spun din start că nu l-am cunoscut direct pe N. Steinhardt, ci indirect – și, cu toate acestea, nu a însemnat puțin lucru.

...Era la mijlocul anilor ' 80, cei mai negri ani ai comunismului ceaușist. Eram un tânăr de 20 de ani, terminasem cel mai bun liceu din județ, numit astăzi Colegiul Național „Ștefan cel Mare” (Suceava). Intrasem la Politehnica din Iași, dar o abandonasem după un an și ceva: am realizat că nu asta îmi este vocația, m-am străduit o vreme, mai mult de gura lumii, dar nu avea rost să mă mint și nici să-i mint pe cei din jur. Evident, toată tărșenia a generat o mică dramă în familie. M-am retras în Gura Humorului, mai mult ca să-i împac pe ai mei, căci intenționasem inițial și făcusem deja diligențele pentru a mă angaja în Iași. N-a fost să fie. Oscilam între a da fie la Filosofie, fie la Teologie, dar, nehotărât încă, am revenit la casa părintească și m-am angajat, deocamdată, făcând și o mică specializare, în informatică.

În acest context, am redescoperit orașul natal de care mă îndepărtasem oarecum, căci, în afara vacanțelor, timp de vreo 6-7 ani, cu tot cu armată, stătusem departe. Intelectualii reali ai orașului puteau fi numărați pe degete.

Prin prietenul meu Marius Vasiliu, astăzi cunoscut artist fotograf, l-am descoperit pe unul dintre cei mai interesanți oameni din

oraș: se numea Cezar Sterpu (din păcate, azi nu mai trăiește). Cezar era doar cu un an mai mare decât mine, terminase Liceul de Arte din Iași - avea un real talent într-ale artelor plastice, susțineau cei doi-trei pictori din oraș –, dar nu a continuat. Se pregătea să dea la Teologie la Sibiu și chiar a intrat după vreo două rateuri. Nu știu cum se petrecuse, dar în jurul său se adunase un uimitor grup de tineri, majoritatea studenți, cu preocupări spirituale și culturale. Cezar locuia într-o vilă, iar la etaj avea o cameră cu suficiente cărți astfel încât să te faci invidios. Crescuse toată viața numai cu maică-sa, care se despărțise de tatăl său pe când Cezar era foarte mic. Mama lui era cea mai bună croitoreasă din oraș, ceea ce i-a asigurat un trai destul de bun pentru acele vremi.

Grupul de tineri din jurul lui Cezar însemna o imensă gură de aer pentru mine. Ne întâlneam și discutam spiritualitate, teologie, filosofie, literatură – nicidecum politică. Era oaza noastră de supraviețuire, într-o lume din ce în ce mai murdară. În acei ani în jurul lui Cezar era un nucleu variabil de 5-6 oameni la care se adăugau alții, sosiți aleatoriu, duminicile ori prin vacanțe, majoritatea pasionați de spiritualitate și de literatură. Dar Cezar Sterpu nu a fost un prieten ideal. Era mânat în tot ceea ce făcea de un periculos orgoliu – ceea ce cred că l-a și distrus ulterior. Acest orgoliu, probabil, a și îndepărtat, pe rând, majoritatea prietenilor. După ce a terminat Teologia ortodoxă, a fost pentru puțină vreme preot, ba chiar a și predat ca asistent universitar prin Timișoara, fiind ajutat de Mitropolitul Nicolae Corneanu. Treptat a căzut însă în patima băuturii, ceea ce avea să-l piardă complet: a murit la 40 și ceva de ani...

Cezar Sterpu era un spirit de artist care s-a plasat greșit în postura de teolog și de preot. Avea ambiții literare și de eseist. Nu

scria rău, era, desigur, un teolog nonconformist, avea oarece talent, a și publicat în câteva reviste poezie și eseuri. Ulterior a adunat aceste încercări într-un mic volum: „De veghe la porțile gândului” (Ed. Contact, Iași, 1992). Dorința sa de afirmare, firească până la un punct, l-a determinat să-i caute pe cale epistolară și apoi să-i viziteze pe cei câțiva monștri sacri ai zilei: Constantin Noica, Pr. Dumitru Stăniloae, Pr. Nicolae Steinhardt.

În felul acesta am fost martor indirect la relația lui Cezar Sterpu cu N. Steinhardt. L-a și întâlnit de două-trei ori chiar la Mănăstirea Rohia. Nu știu de ce, dintr-o pudoare prost plasată, nu m-am dus peste munte, la Rohia, împreună cu Cezar, chit că fusesem invitat. Poate tocmai fiindcă ajunsesem, indirect, să-l cunosc un pic pe Părintele Nicolae dela Rohia...

Aici voi insista asupra corespondenței lui Cezar cu cei de mai sus. Evident că la cele câteva scrisori (la care nu uita să atașeze insistent propriile-i eseuri) ale lui Cezar către Noica și Stăniloae, răspunsurile primite au fost telegrafice și de circumstanță. Cu alte cuvinte, oamenii – care, se înțelege, primeau zeci de scrisori cu astfel de producții pe săptămână – nu știau cum să scape mai repede, dar civilizată.

În ceea ce privește corespondența - care nu știu dacă s-a mai păstrat - lui Cezar Sterpu cu N. Steinhardt a fost cu totul altceva: Părintele Nicolae de la Rohia era de-a dreptul mărinimos. Răspundea cu generozitate și bucurie, încurajând orice licăr de talent întrezărit în jur. Și la fel avea să se poarte cu oricine, aveam să aflăm mai încoaie, peste ani. Chiar dacă intuiam alături de oameni mult mai pricepuți ca mine (vezi mai jos), valoarea scrierilor lui Cezar, această generozitate provenită de la Steinhardt m-a uimit. *Așa am descoperit Calea lui N. Steinhardt, care este calea generozității.*

...Nu mai știu când l-am citit prima oară pe N. Steinhardt. Firește că citeam foarte mult în acei ani. În plus, încă din adolescență cumparam sau împrumutam cele mai importante reviste de cultură de pe piața românească. În

felul acesta avea să se petreacă o altă întâlnire legată și de N. Steinhardt. În aceeași perioadă aveam să-l cunosc și să mă bucur de prietenia – iată, de o viață – a redutabilului istoric literar, critic și editor Nicolae Mecu. Soția sa, psihologul Carmen Maria Mecu, este chiar din Gura Humorului, tatăl ei îmi fusese diriginte în școala generală – fără nicio exagerare, cel mai bun Profesor pe care l-am întâlnit vreodată. Întâlnirea a venit, așadar, firesc. Vacanțele familiei Mecu în Gura Humorului însemnau pentru mine și pentru alți câțiva tineri (în bună parte, aceeași cu grupul lui Cezar Sterpu) o imensă șansă într-o cultură.

De la Nicolae Mecu am aflat despre adevăratul Nicolae Steinhardt. Domnul Mecu era pe atunci secretar de redacție la prestigioasa „Revistă de istorie și teorie literară” editată de Institutul G. Călinescu. Mi-a povestit lucruri uluitoare despre omul Nicolae Steinhardt – pe care l-a avut chiar oaspete în apartamentul familiei Mecu din București. Am aflat despre felul în care N. Steinhardt (deja, călugăr ortodox) asculta Bach sau Mozart, Nicolae Mecu fiind și un rafinat meloman. Așa am ajuns să caut metodic și să citesc cu nesaț orice carte sau articol semnate N. Steinhardt, încă înainte de căderea comunismului.

...Era natural, așadar, ca atunci când l-am întâlnit după 1990 pe preotul și poetul Ioan Pinteș să ne regăsim ca frați pe Calea lui N. Steinhardt. Pe Calea deschisă de N. Steinhardt sunt nenumărați confrăți molipsiți de frumusețea culturii altoite încă de la rădăcină pe credința ortodoxă. O ortodoxie prietenoasă cu celelalte credințe și religii, o cultură lipsită de patimi, al cărei recurs la generozitate ne face mai umani.

Așa cum furnicile își croiesc drum traversând aleile cele mai aglomerate, tot astfel scrierile lui N. Steinhardt au traversat veacul comunist (pe alocuri, neîncheiat încă). Cu încredere în oameni și în cultura de amplă respirație, cu îndărătnicie ziditoare, cu generozitate. Fiecare dintre cei ce pășim pe Calea lui N. Steinhardt avem șansa de a descoperi propriul nostru Jurnal al fericirii.

Urcînd pe jos de la Tîrgu Lăpuș la Rohia în căutarea părintelui Nicolae Steinhardt

Dorin PLOSCARU

În iarna lui 1989, mai exact în februarie spre sfîrșit urcam dealurile înzăpezite de la Tîrgu Lăpuș la Rohia, pe jos, împreună cu Laura, soția mea, în căutarea părintelui Nicolae Steinhardt.

Autobuzul ne adusese pînă-ntr-un loc. De acolo pe jos. Urcam și tot urcam. Ochiul se oprea din cînd în cînd să-și tragă răsuflarea. Privind, scrutînd zările, orizonturile, văile. Și frumusețea inunda întreaga ființă. Era după momentul 14 ianuarie 1989: după plecarea îngerului nostru blond de 1 an și două luni prunca Rada. Sufletele ne erau răvășite. „Părintele Nicolae este bolnav și a plecat la Spital la Baia Mare...” ni s-a spus cînd am ajuns. Venisem de la Mircești lui Alecsandri, de la Iași, spre a-l găsi. „Nu l-ai fi căutat dacă nu l-ai fi găsit!” Nu? Pe moment nu prea am crezut. Ni s-a recomandat să mergem la părintele Serafim Man un alt mare duhovnic, despre care și de la care aveam să aflăm mai tîrziu, că el l-a primit în mănăstire asumîndu-și riscuri enorme. „Dar oricum eram bolnav de cancer, nu-mi mai păsa! Nici de Securitate nici de Miliție, nici de închisoare!” avea să mărturisească mai tîrziu părintele Serafim. Astăzi, Bătrînul trăiește, s-a vindecat, are peste 90 de ani, și este eroul primirii în mănăstirea Rohia a lui Nicolae Steinhardt. Îmi dorisem în tinerețe să vizitez și să văd Rohia, foarte mult. La început fără niciun motiv, după aceea auzisem de Casa Poetului, de Ioan Alexandru, de Zoe Dumitrescu-Bușulenga și mai încoace prin 78-79 de Nicolae Steinhardt. Ne-am dus la părintele Serafim și aveam să revenim la dînsul după 1996 cînd am venit-devenit profesor la Seminarul din Baia Mare. În 1990, la sfîrșitul lui iulie ne-am dus la Rohia. Așa, să ne închinăm, să ne reculegem. La trapeză și în curtea mănăstirii, lume multă, forfotă. Îl văd pe Ioan Pinte. Mă recomand.

„Îi facem părintelui Nicolae părăstas de un an...” Îi zăresc pe Alexandru Paleologu, pe Virgil Ciomoș... lume multă... scriitori, artiști plastici, muzicieni... bucureșteni...

Înainte, trecusem pe la cimitir și am văzut flori și lumînări aprinse la mormîntul părintelui Nicolae. Ne-am rugat acolo pentru sufletul lui. Ne-am așezat la masă. Apoi am plecat. Peste ani, (prin 1997) aveam să aflăm de la părintele Mina Dobzeu de la Huși, pe care l-am avut invitat la Serile duhovnicești de la Seminar, alături de alte nume mari: părintele Constantin Galeriu, părintele Ilie Moldovan, părintele Iustin Marchiș despre părintele Nicolae...

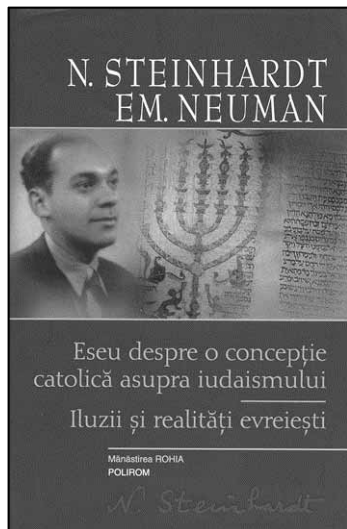
(cum fusese botezat... întîmplări din închisoare...) povestite acolo și atunci, așa cum erau relatate în Jurnalul Fericirii. Monahul Nicolaedelarohia cum mai este numit, „mai tare ca piatra” după rădăcina numelui.

Nu l-am întîlnit așadar față către față niciodată. Dar am avut sentimentul preț de cîteva secunde că-l cunoșteam de o viață, acolo la mormînt. Am vizitat muzeul, am mers pe urmele pașilor lui în biserică. Am mirosit aerul, am mîngîiat strănile, m-am plimbat la Lighet. De undeva de departe îi auzeam vocea. Auzeam predicile și psalmii citiți oamenilor simpli, care-l căutau și-l admirau pentru că muzica psalmilor le făcea

N. Steinhardt civil împreună cu doi monahi

bine. „Mirosul de bună mireasmă” aducător de har al Preasfântului Duh. Înainte de 89 îi apăruse „Escale în timp și spațiu” o excelentă

carte de eseuri. Apoi a venit „Jurnalul Fericirii” editat la Cluj de Virgil Ciomoș, la Dacia în 1990 și reeditat apoi... în mai multe ediții. L-am citit și recitit cu bucuria unei cărți care nu se mai sfârșește: în tren, în autobuz, la școală, la biserică... Volumul de predici „Dăruind vei dobândi” l-am cetit tot

atunci, imediat după 90 cu multă bucurie sorbind cu nesaț cuvântul părintelui Nicolae: nonconformist, curat, plin de profunzime și entuziasm, plin de viață și poezie. Am cetit comentariile despre Simone Weill și Simone de Beauvoir. Am aflat numele celor doi tîlhari răstigniți împreună cu Domnul: Dismas cel de-a dreapta și Gestas. Am simțit gustul fericirii împreună acolo cu părintele Nicolae la Aiud, în pușcărie, gustul libertății acolo în detenție...

Și apoi muzica. Marea sa iubire pentru muzică. Aparatul de radio... Și ochelarii de pînză neagră pe care și-i puneau pe ochi pentru a adormi... și pîinea prăjită...

Imaginea de pe peron însă nu-mi iese din minte: momentul cînd tatăl își conduce

copilul la închisoare, cu valiza pe peron și-l îndeamnă ferm categoric: „să nu fii jidan căcăcios!” mi se pare extraordinară. Filmul demnității umane. Chiar dacă pe dinlăuntru sufletul tatălui era răvășit de lacrimi... i-a transmis fiului sentimentul de luptător și învingător.

„Atunci sînt puternic cînd sînt slab „cum ar fi spus Sfîntul Apostol Pavel. Au venit apoi lecturile, corespondența, momentul Rohia în 70-71. Și iată-l astăzi pe Nicolae Steinhardt la 100 de ani de la naștere. Centenar Steinhardt cum îi place să spună dragului său ucenic, părintelui și poetului Ioan Pinte. A venit apoi editarea operei integrale la Polirom și acolo se poate vedea și urmări statura uriașă a omului, literatului, criticului, poetului și monahului...

Puterea Cuvîntului, puterea rugăciunii, puterea Poeziei Psalmilor. Frumusețea și mireasma tălmăcirii Cuvîntului Evangheliei. În ceea ce ne privește și eu și soția mea Laura, am căpătat mîngîiere și alinare la mormîntul părintelui Nicolae, în biserică și la muzeu, călcînd pe urmele pașilor săi și respirînd aerul înmiresmat al cuvîntului cărților sale pe care le considerăm vii așa cum viu îl percepem pe părintele Nicolae Steinhardt chiar dacă îl pomenim cu evlavie la Proscomidie: Nicolae monahul, astăzi la o sută de ani de la naștere: Urcînd pe jos de la Tîrgu Lăpuș la Rohia în căutarea părintelui Nicolae Steinhardt versus „în căutarea timpului pierdut” așa a la Marcel Proust cum îi plăcea adesea să spună.

Vaduri, duminică, 30 sept. 2012

Iskarea vocilor

Ovidiu PECICAN

Săptămâna începea confuz. Tudor Cassvan se aștepta ca „prăvălirea în viață” să continue, iar evenimentele să se succedă într-un ritm apocaliptic. Dar ca un făcut, până să ajungă la școală nu primi de la Gabi nici o veste, iar pe Silviu Galițiu nu îl văzu, cum se temea că s-ar putea întâmpla.

S-a petrecut așa că, pe când el se afla în vizită la „scutier”, cu o zi înainte, colegul său de la catedra de matematică, Aurel Tomoiianu, un om de treabă, deși cu un orizont limitat, se sfârșise din viață pe nepusă masă... La propriu și la figurat: mai întâi fiindcă ar mai fi putut trăi, nimic nu vestise infarctul fatal, iar apoi pentru că explozia inimii matematicianului cu favoriți stufoși survenise la ora la care cele două fiice ale sale amenajau masa de prânz în sufrageria locuinței lor din Micalaca; o casă destul de vastă, puțin incomodă iarna, când începea corvoada cu alimentatul cu lemne al sobelor din cămara aflată în spatele curții, însă cu „personalitate” vară, când florile din grădinița de sub geamul ce da către gardul de sârmă înnobilau fațada zgrunțuroasă și gălbuie... Așa încât, în după-amiaza zilei de luni, după ore, Tudor a mers acasă și a îmbrăcat costumul său gri închis, aproape negru (pentru privirile superficiale), iar apoi, așteptând o bună bucată de vreme tramvaiul la „Boul Roșu”, s-a deplasat la domiciliul fostului său coleg pentru a-i aduce un ultim omagiu.

Corpul apucase deja să dobândească peste noapte aerul un pic abstract și în același timp caricatural care semnaleză primul că orice comunicare cu defunctul a încetat să mai fie posibilă în plan fizic. Oglinzile erau acoperite, stururile trase, geamurile închise și până aproape de mâini fostul profesor fusese îngropat în flori și coroane. Era în jur un du-te – vino silențios, se perindau pe acolo o serie de elevi, foști elevi, acum absolvenți, elevi particulari – profesorul medita intens pentru admiterea în liceu, dar și pentru facultățile de matematică, informatică, științe economice, precum și numeroasele secții ale politehnicii –

, rude apropiate sau îndepărtate, rude prin alianță, vecini...

Tudor rămase nemișcat într-un colț al camerei, deși de vreo două ori veniseră după el, mai întâi fiica mai mare a lui Relu, Aurelia, care apucase să sfârșească TCM-ul la Timișoara, o brunetă cu o mustață ușoară subliniindu-i contururile buzei superioare, colcăind de foliculină, dar nu lipsită de atractivitate, apoi Mirela Căluș-Kalmuczky, profesoara de latină. A reușit de fiecare dată să amâne, să se eschiveze, fiindcă lumina prefirată printre rolete îi venea în ochi, făcând într-o anumită măsură inconsistente și vagi obiectele și trupurile care coexistau cu el în spațiul camerei, izolându-l așadar în tăcere și dându-i posibilitatea de a se gândi la noianul de fapte care amenințau agresiv echilibrul pe care izbutise să îl inducă întrucâtva în viața lui.

Iată de ce prefera tăcerea înțesată de mici pâraiture în podea, sub pașii noilor veniți sau ai celor ce se îndepărtau pe vârfuri de defunct, bucuroși să poposească din nou sub cerul liber, în curte, unde erau poftiți să guste din țuica produsă cu un an în urmă de bietul Relu, iar apoi să regăsească circuitul placid și atroce al vieții... Nu-l deranjau nici șoaptele celor câteva bătrâne adunate în proximitatea mortului și se bucura să constate că obiceiul bocetelor mereu reluate, cu voci răgușite și macabre, parcă prevestitoare de rău, care îi intoxicaseră copilăria printre rudele sale de la țară, aici, în Micalaca, un cartier care nu-și pierduse încă aspectul rural, chiar dacă existau deja enclave viguroase de

**N. Steinhard –
personaj literar**

blocuri în stil socialist, nu se mai păstra... Se refugiase o clipă în reculegerea rituală, alergând îndărătul ei, în spatele imobilității lui afișate, încoace și încolo, printre întâmplări vechi și noi, căutând să poarte pe palme globul incandescent care îi frigea pielea, înnebunindu-l...

Brusc nu mai înțelegea nimic din sine, în interior vocile se întretaiau. Glasul doct,

măsurat, didactic se intersecta cu unul gălgâitor, plin de acute, de note stridente, de falseturi, însă foarte autentic, viguros, întreprinzând fără preget tentativele celui alt de a ține „predici” documentate, dezvoltând subiectele după rigorile unei construcții elegante. O singură zi fusese de ajuns. Una dintre zilele acelea de care, cu un instinct sigur, se temea încă din copilărie. Copacii deveneau sulițe, oamenii – păsări răpitoare, de pradă, iar prietenii se apărau de tine cu ambele mâini duse la ochi. Iar tu nu ataci, dimpotrivă, te surpai ca într-o gaură ilicită în stomac, ca sorbit de durerea orbitoare, la marginea leșinului, a unei melene ce-ți înmoaie tâmpile și genunchii simultan. Și mai erau și celelalte voci ale lui, care răbufneau din întunericul vătuit unde adormiseră: târfa nerușinată care își ridică poalele în cap, spunând lucrurilor pe nume, în timp ce zeci de mâini încercau să-i strivească buzele, să o suprime eventual de tot, teșind-o într-un ungher, într-un punct... Iar punctul acela imposibil de definit se căsca și se strângea înapoi în sine, dispărând și reapărând pe neașteptate, neritmic, creând spațiu acolo unde nu este ori suprimând spațiul dintre voci, contopindu-le... Acum auzea și sunetele alintate ale glasului de copil din sine, un triumf de care se rușina și pe care-l glorifica așa cum te-ai încălzi între omoplații mulțimii unduind sub presiune în fața unei măcelării. Iar peste acestea toate, o altă voce a lui, vocea de adolescent ce căuta să dobândească forță și autoritate, și care pronunța cu duioșie, dar în același timp răspicat: „– Domnilor!... *Târfilor!*... Domnilor și *târfilor!*... Se aude?... Alo!... Ascultă comanda la mine!... *Târfilor* și domnilor, pe aici!... Ascultă...” Iar paradoxul era că „domnilor” suna infinit mai indolent și mai obscen decât „târfilor”, vorbă desprinsă parcă dintr-un păretar de la mahala, incantată cu o secretă duioșie, în timp ce ochiul său exterior fixa sprânceana răposatului, ca lipită cu clei de o arcadă de ceară, iar ochiul celălalt, interior, alerga pe poteca de la Rohia către mănăstirea mică și nouă, pictată strident, de un kitsch șocant, căutând umbra părintelui Nicolae de odinioară, fără un scop anume și mai ales fără credință, cu un dezinteres purificat, plin de curățenie... Ca uimirea din fața unui licurici, a unei periute de dinți, a

unui tractor proaspăt adus din fabrică, strălucind în soare... Ca descoperirea unui pârau sub o scorbură în vara ființei tale, șipotind pe sub tâmplă...

„– Dumneata, domnule student, știi să te rogi?” „– Cred, Doamne! Ajută necredinței mele...” Un zâmbet despicase barba părintelui bibliotecar. „– Ai citit din Preafericitul Augustin? E bine! Când nu ai un mod al tău de a te ruga nu e rău să imiți modele ilustre...” „– De ce, trebuie să fim originali când ne rugăm?” „– Doar dacă problemele noastre sau simțirea noastră, sau nevoia noastră de El iau o formă agresivă, originală. Dar spune-mi, dumneata ai venit doar ca să cunoști un intelectual interbelic retras de la cele lumești?” „– Nu, domnule Steinhardt... Vreau să zic, părinte Nicolae...” „– Totuna...”, dăduse bărbatul în rasă monahală din mână. „– Dar învățați-mă să mă rog, mă interesează mult asta...” Bărbatul cărunț, cu ochii mari și barba încărunită, răsese: „– Numai în închisoare poți învăța cu adevărat să te rogi... Cel puțin eu acolo am învățat... S-ar zice că numai în pustie dă sămânța roadă, nu? Dar pildele Mântuitorului altfel arată... Ce să-ți spun? E bine că nu ești în închisoare, dumneata și cei ca dumneata... Dar poate că ar trebui să-ți făurești o închisoare subiectivă și să începi să te rogi din interiorul ei...” „– Eu nu știu dacă... pot!?” „– Poți. De ce să nu poți?! Te-ai născut fără nici un defect?” „– Tocmai că nu.” „– Păi vezi ce bogat îmi ești? Fă ceva bun cu defectele alea. Folosește-le ca să-ți faci rost de o închisoare. Apoi înalță-te din ea prin rugăciune, evadează...” „– E cu puțință?” „– E singura evadare cu puțință, poți să știi!... Ia să vedem, care e păcatul la care ții cel mai mult?” Stătuse pe gânduri, apoi găsisese răspunsul: „– Sunt un jucător...” „– Ce fel de jucător? Cum adică?” „– Îmi place să joc.” „– Cărți?” „– Cărți... Pietre... Pariuri... Fel de fel.” Lumina pirotea prin copaci sau așa i se părea lui acum că i se părise. „– Care va să zică jucător-jucător...” „– Da... Îhâm!... Păi?!” „– Ei vezi că ești înzestrat? Fă-ți, domnule, un culcuș în patima asta. Roagă-te pornind de aici. Altfel n-ai să scapi niciodată...” „– De unde?” „– Din închisoare...” „– Care închisoare, că nu mi-am făcut-o încă...” „– Într-adevăr? Eu parcă o văd, e acolo deja... Să te rogi...”

(fragment din romanul *Grădinile albastre*)

Cornel COTUȚIU

„Rețin un moment, oarecum amuzant, pe care l-am mai relatat undeva, când ne-a povestit cum a ajuns... informator al Securității (De altfel, fie în cărțile sale, fie în viața cotidiană avea aplecare spre un fel de umor pigmentat cu o... sfioasă ironie sau fulgurantă și nevinovată viclenie; avea tentația ludicului).”

– Domnule Cotuțiu, vă mulțumesc că ați binevoit să realizăm acest interviu despre N. Steinhardt. În ce context l-ați cunoscut pe părintele?

– Prima dată, la o sesiune interdisciplinară organizată de Radu Săplăcan la Dej (1983). Era deja călugăr la Rohia și a acceptat, fără ezitare, să dea curs invitației de a participa. Rețin un moment, oarecum amuzant, pe care l-am mai relatat undeva, când ne-a povestit cum a ajuns... informator al Securității (De altfel, fie în cărțile sale, fie în viața cotidiană avea aplecare spre un fel de umor pigmentat cu o... sfioasă ironie sau fulgurantă și nevinovată viclenie; avea tentația ludicului).

După ce ieșise din închisoare, și a revenit la București, era urmărit non-stop; asta însemna trei securiști pe 24 de ore și care, la ieșirea din „rond”, trebuiau să predea la sediu un raport despre „obiectivul” N.St. Avea o garsonieră pe strada Ghica. Într-o zi, urmăritul a observat că între cei trei apăruse unul nou. Novicele sună la ușă, Steinhardt deschide și securistul, cu decență și oarecare... jenă, se explică: „E primul meu raport și spuneți-mi cum se scrie corect numele dv. în final: cu «rd» sau cu «rt»”. I s-a răspuns amabil: „cu «rdt»”. „Ei bine – a încheiat N. Steinhardt hâtru – așa am fost și eu o dată informator al Securității”.

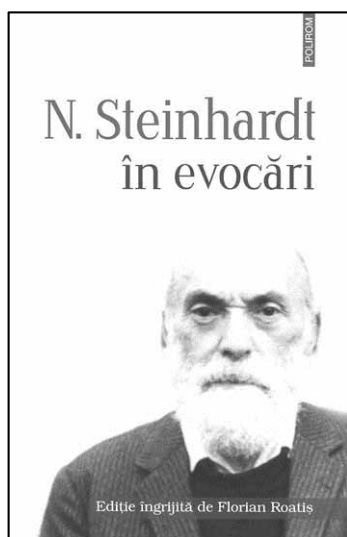

N. Steinhardt

– În volumul **Saeculum... dincolo de nostalgii** ați scris următoarele: „Una dintre atracțiile întâlnirii a constituit-o prezența lui N. Steinhardt. În prima zi i s-a încredințat conducerea secției de literatură. Fără să-și ascundă satisfacția, emoția și sfiala, dar nici licărul de ironie din privire, și-a luat scaunul și a coborât de la catedră, așezându-se alături”. Ce amintiri aveți despre participările lui N. Steinhardt la ședințele cenaclului?

– La Beclean l-am întâlnit în două rânduri. Mai întâi, la o aniversare a lui Teohar Mhadaș (65 de ani de la naștere, așadar, era în noiembrie 1983) – bunul prieten al tuturor

cenacliștilor. De această prezență de două zile a carismaticului Nicolae Delarohia, pentru mine, se leagă trei episoade. Am avut onoarea să mă ocup de cazarea lui la (atunci) Liceul Metalurgic, la camera de oaspeți (Becleanul, devenit oraș de cinci ani, încă nu avea hotel). Merită să remarc receptivitatea directorului Vasile Greluș, care a acceptat, fără rezerve, ba chiar emoționat, găzduirea.

Cu ocazia aceasta, i-am oferit lui N. Steinhardt romanul meu, recent apărut, *Opt zile pentru totdeauna*. A doua zi, când l-am condus pentru micul dejun, la cantina liceului (vorba vine, mic dejun, fiindcă n-a acceptat decât un ceai de mușețel cu tei), am avut surpriza să-mi spună

că, peste noapte, mi-a citit cartea și va scrie despre ea. Eram topit de bucurie pentru o așa învrednicire.

Alt moment al primei sale descinderi la Beclean – pe care-l prețuiesc – este cel în care i l-am prezentat pe tânărul Ioan Pinte, mezinul cenaclului „Saeculum”. Ne aflam în curtea școlii și i-am părăsit, cu sentimentul că nu trebuie să asist la o revedere a tatălui cu fiul. Să fi intuit atunci că se va săvârși între ei o prietenie, o comunitate de suflet și spirit atât de durabilă și profundă, precum se știe din cărțile alcătuite ulterior de Ioan Pinte?

Al treilea moment: Când N. Steinhardt a rostit la Casa de Cultură o splendidă alocuțiune pe seama lui Teohar Mihadaș, din care zicere m-a frapat următoarea afirmație: „Aromânii, din stirpea cărora face parte și sărbătoritul de astăzi, reprezintă aristocrația de gând și suflet a poporului român”.

Un alt prilej, când ne-am revăzut la Beclean, este cel legat de popasul la familia Pinte în însoțirea artistului plastic Ovidiu Avram, autorul copertii la romanul meu mai sus numit. Pictorul avea un set de lucrări în culori acrilice. Monahul le-a comentat cu

vervă, apoi ne-am întins la povești despre lumea bucureșteană, despre firea românului (aruncasem eu o sămânță de vorbă), el apreciind tranșant, dar pe un ton potolit: „Eu sunt pe jumătate român, pe jumătate ovrei și, spre deosebire de dv., am avantajul de a cerceta și înțelege osatura morală, civică a românului de azi și de dinăuntru și de dinafară. Ei bine, poporul acesta riscă să se degradeze, biologic și moral, prin alcoolul de toate zilele și prin minciuna cea de toate zilele.” La scurtă vreme, s-a uitat la ceas și, cu un fel de blândă autoritate părintească, a hotărât: „Băieți, e ora 10. La culcare!”

– Știi că l-ați vizitat împreună cu Ioan Pinte pe părintele Nicolae la mănăstirea Rohia. Vă rog să ne vorbiți despre aceste întâlniri.

– Dintre cele câteva rânduri, când l-am vizitat la Rohia, una e distinctă. Alături de mine și Pinte se afla și o a treia persoană, prietenul și regretatul nostru Gheorghe Suciu, profesor de română-latină la Beclean. Am stat atunci trei zile și, cu toată generozitatea stareșului mănăstirii și a celorlalți călugări, l-am considerat pe monahul Nicolae amfitrionul nostru (Eu aveam să mă instalez în prima chilie a lui N. Steinhardt, în clădirea unde este arhondaricul; între timp el primise chilia din clădirea numită „Casa Poetului”, încăpere care azi e spațiu memorial). S-a ocupat de noi tot timpul, purtându-ne de-a lungul și de-a latul mănăstirii, neobosit, în ciuda fapturii sale de o sănătatea precară, dar sprijinit de un baston țărănesc. Am zăbovit în bibliotecă, unde tocmai făcea fișe la noile cărți dăruite mănăstirii, am cercetat Capela, am rămas la un miezunoptic, când îi venise rândul să citească, eram conduși la masă și cinstiți cu un pahărel de pălincă maramureșeană, stam pe câte o bancă și, în lumina aceea parcă ireală de la Rohia, îl provocam cu întrebări (țin minte cum l-am stârnit cu o afirmație despre Cioran). Ne-a dus, într-una din zilele șederii noastre acolo spre luminoasa poiană din pădurea Rohiei, Lighetul. Drumul urca abrupt, el ne vorbea, noi, în urma lui, îi respectam măsura pasului, opream la o cotitură, noi gâfâiam, el ne privea condescendent, iar în poiană un călugăr tocmai clădea o căpiță de

fân. A rostit: „Asta e aici: rugăciune, meditație și muncă”.

Văd o altă secvență, dintr-un august, de la mijlocul anilor '80, ajuns acolo de unul singur. Ne aflam pe o bancă, la umbra bisericii, discutând despre vârstele omului, despre sănătate. Mi-a zis: „Nu vă dați seama, tinere domn, cât de plenitudinar se trăiește timpul, când, bătrân fiind, nu știi dacă vei apuca ziua de mâine.” Apoi, mărturisind că simte niște amețeli, l-am prevenit că s-ar putea să fie vorba de tensiunea arterială. L-am sfătuit să ia mașina mănăstirii și să tragă o fugă până la spitalul din Tg. Lăpuș, pentru control. Prima dată s-a făcut că nu ia în seamă propunerea mea. Discutam despre al treilea glas din romanul *Ion*, pe care Rebreanu nu îl numește, dar îl sugerează. Deodată s-a ridicat: „Bine, mă duc. Să-l găsesc mai întâi pe șofer.” A plecat cu mașina, dar după nici 10 minute l-am văzut că se întoarce. Pe drum își amintise că tocmai planificase o meditație pentru o elevă din sat, rămasă corigentă la română. S-a întors, ca să mă roage să mă ocup eu de ea. A urcat în mașină, dar a deschis capota îndată: „Pastelurile lui Alecsandri!” Avea să i se confirme că, într-adevăr, hipertensiunea urcase la valori nu tocmai de dorit.

– Într-o cronică intitulată „Treaba ursului” N Steinhardt scria despre volumul dumneavoastră **Opt zile pentru totdeauna** apărut în anul 1982 la editura Dacia: „Norocul lui Cornel Cotușiu stă în darul său de observator, în susținuta atenție cerută de urmărirea nuanțelor psihologice de extremă finețe, în capacitatea transiterii cuvintelor chiar sordide în tot atâtea manifestări ale unor stări sufletești ori mintale decantate până la sfertul de ton și la granulația infinitesimală. Și în luciditate, în trezia inteligenței, în puterea străbaterii unui drum

neîncetat sinuos, incitant, cuprinzător. (Unui drum de fapt nesfârșit de vreme ce nu se parvine pe vârful Mucedului)”. Cum ați perceput interpretarea părintelui asupra cărții dumneavoastră?

– Sunt mândru de această apreciere și am utilizat-o în câteva rânduri. Ceea ce nu înseamnă că în cronică respectivă (apărută mai întâi în „Astra” de la Brașov, apoi inclusă în sumarul volumului *Escale în timp și spațiu*) nu m-a pus și la colț, ca pe un băiețel care folosește uneori zglobiu limba română. Apropo de asta: Ce m-a încântat dintotdeauna (și starea a rămas vie) este simțul extraordinar al proprietății limbii române și stilul său mustind de conotații, câte o dată pitoresc, în susținerea unei idei.

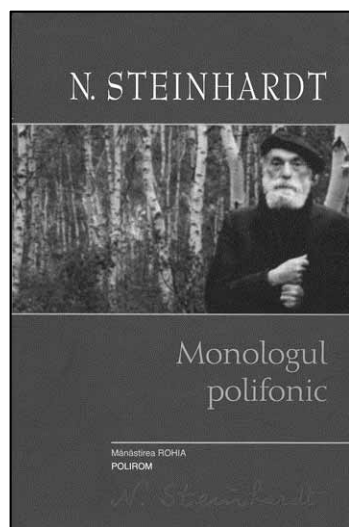
– În finalul interviului nostru ce alte mărturisiri ați dori să ne faceți despre N. Steinhardt?

– Ne-am întâlnit la Dej, Beclean, Rohia, Bistrița și București. Nu m-am simțit niciodată copleșit de personalitatea lui. După emoția dintâi a revederii, trăiam o stare de comunicare naturală, aceasta datorită faptului că nu ținea să-și afișeze cultura și superioritatea gândirii sale. Simțeam că mă consideră egalul lui, iar eu aveam lejeritatea, confortul lăuntric ale omului care, chiar dacă opinează aiurea, Steinhardt are delicatețea de a găsi în cuvintele mele câteva vocabule pe care, preluându-le, poate crea punți de legătură. În preajma lui nu te simțai timid, sfielnic. Dar nici nu puteai ajunge să fii obraznic. De altfel, într-o discuție la Bistrița, mi-a spus: „Nu accept obraznicia decât în artă. Altfel, ea e mitocănie.” Persuasiunea sa, fervoarea opiniei erau fortifiante, terapeutice, chiar și atunci când rostirea sa avea vreun accent șugubăț sau fin ironic.

Interviu de **Călin Emilian Cira**

Ispita, licorna și hieroglifa

Radu SĂPLĂCAN

Ucenic al răbdării și mucenic al umilinței orgolioase, N. Steinhardt smerindu-și fruntea își impune gândul. Face parte din falanga de onoare și demnitate a celor nefățarnici, impermeabili la paradă, putere,

titluri și embleme; din generația care avea despre artă o părere „înaltă și gravă” și credea categoric că oamenii „nu-s dobitoace și că au ontologice înclinări spre depășirea necesității și utilului, spre frumos și adevăr”... Trăind „între viață și cărți”, având mereu „extra-vaganța” de a locui într-o singură încă-

pere, N. Steinhardt și-ar nimici biograful prin „piruetele” existenței sale. Omul are ceva excesiv în sfiala sa ca să fie numai sfială, ceva „năpristan” în verva atotcucernică a vorbirii ca să fie simplă vorbire, ceva „jactant” în comprehensiunea atotbinevoitoare ca să fie numai „binevoitoare”. Este sociabil și cu adevărat generos, excelent conviv spiritual, are o memorie uluitoare și o gândire eliptică

Restituiri

de prisori; păstrează o curiozitate ireparabilă pentru orice ține de frumos, o receptivitate de invidiat pentru oricare domeniu al artei, n-a uitat să se bucure și să-i bucure pe alții! Iar omul revelat de cărțile sale seamănă perfect cu „imaginea” strict existențială, acoperind, cu diafană pedanterie, „risipa” unui spirit anti-conformist. La o vârstă când spiritul gospodăresc al criticului de „cadastru” ar număra volumele tipărite din zece în zece, N.

Steinhardt își adună (lipsit de ambiții auto-recuperatoare!) în culegerea *Prin alții spre sine* (Ed. Eminescu, 1988) evantaiele juneții spirituale alături de o parte din textele senectuții înțelepte. Și, cunoscându-l, pe autor (întrucâtva!) îl bănuiesc, ca de obicei, nemulțumit de sine, carte, selecție etc.

Ca fapt de istorie literară, debutul eseistului merită reținut; se datorează lui Camil Petrescu, care va tipări în *Revista Fundațiilor* pe care o conducea (1936, nr.8) un text – extrem de viu și azi – despre *Elementele operei lui Proust*, nu întâmplător așezat la sfârșitul primei părți a volumului. Căci, fiind un irepresibil sentimental, N. Steinhardt și-a gândit cartea ca o confesiune directă, necoafată și dichisită, despre „sine”. Iar cei ce-și uită debutul nu pot fi decât fariseii sau cărturarii fățarnici care au uitat părțile mai „grele ale Legii: judecata, mila și credința”. Trebuie spus răspicat: energia morală a lui N. Steinhardt depășește cu mult firea sa tolerant-înțeleghătoare cu alții, intransigentă doar cu sine. Bunăvoința sa este nedogmatică și dobândită prin experiență (îmi mărturisea odată cu unor: „dragul meu, ajunge doar să trăiești ca să le vezi pe toate”), este combativ prin subtilitate, ceremonios cu măsură. Eseurile actualizează, recompun epoci, atmosferizează spațiul legendar al istoriei literare, îl „coboară” în intimitatea cititorului, cristalizând amintiri cu tâlc, scoțând mitul scriitorului (E. Lovinescu sau, mai ales, C. Noica) din normele stricte ale judecății. Familiarizarea cu valorile și insurgența sa structurală îl vor determina pe autor să remonetizeze (uneori convingător, alteori...) motive, teme sau chiar scriitori ieșiți din circulație. Nu știu alții cum au citit paginile *închinat* lui... Al. Brătescu Voinești, dar pe mine timbrul lor cald, atașat, precum și calitatea recursului intentat prejudecăților, ce

minimalizează acest scriitor m-au convins. M-au convins, în primul rând, de retina proaspătă a exegetului și de nevoia permanentă relecturării fără eschive. Iar dacă mai era nevoie, de grafia emotiva și bemolată, luxoasă în asociații insolite, a unui excelent mânuitor al limbii române. Este N. Steinhardt un „suflet de poet”? Da și nu. Da, pentru lirismul necontrafăcut al amintirilor sale, pentru micile performanțe caligrafice, pentru tonalitatea de cantilenă a raționalistului, pentru sarcasmul fin din paginile dedicate lui Ionescu (sarcasm ce se adresează lumii ionesciene și nicidecum autorului, prețuit superlativ de exeget), pentru verticala caracterului care nu „iartă” impostura, fasonarea sau prostia. Departate de a fi un timid, conciliator și reverențios, N. Steinhardt desfășoară o neostoită vervă acidă în desfacerea aparențelor mincinoase, împotriva vicleniei diplomate, împotriva nulidoctismului, cu o cerbicie „incorigibilă”... S-ar putea spune că oglinda textelor din *Prin alții spre sine* „reunește” și „egalizează” rictusul cu înțelegerea, anecdota cu mărturisirea pioasă, aluzia cu directitatea. Din atari antinomii iese farmecul indicibil al unui stil ce exprimă ființa de scriitor și om de cultură al lui N. Steinhardt, stil al civilizației, dar și al naturii intempestive a autorului, asumând mai mult o etică decât un orgoliu. Etica solidarității cu valoarea, și pentru valoare, omenească sau culturală. Insistent până la îndărătnicie cu operele considerate fundamentale (Mateiu Caragiale, lecturat de aproape 50 de ori!!, Mircea Eliade, Miorița, Eminescu), eseistul descoperă mereu o idee nefructificată, o nuanță nouă, o intuiție anterioară eronată sau insuficientă. Spiritul scormonitor, N. Steinhardt aduce în sprijinul ipotezelor sale, alături de scrupulul documentar, și o uluitoare mobilitate asociativă; în textele cele mai

„ortodoxe” te trezești cu o trimitere la arta plastică sau, mai ales, cinematografică, la o analogie stupefiantă; rolul Marlenei Dietrich din *Îngerul albastru*, pus în „ecuație” pregătitoare cu proza lui... Brătescu Voinești, sau o replică a actorului francez Michel Simon, utilizată pentru luminarea personalității lui... Mircea Eliade! Culmea e că asemenea „intruziuni” nu sunt deloc stridente ci, într-un fel, condimentează și însuflețesc pagina critică, oferindu-i relief și culoarea inconfundabilă. Simpaticele inocențe, simulate cu „perfidie” de eseist, o deslușim în mirările, exclamațiile și „oralismele” nelipsite din textele unui bucurăreșean absolut „de pension”. Sprinteneala frazei, alegrețea și mobilitatea aparțin, în egală proporție, înverșunatului comentator din *Revista burgheză*, celui de rară acribie din *Revista Fundațiilor Regale*, precum și actualului spiritual publicist din *Steaua*, *Familia*, *Tribuna*, *Secolul XX* etc. Față de atâția mohorâți purtători ai răcelii profesionale și îmbătrânirii premature, N. Steinhardt este un veritabil entuziast, ce refuză să privească cu prefăcută condescendență spre noile condeie din Agora, spre forfota și truda lor. Semn de perpetuă tinerețe, criticul (într-o accepție specială a termenului, așa cum ar trebui să aibă toate „etichetele” pe care le lipim unei asemenea personalități) nu încetează să ia act de talent și valoare, nu uită să se minuneze de ele cu mintea lucidă și proaspătă, cu sufletul deschis.

Carte a mărturisirii chiar în timpul trăirii, *Prin alții spre sine* numără printre calitățile esențiale și o subtilă, flexibilă, fibră moralizatoare: întârzierea (culpabilă?) nu înlătură necruțătoarea datorie față de tine și cultura căreia trebuie să îi rămâi pururea credincios.

N. STEINHARDT – inedit

André Gide

39.- **Imoralismul.** După ce a zdruncinat toate maximele moralei, Gide, trecând de la negație la construcție, propune sistemul lui. Volumului în care e cuprinsă esența acestuia îi dă numele *Imoralistul*. N-o face în glumă, îi dă titlul care se potrivește. Pentru a-l putea lăuda în voie pe Gide, pentru a-l apăra, Souday a închipuit o stranie teorie după care întreaga operă a lui Gide ar fi o satiră, în care autorul susține exact contrariul a ceea ce crede. Merge până la exces pentru că de fapt prezintă un tablou ironic. Massis, care critică cu asprime, ar fi deci vinovat de a lua lucrurile ad litteram, de a se irita și indigna pentru că nu înțelege. Oare cum ar fi trebuit Massis să ia lucrurile, acele lucruri care, de la un capăt la celălalt al operei, se repetă? Absolut toate cărțile lui Gide și viața lui toată ar fi o neîntreruptă mascaradă? Dar nu tot ce a scris e în stil ironic. Gide a dat declarații, a scris o autobiografie, s-a lămurit de nenumărate ori. Putem vedea cel mult în teoria lui Souday o glumă. *Les caves* nu alcătuiesc o satiră a anti-intelectualismului, *l'Immoraliste* nu arată, ironic, unde ajunge nitzcheismul. Sunt prezentate, cu toată seriozitatea, ca manuale ale imoralismului.

40.- Ca și Nietzsche, bolnavul vitalist, Gide face apologia Vieții, în convalescență. Eroul lui, Michel, e tuberculos. În prefața la ediția din 1927 a volumului *Nourritures*, își explică excesivul vitalism prin teama de moarte, prin psihologia lui de om care de abia s-a vindecat. De aceea spune că moralele nu-l vor reține, de aceea propune hedonismul total. „Nathanael, să nu deosebești pe Dumnezeu de fericirea ta”. Iată noua religie: a plăcerii. Fiecare faptă trebuie să fie însoțită de voluptate. Cei ce lucrează din greu nu-i plac.

Singurul criteriu e plăcerea. Iar dacă un lucru ți-e penibil, e semn că nu trebuie să-l faci. În consecință ai voie, ai datoria să faci ceea ce-ți procură plăcere. Nu există decât Viața. „Nu vreau să-ți predau altă înțelepciune decât viața”; „N-am datorat izbăvirea trupului meu decât otrăvii fără leac a sufletului meu”; „Nathanael, nu mai cred în păcat”.

Care e dorința lui Gide? De a juca rolul lui Wilde. (Acestuia îi spusese la Alger că speră de a fi reușit să demoralizeze orașul). Adică acela, glorios, pe care și-l dorea și Flaubert: „demoralizator”. Unchiul Edouard nu-și propune decât să pervertească.

Vitaliștii uită însă că Gide se scuză de a fi scris *Les nourritures terrestres*. Iar animatorii lor nu se gândesc că toți vitaliștii sunt bolnavi, că unul e dement și altul paralytic. Ha! Viața! descătușarea, energia necontrolată, strigă toți tuberculoșii, reumaticii, nevropații. Vreau să demoralizez! arunca, din fundul odăii lui de lângă Rouen, Flaubert, un scriitor conștiincios, un burghez care se plictisește, un biet epileptic. Iată în schimb un exemplu de vitalitate. Victor Hugo moare la optzeci și trei de ani după ce lucrase până la bătrânețe neîncetat, în orice condiții, într-o verandă expusă la soare, încinsă peste măsură. Viața intelectuală, viața politică, viața sentimentală i-au fost deopotrivă de pline. La optzeci de ani mai însemna în carnetul lui de socoteli suma pe care în mod regulat o trecea sub rubrica „binefaceri”, care arăta în realitate o cheltuială atât de surprinzătoare la vârsta lui. Și Hugo acesta, cu atâta vitalitate într-însul, scriitorul atât de fecund, de viu, ce făcea? Lăuda Inteligența, Cultura, Știința, Rațiunea, Fraternitatea, Idealul. Una peste alta, greșit și comic. Dar ne place că nu avea nevoie să-și

dovedească viața lui însuși prin cărți vitaliste, prin îndemn la asasinat și paradoxuri voit înfiorătoare.

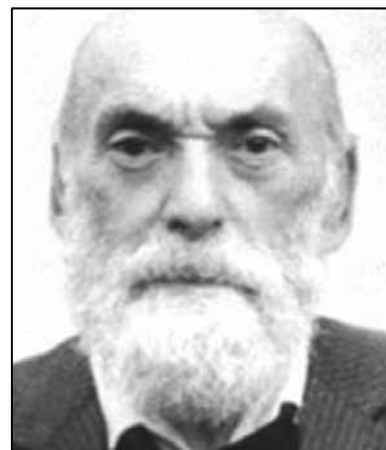
41.- Michel, eroul *Immoralistului*, eu un tânăr cărturar crescut între hrisoave care se duce să-și refacă sănătatea zdruncinată de tuberculoză în Africa. De unde era eruditul pur, îmbătrânit prematur, cade în cealaltă extremă, disprețuiește știința și se deșteaptă „la viața simțurilor”, la exaltarea cărnii. Michel nu se mai gândește, vrea să devină un „om autentic”, fără „studii, cărți, profesori și părinți”, „un om nou”. Renunță la „cultura lui trecută”, la „prima lui morală”. Nu mai vrea să știe decât de corpul lui, vrea să devină „armonios” și „senzual”. Se expune gol la soare, în sânul naturii sudice, susține că Viața e ponegrită de învățătură, își rade barba, trăiește acum „viața bogată și plină”, cântă: „O bucurie fizică! ... ritm sigur al mușchilor”... În același timp, și faptul e foarte semnificativ, Michel părăsește studiul istoriei romane și îl începe, cu exclusivitate, pe al lui Atalaric, regele got care s-a revoltat împotriva mamei lui și a culturii latine, opunând societății prea culte, „o viață violentă, voluptuoasă, nestăpânită...îmbătută de orgii”. Michel face apologia barbarilor care s-au ridicat împotriva civilizației Romei. Apoi pleacă la casa lui de la țară unde îl încântă băiatul intendentului moșiei, un anume Charles „bogat în sănătate”, „mlădios”, cu care se împrietenește pe când admiră din ce în ce mai mult „etica necioplită a Goților”. Iarna, la Paris, ține un curs în care spune că viața e omorâtă de cultură, în care exaltă natura. Ménélaque, a cărui cunoștință o face, îi dă înalta lui aprobare. Bine a făcut că și-a ars cărțile, că se mulțumește a trăi, a fi, atâta și nimic mai mult. Bine a făcut că a remarcat pe micul arab Moktir, frumos, cu dinți albi, cu limba roz, cu trupul sănătos. La țară, unde revine, e cea mai mare plăcere pentru Michel să vâneze clandestin cu țărani tineri pe propria lui moșie, noaptea. Îi plac acești țărani brutali care îl fură chiar pe el.

Concluzia reflecțiilor acestui bolnav, al cărui egoism cumplit explicabil prin boala gravă de care suferă, e dogmatizarea egocentrismului său. O putem afla de la

începutul cărții prin aceste cuvinte ale unui prieten de-al său: „Michel e devotat; mai e încă devotat; în curând nu va mai fi decât lui însuși”. Acesta e noul zeu: Eul. Noua morală e glorificarea furtului și asasinatului.

Succesul *Imoralistului* e datorat atât nivelului coborât la care Gide își expune teoriile (fiind la îndemâna oricărei vânzătoare de magazin și oricărui tânăr semidocht să

priceapă, să guste fraze despre corp și voluptate, despre viața cu simțuri și fără cărți) cât și pitorescului (ieftin și el) care înconjoară acțiunea, o trece prin Italia, în decorul african, cu pustiul aurit și Arabii

suavi. Tema, a intelectualului îmbâcsit pe care-l atrage dintr-odată viața lumească, nu e nouă. A tratat-o nespus mai literar Marcel Pagnol în piesa *Jazz*. Și profesorul Blaise renunță la cărți și cerșește senzația tare, dar vede mocirla în care s-ar afunda și sfârșește spunând: „Nu există în lume decât gândirea”.

42.- Nemulțumit cu imoralitatea, Gide trece la imoralism. Mai rău, mult mai rău: n-are simț moral. O conversație între Michel și Ménélaque mărturisește această lipsă:

„- Există, reluă el, un „simț”, cum spun ei, un „simț” care mi se pare că-ți lipsește, dragă Michel.”

„- Simțul moral”, poate, spusei străduindu-mă să surd.”

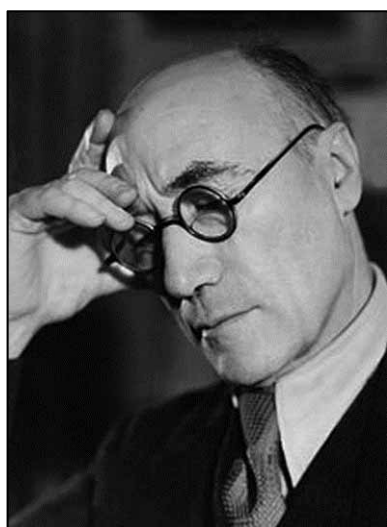
Da, Gide n-are simț moral. Dar nu e un amănunt, o oarecare curiozitate de caracter, care să poată provoca surâsul. E o lipsă atât de gravă încât viciază o întreagă operă. Degeaba i-au stat lui Gide la dispoziție cultura, puterea de muncă, timpul. N-a avut simț moral și tot ceea ce a scris e la fel de efemer ca urma pașilor săi zoriți pe nisipul Africii lui dragi.

43.- **Dincolo de bine și de rău.** Gide îl adoră pe Nietzsche pentru că a introdus ideea unei situații dincolo de bine și de rău, unde gratuitatea imorală, absolut liberă, râde de

distincții. Împărăția de dincolo de bine și de rău e a nebuniei răutăcioase, a Diavolului care urăște pe oamenii ce și-au clădit morala, religia, gândirea, viața cea de toate zilele pe această esențială deosebire.

Gide recomandă omului să suprimă în sine și ideea meritului. Să nu mai existe greșală și merit, pedeapsă și răsplată. Pentru Ménélaque cuvintele aprobare și dezaprobare n-au înțeles. Altfel spus, Nathanaël e invitat să iubească „fără a se întreba dacă iubește binele sau răul”.

A nu judeca. Ai dreptul să respingi, dar nu mai îl ai pe acel a de a judeca. Valéry declară că e „o manie absolută”, aceea de care

André Gide

sunt infectați oamenii, obiceiul de a judeca. Valéry va putea spune deci că e opus lui Gide, dar se va feri să-l aprecieze, să-l supună unei ierarhii. Contestația dreptului de a judeca trădează pierderea simțului justiției. În realitate binele nu numai că e

diferit de rău, dar îi e superior. Cel merituos e îndreptățit să ceară răsplată, celui vinovat suntem îndrituiți să-i aplicăm o pedeapsă. Judecățile noastre, pornind de la ideea valorii, pot lucra nu numai pe plan orizontal, ci și vertical, ierarhizând.

Dacă Gide s-ar fi mulțumit să se lase cucerit de personajele lui, oricare ar fi, Michel, Candaule sau Alissa, fără a le mai judeca, n-ar fi fost periculos. Dar trecând în domeniul dreptului penal, aplică ideea identității binelui cu răul, contestă instanțelor judecătorești calitatea de a judeca și de a condamna. În seria „Ne jugez pas” tipărește un volum cu amintirile sale de jurat. Concluzia nu e decât repetarea titlului colecției „Să nu judecați”. Nici societatea, nici slujbașii ei, întocmai ca morala, n-au dreptul să supună pe un individ operației apreciative care e

judecata. Cele ce a auzit la curtea cu jurați din Rouen îl mai fac pe Gide să susțină că nu trebuie judecători, ci medici, nu pedepse, ci vindecări. Naivități, a căror repetare, a căror însușire de către un scriitor celebru riscă să aibă ca rezultat răspândirea, consfințirea ideii că societatea n-are efectiv dreptul de a judeca și de a pedepsi. (Ecou al concepției lui Dostoievski despre sârmanul criminal persecutat).

Ceva îți este îngăduit în lipsa și în locul judecății. Poți, ba chiar ești chemat, să înțelegi. André Walter cerea și el explicația în locul condamnării. Înțelegerea răpește moralei miezul ei, care e judecata, și-l înlocuiește cu o simplă constatare. Căci explicația nu are în vedere schimbarea, ameliorarea; modul ei e indicativul, nu optativul. Tot Gide spune pe de altă parte, în calitatea lui de luptător social, că „nu trebuie să înțelegi lumea, ci s-o schimbi”. De ce n-ar admite aceeași soluție și pentru individ? „Nu trebuie să înțelegi omul ci să-l schimbi”: morala nu spune nimic mai mult.

Dacă vorbește de progres, cum poate fi teoreticianul cedării? Sufletul nostru e și el capabil de progres, de la instinct la rațiune, de la impuls la străduință. Sau Gide crede în progres și n-are dreptul să propage stagnația morală sau în gura lui cuvântul n-are mai multă valoare decât cuvântul cinste în gura unui șarlatan.

Nedreptatea teoriei lui Gide apare mai funciară, mai revoltătoare când luăm cunoștință de aceste cuvinte ale lui Ménélaque: „Să nu ne sinchisim să avem dreptate”, „Să lăsăm pe alții să aibă dreptate...” Sau când ne aflăm față cu declarația răspicată a lui Gide însuși: „Dar nu țin să am dreptate”. Un asemenea răspuns ne paralizează. O spune fățiș, nu-l interesează rațiunea ci sentimentele lui; nu vrea binele, ci exprimarea sincerității lui. Ceea ce e grav. Ne interesează prea puțin ce simte Gide. Ne preocupă în cel mai înalt grad dacă ceea ce simte e conform cu adevărul și cu justiția. Nu autenticitatea sentimentului, ci calitatea lui. Nu intensitatea, ci direcția. Dacă un sentiment e oribil? Pe Gide „nu-l interesează”.

Tot ceea ce găsește să ne spună fiind „nu țin să am dreptate”, înseamnă că am ajuns

în regimul anarhiei, al anarhiei complete, în sensul polițienesc al cuvântului: toți oamenii ies în stradă, „conduși de sentimente iar nu de idei”, sinceri nu drepti, autentici nu raționali, și se dedau la toate crimele. Dacă nu mai există morală nici dreptate, ci numai instincte și patimi, forțele oarbe și odioase conduc. Societatea nu e clădită pe sinceritatea sentimentelor, ci pe valoarea ideilor. E elementar, e banal. Ce-a ajuns să fie nevoie să spunem!

Nu mă interesează dreptatea, e răspunsul leneș și dezgustător al unui filozof pervertit. Relațiile sale, considerații de familie sau de conveniență socială, impun criticilor săi francezi o anumită rezervă. Noua aceste considerații nu ne sunt obligatorii. Cinicului, preotului deșuchiat al instinctelor rele, lingușitorului minorilor corupți, sofistului vulgar, propovăduitorului crimei, barbarului elegant căruia nu-i trebuie o clipă de ezitare pentru a rosti: nu mă preocupă de partea cui e dreptatea, să-i spunem în față să-i fie rușine.

44.- Binele și răul nu pot fi ierarhizate. Mai spune și altceva Gide, că nu sunt două elemente simple, bine separate, ci alcătuiesc un complex. Aceasta e de fapt o idee germană care a trecut prin Nietzsche la autorii moderni. Gide insistă însă asupra altui izvor. În prefață la ediția Pelletan din 1917 a poeziilor lui Baudelaire apare această idee. Gide a citit în Dostoievski, a citit și în jurnalul intim al lui Baudelaire, „cu fiori de recunoștință”, că eul centralizat se poate vaporiza, că forță centrifugă îl poate descompune, arătând că în orice om, în orice clipă, se află două tendințe contrarii și simultane către Dumnezeu și

către Satana. O nouă psihologie, întemeiată pe această premiză, ar putea să descopere lucruri cu totul noi în sufletul omenesc. Chimia a fost revoluționată prin descoperirea radiumului. S-a dovedit că așa zisele „corpuri simple” pot fi descompuse, mai departe, în alte elemente. Tot așa sentimentele simple ar putea fi supuse unui examen mai atent. S-ar găsi într-însele contradicții simultane, s-ar dovedi că în compunerea binelui intră atomi de rău și invers. Aici vrea să ne aducă: Dumnezeu și Diavolul sau viciul și virtutea sau binele și răul nu conviețuiesc autonom și opus. Ci uneori se combină într-un complex a cărui izolare ar fi sarcina psihologiei moderne; inspirată de acel radium care zdruncină teoriile chimice, ea va distruge legile sufletului.

45.- De-ar echivala măcar Gide binele cu răul. Dar mai și acordă celui de al doilea preeminența asupra primului. Gide se plânge de simplitatea procedurii la care recurge scriitorii. Moraliștii vulgari descriu oameni foarte buni de o parte și oameni foarte răi de alta. Această clasificare absolută e nefirească.

Până aici suntem de acord. Îngerii și demonii, cu chip de om, care își fac față în cărțile de rând sunt ireali. Dar aceasta se întâmplă numai în literatura senzațională. Dar, mai ales, nu putem admite că partea rea a omului e mai interesantă, e superioară, e divină. Negreșit că partea rea există în fiecare om, coexistă alături cu cea bună (fără a se contopi însă). Nu este însă, spunem noi, acea parte care merită să fie preamărită.

(din dactilograma cu același titlu păstrată în arhiva Mănăstirii Rohia)

N. Steinhardt

Repere biobibliografice

- 1912 Nicu-Aureliu Steinhardt se naște pe 29 iulie la București, în „casa părinților din Calea Moșilor, nr. 208”, după cum se menționează în actul de naștere aflat în arhivele Mănăstirii Rohia. Copilăria și-o petrece în comuna Pantelimon, unde tatăl său, inginerul Oscar Steinhardt, conducea o fabrică de mobilă și chereștea. Face parte dintr-o familie activ implicată în viața socială și în istoria României. Oscar Steinhardt își făcuse studiile în Elveția, la Politehnica din Zürich, unde fusese coleg cu Albert Einstein. În 1913, Oscar Steinhardt este numit prin decret regal membru al Ordinului „Coroana României” în rang de cavaler; în primul război mondial, este ofițer în armata română, rănit la Mărășești și decorat. Pe linie maternă, N. Steinhardt se înrudea cu Sigmund Freud, pe care, de altfel, în tinerețe, îl vizitează la Viena.
- 1919-1929 Urmează școala primară „Clemența”, apoi Liceul „Spiru Haret”. Printre colegi se numără Alexandru Ciorănescu, Rafael Cristescu, Constantin Noica, Alexandru Paleologu și Mircea Eliade. Debut publicistic în *Vlăstarul*, revista liceului.
- 1929 Își ia bacalaureatul și începe să frecventeze cenaclul „Sburătorul”, condus de E. Lovinescu. O cunoaște pe Monica Lovinescu.
- 1932 Își ia licența în Drept, dar frecventase și cursuri de Litere la Universitatea din București.
- 1934 Sub pseudonimul *Antisthius*, debutează cu volumul parodic *În genul... tinerilor*. De pe pozițiile unui „liberalism conservator”, sunt persiflate necruțător atât manifestările noii drepte și elitiste, cât și cele de stânga din literatura română interbelică. Printre parodiați se numără Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Eliade, Petru Comarnescu și Geo Bogza. Este, de fapt, unica *istorie parodică* a literaturii române tinere contemporane autorului. Prima reeditare, anastatică, apare în 1993, la Editura PAN, iar a doua (cu titlul *În genul lui Cioran, Noica, Eliade...*) apare la Editura Humanitas în 1996. Tot în 1934 începe colaborarea la *Revista burgheză* (din care vor apărea doar șapte numere), iar mai târziu la *Libertatea* (1937-1940).
- 1935-1937 Ca urmare a preocupărilor teologale de început, împreună cu prietenul său Emanuel Neuman (frecvent amintit în *Jurnalul fericirii* sub numele Manole), publică studiul *Essai sur une conception catholique du Judaïsme* (Eseu despre o concepție catolică asupra iudaismului, București), apoi *Illusions et réalités juives* (Iluzii și realități evreiești, Paris). În traducerea doamnei Viorica Nișcov, sub titlul *Eseuri despre iudaism*, cele două studii apar în 2006 la Editura Humanitas.
- 1936 Sub îndrumarea profesorului Mircea Djuvara, își susține doctoratul în Drept și își publică teza *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional. Critica operei lui Léon Duguit*, prefată de profesorul Julien Bonnecase, care, la rândul-i, reliefează viziunea liberal-conservatoare. Lucrarea va fi republicată în anul 2000, sub egida Fundației „N. Steinhardt”, la Editura Solstițiu din Satu Mare (ediție îngrijită de Florian Razmoș); textul sur-prinde prin adecvarea la o vie dezbatere și în acest început de mileniu, pronunțându-se pentru un sistem de vot mixt, care îmbină votul universal cu cel reprezentativ. În același an publică *Dreptul social. Pretenții și iluzii*.
- 1936-1939 La recomandarea lui Camil Petrescu, începe să colaboreze la *Revista Fundațiilor Regale*. Primul text publicat în această prestigioasă revistă – „Elementele operei lui Proust” (nr. 8/1936) – este considerat de N. Steinhardt *adevăratul* său debut în critica literară. În 1940 este înlăturat dintre colaboratori, în cadrul acțiunii de „purificare etnică”. În aceeași perioadă își întrerupe colaborarea la *Revista Fundațiilor Regale* și viitorul său coleg de lot, Vladimir Streinu. Trăiește până în 1944 o perioadă de umilințe, privațiuni, munci „în

- folosul comunității” (măturat, curățat zăpada etc.). După cum reiese din confesiunile de mai târziu, nu pare să fi fost prea afectat de această perioadă.
- 1937-1939 Călătorii de studii în Elveția, la Paris și la Londra. În 1938, la Interlaken, la congresul unei asociații religioase internaționale (The Oxford Group), un irlandez îi prevestește lui N. Steinhardt botezul creștin.
- 1945-1947 Își reia colaborarea la *Revista Fundațiilor Regale*, unde face parte dintr-un comitet pentru premierea tinerilor scriitori. Va fi înlăturat în 1947, împreună cu Vladimir Streinu și Șerban Cioculescu, în urma unei „cereri ultimative” a lui G. Călinescu publicate în ziarul *Națiunea*. De altfel, la puțin timp după aceea, publicația va fi interzisă. Alte colaborări în această perioadă la *Universul literar* (1945), *Victoria* (1945), *Tribuna poporului* (1945).
- 1948-1959 Refuză să adere la „revoluția” comunistă din cultură îndreptată, prin „internaționalismul proletar”, împotriva valorilor naționale. O altă lungă perioadă de privațiuni, slujbe umile, dar și din ce în ce mai insistentă apropiere de creștinismul ortodox.
- 1960 La 4 ianuarie, arestat de Securitate, refuză calitatea de martor al acuzării în *procesul „mistico-legionar” Constantin Noica – Dinu Pillat* și este condamnat la 12 ani de muncă silnică, alături de alte 22 de personalități, printre care Alexandru Paleologu, Sergiu Al-George, Păstorel Teodoreanu, Vladimir Streinu și Marietta Sadova.
- În *închisoarea* Jilava, la 15 martie, ieromonahul Mina Dobzeu îl botează întru ortodoxie, martori fiind câțiva preoți de diferite confesiuni, „spre a da botezului un caracter ecumenic”. Trece prin închisorile Jilava, Gherla și Aiud.
- 1964 În august, este eliberat (în cel de-al treilea și ultimul val) din închisoare. Ajuns acasă, își desăvârșește taina botezului la Schitul Darvari, prin mirungere.
- 1964-1968 Continuând să refuze „orice fel de colaborare cu comunismul”, lucrează ca muncitor necalificat la fabrica „Stăruința” din Calea Vitan. În urma unui grav accident, nu mai poate presta munci fizice, iar prietenii (Noica, Paleologu, Virgil Nemoianu ș.a.) îl conving să revină în viața literară prin traduceri, medalioane ale unor scriitori străini etc. Între 1971 și 1979 îi apar nu mai puțin de zece volume traduse din scriitori celebri – filosoful Alain, Robert Graves, Rudyard Kipling, Max Olivier-Lacamp ș.a.
- 1972 Termină de redactat textul capodoperei sale *Jurnalul fericirii* (570 de pagini dactilografiate). Dat spre lectură câtorva prieteni, ajunge în atenția Securității, care îl confiscă (în 14 decembrie 1972). Autorul încearcă reconstituirea *Jurnalului*, rezultând un manuscris de circa 750 de pagini. În 1975, la insistențele Uniunii Scriitorilor, Securitatea îi înapoiază autorului prima versiune, cu condiția de a nu o mai difuza. Reușește să-și „clandestinizeze” versiunile, adăpostindu-le pe la prieteni (unul dintre aceștia fiind Virgil Cîmoș), iar câte o dactilogramă a fiecărei versiuni ajunge și la Paris, la Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. În 14 mai 1984, Securitatea îi confiscă din nou prima versiune a *Jurnalului*, dar – cum alte copii ale textului fuseseră puse la adăpost – această confiscare nu-și mai atinge scopul. De altfel, o versiune sintetică, rezultată din combinarea primelor două, va fi transmisă în 1989-1990 la postul de radio Europa Liberă. În 1990, împreună cu Virgil Bulat de la Editura Dacia, Virgil Cîmoș optează pentru publicarea primei versiuni, ce apare în 1991. În decursul anilor, Editura Dacia publică în peste 200.000 de exemplare *Jurnalul*, poate cea mai citită carte din România după 1989. În 1995 apare la Paris *Journal de la félicité*, cu o prefață de Olivier Clément, traducere și note de Marily Le Nir, iar în același an, la Bologna, apare *Diario della felicità*, traducere de Gabriella Bertini Carageani, ediție îngrijită de Gheorghe Carageani. Destinul internațional al *Jurnalului fericirii* va fi confirmat în anii următori prin alte traduceri. Astfel, în 2006 apare ediția ebraică a *Jurnalului*, în traducerea lui Yotam Reuveny; în 2007, la Editura Koinónia din Cluj-Napoca apare traducerea maghiară a cărții (*Napló a boldogságról*), realizată de Dankuly Csaba și Dankuly Levente, iar în același an, la Editura Maistros, apare o traducere în limba greacă, sub semnătura lui Nectarios Koukobinos. În sfârșit, tot în 2007, la Editura

- Sígueme din Salamanca, *Jurnalul* apare în traducere spaniolă (*El diario de la felicidad*), realizată de Viorica Pâtea și Fernando Sánchez Miret, cu un amplu aparat critic elaborat de Viorica Pâtea și George Ardeleanu; în 2009 se publică *O Diário da Felicidade*, traducere revizuită în limba portugheză de Elpídio Mário Dantas Fonseca, É Realizações, São Paulo. În proiect se află și alte traduceri ale *Jurnalului fericirii*.
- 1973 Prin Constantin Noica și Iordan Chimet descoperă „oaza de pace” a Mănăstirii Rohia, iar în episcopul-vicar al Clujului, Justinian Chira Maramureșanul (fost stareț al Rohiei), un prieten și ocrotitor. Va vizita frecvent mănăstirea până în 1980.
- 1975 La Paris îi apare, în revista *Ethos*, cu sprijinul lui Virgil Ierunca și sub pseudonimul Nicolae Niculescu, eseu de mari dimensiuni *Secretul „Scrisorii pierdute”*, „un adevărat *summum* al gândirii lui N. Steinhardt”. Este motivul pentru care Ion Vartic îl pune în fruntea volumului postum N. Steinhardt, *Cartea împărtășirii* (Editura Biblioteca Apostrof, 1995). De altfel, bogata corespondență din perioada 1967-1983 cu Virgil Ierunca va fi publicată la Editura Humanitas în 2000, sub titlul *Dumnezeu în care spui că nu crezi... Scrisori către Virgil Ierunca (1967-1983)*.
- 1976 Îi apare primul volum de eseuri, *Între viață și cărți*, elogios primit de critica de specialitate. Fusesse practic redus la jumătate de cenzură.
- 1978-1980 Primește, după ani de interdicție, permisiunea de a călători în Occident. Locuiește în casa de la Paris a lui Mircea Eliade, de sănătatea sa se îngrijește Marie-France, fiica prietenului său Eugen Ionescu, poartă lungi discuții cu Emil Cioran și proiectează cu Virgil Ierunca publicarea la Paris a *Jurnalului fericirii* atât în versiune română, cât și franceză. Aproape un an stă la mănăstirea benedictină Chevetogne și la Louvain: ține prelegeri de cultură românească și ortodoxie.
- 1980 Odată cu volumul *Incertitudini literare* (premiul pentru critică al Asociației Scriitorilor din București), începe – prin fostul său coleg de detenție și prieten Virgil Bulat – colaborarea cu Editura Dacia din Cluj-Napoca, căreia (cu o singură excepție, eseu monografic *Geo Bogza...*) îi va încredința toate cărțile sale antume.
- După* câteva tatonări, optează pentru Mănăstirea Rohia, părintele stareț Serafim Man acceptând să-l primească în cinul monahal la 16 august. Eseurile teologale și predicile vor fi semnate uneori „Monahul Nicolae Delarohia” (pseudonim propus de I.P.S. N. Corneanu, mitropolitul Banatului, pentru a-l pune la adăpost de vigilența cenzurii) sau „Părintele Nicolae”, alteleori cu inițialele sale. Pe măsura scrierii lor, autorul a încercat să le organizeze. Astfel se explică diferențele dintre edițiile apărute după 1989 – Monahul Nicolae Delarohia, *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință*, ediția Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 1992, și N. Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, ediție îngrijită de Ioan Pinte, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994, 1997, 1999, 2002. Tot sub îngrijirea lui Ioan Pinte va fi publicată în 2006, la Editura Humanitas, o ediție cu titlul *Cuvinte de credință*. În același an, la Editura Mănăstirii Rohia, apare o ediție cu titlul *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință*.
- 1982 La Editura Albatros, publică eseu monografic *Geo Bogza, un poet al Efectelor, Exaltării, Grandiosului, Solemnității, Exuberanței și Patetismului*.
- 1983 Revine la Editura Dacia, cu volumul *Critică la persoana întâi*. Prestigiul său în creștere de critic nonconformist și „incomod”, frecvența prezenței sale în publicațiile literare, mai ales în revis-tele studențești *Echinox*, *Dialog*, *Opinia studențească*, determină așa-zisul „Consiliu al culturii și educației socialiste” să-i amâne publicarea, apoi să-i transfere la București volumele anunțate în planul editorial al Editurii Dacia.
- 1984 Are loc la Rohia vizita a patru scriitori bucureșteni, cărora bibliotecarul mănăstirii, Părintele Nicolae, le arată și cărțile cu autograf (păstrate sub cheie, nu în raft!) primite de la Emil Cioran, Mircea Eliade, Eugen Ionescu ș.a. La scurt timp are loc o percheziție a Securității, care confiscă volumele și face presiuni pentru scoaterea Părintelui Nicolae din cinul

monahal. Și de această dată, se opune ferm prietenul și protectorul său P.S. Justinian Chira Maramureșanul.

1986 Din 4 februarie 1986 până în 2 mai 1988 datează consistenta corespondență cu scriitorul Nicolae Băciuț. Ea se va concretiza în volumul de interviuri N. Steinhardt, *Între lumi. Convorbiri cu Nicolae Băciuț*, Editura Tipomur, Târgu-Mureș, 1994, și Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001 și 2006.

1987 Îi apare (în sfârșit, dar „împușinat”), la Editura Cartea Românească, volumul *Escale în timp și spațiu sau Dincoace și dincolo de texte*.

1988 În ianuarie, începe al doilea dialog-interviu prin corespondență, de această dată cu scriitorul Zaharia Sângeorzan, redactor la *Cronica*. Și acesta le va publica postum în volumul Nicolae Steinhardt, *Monahul de la Rohia răspunde la 365 de întrebări incomode adresate de Zaharia Sângeorzan*, Editura Revistei Literatorul, București, 1992 (ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1998).

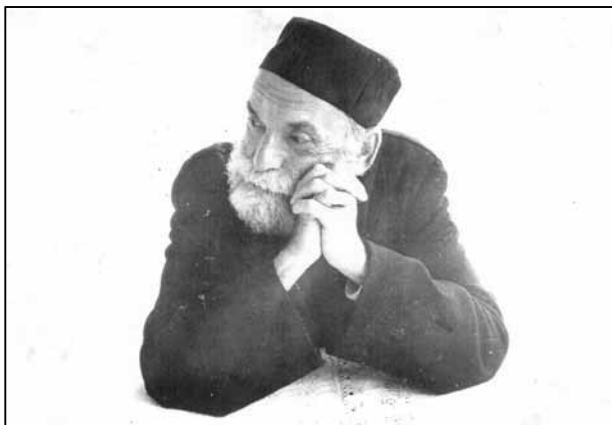
La Aarhus, în Danemarca, apare cartea doamnei Svetlana Paleologu-Matta *Eminescu și abisul ontologic*, căreia N. Steinhardt îi scrie o substanțială prefață.

Editura Eminescu îi publică, din nou „împușinat”, volumul de eseuri *Prin alții spre sine*, aflat „în așteptare” la Editura Dacia încă din 1984... O mare parte a articolelor din acest volum au fost publicate între 1936 și 1947 în *Revista Fundațiilor Regale*, *Universul literar* și *Libertatea*. Acestea, ca și altele publicate în perioada respectivă, vor fi republicate, sub îngrijirea lui Ioan Pinte, într-o ediție mult mai apropiată de intențiile autorului, în 2001, la Editura Dacia, cu titlul *Eu însumi și alți câțiva*.

La Rohia, mai tânărul său prieten, poetul Ioan Pinte, îi propune să consemneze în scris, sub formă de interviu, o serie de „convorbiri” pe teme de literatură, filosofie și credință. Acestor texte (revizuite de N. Steinhardt) li s-a adăugat un alt lung interviu pe teme politice intitulat „Agonia Europei”, cu întrebări puse de Ioan Pinte și Mircea Oliv, înregistrat tot în 1988 pe benzi de casetofon. A fost reluată și o convorbire din 1984 – „Între viață și cărți”, publicată în 1985 în revista *Tribuna* și în 1987 în volumul *Escale*... Ioan Pinte va alătura interviurilor o *addenda* conținând câteva eseuri inedite. Aceasta este structura volumului postum N. Steinhardt, *Primejdia mărturisirii. Convorbiri cu Ioan Pinte*, apărut la Editura Dacia în 1993 și 1998, precum și la Editura Humanitas în 2006. De fapt, imediat după decesul Părintelui Nicolae, Ioan Pinte a preluat, conform ultimei scrisori, din 27 martie 1989, publicată în *Primejdia mărturisirii*, ed. Polirom 2009 (pp. 39-40) toate manuscrisele și dactilogramele aflate în chilia de la Rohia. În această scrisoare, N. Steinhardt își exprima dorința ultimativă ca acestea să fie preluate de „Părinții Iustin și Emanoil” lui Ioan Pinte. Mare parte a acestora (cu puține excepții) sunt inedite, scrise *după* călugărire, deci între anii 1980 și 1989. Ele vor constitui conținutul volumelor *Călătoria unui fiu risipitor* (Editura Adonai, 1995) – un text cu inserții autobiografice, deocamdată nedat – și *Ispita lecturii* (Editura Dacia, 2000). O proveniență aparte au eseurile din volumul *Drumul către isihie* (Editura Dacia, 1999 și 2000) sau fragmentele din microromanul cu caracter autobiografic *Eseu romanțat asupra neizbânzii* (Editura Timpul, 2003). De asemenea, articolele despre scriitorii generației '80, o parte publicate în volumele antume, iar altele rămase în paginile revistelor culturale, vor fi adunate de Radu Săplăcan și Ioan Pinte în *Pledoarie pentru o literatură „nobilă” și sentimentală. Opinii despre generația '80*, 2 vol., Editura Cronica, Iași, 2001-2002.

1989 Presimțindu-și sfârșitul, la 24 martie îi scrie prietenului și redactorului său de carte de la Editura Dacia, Virgil Bulat, să vegheze asupra tipăririi postume a volumului *Monologul polifonic* (care va fi publicat la Editura Dacia în 1991 și 2002). Trece în lumea celor aleși la 30 martie 1989.

(Virgil Bulat)

N. Steinhardt – monah

N. Steinhardt – civil

Fotoalbum N. Steinhardt

Centenar N. Steinhardt – Academia Română. PS Justin Sigheteanul, Acad Alexandru Surdu, IPS Andrei, Nicolae Noica, Ioan Pinte, Macarie Motogna

Centenar N. Steinhardt – Academia Română

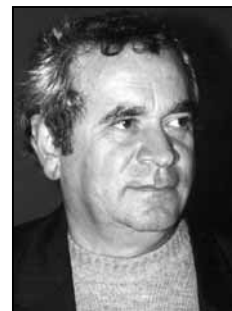
Bisericuța veche a Mănăstirii Rohia

Mormântul lui N. Steinhardt din cimitirul Mănăstirii Rohia

Câmpul cuantic al poeziei

Andrei MOLDOVAN

Cassian Maria Spiridon iese în librării cu o antologie de autor consistentă (*Cumpăna*, Editura Tipo Moldova, Colecția Opera omnia. Poezie contemporană, Iași, 2011), de peste 500 de pagini, capabilă să ofere cititorului o imagine bine conturată a universului său liric, a unei deveniri poetice de aproape trei decenii. Volumele sale de versuri, apărute de-a lungul timpului, surprind printr-o constantă a nivelului la care se produce discursul liric, grație unei maturități a gândirii creative, ce o impune încă de la început. Reperele câmpului creativ, ale căutărilor lirice, avansate încă de la debutul editorial, pot fi întâlnite, cu intensitate diferită, până la cele mai recente poeme.

Prima sa carte de poezie, *Pornind de la zero* (1985), se deschide – și cu ea antologia despre care ne pronunțăm aici – cu cuvintele emblematice ale lui Feodor Mihailovici Dostoievski, în chip de moto: „Taina existenței umane nu constă în a trăi, ci în a ști pentru ce trăiești”. Afirmția din *Frații Karamazov* nu doar că este asumată de poet, dar este și extinsă la actul creației lirice. Profund eminescian – niciodată în aspectele de suprafață ale textului – pentru autor lumea reîncepe cu fiecare om, se cufundă în nemișcare, în acel necesar zero, pentru ca apoi să pornească precum o rătăcire în căutarea destinului (*În ziua când...*). Lumea reîncepe cu fiecare viață (*Pornind de la zero*), iar de la pornire totul este nou, surprinde, uimește în așa fel încât devenirea este o provocare în care ființa poate să fie surprinsă la orice pas.

Pentru Cassian Maria Spiridon, efortul creativ de a înțelege sensul destinului său de poet este o rătăcire printre ființe și lucruri (*Scintilații*), nu o călătorie precum la grecii antici, generatoare de stări dramatice, pentru

că o consecință a ei ar putea fi – o întrezărim ca un obiectiv ascuns – ieșirea creatorului din sine și tentativa de a locui o altă realitate, contaminată și modelată de propria-i creație (*Prim plan sau Alternanța memoriei*). Atracția pentru neant, nimic, pustiu este una permanentă, pentru că ea reprezintă pentru poet o posibilă bucurie prin șansa oricărui început de a plăsmui o realitate altfel, mai bună (*Iarna permanentă*). Nimicul, ca orice nenăscut, chiar dacă moartea este și ea o formă care poate să ducă la el, prin potențialul său nemăsurat, doar el ar putea preface materia: „scutur umerii de zăpadă și scrum/ tai venele să văd scurgerea și culoarea/ să văd/ omul fără sens/ înghesuit în râpele morții/ lunecos/ fără iubire în vremi în care firea/ se tot depărtează/ – rege detronat –/ frec genunchii de pietrele roșii// stă goală inima/ înfipă adânc în rădăcinile vieții/ în sângele mării/ trupul negru al nopții/ lasă întreaga lui greutate/ liniștea devorează carnea mută/ împreună pătimașă a focului cu apa// singur și luminos/ îndeplinind cele zece porunci/ mă mulțumesc cu pustiu” (*Suferința materiei*). Invocarea Armagedonului, în altă parte, se face tot pentru a dobândi, de astă dată prin nimicire, un nou început (*Recurs*).

În toate astea, poezia devine o inițiere perpetuă (*Poem de inițiere*), raportată la ființa multiplicată într-un lung șir al devenirii. Spre

Eveniment

un nou început (*E nevoie mereu*), totuna cu drumul spre nimic, spre un gol imens, ființa freamătă și este marcată de neliniști, de incertitudini (*Infernală*). Presentimentul apropierei de neant, pentru autor, este totuna cu presentimentul morții, văzută ritualic, dar în forme violente (sinucidere, execuție, împușcare...), cale spre nimicul original (eminescian și blagian), cu speranța de înălțare, de dobândire a unei existențe superioare, mai pure. Prețul, dar și condiția necesară și dorită este starea de încremenire a lumii: „s-a făcut noapte/ și nimeni n-a mai murit/ a căzut noaptea/ peste case și oameni/ și nimeni încă nu a murit/ micile lacuri sunt călcate de rațe/ se simte înceată doar trecerea/ se aude în cer/ pasul/ șovăitor/ dar nu fără sens/ aici a venit vara/ timpul când nimic nu mai mișcă (*Clasa de metafizică*).

Mijloacele poetice ale lui Cassian Maria Spiridon sunt în bună măsură cele ale generației sale, dacă avem în vedere apetitul pentru realizarea unor valori estetice cu un limbaj al banalului cotidian, „nerecomandat” poezilor cuminiți, precum și tendința de a reabilita forme sau practici poetice clasate demult de istoria literară. În privința celui dintâi aspect, autorul dozează cu atenție și cu o anumită rezervă elementele de noutate, arătând că nu ține să producă neapărat un spectacol ce ar risca mai mult sau mai puțin să alunece în gratuități, dintr-o perspectivă estetică. Noutatea, dintr-o astfel de accepțiune, conferă un ton al unei naturale modernități contemporane, dar nu de natură să afecteze o armonie care se face simțită cu discreție și care dă o notă de rafinament al întregului discurs liric.

În al doilea rând, „reabilitările” pomenite merg spre opțiuni extrem de diversificate. Autorul *Cumpenei* nu are slăbiciuni speciale atât pentru anecdotic, retorică sau dialog, cât pentru resuscitarea unor motive romantice, puse să viețuiască într-un context al modernității. De pildă, motivul lunii este printre preferințele autorului, deși „tratat” cu îndrăzneală și neocolit de ironia optzecistă, de care poetul nu ține să facă un abuz: „când dintre nouri ca o tigvă/ Luna/ regina neîndurării/ ne privește/ printre copaci legănători/ la

ceasuri încurcate/ tu iartă/ port pe umeri mantaua osândirii// prinși/ mână în mână/ să ne iubim întreaga noapte/ însoțiți de un sobor de greieri/ să ne-acoperim de frunze/ viitoare/ să destrămăm/ celula cu celula/ neputința” (*Mantaua osândirii*).

Toate astea sunt într-o relație firească și directă cu tributul plătit de altfel de orice scriitor livrescului, cu unități de măsură care diferă. Cassian Maria Spiridon nu este ocolit nici el de formele clasice care se pretează la o lectură de palimpsest, dar nu în straturile superficiale (*Poem uman, Ahab, Câțiva oameni, Groapa comună*). În astfel de cazuri, cele mai frecvente sunt trimiterile la hipotexte din spațiul literaturii expresioniste. În schimb, mai frecvente și mai interesante, prin originalitate, sunt poemele care par a fi exerciții de recitare din textele unor autori precum: P. Ronsard (*Rigor mortis*), Dante Alighieri (*Prin codru*), Fr. Villon (*Drumul spre eșafod*), Rimbaud (*Minunat e...*), Tudor Arghezi (*Mică poveste*), Mihai Eminescu (*Pierdut e totu-n zarea tinereții*), Nichita Stănescu (*Lupta dintre înger și somn*). Poetul nu își poate refuza niciuna dintre experiențele poetice care i se par ispititoare și o face cu firescul omului care știe ce vrea, fie că este vorba de imagism, existențialism, onirism sau experiențe avangardiste. Asemenea manifestări ale livrescului nu decupează poemele, nu se constituie ca devieri în opera poetică, ci pigmentează întregul.

Cred că tot în cadrul aspectelor livrești este nevoie să amintim un lucru ce ni se pare important. Volumul *Arta nostalgiei*, apărut în 1997, are ca subtitlu *Poeme cuantice* și nu este doar un capriciu al autorului, ci o problemă ce începe să devină – din fericire! – tot mai mult și a literaturii. Fizica cuantică a fascinat, printre altele, și lumea creatorilor din domeniul artelor, cât și a comentatorilor, să recunoaștem. Mai întâi, misticii au fost atrași de posibilitatea unificării celor patru forțe din natură, de posibilitatea unor particule aflate la mare distanță de a interacționa, ca și cum ar fi dirijate de o forță necunoscută. Aici știința își recunoaște limitele. Atracția a devenit mai mare după apariția studiilor lui David Bohm, cel care reunește spiritualitatea și fizica,

introduce noțiunea de „ordine implicită” și afirmă că întreg Universul este conținut în fiecare particică a sa și fiecare parte este o condensare a întregului Univers. Ce poate însemna asta pentru poezie? Foarte mult, ca să nu spun enorm! Mai întâi, o trece din sfera delectării, cu șanse mari, în aceea a cunoașterii, unde va trebui luată în seamă mult mai mult decât s-a făcut până acum. Asupra acestui lucru ne face atenți Cassian Maria Spiridon!

La nivelul așa-zisei tehnici poetice, autorul etalează o gamă impresionantă, cu efectele scontate. De la sintaxa poetică și topica adecvate unei abordări psalmice (*Glăsuirea bufonului*), la utilizarea preferențială a conjunctivului pentru a contura lucrul sperat și incertitudinea (*Poem pierdut pe asfalt*) sau la o recurgere echilibrată la ironie și autoironie, până la rafinata utilizare a parantezelor drepte (*Lupta contra morții interioare*), precum și la asumarea nepoeticului pentru a produce valori lirice durabile, mijloacele scriitorului se topesc într-o aparentă simplitate a discursului liric, în care nu aspectul intelectual pare că domină, ci mai degrabă căutarea înțelesurilor adânci printr-o observare a simțurilor, a sensibilității creative a ființei. Simbolurile mai frecvente ies și ele la suprafață, mai mult sau mai puțin discret. Remarcăm printre ele „căderea spre roșu”, în care sursa culorii este sângele (*Herr Tod*), curgând spre un cer în care cade ființa omenească: „ține minte/ din viață atât de puțin îți rămâne/ doar trecerea/ mișcarea căzătoare/ cât avem noapte și zi/ și ploi verticale/ cât un zgârie-nori/ umed și sticlos/ părăsit de iubire/ există ca o umbră/ vibrând/ în anotimpul arzător al experienței/ un univers în expansiune/ când dorința de-a plânge/ învinge tristețea/ dar nu pentru mult/ cât sufletul să nu-ți plesnească/ cât cerul nu-i încă roșu/ și n-ai aflat cel mai iute și aspru cuvânt” (*Sutra a cincea sau Prăbușirea spre roșu*). Simbolul revine aproape obsesiv. Tot ca simbol e folosit, de astă dată preluat, și motivul omului fără umbră care bântuie tainic lumea generând primejdie și teamă (*Primus movens*).

Înțelesul frământărilor pe care le parcurge poetul este dat și de natura raportul

său cu sacrul, cu divinitatea. E adevărat, în paginile sale confesive, poetul se adresează unui reper moral, nu foarte bine conturat, preocupat înainte de toate de întoarcerea spre sine, de descoperirea unui univers în propria-i ființă și de schimbarea perspectivelor într-un astfel de spațiu (*O altă întâmplare*). Relația poet-divinitate nu este punctul tare al lui Cassian Maria Spiridon, ceea ce nu cred că e un lucru rău, atâta vreme cât poezia sa poate exista și fără raportare și înălțare spre sacru, iar atunci când se produce dobândește accente aproape ludice: „în jur/ prin gropile sătule/ se mișcă un spirit furtunos/ cu forță lovește în timpane/ auzi în cer lumina/ cum bate în porțile de fier// ieși Doamne/ avem treburi/ avem trebuințe/ mai bine/ îndură-te/ primește sufletul/ flămând să te cunoască” (*Kenoză*).

De fapt, raportul cu sacrul domină prin preluarea unor teme biblice, de cele mai multe ori, iar apoi translatarea lor într-un spațiu neconvențional. Asta realizează relații noi și păstrează dramatismul lor (*Călătoria magilor*). Observăm că autorul antologiei este aproape de valorile creștine, dar asta vine mai degrabă din frământările și căutările propriei ființe decât de la o autoritate situată înafara sa. Chemarea durerii se produce ca o fascinație, ca un extaz, ca un înțeles ce se lasă așteptat: „să vină regele Mâniei/ să-mi spună unde mi-i sfârșitul/ unde e locul în care pentru veci7 inima și gândul să-mi fie încremenite// să vină/ la vremea când zorii/ doboară amintirea nopții/ înalță zilei stâlp de aur/ ca un zefir ce peste piepturi/ de femeie/ își lasă/ domoală/ apăsarea/ îngrozitor de senzuală// de ziua Mamei/ să vină Îngerul Durerii/ să-mi rupă deget după deget/ cum se frâng lemnele/ din raze/ ale tristeții/ să-mi apese ochiul/ dreptul/ stângul/ cum se lasă peste umeri/ nostalgia/ când prin pustiul stepei/ se adună pașii” (*Când vine îngerul*). Altădată, tot într-un registru creștin, se cultivă umilința până la purificare (*Poem sinucigaș*).

Nu departe de raportarea la sacru – mai degrabă de căutarea lucrurilor pure din interiorul propriei ființe, valori absolute ele însele –, se află și perceperea poetică a iubirii, uneori ca o dramatică ardere de sine (*Cât timp*), alteori, ca armonie a lucrurilor ce se

opun (*Podul*) sau în ipostaza unei iubiri absolute, definitive, percepută în vecinătatea morții, ca atingere a neantului esențial (*Ars moriendi*). Există, cu toate astea, un volum de versuri dedicat aproape în întregime iubirii. Este vorba de cel din 2000, *Dintr-o haltă părăsită*. Pare să fie o criză existențială a poetului, dar una tratată poetic, ca o reînviere târzie și incertă (*Am fost cândva*), în care sentimentul este contemplat precum un vulcan adormit, nu stins (*Sub curioasa luptă a primăverii*). Gama trăirilor este diversificată, de la perspectiva unei zădărnicii în care se trece ușor de la iubire la credință (*Când totul s-a sfârșit*), la elogiul adus vieții lipsite de complicații (*Poem între oceane*). Peste toate răzbate cu limpezime dorința imensă de a trăi existența ființei comune în simplitatea și profunzimea ei: „să fii în viață/ să fii alături de ființe mișcătoare/ în carnea și nervii dați de soartă/ ce formidabilă-ntâmplare// .../ să vezi câmpia cum se lasă/ înghițită de zăpadă/ precum Sahara de nisipuri/ încinsă de explozii și călduri/ e semn a câta oară/ că îți detești/ cenușa viitoare” (*E ochiul din adâncuri*). *Dintr-o haltă părăsită* pare un volum singular în opera poetică a lui Cassian Maria Spiridon.

Cele mai recente creații, fie că este vorba de volumul *O săgeată îmbrăcată în roșu* (2008), fie că avem de-a face cu poemele inedite, necuprinse până acum în volume, accentuează raportul dintre ființă și timp (*Pe oglinda vizitată de stele*), cu prăpăstioase

rupturi care duc până la relevarea sentimentului de absurditate a existenței (*[Sunt singur]*), cu căderi în elegiac și în atitudine contemplativă. O mare nevoie de sens, de înțelegere și justificare a existenței, fără răspunsuri relevante, conduc la înțelegerea vieții ca o călătorie spre irațional (*Stare la ora amiezii*), în care toate par zadarnice, inclusiv scrisul (*Până în zori*). Sensul fragil e dat doar de rolul pasiv al ființei în Univers (*[Pe cine oare]*), iar speranța de o lume în încremenire, din care viața a dispărut (*[Aici/ prin codrii ultimi]*), dar care ar putea să poarte în sine nimicul primordial, cu germenii ai unui nou început. Este opțiunea poetică prin care nemișcarea ar putea deveni mișcare, prin însumarea unei forțe miraculoase, în stare să schimbe realitatea lumii: „la vremea când stelele încep să palpite/ în blânda răcoare a toamnei școlare/ smochinul cel roditor/ cu frunze rare și mari/ își caută loc/ se mută și se strămută/ se vrea/ când fructele toate sunt gata să cadă/ pe drumul ce duce-n cetate// *ficus carica* se ridică/ face aripi din frunzele lui/ plutește-n lumina albastră/ în sfârșit/ pregătit...” (*Plimbarea de seară a copacului*). Este, fără îndoială, un uimitor fenomen ce se petrece în câmpul cuantic al poeziei, cum prea bine știe și poetul.

Să nu uităm, însă – spun fizicienii! – că un câmp cuantic, inclusiv cel al poeziei, se poate modifica de îndată ce este observat.

Grădina din strada Pop de Băsești

New Age

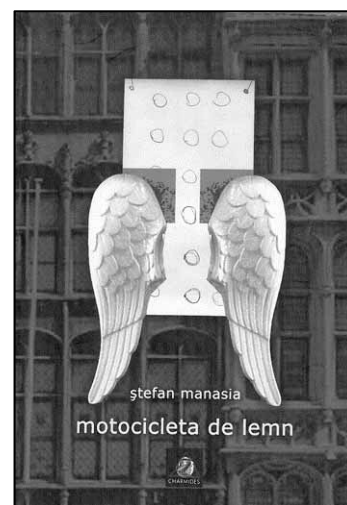
Andrea HEDEȘ

Motocicleta de lemn este un fluture. Un fluture deghizat. *Morpho electra*. Dar aici, „Aici în dreptul coloanei” și acum „*Standing on the Shoulders of Giants*” îi puteți spune „Tchukudu”, așa cum o fac nativii congolezi.

Volumul de versuri „*Motocicleta de lemn*” (Editura Charmides, Bistrița, 2011) are o structură palimpsestică, în accepțiunea geologică a termenului, anume de „păstrare a caracterelor unui depozit vechi ca urme în depozitele noi” și mai are, de asemenea, ceea ce tot cu un termen geologic se cheamă *sedimente palimpsestice* „care reprezintă acumulări de material vechi, prelucrat îndelung, în condițiile hidrodinamice actuale”, așa cum le găsim definite în DEX. Dar, atenție! Toate-s vechi și nouă toate! Motocicleta de lemn este un volum sofisticat, elaborat, complicat, lucrat cu migală, inteligență și talent, un teritoriu conturat cu atenție la detaliu, o hartă a *Lumii Manasia* scrijelită cu briceagul în colțul cel mai sensibil, acela care simte enorm și vede monstruos, al unui sertar ținut mereu închis, sertarul acela în care stau îngrămadite lucrurile pe care, paralizat, anihilat de o superstiție coșmarescă, ți-e teamă să le gândești, pentru a nu prinde formă, să le rostești, pentru a nu prinde viață, sertarul cu umbre. Din acest sertar, deschis precum o Cutie a Pandorei, au țâșnit versurile tăioase, acide, amare, versuri-electroșoc ale volumului. Într-un rafinat stil ludic, harta *Lumii Manasia*, așa cum era ea cunoscută cititorilor săi, este de astă dată rescrisă. Continentele sunt redesenate și rearanjate, hașurate în alte culori, coagulate sub alte nume, unele sunt în derivă, altele în formare, unele se aleargă, altele se unesc, pământul acestui volum fuge de sub picioare, oceanele

fierb, gheizere de lumină țâșnesc și sol fertil se încheagă din ceea ce cu doar clipe în urmă fusese lavă fierbinte. Este un labirint apocaliptic-fertil, în care cititorul naiv, fără valențe de explorator, se va rătăci, iar poetul nu e doritor a-i arunca acestuia un fir, nici măcar firul-torent al Amazonului, pentru că el, poetul, nu este nicidecum Ariadna, este Manasia, și Manasia nu se citește ușor, mai cu seamă în acest volum. Necruțător cu sine, Ștefan Manasia pare decis să își salubrizeze, mai mult, să își

sterilizeze instrumentarul poetic, de aceea aruncă în joc întreg conținutul sertarului cu umbre (o galaxie de umbre a dospit acolo), deșertându-l tacticos în fiecare poem al cărții. Și totuși, pe sub, da, pe sub unda de șoc, trece în zbor lin motocicleta de lemn, motocicleta deghizată în fluture, un avatar postmodern al mitologice Speranțe, (iar descifrarea unei întregi mitologii, a unui întreg Panteon douămiist pe care îl încheagă poetul e o probă de foc pe care doar cititorul fin este invitat să o treacă), aripile sale adăpostind vulnerabile, delicate trăiri, rarefiate, disipate în capilarele subteranelor, maidanelor, periferiilor, lagărelor, tuturor marginilor. Este inima volumului redusă la un punct nevralgic ce palpită, parcă susținut de aparate, încăpățânându-se în a fi ultimă dovadă de umanitate, într-o lume contorsionată care și-a pierdut conștiința centrului vital.

„Motocicleta de lemn” a cules deja, fără a se opri din cursa ei aflată sub semnul *love in the pain*, câteva premii :” „*Motocicleta de lemn*” de Ștefan Manasia a primit premiul „Cartea de Poezie a Anului 2011”, decernat de revista **Transilvania** din Sibiu, și Premiul I la Festivalul Național de Poezie „G. Cosbuc”, Bistrița, 2011).

Mai mult, autorul acestui volum a primit titlul **Tânărul Scriitor al anului 2011** (Bistrița Online).

În opinia noastră, acest volum, chiar foarte bun fiind, este doar un nod de creștere și de trecere. Motocicleta de lemn deghizată în fluture este capcana pentru vise, pentru coșmaruri, dar și pentru un timp trecut. Este,

așa cum spune titlul poemului care deschide volumul „*ieșirea din carapace*”. Adevăratul volum de maturitate al lui Ștefan Manasia este cel care va urma *Motocicletei de lemn*.

„Și ca să nu mai căutați pe Google sau Wikipedia, *Morpho electra* este cel mai frumos fluture din lume, de un albastru fluorescent care întrece neonele din discotecă”, ne lămurește Ștefan Manasia (*Art Act Magazin*).

Nu știu în ce se metamorfozează un fluture. Nici Ștefan Manasia nu știe. O știe, cu siguranță, Daimonul lui. O vom afla și noi în paginile următorului volum, cel care va revela un Manasia *new age*....

Grădină, Brebu

O antologie lirică de Victor Știr

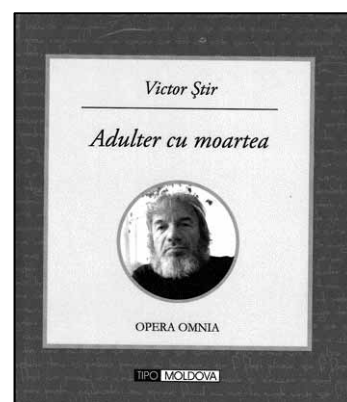

Virgil RAȚIU

Din 1993 a publicat la diferite edituri cinci volume de versuri: *Cavalerul norilor* (1993), *Adulter cu moartea* (1994), *După trecerea stelei* (1994), *Cinetica iluziei* (1997), *Alcool și sânge* (2008). În paranteză fie spus, este și autorul unui volum de proză și al multor cărți de traduceri din lirica universală - spaniolă, engleză, germană, japoneză. Toate poeziile sale sunt antologate în volum *Adulter cu moartea*, apărut în seria de poezie contemporană „Opera omnia”, a Editurii TipoMoldova, Iași, 2012.

Poezia care dă titlul antologiei este următoarea: „Am băut cu Moartea-n crâșmă/ Ne-am zâmbit și ne-am mințit/ Am cântat, cu pumnii-n masă/ Am băut și-am povestit// Beți, ținându-ne deolaltă,/ Am ieșit de după cap/ – Ia-mă neică de nevastă/ Zilele să ți le sap// Negru păr, năframă neagră/ Sumanul din fir de noapte/ Se-aruncă de gât nebuna/ La urechi descântă-n șoapte// – Te-am văzut în alte vieți/ Șef de oaste-n Babilon/ În Assur pictând pereți/ Și arzând în Ilion// – Te văd azi întâia dată/ Floare din adânc de ceas/ Tu cunoști frumoasă fată/ Tot ce-am fost și ce-am rămas// Intru-n casă ca-ntr-o boală/ Moartea într-un pat degrabă/ Caut sticla, sticla goală/ – Ai țigări? răzând întreabă// Mângâi gene de ntuneric/ Șoldul de cărbune stins/ Dinți-n sâinii ei mi-i ferec/ Degetele-n părul nins// O cuprind și simt că-mi arde/ Noaptea-ntreagă lângă piept/ Ochii ei două petarde/ Explodând. Și sânul drept// Peste dealuri se coboară/ Dimineața în perdele/ Noaptea stă în turn să moară/ Peste deal plecat-au stele// Mă trezesc și lângă mine/ Doarme Moartea-ncrâncenată/ Palidă, trasă la față/ Cu puterea secerată// Greu deschide ochii grei/ De ntuneric greu și-i poartă/ – Plec și vin cu toți ai mei/ Să te iau când ți-o fi-n soartă” (pag. 130).

Este o baladă, desigur. Victor Știr semnează și sonete, câte-odată scrie în metru popular, concentrat, în flashuri. Dar filonul său liric este unul ermetic, cu iradiații mai ales nocturne. Termenii săi preferați provin din registrul sumbru, întunecat, tenebros, „singurătatea, înțelepciunea și deznădejdea”. Aluziile la „întâmplări” istorice sunt frecvente dar și la „înțelepciunea” lumii, pe care o devoră, o deapănă, înnodând un fir propriu, original.

„Întunericul se-ndesa/ La masa la care amândoi tăceam”; „Acum petrecem cu toții/ În vintrele iadului/ Vai vouă! Vai vouă!”; „Cântă în rochie neagră/ Moartea/ La subsolul orașului”; „Ninge cărările/ Morții/ Frigul rupe/ Secundeii picioarele”; „năpârci/ vor curge din noi/ hrănite cu cerneală”; „cu ales veșmânt/ treci în camera alăturată/ unde moartea crește/ într-o vază de apă”.

Relația cu moartea este una teatrală, însoțită de dialoguri ironice, de gesturi controlate și transparente ca ecranul monitorului, râsul de propria-le soarte îi îneacă, iar timpul dintre ei este expulzat: „și apar stelele vâlurindu-se/ două ceasuri până apele ecranului/ se limpezesc și de lângă zidul mănăstirii/ pe care o recunosc mă ia/ la horă moartea în ie/ și două șiraguri de mărgele/ grăiește cu mine niștemiri ce/ măscări și râde cu dinții de cal/ și nu mă lasă și nu mă/ mai lasă să-mi trag două palme/ în horă și trebuie să joc și/ trece ea la vioară și trebuie/ să joc până se-ngroașă aerul/ ca aluatul în țevăria

plămânilor/ oh, au hâi nu mai am aer lumină
apă/ «câtă apă» nu mai am nu/ nu mai am
nimic” (*Moartea prin Internet* – p. 191). E o
mecanică ciudată de fiare și organe, sunt
plânse biblioteci și cântați eroi, sub semnele
șarpelui și femeii, „Pe stânca de sub sandaia
lunii/ .../ chipurile de sare/ Pierdute-n statui și
cărări// Urmele mele de sălbăticiune”. Iată
Angrenaj: „Rărunchii s-au blocat în grunji de
sare/ Toate șuruburile mecanismului sunt/
Ruginite/ Electronii stau în metanii/ La
colțurile orbitalului// Încă e seară/ Aparatele

sunt răzbrătite/ În junghiuri/ Scârțâie de la
liziera tăcerii/ Și strigă prin câmp de vocale/
.../ Peste spaimile meoriei/ Trenuri video
tăcute/ Cu călători plimbându-se” (p. 372).

Toate se petrec la umbra verii și la
umbra iernii. Primăvara nu există numai dacă
răsare soarele dintre zăpezi. Doar aerul
toamnei pulsează, ca la Bacovia. Și nu este
grașit deloc dacă afirm că poezia lui Victor
Știr mustește de atmosfera bacoviană, atât de
puternică și apăsătoare, după cum o
cunoaștem.

Desen la nașterea Andreei

Mărturisirile ucenicului sau un altfel de *Jurnal al fericirii*

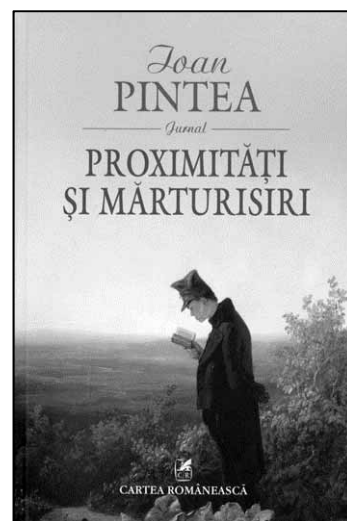
Florin Toader TOMOIOAGĂ

Jurnalul (Proximități și mărturisiri), editura Cartea Românească, București, 2012) părintelui Ioan Pinteia este, în felul său, un *Jurnal al fericirii*. Asemenea ilustrului său maestru, monahul și cărturarul Nicolae Steinhardt, autorul se situează cu la fel de multă lejeritate atât în spațiul literaturii cât și al teologiei, iar bucuriile sale sunt deopotrivă atât de ordin livresc cât și duhovnicesc. Alcătuit din diverse surse (probabil un jurnal personal mai vechi, un *Caiet parohial* menționat, amintiri, notații de lectură, preluări din jurnalele membrilor familiei etc.), are ceva din autenticitatea și febrilitatea vieții. Filele sale rememorează experiențe culturale și pastorale, evocă cu duioșie frumusețea locurilor din Runcul natal și oferă mostre de exegeză originală asupra unor pasaje și episoade biblice semnificative. Nu de puține ori, scriitura sa o continuă pe cea a *Jurnalului fericirii* prin stil, prin evocări inedite ale „evreului convertit la Ortodoxie” sau prin completări cu informații noi. Nota dominantă a acestor confesiuni este bucuria prilejuită de oameni, sfinți și cărți, a cărei intensitate pune în plan secund tristețile și mâhnirile vieții, și chiar trădările venite din partea unor confrăți. Cartea este incitantă și prin elipsele sale, prin ceea ce uneori mai mult nu spune decât spune omul Ioan Pinteia, din delicatețe și pentru a nu tulbura spiritele. Ea începe și se încheie cu evocarea părului bătrân din grădina casei parohiale de la Chintelnic (Bistrița-Năsăud), un copac cuprinzător de sensuri cât o metaforă.

Dar cartea mai este și un jurnal al jurnalelor. Apar referințe, printre altele la: *Jurnalul intim* al lui Unamuno, *Din amintirile unui secretar de redacție* (Alexandru Baciuc), *Jurnalul de la Tescani* (Andrei Pleșu), *Biografia unui destin misionar – jurnalul*

părintelui Alexander Schmemmann (1973-1983), *Jurnalul portughez și alte scrieri* (Mircea Eliade), *Jurnalul de la Păltiniș* (Gabriel Liiceanu), *Amurg senin. Jurnal din exilul parizian* (1977-2001), al Sandei Stolojan, *Un fel de jurnal* (1973-1981), al lui Matei Călinescu, *Jurnalul* lui Mihai Sârbulescu, *Jurnalul* lui Pierre Drieu La Rochelle.

Prin paginile exegetice și omiletice (despre iertare, post, smerenie, credință, Răstignire, Înviere, Sf. Treime, etc.), *Proximități și mărturisiri* devine un *Abecedar al credinței* în sensul celui scris de Christos Yannaras. Centralitatea acestor teme o deține evenimentul Crucii și al Răstignirii lui Hristos, pe care părintele Ioan Pinteia îl surprinde în „tablouri” de o mare frumusețe, la care se întoarce permanent pe parcursul *Jurnalului* pentru a adăuga noi tușe de culoare și sens. În cadrul lor descoperim un limbaj teologic natural, lipsit de farafastăcuri și zorzoane; credința și rațiunea se reconciliază în inimă ca în sediul lor firesc, astfel încât credința poate fi isteață fără a înceta să fie, în același timp, și inimoasă. Acestea conțin implicit și o dublă invitație: una adresată intelectualilor, de a aprofunda comorile credinței ale căror flăcări jucăuse le surprinde poetul-sacerdot și una teologilor „profesioniști” (sau „specialiști”, cum îi place lui Ioan Pinteia să spună), de a înnoi discursul bisericesc atât lexical, cât și tematic.

O sursă a acestei înnoiri ar putea fi chiar cercetarea universitară a operei lui Nicolae Steinhardt. Ucenicul acestuia regretă „faptul că școlile de teologie îl ignoră” și că e mai apreciat de tineri în general, și mai ales de tinerii cărturari (p. 41). Din fericire, lucrurile nu stau chiar așa. Profesorii de *Omiletică* din țară, după câte cunosc, îi valorifică din plin cartea de predici *Dăruind vei dobândi* (*Cuvinte de credință*). Părintele profesor Vasile Gordon de la Universitatea din București o apreciază ca fiind „cea mai bună carte de predici din întreaga literatură omiletică românească” (*Introducere în Omiletică*). Părintele Nicolae Morar a redactat o teză de doctorat intitulată *Dimensiunea creștină a operei lui Nicolae Steinhardt* (Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011, Paideia, 2004). S-au scris și se scriu teze de licență și masterat pe opera monahului de la Rohia, în cadrul facultăților de teologie ortodoxă. Ar merita, desigur, să fie studiată receptarea sa în spațiul eclezial în general și în cel teologic academic în special.

O problemă delicată pe care o semnalează părintele Ioan Pinteș este aceea a eventualei canonizări a părintelui N. Steinhardt. În acest sens, rezonază sufletește cu un text redactat de C. Bădiliță și care face pledoarie pentru trecerea numelui monahului N. Steinhardt în calendar (pp. 172-173). Realizatorul cărții de dialog intitulate *Primejdia mărturisirii*, deși entuziasmat de idee, este mai degrabă rezervat: „Vom vedea. Deocamdată tac. Nu-mi exprim o opinie personală”.

Personal, deși apreciez sfințenia și inteligența tulburătoare a acestui mare om, consider că o eventuală canonizare ne-ar depăsa de ceea ce are părintele Nicolae mai specific: firescul și accesibilitatea. E foarte posibil ca, odată introdus în calendare, să nu mai fie văzut ca punte de legătură între două lumi, între cea bisericească și cea culturală. E greu de imaginat, de exemplu, că un elev de liceu din clasa a XII-a ar dori să citească un autor care, prin canonizare, pare să aparțină unui alt veac, unui *illo tempore* care nu are nicio legătură cu problemele și provocările timpului său.

Ioan Pinteș se „situează” în proximitatea unor teologi precum: A. Schmemmann („teologul meu de proximitate” – p. 35), D. Stăniloae, Gh. Calciu-Dumitreasa, Paul Tillich, Hans Urs von Balthasar, Andrei Kuraev, Savatie Baștovoi, Jean-Marie Lustiger ș.a. Simpla enumerare a acestor nume indică faptul că părintele bistrițean profesează un ecumenism al dialogului în genul celui susținut de părintele Stăniloae. Autorul *Jurnalului* depistează cu sagacitate profunzimile de gândire și teologhisire regăsite la congenerii aparținând altor confesiuni, deși altminteri nu acceptă derapajele în materie de credință, ca manifestări ale unui fals ecumenism. Ca afirmații ale unui „firesc al lucrurilor” (R. Noica), depistate imediat ca aparținând unei Ortodoxii de adâncime, frumusețile rostite de alții sunt integrate unei viziuni holistice, în care încap toți și toate cele ce mărturisesc despre adevăr. Din această perspectivă este abordată și marea literatură a lumii. Aceste aspecte, la care se adaugă respingerea șabloanelor și a formalismelor de toate felurile determină afinitățile lui Ioan Pinteș față de A. Schmemmann. Urmându-i acestuia, afirmă și o ușoară dihotomie între teologia academică, a cercetării cu acribie științifică și cea deschisă mai degrabă poeziei și literaturii. Din punctul meu de vedere, cele două tipuri sunt complementare și nici nu ar putea exista una fără alta. Și nici nu cred că al doilea tip ar necesita un efort mai susținut decât primul. Schmemmann însuși sau prof. Hrisostom Stamoulis, de la Facultatea de teologie din Salonic (*Frumusețea sfințeniei. Prolegomene la o estetică filocalică a Ortodoxiei*, trad. drd. Nicușor Deciu, Editura Basilica, București, 2011), le îmbină cu succes pe ambele.

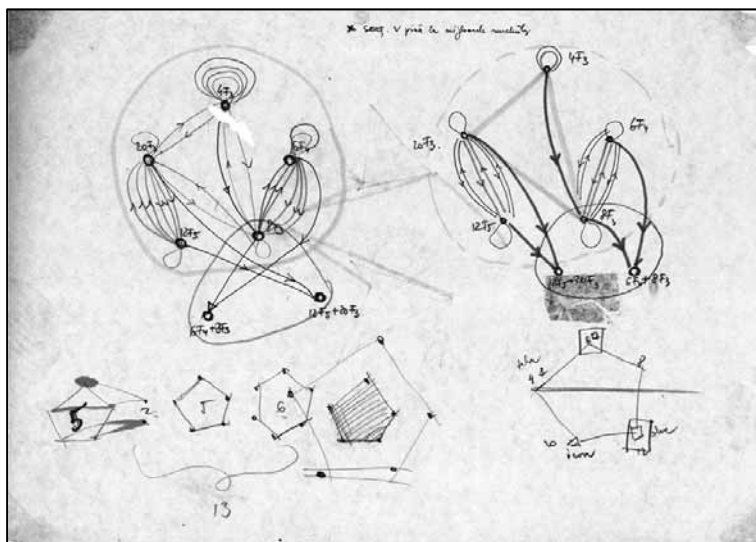
Dintre scriitorii citați (cu excepția celor ai jurnalelor) îi menționează pe Marcel Proust, Soljenițin, Simone Weil, Oscar Wilde, Mircea Cărtărescu, Cioran, M. Eliade, M. Heidegger, Dino Buzzati, E. Ionesco, Ch. Dickens, H. R. Patapievici, C. Noica, Lev Tolstoi, Lev Șestov, Virgil Nemoianu. Dintre poeți, sunt apreciați, printre alții, Eminescu, T. S. Eliot, R. M. Rilke și P. Claudel. Fascinante sunt însă personalitățile cu care a intrat în contact:

mitrop. Bartolomeu Anania, Andrei Andrei-cuț, actualul mitrop. de la Cluj, ep. Vasile Fluieraș, Teodor Baconschi, Christos Yannaras, Ioan Chirilă, Ioan Bizău, Ștefan Iloaie, Serafim Man, Laurențiu Ulici, Ioan Alexandru, Mircea Ivănescu, Gheorghe Gricurgu, Laszlo Alexandru, Ovidiu Pecican, ș. a.

Acest *Jurnal* inedit nu are prea multe repere cronologice. Cititorul se află mai degrabă prins în fluxul temporal al conștiinței autorului în cadrul căreia, după model proustian, multiplele falii temporale coexistă. Privirile retrospective care se întorc până la zorii paradisiaci ai copilăriei și tinereții se îndreaptă și înspre actualitatea vieții de fiecare zi. Ochii însă parcurg nesățioși literaturile lumii pentru a aduna din cuprinsul lor pilde de înțelepciune. Absența reperelor cronologice este însă suplinită de cea a reperelor geografice: între Paris, Ierusalim, Salonic, Amsterdam, Viena, Veneția, Rohia, Bistrița, Beclean, Runcul-Salvei și alte locații predi-

lecte, autorul este un pelerin copleșit de bucuria descoperirii frumuseților culturale și spirituale ale lumii și oamenilor.

Părintele Stăniloae nota undeva că preotul, dacă nu se află pe teren, trebuie să fie permanent cu cartea în mână. Părintele Ioan Pinteă ilustrează perfect această apoftegmă. Din acest motiv, pe coperta exterioară a jurnalului *Proximități și mărturisiri*, criticul literar Dan C. Mihăilescu scrie că „de-am avea măcar douăzeci, dacă nu o sută, de astfel de preoți... cu totul altfel ar arăta dialogul intelectualilor laici cu Biserica Ortodoxă”. Fără a fi apologetic, știu că acești preoți există, pentru că i-am întâlnit, iar alții dintre ei sunt menționați în acest jurnal. Mulți rodesc însă asemenea seraficului duhovnic Serafim Man de la Rohia, într-o discreție aproape totală, cunoscuți însă de cei ce doresc să-i cunoască. Din fericire, unii dintre ei, precum părintele Pinteă, aleg asceza cuvântului, pentru a se împărtăși prin scris tuturor.

Grafuri cu relații între poliedrele lui Platon

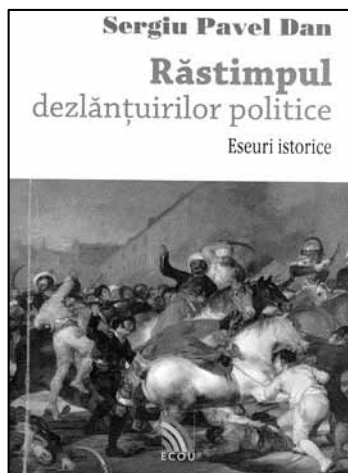
Prin ungherele istoriei în căutarea adevărului

Ion Radu ZĂGREANU

„Mărturisesc că, în locul versiunii oficiale a evenimentelor vechi sau noi, m-am simțit mai adesea atras de reversul lor mai puțin uzual, de dezvăluirea unor unghere pe cât de puțin festive, pe atât de relevante.”
(Sergiu Pavel Dan)

Universitarul filolog clujean Sergiu Pavel Dan, scotocește cu pasiune și cu acribie prin culisele evenimentelor istoriei „vechi sau noi”, pentru a dezvălui acele „unghere”, mai puțin frecventate de interpretarea obișnuită, dar care completează „relevator” faptul istoric.

Rezultatele acestui demers, așa spune, devenit pasiune, s-au concretizat în volumul de eseuri istorice „*Răstimpul dezlănțuirilor politice*” (Editura

„Ecou Transilvan”, Cluj-Napoca, 2012).

Autorul este un căutător al adevărului, al clarificărilor reieșite din „ineditul izvorât din detalii istorice obscure prea puțin frecventate”, din „surprizele istoriei”, toate acestea întreprinse, cu scopul de

a „ține dreaptă cumpăna adevărului”, după cum afirmă Sergiu Pavel Dan.

Apropiere de evenimentul istoric se face „fără idei preconcepate și abordări superficiale”, selectându-se acele fapte care confirmă teza deja anunțată. Demonstrațiile lui Sergiu Pavel Dan sunt convingătoare, deși uneori materialul istoric cercetat parcă nu ar permite generalizări valabile și pentru alte cazuri asemănătoare. În acest sens, Sergiu Pavel Dan, și mă rever la viziunea lui despre istorie, se apropie de cea a lui Lucian Boia („Istorie și

mit în conștiința românească”, Editura Humanitas, 2012). Se zdruncină mituri invocate în perioada comunismului, așa cum procedează Neagu Djuvara în „O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri” (Editura Humanitas, 2010, ediția a XIII-a).

Sergiu Pavel Dan are plăcerea căutării ineditului în faptul istoric, expunând și un nou punct de vedere despre acesta, invitând cititorul să se bucure împreună cu el de „Noua Americă” descoperită. Punerile sale la punct referitoare la interpretarea obișnuită, tradițională, a istoriei evidențiază câteva teme majore ale acestor eseuri: dictaturile, vechi și noi, monarhia și republica, revoluțiile, exagerările și excesele folosirii propagandei ca mijloc de diversiune etc.

Se luptă cu niște clișee pe care studierea istoriei în perioada comunistă le-a încetățenit. Astfel, în rândul sclavilor antici au existat supuși devotați stăpânilor „până la sacrificii eroice”, iar urmașilor foștilor sclavi li se ofereau și perspective militare sau chiar împărătești. Evenimentul istoric nu este cercetat unilateral, se caută alte puncte de vedere, inedite, nebănuite. Războiul civil din Spania îi prilejuiește lui Sergiu Pavel Dan o interpretare imparțială strunindu-și sentimentalismele promonarhiste. Pe de o parte, republicanii au încredințat aurul Spaniei lui V. I. Stalin, au distrus biserici, au omorât preoți. Pe de altă parte franchiștii îl ucid pe poetul și dramaturgul Federico Garcia Lorca. Franco salvează evreii sefarzi din Salonic și pregătește ascensiunea regelui Juan Carlos. Crudul împărat Maximin Tracul încurajează

delatiunile pentru a confisca averile celor condamnați, topește statuile templelor pentru a-i fericii pe militari. „Opresiunea supușilor”, pentru a-i favoriza pe militari, nu-l scapă de la pieire când acesta începe să-și ucidă ofițerii superiori. În raporturile dintre cele două tabere, amintite mai sus, Sergiu Pavel Dan descifrează „poveste unei revoluții și a unei contrarevoluții de odinioară”.

Trecutul este pus mereu față în față cu prezentul. Manipularea a avut aceeași eficiență și în timpul Revoluției franceze (1789) și în decembrie 1989, la noi, cu mențiunea că cea din urmă a fost propagată mai ales prin televiziune. Eseistul se întreabă ce s-ar fi întâmplat dacă televiziunea română ar fi fost oprită imediat după declanșarea evenimentelor din 22 decembrie 1989. Probabil că nu ar mai fi murit degeaba atâtea persoane, probabil că Ion Iliescu nu ar fi mai ajuns președinte. Sunt două supoziții pe care Sergiu Pavel Dan le lansează acceptând și reversul negativ al punerii în faptă a acestei idei. În temuta Bastilie, în 1789 existau doar „șapte locatari”. Regimurile totalitare „lansează alegații pretins axiomatice menite să le justifice acapararea și deținerea exclusivă a puterii”, constată autorul. Paradoxal! Începuturile democrației franceze demarează prin căderea Bastiliei, cu „demagogica Declarație a drepturilor omului și cetățeanului”, cu masacrele ei. Fanaticul Jean-Baptiste Carrier își motivează excesele ca naziști judecați la Nürnberg: „Raportați-vă la acele vremuri nefericite... și spuneți ce ați fi făcut în locul

meu”. Să interpretăm istoria corect, ne îndeamnă Sergiu Pavel Dan. Să nu uităm că Dimitrie Cantemir s-a bucurat de „nenorocirea abătută asupra Brâncovenilor”, calomniatorul „cel mai eficient” al lui Constantin Brâncoveanu la Istanbul era unchiul lui Constantin Cantacuzino. În satul Flămânzi, în 1907 au fost uciși 421 de țărani. Împăratul Constantin și-a omorât fiul, grecii „au dat frâu liber în chip exploziv vechiului și mereu actualului ant-occidentalism”. Erorile revoluțiilor și ale regimurilor totalitare sunt mitizate, idealizate uneori, avertizează autorul în prefața volumului: „Despre surprizele bătrânei istorii”.

Culmea consecvenței ni se oferă prin exemplul oferit de John Stubbs. Fidel monarhiei engleze, el strigă „Trăiască regina” chiar și după ce călăul îi taie mâna dreaptă fiindcă a sfătuit-o pe aceasta să nu se mărite cu ducele d'Adençon.

Consecvența „vicioasă” s-a manifestat prin „interesul rusesc pentru teritoriile altora”. Modelelor negative ale istoriei li se caută mereu corespondențe în contemporaneitate, printre emanații așa-zisei revoluții, printre oamenii politici ai prezentului.

Sergiu Pavel Dan zgâlțâie unele clișee ale interpretării istoriei, a evenimentelor ei, recurgând la detalii nesesizate, „nefrecven-tate”, la „surprizele” acestei științe. Scopul lui nu este dărâmarea cu orice preț a unor mituri, ci instaurarea adevărului, acceptarea și a altui punct de vedere. Și în cele mai multe cazuri reușește convingător.

Gabriel CHIFU

Cel nou

După patru zile, Lazăr,
cu fața înfășurată într-un ștergar,
a ascultat cuvântul „Umblă!” și a umblat.

După un ceas, și eu m-am întors.
S-ar fi putut să rămân pe veci acolo.

Dar m-am întors.

Aici. În lumină.

În nemăsurata, incomparabila bucurie a vorbirii.

Mi s-a dat voie din ea,
ca dintr-o pâine mare, să mă împărtășesc,
să rup o bucățică, a mea, și cu ea să mă hrănesc.

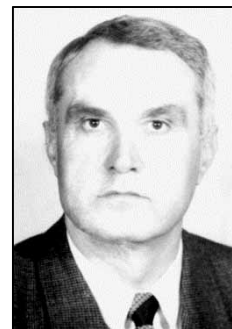
Supremă-ngăduință, nemeritată favoare.

Netrebnic, umil,
totuși am fost lăsat să mă reînnoiesc,
să mă reînnoiesc.

Iar acum,
pielea trupului meu vechi
cu sute de guri însetate soarbe
fiecare strop de lumină
și se reînnoiește,
și cum se cuvine sporește,
cuprinzând în ea totul,
fără să mai uite nimic pe dinafară, orfan.

Constantin Flondor, Mugur de castan

George Barițiu și Andrei Mureșanu (Sensul unei prietenii literare)

Ion BUZAȘI

O prietenie literară este și „un sentiment de simpatie, de stimă, de respect, de atașament reciproc stabilit între scriitori”.

1. BARIȚ ESTE CEL CARE-L DESCOPERĂ PE ANDREI MUREȘANU

În 1836, Bariț, având nevoie de un profesor la Școala românească din Brașov, se gândește să-l recruteze dintre învățăceii blăjeni pe care-i cunoștea bine. Ezită la început între Demetriu Ladai¹ și Andrei Mureșanu. Consultându-l pe Cipariu, acesta îl recomandă călduros pe primul: „Cu toate acestea – îi scrie Cipariu – nu știu cum vei fi hotărât însă de nu ai hotărât până acum nimica, cu toate că amândoi sunt copii buni și la cap și la purtare de vei socoti bine și la dezvoltarea minții lor, negreșit că vei trebui a te declara pentru Ladai”². Bariț însă îl preferă pe Andrei Mureșanu, probabil și la recomandarea lui Iacob Mureșianu. Învățăcelul blăjean este încântat de perspectiva didactică alături de Bariț și se grăbește să-i transmită accepțiunea sa printr-o epistolă din 11 martie 1838: „Eu sunt cu totul gata spre a împlini pofta Domniei Tale, încât slabele mele puteri mă vor lăsa; adevărat hotărât de a veni la D-voastră și a ocupa stațiunea de profesor”³. Fiind încă student teolog la Blaj, era nevoie și de aprobarea episcopului Lemeni și îl informează pe Bariț că și această opreliște a fost înlăturată.

2. BARIȚ ÎNDRUMĂ ȘI STIMULEAZĂ ACTIVITATEA DIDACTICĂ, PUBLICISTICĂ ȘI POETICĂ A LUI ANDREI MUREȘANU

La 20 mai 1840, așa cum aflăm din acest document inedit, Andrei Mureșanu adresează prin George Nica, „cinstiților reprezentanți ai școlii românești de la Capelă”, cererea de a părăsi școala din Cetate,

pentru Gimnaziul romano-catolic din Brașov: „Amăsurat punctelor învoieli făcute despre o parte între Dvs, în numele cinstitei obști românești de la Capelă, iar despre alta între mine subiscălitul, ca unul ce am primit asupra mea instituția tinerimei în acum pomenita școală a obștei române cu titlul și plată de la al doilea profesor, doresc cu toată dragostea de a vă înștiința acum că de la 17 septembrie a anului 1840 sunt hotărât a nu mai rămâne profesor la școala capelei: – care poftindu-vă progrese și înaintare în cele începute, rămâi pentru totdeauna al Dumneavoastră prea plecat Andrei Mureșanu al 2-lea profesor, Brașov, 20 Maiu c.v. / 1840”⁴. În anii următori Andrei Mureșanu îndeplinește și funcția de inspector școlar, deplângând, ca mai târziu Eminescu, numărul mic de școli sătești și lipsa de interes pentru propășirea lor. O vizită la școala din Săcele în 1844 îi inspiră aceste mahnite cuvinte „despre creștere și școale”. „Așa de pildă: în ținutul Brașovului se află cele șapte sate, care se numesc Săcele și în care se află aproape de douăzeci de mii de români. O școală centrală pentru tinerimea tuturor acestor sate, în care să nu se trateze numai limba română ci și altele, fără care nu putem înainta, au nu ar fi de cuviință? Și cu toate acestea ce vedem aici? D.

Protopop A. V., prin multa sa osteneală, au ridicat în Satul Lung, încă de la 1838, o școală cu doi învățători pentru trei limbi și alte științe elementare. Aceasta însă, din lipsa sprijinirii, cu toate că făcea sporirea cea mai frumoasă, despre care scriitorul acestora s-au convins în mai multe rânduri, **cu prilejul cercetărilor anuale** (subl. ns. I.B.) mâne sau poimâne va fi

**200 de ani de la
nașterea lui
George Barițiu**

silită a-și da peste cap; asemenea și cea din Cernatu”⁵.

Colaborarea cea mai însemnată dintre cei doi cărturari este în domeniul publicisticii. Andrei Mureșanu devine redactorul secund al foilor brașovene scoase de Bariț: „Gazeta Transilvaniei” și „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, cele mai însemnate publicații ardeleni din prima jumătate a secolului XIX. Încă din primul an de apariție al „Foi...” colaborarea sa este diversă: poezii, articole cu caracter pedagogic, anecdote, enigme etc. Bariț fiind deseori nevoit să părăsească Brașovul din cauza diverselor solicitări culturale sau sociale, grijile redacționale cădeau în sarcina lui Andrei Mureșanu: „Oricând eu aveam să întreprind călătorii mai îndepărtate - îmi amintește Bariț - în interesul nostru național, ca cea din 1839 la Viena, ca cea din 1845 în Germania, ca cele făcute la Cluj, București etc., el (Andrei Mureșanu n.n.) totdeauna purta sarcina redacțiunii cu zel și precizie”⁶. De aceea activitatea publicistică a lui Andrei Mureșanu asupra căreia au atras atenția mai întâi Ioan Lupaș și în vremea din urmă Livia Grămadă, trebuie să fie mai întinsă decât cele câteva articole semnate, multe din ele apărând, potrivit unui obicei comun la publiciștii ardeleni, din veacul trecut, fără semnătură. În 1848, când Bariț este nevoit să se refugieze în Bucovina, cărturarii brașoveni și o seamă de amici îi sugerează lui Mureșanu să reînceapă el editarea publicațiilor, suspendate o vreme, așa cum reiese dintr-o epistolă adresată lui Bariț: „Eu le răspunsei că de așa avea voie de la dumneata, pe care te cunosc de șef al acestui organ, și normă după care să urmez, bucuros aș face-o, dar neavând aceasta îmi socotesc de păcat a cosi în holdă străină. Dar dacă au d-lor voie, le-am spus, ceară concesiune de guvern și să-și înființeze jurnal cum le place”⁷. Pentru că Bariț era îngrijorat de apariția Gazetei în condițiile social-politice de după 1848, Andrei Mureșanu care cunoștea acum de un deceniu vitregiile meseriei de gazetar în epocă, îl sfătuiește să renunțe mai degrabă la o asemenea muncă: „Fii sănătos și vină acasă, apoi reîncepe-o ori casează-o”⁸.

Nu știm dacă la Blaj Andrei Mureșanu a scris poezii, pentru că afirmația atât de categorică a unui coleg, Isaia Moldovan, „până a fost în Seminar n-a făcut versuri”⁹, trebuie primită cu rezerve deoarece în matricolele școlare blăjene la talent obține „optimum”. În orice caz prima poezie publicată este o „Traducere” semnată A.M., o elegie erotică prelucrată după un poet german sau maghiar. În cultivarea gustului artistic al lui Andrei Mureșanu, în adâncirea unor lecturi poetice fundamentale, Bariț, are de asemenea un rol aparte: „Observând eu că Andrei își alege de lectură mai tot opere poetice și că era mult atras de ale lui Goethe, din care se încerca să traducă câte ceva, îl îndemnăi ca să învețe cât mai curând limba italiană și-i detei gramatica lui Fornassari. În următorul an își câștigă pe cei mai celebri poeți italieni. Puțin după aceea se vede din încercările sale că cunoaște pe Petrarca”¹⁰. Este prima fază a activității sale poetice, dominată de elegia erotică. După 1844, poezia lui Andrei Mureșanu capătă un vizibil accent național, profetic, căci Mureșanu nu este așa cum îndeobște se crede „autorul unei singure poezii”, exagerarea e mult prea evidentă, căci mai sunt cel puțin trei poezii de o deosebită valoare: *Așa m i-a fost ursita*, *O privire de pe Carpați* și *Glasul unui român* – care anunță marșul de la 1848 și care pregătesc organic revărsările de energie din *Răsunetul*.¹¹ „Schimbarea la față” a liricii lui Andrei Mureșanu o explică acest fragment din memoriile lui Bariț stăruind asupra întâlnirilor cu scriitorii din Principate, frecvente în perioada pașoptistă: „Ceea ce a deșteptat în Andrei și mai mult geniul său poetic este fericitoarea ocaziune de a conveni, mai ales la apele minerale din Vâlcele în toate verile, cu contemporanii noștri literați din România, între care Eliade, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Bolliac; erau idei istorice ale căror urme se văd în mai multe poezii de ale sale, își câștigă nu numai prin literatură, ci și din conversațiuni foarte instructive de care avea parte în societatea lui Ion Maiorescu, Florian Aron, Nicolae Bălcescu și Doamna Florescu”¹². La Brașov scrie capodopera sa, *Un răsunet*, pe care o citește lui Bariț și,

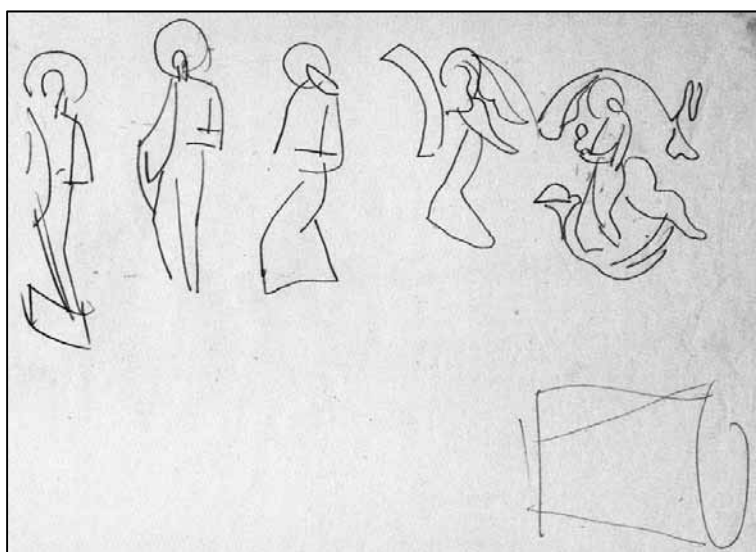
potrivit tradiției, face unele modificări la sugestia acestuia¹³, trăiește momente de apoteoză literară căpătând notorietate și recunoaștere ca „poetul Revoluției transilvănene de la 1848”.

După perioada sibiană (1850-1861), pe care, în monografia ce i-am consacrat-o, am numit-o „a avatarurilor biografice”¹⁴, poetul revine la Brașov, bolnav și înnegurat sufletește. Bariț se străduiește să-i redea încrederea în forța sa creatoare, anticipând cu un sfert de secol gestul de înaltă camaraderie literară al lui Titu Maiorescu pentru Eminescu. Îi strânge poeziile în volum (*Din poesiele lui Andrei Mureșanu*, 1862) și propune să i se

acorde poetului premiul Astei, cel dintâi premiu național acordat unui poet român. Mai târziu când condeiele critice estetice vor contesta valoarea literară a poeziei lui Mureșanu, Bariț se ridică în apărarea lui cu aceste memorabile cuvinte; „...Dacă acest bărbat (Andrei Mureșanu n.n.) nu ar fi conceput, cântat și scris nimic altceva mai bun în toată viața sa decât cele 11 strofe din 1848 care poartă titlul modest *Un răsunet* și începe: „Deșteaptă-te române, din somnul cel de moarte, în care te-adânciră barbarii de tirani”, imortalitatea lui la națiunea noastră dincoace de Carpați i-ar fi asigurată”¹⁵.

Note

1. Demetriu Ladai (1814-1848), coleg cu Andrei Mureșanu, va fi numit profesor la Blaj, Colaborator la publicația cipariană „Organul luminării” (cf. Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, 1944, p. 82).
2. George Bariț și contemporanii săi, vol. IV, Editura Minerva, 1978, p. 118-119.
3. B.A.R. rom. 999.
4. Arhiva Bis. Sf. Nicolae, Brașov.
5. Andrei Mureșanu, *Reflexii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 70.
6. George Bariț, *Material pentru biografia lui Andrei Mureșanu*, în „Observatorul”, nr. 49, p. 196.
7. „Transilvania”, 1877, n r. 42.
8. Ibidem
9. Isaia Moldovan, *Din întâmplările vieții*, în „Gazeta Transilvaniei”, An LX/1898, nr. 234, p. 4.
10. George Bariț, art. cit., p. 196.
11. I. D. Bălan, *Condiția creației. Portrete*, București, 1968, p. 163.
12. George Bariț, art. cit., p. 196.
13. *Cum a scris Mureșanu Marșul anului 1848* (I. Popescu-Băjenaru, *Cartea omului matur*, 1925, p. 774.
14. Ion Buzași, *Un episod din viața lui Andrei Mureșanu*, în „Transilvania”, nr. 6/1982, p. 45.
15. G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei*, 111, p. 245.

Însemnări la Sucevița

Gabriel BOTA

De mult n-am mai fost atât de convins de calitatea poetică a unei gândiri, cum sunt acum de aceea a lui Gabriel Bota. Iar această convingere e un pic inefabilă pentru că se instalează pe seama unor interacțiuni foarte fine între erudiție și calitate frustă a limbajelor care se intersectează, între gândul tăios și imaginea, uneori, senzorial succulentă, între filozofeme sofisticate și oralitate cotidiană. De fapt ceea ce trăiește cel mai deplin aici este triumful poetic al unui limbaj fără egoitate.

Aurel Codoban

acum ori niciodată și niciodată întotdeauna

am chef de povești am chef de poveștile
alea în care trăim acum ori niciodată și
niciodată întotdeauna când nu știu că sunt
când nu știi că ești când sunt cum niciodată
n-ai crezut că pot fi când absolutul este pur și
simplu și eu cred în Dumnezeu cred în orice și
nimic și totul e perfect când totu-i frumos și
nici măcar nu știm că e așa când foile-mi sunt
albe și cuvintele-mi adorm prin inimă iar
inima mi-o bate sângele tău când urechile-mi
aud cum respiră oameni de zăpadă închipuiți

Poezia Mișcării literare

când noaptea te
sperii fiindcă oa-
menii de zăpadă
respiră și eu îți visez
povești albastre cu
flori de maci ce răsar de sub zăpadă și tu îmi
taci tăcerea de pe buze

și adormi și eu rămân într-o poveste
neterminată și mi-aș dori ca zăpada să fie
măcar anul ăsta albastră dar știu că nu va fi
nimic nu va fi decât o poveste pentru că așa
sunt poveștile prin urmare nu-mi opri

cuvântul înțeleg mai bine decât crezi ce
înseamnă niciodată

altfel, bine!

tu, tu ce mai faci?
cine mai ești?
ce mai ascunzi?
în cine trăiești?

eu, nu mă-ntreba
simt că mă duc dracului de la o simplă
răceală
și viața-mi stă într-o tabletă de
paracetamol

în rest
dau tot din mine
dau timpul înapoi oricui vrea să-l ia
altfel, bine!

despre alterități (sau un alt motiv de insomnie)

iar m-am trezit din somn din realități ori
poate din cineva care tocmai mă visa și mi-e
gura uscată și sunt ușor schizoid și mă
străbate o contradicție absurdă în starea mea
de a fi și mă gândesc la toți cei care mă trăiesc
și mă împart și mă despart și mă poartă în ei și
unora le sunt leac împotriva otrăvii altora le
sunt otravă pe unii îi sufoc și multora le respir
toamnă și ce mai e de respirat mai sunt și alții
cărora le iubesc în locul lor ceea ce ei nu știu
să iubească și mai sunt și câțiva care mă
poartă doar pentru că vor dar sunt puțini și
mai ești și tu iar ție ți-aș arăta totul fără să-ți
ascund altceva decât pe mine însumi dar tu
mă porți în tremurul cărnii aromate de măr
nedefinit nedefinitizat și mă pierzi și-mi taci
în fiecare dimineață și nici nu știi dacă seara
mă vei mai găsi dar nu contează eu oricum am
să-ți apar cândva mai devreme cândva mai
târziu cândva mai oricum cândva mai oricând
întotdeauna nesăbuit neîntregit și chiar dacă
am cea mai pură rațiune irațională ai să te
bucuri să mă porți pentru că toți mă poartă în
ei și eu nu port în mine nimic altceva decât pe
toți la un loc și uite că iar m-am trezit din
somnia din realități ori poate din cineva care
tocmai mă visa și sub cap am o infinitate de
insomnii și uite așa îți vine câteodată să culegi
de pe oriunde umbre de fluturi pe care să ți le
înfingi adânc în iriși și să-ți dorești ca lumea
din tine să fie aspru de frumoasă

stare de apocalipsă

nu dorm de vreo 4 zile
nu-mi vine să mai cred în nimic
îngerii mi se par a fi o șleahtă de
decăzuți
și oamenii înecați în disperare și
depresii
dar chiar și așa parcă-s toți neînțeleși de
faini
în plus nici nu mai sunt convins
dacă inima îmi bate sau nu
infinit am prin ochi
și infinitul vă jur e o prostie

și așa râm în continuu ca un idiot
ce speră să găsească vreo apocalipsă
prin el

dar nici apocalipse n-am
și nimic nu e în jur
și doar ție ți-aș cere
să mă ascunzi de mine
măcar așa, vreo oră...

despre așteptare și așteptări

am așteptat mult azi mai mult decât
oricând fără să știu ce și de ce aștept dar așa
m-am trezit cu această senzație că trebuie să
aștept și-am așteptat în timp ce-mi beam
cafeaua vreun sfârșit de lume vreo apocalipsă
neanunțată sau măcar vreo iarnă bizară în care
nimeni nu știe cum e să ningă și încă beau
cafea și încă aștept și mă strecur în oameni pe
care nu-i cunosc și le imaginez viețile pe care
niciodată nu le voi putea trăi și le trăiesc
viețile pe care întotdeauna și le-au imaginat și
le sunt distanța dintre ei și ei pentru că e mai
ușor pentru că e mai imposibil pentru că refuz
să trăiesc în mine pentru că nu știu ce sânge
îmi bate în inimă acum pentru că și între mine
și mine e ceva poate tu poate orice poate
oricine și poate că de-asta aștept aștept să-mi
spui de nu știi cumva cu mine ce-o mai fi dar
aștept degeaba și aștept demult și nici cafea
nu mai am și e deja seară și mă întreb ce dracu
aș putea să aștept dacă nu știu ce mă
așteaptă...

(pre)simt

astăzi ce simt?
simt pulsul explodând în tâmplă
simt că pot fi masca oricui
simt ploaia deșertul
simt ce cald îți este între sâni
și mai simt că nu mai am răbdare și chef
să înțeleg de ce înțeleg
cine dracu sunt azi?

aici, jos

hai până jos
 aici unde eu stau întins
 aici unde urechile mi se ating de piatră
 și aud... tăcerea tuturor pașilor

stau confortabil
 sunt jumătate pământ jumătate cer
 acopăr cu spatele flori ce nu vor mai
 zări primăvara
 din mâini presar trigonometriei subtile
 iar de jur împrejurul meu
 filosofii trăiesc și mor
 neînsemnat

Născut într-o zi de marți, 13 aprilie
 1982, când, după spusele mamei, ploua ca
 într-o zi de apocalipsă. Absolvent al facultății
 de Filosofie în Cluj și masterat în Sociologie
 politică. În rest nimic mai mult: sunt ceea ce
 sunt, sunt ceea ce se vede dacă se știe să se
 privească!

Volum de poezie:

Diavoli în rai – 1999 – editura Sigma
 Plus

Un secol de poezie în orașul Paliei –
Antologie – 2012 – Editura Emma

Mai scriu și aici:

gabrielbota.blogspot.com

așa că hai până jos
 nu-ți mai aduce aminte nimic din mine
 uită-mă prin nuferi albi
 doar așează-te
 și-ascultă cum sună iarna și vara laolaltă
 într-o secundă fără ecou

trăiește-mi o altă viață

aici, jos
 eu dorm somnul umbrelor
 și tresar doar când ploaia îmi
 explodează pe sprâncene

trăiește-mi... trăiește-mi o altă viață

plimbare

nu mi-am pus nimic în picioare
 și-am ieșit să mă plimb
 tocmai azi
 mă ascund pe furiș în oamenii de pe
 stradă
 și le trăiesc viețile în câțiva pași
 de fapt îmi voi lăsa lumea din mine în ei
 să se descurce cu ea
 măcar atât
 cât fumez o țigară

somn

mi-ai adormit prin mine
 și m-ai lăsat în noroiul zilelor ploioase
 să-mi număr cuvintele nerostite
 prin șoaptele altora ca să nu-ți tresar
 și parcă văd că doar la primăvară te vei
 trezi
 și-ai să mă-ntrebi undeva într-o
 dimineață
 așa fără vreo urmă de vinovăție sacră
 dacă avem lapte la cafea

reminder

ne-am așezat cuminți în pat
 eu la perete tu la margine
 te-am luat în brațe
 ți-am încălzit picioarele reci
 și ți-am rămas pentru un timp cu mâna
 pe sâni
 șoptindu-ți pe lobul urechii
 mâine să te îmbraci mai gros, va ploua
 apoi m-am întors pe partea cealaltă
 mi-am îngrămădit perna sub cap
 iar noaptea mi s-a închis repede sub
 pleoape
 mai repede ca niciodată
 iar tu parcă mi-ai fi spus
 „să nu uiți... să nu uiți să te trezești
 mâine dimineață”
 dar adormisem deja...

(Din volumul *nu mă numesc Eu!* în curs de apariție la Editura Eikon.)

Eginald SCHLATTNER

O țigaretă

S-a terminat, m-am gândit. Acum mai trebuie doar să înșeli după-amiază, până spre noapte.

Strada era goală. O rafală de vânt înainta de după colț. Puteam să urmăresc cum vine. Mai întâi învolbura frunzele de pe trotuar în vârtej, apoi ajunse la tei. Cele câteva frunze uscate susurau. Și deodată începui să simt vântul. Îmi lipise paltonul subțire de corp și se adânci cu degetele-i reci și aspre pe față. M-am întors și într-o clipă trecu totul. Din direcția în care priveam se apropia, repede, o fată. Paltonul bleumarin era descheiat, eșarfa îi flutura. De departe privirea ei era ațintită spre ceasul care atârna la intrarea în universitate. Apoi lunecă repede și fără zgomot pe lângă mine, cu privirea în altă parte. După ce urcă primele două trepte, mai privi o dată ceasul și se opri. Abia acum îmi simțise prezența, aruncându-mi o privire. Ce neajutorată este, m-am gândit, privind și eu ceasul. Era 3 și 25 de minute. Cursul începuse deja.

Prea târziu!

Am ridicat din umeri, îndepărtând imaginea și am plecat. La capătul străzii, m-am oprit. Puteam să aleg între doua direcții, dar n-am făcut-o. Am stat o clipă indecis, am privit cerul care părea senin și m-am înfiorat. Era frig.

Trebuie să ai o țintă în golul acestei după-amieze, altfel nu trece. O mică țintă!

Am ales strada din stânga, cea care ducea spre deal. Acolo era o ființă omenească, căldură, o țigară și probabil și cafea. Ai fi putut să taci sau să vorbești, ambele variante

fiind bune. Cu cât mă apropiam, cu atât mă grăbeam mai tare. Simțeam direcția în sânge și totul în mine palpita spre acest țel: un om, oarecare.

Drumul destul de drept, era înghețat. Copii pe săniuțe, zburau parcă, scânteind pe pistă. Trecătorii se opreau, se fereau, urmărind cu privirea vehiculele, speriați de următorul strigăt de prevenire, și-și continuau apoi drumul.

Îmi aminteam de serile tainice din copilăria mea, când nu ne mai puteam despărții de sânni pe deal, mereu încă o dată sus și privind de acolo satul cufundat în beznă, neașteptând ca noaptea să vină atât de repede. Și deodată mi se făcu dor de mama. O clipă. Apoi am revenit. Mama, mă gândeam, copilărie, și: Este totul o eroare, ceea ce desemnăm noi? Nu există cuvinte pline de mister și adevăr? Ce este adevărat? Nu puteam urmări gândul. Îmi alunecă, pleacă, precum tot ce parcursesem azi.

De obicei, când mi se întâmplă ceva, începeam să concep o epistolă, o scrisoare fără început și sfârșit și

adresată nimănui. Se prefigurau parcă trăsături și puteai întrezări evenimentul și să-l definești. Dar pierdeam repede puținele fraze cu contur precis: „Probabil ar trebui să ai timp, când o ființă omenească, despre care știi, ce știi, te roagă să ai timp.” Sau: „Nu te-am văzut niciodată entuziasmat, n-am remarcat niciodată căldură în ochii tăi, bucurie pe fața ta când întâlneai un copil, niciodată...”

Proza
Mișcării literare

Alunecam. Dealul era ca de sticlă. Cu cât mergeam mai repede, cu atât înaintam mai puțin. Strada se prelungea în infinit. Pașii mei nu se opreau.

Am încercat, din nou, un gând pentru epistolă: „Fața ta cuprinde atâta răceală, încât te sperie”.

Nu avea nici un rost.

Simțeam că evenimentul nu ajunsese la final.

M-am oprit, inima-mi bătea tare și repede. Aici sus era încă lumină, dar jos străzile erau cufundate în beznă. Deodată o rețea de lumini cuprinsese orașul. Am întrezărit conturul străzilor și privirea-mi zbură de la luminiță la luminiță până... da, acolo stătea probabil și învăța la latină, sârguincioasă, cu obraji roși și ochii scânteind, iar altceva nu exista pentru ea în acea după-amiază, în afară de latină, latină.

O ceată de copii trecură zgomotoși.

Ce se întâmplase de fapt? Nimic! Sau totuși? Atât de multe lucrări, la ora 3 fix în fața universității: „Isolde, ai timp pentru mine în această după-amiază?”

„Nu, trebuie să învăț la latină!”

S-a terminat.

Am urcat mai departe. Un om, unul oarecare, căldură, o țigară. Strada o cotea la stânga și sus pe coama dealului era dreaptă. Am ieșit de pe ea. Nu mai era departe. Acolo se afla deja casa. Am numărat ferestrele. A cincea. Era neagră. Am numărat încă o dată. Unu, doi, trei, patru, cinci. Rămase neagră.

S-a terminat.

A durat mult până mi-a venit în fire. Doar frigul m-a trezit de-a binelea.

Încotro? Aș putea s-o vizitez pe Maria, s-o rog pentru un caiet studentesc. Să stau puțin. Era doar o singură după-amiază.

Timpul trecea. Totuși, Maria! Era foarte frig. Am ales drumul peste cimitir, care flanca dealul. Probabil era mai scurt. Probabil era mai scurt. În orice caz nu era înghețat.

Am trecut prin gardul viu. Obeliscuri mari de marmură, albă și neagră, se înălțau în fața cavourilor. Acestea stăteau singuratice pe sub copacii aplecați cu crengi și flori de gheață. M-am oprit și am citit numele, nume sonore, compuse. Dedemult titluri și ordine.

Prin fereastra cu zăbrele am privit în interiorul unui cavou. Aici are loc o întreagă

familie. Mi-era frig. Cu siguranță și morților le e frig.

Se lăsase seara. În amurg golul era foarte mare.

Înaintam. Tot mereu mă împiedicam. Mormintele deveniseră plate și erau unul lângă altul. Desigur, erau săracii, și aici în loc strâmt, și obligați să se unească.

În plasa căărilor găseam, ici acolo, câte-un drum mai lat care cobora. Îl urmam, îl pierdeam din noi și mă afundam tot mai tare într-un labirint. Doamne, mă gândeam, noi morții suntem totuși cei mulți.

O lumină mă ademenea. Mi-am făcut loc printr-un tufiș. Doi bărbați săpau o groapă. Unul stătea în ea până la umeri și arunca pământul la margine. Celălalt îi făcea lumină cu lanterna. Cel care săpa se opri și-și șterse sudoarea de pe frunte. Celălalt întreabă: „Facem schimb?” Fără să răspundă, groparul scuipă în mâini, prinse lopata și începu lucrul din nou.

Am lăsat crengile din mână și acestea se închiseră ca o draperie. Am dat de o împrejmuire – unde mă aflam? – și am așteptat până lumina se micșoră.

Dacă azi ar fi avut timp, probabil totul ar fi fost altfel. O imagine dansa în fața mea: „Aici o sărutasem, ciudat, tocmai aici, o dată, o singură dată, și, și atunci fusese un sărut furat. Coboram amândoi mână în mână, alergând pe drumul care trecea prin cimitir. Deodată, a început să alunece. Am încercat să mă opresc, prinzându-mă de gardulețul de metal al unui cavou. Isolde s-a rezemat de mine. Ochii ei fuseseră foarte aproape. Doar o clipă, arzătoare.

Atunci am sărutat-o.

Și-a tras mâna dintr-a mea, s-a întors, și-a căutat batista și și-a șters buzele.

Ochii mei deosebeau din nou crucile și monumentele urmărind o spărtură prin care să se întrevadă drumul.

Prin poarta cimitirului am intrat în oraș. Ulițe mici aveam în față. Mă simțeam bine în umbra lor. Peste casele joase, o dâră luminoasă pe cer. Stele palide înotau în ea, fă să sclipească. Am mers pe lângă zidul vechi al orașului. Colibe erau lipite de el, ca niște cuiburi. Într-un loc se afla o deschizătură. Ulița era închisă până la mijloc. Din cărămizile zidului cineva își construia o casă, acum toamna. O casă mare, adevărată. Pereții

erau ridicați până la jumătate. Lângă un foc erau ghemuiți doi bărbați. Unul învelit într-o blană lăptoasă era, cu siguranță, paznicul. Fuma. Celălalt, a cărui față era acoperită cu barbă, probabil vreun rătăcitor. Mi-am ținut mâinile la căldură. Cel cu blana a pus niște vreascuri. Flăcările se ridicau în sus. În lumina lor puteai zări resturi de materiale de construcție, unelte și un șopron. Căldura îmi dogorî mâinile. M-am tras înapoi. Dinții-mi clănțăneau.

Bărbosul spuse: „Și să știi, Împărăția lui Dumnezeu este atât de aproape ca niciodată”. Celălalt nu spuse nici da, nici nu; privea fix jarul, tăcând. Bărbosul vorbea despre aceste lucruri cu o siguranță de siguranță de la sine înțeleasă. Cuvintele grele, imponderabile le mânua ușoară, ca și îmbucăturile. Mânca.

Lângă el se afla o traistă deschisă, din care înșfăca câteodată. M-am uitat atent cum mânca. Dintr-o bucată mare de slănină taie felii, le puse pe o scândură în fața lui și le creștea de-a curmezișul. Apoi de puse într-o țepușă și le ținu deasupra focului.

Slămina începu să se prăjească. Picuri de grăsime sfârâiau în jar. Acum bărbatul reflectă, puse țepușa cu totul pe scândurică și introducând mâna în desagă, scoase o pâine întreagă. Era mare pâinea, abia o scoase din traistă. Acum o ținea vertical pe piept, desenă cu vârful cuțitului o cruce pe partea plată, și murmură: „Și dă-ne nouă astăzi, pâinea cea de toate zilele,” și o taie în două. Miezul pufos ieși la iveală. Cu o mișcare asemănătoare taie o felie. Pâinea era proaspătă, căci se îndoi când luă felia. Acum prinse din nou țepușa cu slămina și o duse spre flacără, așteptă până când se iviră câțiva stropi de grăsime pe partea de jos și îi tamponă pe pâine. Când slămina deveni sticloasă, maronie și se chirci, o luă și puse altă bucată pe țepușă. Trei bucăți prăji astfel, rupse din pâine, tăie slămina crocantă bucățele și duse, fără grabă, pâine și slănină la gură.

Celălalt își termină între timp țigara și aruncă mukul pe uliță. Bărbosul mânca și vorbea mai departe despre semnele timpului și sfârșitul lumii și duse bucată cu bucată la gură. Mirosul atrăgător de slănină prăjită era acum peste tot.

Un cerșetor dădu târcoale. Capul lui bătrân tremura neîncetat.

„Dumnezeu cu voi, creștinilor”, spuse el cu voce aspră. „Focul acesta poate încălzi patru oameni.”

„Frate”, spuse bătrânul, „ai o bucată de pâine pentru mine?”

Bărbatul îl privi lung, apoi spuse liniștit: „Nu am pâine pentru tine, dar bate și ți se va deschide.”

Noi tăceam. Cerșetorul se apleca încet, luă mukul de țigară de jos și-l puse grijuliu în buzunarul de la piept. Bărbatul luă ultima îmbucătură, își șterse buzele de grăsime cu dosul mâinii, și-și închise traista.

Bărbatul dădu din cap: „Dumnezeu să-ți răsplătească vorbele tale bune”. Își duse încă o dată mâinile la căldură deasupra focului și dispăru.

„Bateți și vi se va deschide.”

„Ai pâine pentru mine, frate?”

„Nu!”

„Dumnezeu să te binecuvânteze pentru vorbele tale bune.”

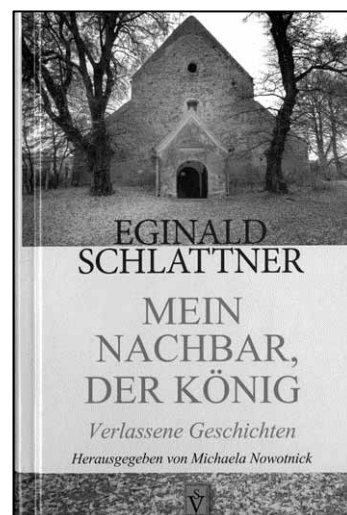
Mi-am mai pus încă o dată mâinile la căldură, deasupra focului și am plecat.

Dumnezeu a existat o perioadă și în viața mea, când credeam. Pe atunci cuvintele erau pline de taină și adevăr: mama, copilăria, dragostea. Și nu de mult timp, acum câteva săptămâni, am căzut iar în capcană. Cum scrisese? „Într-adevăr, prietena ta, Isolde.” Am purtat scrisoarea multe zile în buzunarul stâng de la piept. Și o citisem adeseori cu o ciudată sfială. Și acum?

„Ai timp în această singură după-amiază?”

„Nu, trebuie să învăț la latină.”

Ce este adevărat? Totul o eroare? M-am gândit nemijlocit: Suma tuturor erorilor este adevărul. Am examinat propoziția. Îmi plăcea. Era atât de pregnantă și de fapt puțin neclară. Nici măcar eu n-o înțelegeam, dar suna bine. De mult nu mai scrisesem la epistolă fără început, sfârșit și destinatar. Și astfel această propoziție era binevenită. Cuvântul „sumă”

mă deranja. Era un cuvânt străin. Nu se putea înlocui? Profilul transversal al tuturor erorilor. Profil transversal? Nu, nu mergea. Trebuia să rămână „suma”. Probabil nu era deloc un cuvânt străin, ci un cuvânt împrumutat.

Dar care era adevărul? Gândurile se mistuiau. Era rece și întuneric.

Am ajuns la o a doua țintă, mică și hilară: urcam pe niște scări întunecoase în spirală. Aici locuia Maria. Un coridor. O ușă. Se deschise. Stăteau în antreu. Mulțumesc lui Dumnezeu, Maria era acasă. O rază de lumină se întrezărea pe sub ușă. Mi-am aranjat părul, m-am gândit la o primă propoziție și am bătut.

Nimic.

Am mai bătut o dată.

Raza de lumină dispăru.

Am bătut a treia oară.

Nimic.

Acum nu mai aveam nici o țintă. Termenul expira la căderea nopții. Dar când venea noaptea? Mi-am dat capul pe spate și m-am gândit. Era într-adevăr ciudat. Când se sfârșește de fapt seara și când începe noaptea? De asta depindea totul. Liniștea era apăsătoare. Deodată raza de lumină apără din nou sub ușă. M-am speriat puțin. N-am mai bătut. Cu grijă am deschis ușa de la ieșire și am înaintat în frig. În timp ce coboram, cu fiecare pas, mă gândeam: Ce mai rămăsese din țelurile mici ale după-amiezii? O ființă omenească: Fereastra era neagră. Căldură: Lumina se stinse. O țigaretă: Nici măcar atât. Era îngrozitor de puțin, prea puțin.

Mulțimea mă prinse de-a lungul trotuarului. Ce mulți erau? Doar noi, morții, suntem majoritatea. Seara clocotea. Înotam în marea de oameni, care parcă consta din picături fără voie, urmând conturul străzilor. Dar fiecare dintre acești oameni știa, când trebuia să se oprească, când trebuia să cotească, când vreo poartă a unei case trebuia să-l înghită. Eu evitam porțile, deoarece nu aveam o țintă. Am cotit și m-am întrebat: Cine te-a adus aici?

M-am oprit în fața unei vitrine. Și de toate acestea au nevoie oamenii? Pentru ce?

Deodată am devenit atent. Strigăte se auzeau pe străzi, ca niște rachete fulgerătoare: „Ediție specială! Ediție specială! Răscoală!” Mulțimea care se adună, acoperi strigătul. Alți copii cu ziare veneau din urmă. „Revolta poporului dreaptă nu se oprește nici în fața

cimitirelor!” Gloata de oameni încetini, până la intrarea pe stradă, apoi aglomerația se dispersă.

„Devastarea mormintelor nobilimii de către popor!”

Poporul – poporul era bun. A existat o perioadă în care eram pe picior de egalitate cu el, ca elev, când în vacanță mergeam cu vitele alături de țigani. Pe atunci am fript și eu slănină, am mâncat mămligă, am băut lapte cald de vacă.

Slănină o frigeam, seara la foc, iar unul povestea. Ciudățeni, despre evenimente ale unor timpuri apuse, când nu trebuia să strigi la animale, deoarece vorbeau limba noastră. Niște timpuri în care copacii creșteau până la cer, poporul spunea regelui „dumneavoastră” și Dumnezeu Tatăl făcea schimbări pe pământ. Iar cuvintele erau pline de taină și adevăr.

Slănină frigeam și mâncam mămligă. Vedeam grăsimea picurând de pe felie, ici colo, în foc. Și vedeam cum se aduna pe bucata de mămligă, care se colora.

Știam deodată, ce aveam nevoie urgentă de o țigară. Repede o țigaretă. Inele roșii dansau în fața ochilor mei, din jar confecționate, capete arzătoare de țigarete. M-am oprit. Am început să-mi caut prin buzunare. Trebuia să-mi cumpăr o țigară. Poate găseam vreo monedă. Cercetam fiecare buzunar cu degetele, care tremurau lacome. Și în buzunarul cu ceas. Nimic. În buzunarul stâng de la piept am găsit scrisoarea. Privirea-mi coborî. Acolo jos zăceau două mucuri de țigară. Unul era ars aproape până la capăt. Celălalt însă era mare, aproape jumătate de țigară, cu un inel roșu la capăt. Am fixat cu privirea acest muc de țigară.

O țigaretă, o jumătate de țigară.

Trebuia doar să mă aplec și să rog pe domnul de acolo pentru un foc: „Scuzați-mă, tocmai mi s-a stins țigara”. Am privit mucul de țigară. Mult timp. Trebuia doar să mă aplec. Dar n-am făcut-o. Eram deodată așa de obosit.

Pe pod, unde mă adusese gloata de oameni, am citit scrisoarea pe care o uitasem în mână:

„Dragă Christian! Am citit iar și iar rândurile tale și sunt îngrijorată pentru tine. Vorbește o lipsă acută de consolare și se poate spune – o imposibilitate pentru găsirea unei

soluții, din sufletul tău. Ți este frică, că totul se va năruî într-un gol profund. Ar trebui...”

Am sărit rândurile. Ce mă interesa, știam deja. Mai jos, m-am poticnit de o frază:

„Dar adeseori se întâmplă ca, după o astfel de noapte să urmeze o zi, în care – probabil tocmai de aceea că ai devenit mai sensibil prin suferință – să te bucuri de lucrurile mărunte, pe care nu le pricepi când ești fericit. Poate a nins afară și vreun copac arată altfel, decât așa cum l-ai cunoscut până acum, sau poate...”

Ah, m-am gândit, asta-i teoria copacului. Prea puțin, prea puțin. Am sărit peste rânduri. Apoi din nou o frază mă mișcă:

„Nu poți cunoaște un om, după părerea mea, niciodată, și nici n-ar trebui; ceva ascuns trebuie să rămână în el. De aceea nici nu-i privesc cu plăcere pe cei care dorm, sau cei care scriu scrisori, deoarece am impresia că le iau ceva, ceva ce la aparține numai lor. Este probabil o impresie ciudată, dar așa simt.”

...M-am speriat. Mă uitam prea adânc la forma cuvintelor încât nu mai aveau nimic tainic? Le-am luat probabil ceva, încât erau atât de goale, fără sens și fără farmec și fără adevăr? Nu știam. Deci am citit mai departe:

„Dar, nu asta doream să-ți spun, ci, faptul că sunt singură că ești fizic și psihic destul de puternic, să începi din nou, să te bucuri de viață și să te numeri printre sărbătoriți. Să devii acel student (24 nu este o vârstă, 19 cu atât mai puțin) care se pregătește pentru ultimul examen...”

Destul! Destul! Am sorbit ultimele rânduri:

„Christian, știi, probabil ce vreau să spun cu această scrisoare deja prea lungă: că te poți baza pe mine ca bună prietenă, că nu-mi va fi prea greu să împart cu tine grijile tale, tristețea ta. Poți veni la mine, dacă și când vrei. Am să te ascult în tăcere și am să te ajut. Vino, voi avea mereu timp pentru tine. Într-adevăr, prietena ta, Isolde.”

Am rupt încet scrisoarea și am aruncat-o în apă. Râul se năpustea peste denivelări și bucățile de hârtie se amestecau cu spuma, deveneau spumă. Și deodată am știut: Suma erorilor noastre este adevărul. Pentru mine însă acest adevăr înseamnă: Ceea ce ne rămâne, suntem mereu numai noi, singuri. Noi, singuri? Eu deci, doar singur. Acest lucru era puțin, era nimic.

Dumnezeule, această zi nu mai avea sfârșit, încă nu era noapte?

Curentul de gheață mă alungase de pe pod. O stradă se îngemăna cu cealaltă.

Deodată niște litere dansau în fața ochilor mei, pe care cu greu încercam să le leg în cuvinte și sens: „Vizitați galeria de artă, intrarea liberă!”

Intrarea liberă!

Am intrat. Tânăra de la garderobă mă întrebă, dacă nu vreau să-mi las pardesiul.

Nu vroiam.

Mi-am ales un loc mai ferit lângă coloană, aproape de calorifer, mi-am dezbrăcat pardesiul și punându-l pe spătarul unui scaun, m-am așezat. Expoziția era vizitată, deoarece afară era frig. Oamenii treceau în grabă pe lângă mine, înmagazinând imaginile. Ce repede terminau! Ar trebui să se expună doar un tablou, m-am gândit.

Tabloul de acolo era bun. L-am ținut cu ușurință.

„Pe cine reprezintă tabloul?” I-am cerut o informație supraveghetorului.

„Ultimul autoportret al pictorului înainte de moarte. Vreți să-l priviți mai îndeaproape? Pictorul a murit de cancer.”

„Nu.”

Se observa din imagine, că pictorul era măcinat de ceva. Am închis ochii, imaginându-mi tabloul în interiorul meu. Fără contururi, fără trăsături, totul dizolvat, culori luminoase, întreaga față groaznic de lunguiață. Curgea. Da, sfârșitul nu are limite. Am stat mult timp chircit, cu fața adâncită în mâini, privind tabloul în interiorul meu.

Cineva se împiedică de genunchii mei, spuse „Pardon!”. Am ridicat capul, am ridicat privirea. Am rămas uimit. Era acolo un tablou, reprezentând un cap de fată. Părul blond închis, împletit în cozi și ridicat sus, ca o coroană. Un profil curat, nevinovat. Un roșu gingaș pe obraji. Ce albastru, ce senin era cerul din spate. Acest cap de fată nu-mi amintea de cineva cunoscut, și totuși...l-am privit lung. Bluza era țărănească, simplă, gulerul încrețit drăgălaș. Mi-am afundat din nou fața în mâini. Ce amintiri îmi răscolea tabloul? Ce?

„Sunteți bolnav?”

Mi-am ridicat privirea.

Un om mă privea.

„Nu.”

„Doriți o țigară?”

„Da.”

Am luat țigaretă. Măinile-mi tremurau. O brichetă ticăi. Am simțit mirosul fierbinte de flacăra. Fumul se adânci în mine, umplând porii plămânilor. Sângele preluă fumul, care se răspândi în tot corpul. O ceață albastră învălui totul.

„Sunteți student?”

„Da.”

„La ce facultate?”

„Medicină.”

„Mai aveți mult până să terminați?”

„În ce semestru sunteți?”

O voce omenească.

„În ce semestru? Nu știu.”

Când m-am întors, omul nu mai era acolo.

Din nou aveam imaginea cu capul de fată în minte. Ce amintiri îmi răscolea? Cu siguranță avea brațe puternice, bronzate, cu care, vara, ridica mlădioasă snopii în căruță. Iar peste toate acestea se revărsa un uriaș cer albastru, care-și așezase cupola peste pădure. În acest univers exista tot ce-i trebuia omului, toate își aveau un rost. La margine, pădurile, câprioarele și lupii, apoi grâul în vânt și vitele pe pășune și un cioban bătrân, iar acolo satul, cu turnul și pâraul, un drum prăfuit, copii desculți, fete și cântecele lor, și cu siguranță și această fată acolo, șatenă și cu obraji gingași roșii.

Și în acest univers exista pâine, pâine și lapte pentru toți. Și pentru mine. Gândurile mi se întrerupseră.

O imagine dinainte, din copilăria mea, năvăli în mine. Vară. Seară. Vitele se întorceau. Noi, copii stăteam în mijlocul lor și cu ajutorul biciului ne făceam loc între ele. Și-mi amintesc cât de uimit eram când vitele ieșeau din ciurdă și se opreau în fața porților lor, la câte o poartă multe, zece, opt, șapte, la alta puține, trei, două, la unele niciuna. Niciuna.

Și deodată știam în ce semestru eram. Eram la sfârșitul penultimului semestru. Încă unul și eram medic. Acest gând mă obliga. Se aciuă în mine, mă cuprinse total. Îmi aminteam zilele nesfârșite, lunile și anii de studiu. Trepte, pe care cu greu le-am cioplit în stâncă, sau mai bine zis, nivelurile unei construcții. Care acum avea să rămână fără acoperiș? Acest sentiment trebuie să îl închei, m-am gândit, oricâtă trudă ar costa. Gândurile mi se dezlanțuiau. Probabil îmi reușea să obțin o bursă. Dar și fără. Aș da meditații, aș descărca vagoane.

„Aici este interzis fumatul! Este interzis”, zăbâni o voce. Eu savuram cu grijă țigaretă mea mai departe.

„Tovarășe, nu auziți?”

„Nu”, am spus.

„Vă rog să părăsiți imediat sala!”

„Nu.”

„Dar tovarășe, de ce nu? Pentru Dumnezeu, de ce nu. Mă simt obligat să iau măsură”. Vocea se îndepărtă în grabă.

Țigaretă era pe sfârșite. Am aruncat-o pe parchet și am călcat-o. M-am ridicat, mi-am îmbrăcat pardesiul, mi-am ridicat gulerul și am plecat.

Trebuia să fi fost deja noapte, pentru că era foarte frig. Imagini luminoase și gânduri îmi traversau mintea. Și m-am gândit și la acest lucru: „Da, noi, cei vii suntem totuși cei mulți. Și: Într-adevăr, sfârșitul nu are limită. Mergeam prin parc. Luna strălucea și deodată m-am oprit. Un copac arăta parcă altfel, decât îl ștusem.

Încă un semestru, cumva. Ce-mi rămânea, oricum, eram eu însumi. Și apoi voi pleca, ca medic, acolo unde cerul era atât de înalt și albastru, unde animalele erau adesea mai chibzuite decât noi oamenii. Acolo, unde fetele cântau cântece vechi. Acolo, unde cuvintele erau încă pline de farmec și de sens.

Da, poporul era bun.

Și avea nevoie de mine. Pentru că era vorba să năvălim pe multe cimitire.

Iarna 1960/61, Făgăraș, Fabrica de cărămizi

Din volumul *Mein Nachbar, der König*,
publicat de Michael Nowotnik, la Schiller Verlag, Hermaunstadt – Bonn, 2012

Traducere de **Georgeta CATARIG**

Ruxandra Cesereanu în dialog cu Lucia Dărămuș

Am urechi „polifonice” și sunt „multilingvă”: glumesc, firește, dar vorbesc și serios!

– Dragă Ruxandra Cesereanu, dialogul nostru fiind pe internet, voi încerca să suplinesc privirea printr-o voce caldă, astfel că prima parte a dialogului va conține întrebări mai generale, mai lejere. Când ați debutat și ce linie urmărește scriitura dumneavoastră?

– Am debutat de când lumea (adică de prea mult timp, ca să și recunosc acest lucru). În ce privește scriitura mea, cred că e arborescentă și jungloidă, așa că să o descurce cine poate, dar nu neapărat eu. Sunt și o grămadă de răspântii, unde nici eu nu știu exact pe ce cale am luat-o sau am de gând să o iau...

– Care ar fi masca identitară a poeziei - feminină, masculină sau forma perfectă ar trebui să se regăsească în poetica hermafrodită?

– Știu și eu? La începuturi, voiam să scriu o poezie masculină, să fiu poet și nu poetă. Dar timpul mi-a dovedit că e foarte bine că sunt femeie și că scriu ca o femeie. Ca o femeie tare, nădăjduiesc eu. Hermafroditismul scriiturii nu mă prea ispitește, mai degrabă... androginismul scriiturii. Nu am o poetică explicită: dar cred că poetul autentic trebuie să fie o „bestie” față de sine însuși în primul rând (acest lucru este valabil și pentru prozator, deși aici mai contează și altceva, anume vocația „arhitectonică”...) și să aibă curajul să meargă până la capăt.

– Percepția imediatului, a realului, constituie una din obsesiile poeticii Ruxandrei Cesereanu sau vă urmărește oniricul? Putem ocoli, cât de cât, prin intermediul literaturii, formele Prostiei care, că vrem sau nu vrem, ne dă târcoale din când în când ca ființe bipede?

– Scriu și despre realitate, și despre inconștient (întrucât există mai multe tipuri). Metafora mea preferată, cunoscută deja, este aceea a „submarinului scufundat și inundat”, cu care plonjez în locurile pe unde scotocesc: în creier, în trup, în suflet, în inimă, în piele etc. Și apoi ies la suprafață și istorisesc (în versuri ori proză) ce am găsit prin străfunduri...

– Scrieți poezie, eseistică, proză. Câte voci are scriitoarea

Ruxandra Cesereanu sau, altfel spus, cum auziți lumea ca apoi să o redați în scris?

– Am urechi „polifonice” și sunt „multilingvă”: glumesc, firește, dar vorbesc și serios. Vocile mele nu se suprapun, ci sunt distincte. Și mi-ar plăcea să fie acceptate toate, fără să fiu parțializată, fără mișcată... Nu văd nimic rău în a scrie bifurcat, ca să zic așa, pe mai multe direcții, pe mai mulți versanți... Sper că sunt un schior adecvat, indiferent de pantă...

– Sunteți o personalitate multiplă?

**Dialogurile
Mișcării literare**

– În acest punct ar fi amuzant, poate, să improvizați o comisie alcătuită dintr-un doftor (psihiatru), un cosmetician, un actor, un regizor și un bucătar (pot, la fel de bine, fi puși și la feminin), care să mă judece, analizeze. Glumesc, desigur.

– *Care ar fi biblioteca obligatorie a unui scriitor, ce ar trebui să dețină el, cum arată cărțile citite de dumneavoastră?*

– Am zis-o și o tot zic: pe insula mea grecească (unde sper să mă retrag cândva) aș lua vreo sută de cărți, jumătate de poezie, jumătate de proză. În mod obligatoriu, pentru că sunt maniacă, se știe deja, aș avea alături de mine *Maestrul și Margarita* de Mihail Bulgakov. Pe lângă poezie și proză, ar fi și câteva cărți sfinte în biblioteca din insula cu pricina.

– *Sunteți fericită? E o întrebare extrem de banală pentru unii, dar eu cred cel mai mult în ea. De ce?*

– Sunt fericită îndeajuns, dar fericirea este un cuvânt prea greu pentru lumea noastră. Aș zice mai degrabă că sunt bucuroasă de viață și am poftă de viață. Ceea ce nu înseamnă că nu am etapele mele pigmentate cu nevroze, obsesii și alte trebușoare lăuntrice.

– *Gândindu-mă la Femeia-Cruciat, cum arată povestea femeii în viziunea scriitoarei de acum? E aceeași „femeie scrib” transformată în „femeia cruciat” de Magister?*

– Da, există în continuare o femeie-scrib (care e mai ales prozatoarea din mine), dar mai importantă decât aceasta este femeia-cruciat (care nu e o feministă), a cărei *questa* lăuntrică încă mă marchează (indiferent că este vorba despre poetă sau prozatoare). O femeie nu poate înceta să fie femeie-cruciat, probabil că ar trebui să rămână toată viața așa ceva.

– *În Oceanul Schizoidian am descoperit forța distrugător-creatoare a Medeei antice. Câte paliere imaginative are cartea, personal, văzând în ea poetul nenăscut, poetul care înnoată în apele abisale, poetul schizoid, poetul lovit de fragilitate, poetul îngerilor, poetul lovit de debilitatea vieții... Scufundat în aceste existențe, cât din experiența incipientă a morții putem uita?*

– *Oceanul Schizoidian* este cartea nevrozei multiple, dar și a catharsisului, a vindecării. Există acolo multă moarte și suferință psihică, există o traumă ramificată.

Dar, slavă domnului, există și mângâiere, există, totuși, ieșirea din subterană. Mă flatați teribil atunci când vorbiți de o ipostază de Medee a vocii poetice. Sper să fi tămăduit, însă, Medeea din mine.

– *În Kore-Persefona mă regăsesc, poate, cel mai mult. Aici și dincolo, ruptă și unitară, îngerească și demon. Poezia dumneavoastră face lungi incursiuni culturale. Mie îmi sunt extrem de dragi, însă credeți că poemul cu rezonanță culturală este înțeles? Vor înțelege cititorii de ce ați ales eriniile, de ce gorgonele, ce-i cu zbuciumul Medeei, al Korei?*

– *Kore-Persefona* este, la rândul-i, parțial, o carte a nevrozelor și a vindecării, în același timp. De aici metafora femeii care trăiește o parte din viață la suprafața pământului, iar altă parte, în infern. Și nu e doar metafora femeii, ea fiind valabilă și pentru bărbați, și pentru orice făptură omenească, indiferent de sex. Firește, este riscant să utilizezi chestiuni prea livrești și culte în poezie (dar Ezra Pound a făcut-o, totuși, cu succes). Îmi asum acest risc: poezia are oricum astăzi, în general, puțini cititori. *Kore-Persefona* este o carte pentru gurmeți, să zicem.

– *De unde atâta delir? El poate fi real, dar și jucat. În cazul unui scriitor, atunci când și-l varsă pe hârtie, ar fi bine să fie asumat. Există însă pericolul de a nu fi înțeles. Vi s-a întâmplat vreodată să cădeți în propriile dumneavoastră versuri, adică să fiți luată drept rătăcită de cei care v-au citit, desigur neînțelegându-vă?*

– „Delirul” trebuie pus între ghilimele: realitatea lui este una lăuntrică, nu una exterioară. Conținutul „delirului” îl leagă pe poet, în special, de cele mai adânci substanțe și straturi psihice și sufletești ale sale. Este ceva incantatoriu să reușești să îți aduci delirul dinăuntru până la suprafață. Este ca un exorcism. Este o muncă teribilă, nu o joacă. Eu sunt cu adevărat impresionată de poezii care fac așa ceva.

– *Ernesto Sábato, în Eseuri, spunea: „literatura ar trebui învățată invers, începând cu creatorii vremii noastre, pentru ca mai târziu elevul să ajungă să fie pasionat de cele scrise de Homer sau Cervantes despre iubire și moarte, nefericire și speranță, singurătate și eroism”. Cum vede scriitorul, dar în primul*

rând profesorul de la Litere această problemă? De unde ar trebui să se înceapă studiul?

– Ipoteza celebrului scriitor argentinian este inedită și își are logica ei: de ce nu? De la Jack Kerouac (*Pe drum*) la *Odiseea* lui Homer, de la Rushdie (un mare povestitor) la Cervantes (cel mai mare povestitor, poate), de la *Prânzul dezgolit* al lui Burroughs la *Satyriconul* lui Petronius. Cred că se poate învăța și așa, chiar dacă este un drum invers. M-ar ispiti un asemenea demers.

– Să vorbim în continuare despre imaginea Tatălui. Ce rol a jucat Tatăl, tatăl dumneavoastră, posibilul tată, tatăl Oedip în devenirea Femeii, indiferent de ipostazele ei? Să fi uitat vreun tată?

– Tatăl meu a fost un excelent sfătuitor și călăuzitor. Nu am avut niciun complex oedipian (sau vreun complex al Electrei). El mi-a dat să citesc poezie foarte bună (și proză) și m-a sfătuit să merg până la capăt cu tăria mea. A fost esențial. A și crezut de la început în poezia mea. Figura mamei a fost la fel de importantă în viața mea, chiar dacă nu la nivel de călăuzire spirituală, ci într-un sens mai concret, să spunem.

– *Retrăiești fragmente din imaginarul tatălui? Sunteți o scriitoare cu extrem de multe paliere atât livrești, cât și creative, de aceea vă și întreb în ce măsură teoria freudiană cu privire la figura paternă, în viziunea căreia agape nu e altceva decât eros, se regăsește în imaginarul dumneavoastră, eventual al nostru, dacă e să proiectăm asupra teoriei caracterul valabilității absolute, deși eu nu cred în...*

– Nu prea pot să retrăiesc fragmente din imaginarul tatălui, pentru că imaginarul meu este mult mai violent și pătimaș decât al lui. Tatăl meu este un individ senin și clasic, care mocnește doar pe dinăuntru.

– *Știința a evoluat. Pentru continuitate nu mai e nevoie de cele două figuri (paternă, maternă), pentru că avem clonarea, e drept că în forma ei incipientă, pusă în discuție din punct de vedere etic, dar o avem. Mai e valabilă simbolistica tatălui ca recunoaștere a unității dintre sexualitate și spiritualitate? Asistăm la o nouă punere în paradigmă a valorilor cultural-științifice?*

– Este o întrebare mult prea complicată și îmbârligată, la care ar trebui să vă răspundă, poate, psihanalistii. Sau specialiștii în clone. Eu nu sunt nici una, nici alta.

– Tatăl divin (?). Ce rol joacă în cultură această sintagmă, de vreme ce religia mozaică e fundamentată pe altă relație decât cea paternă, pentru că lui Moise i se spune: „eu sunt cel ce sunt, ehyeh hasher, ehyeh”. În cazul facerii elementul patern este suprimat, introducându-se verbul – bara –, mai apoi făcându-și apariția tatăl. Așadar, un paradox. Yahve nu este tatăl, dar Yahve este tatăl. Din perspectiva diferitelor niveluri de realitate cum este percepută cultural imaginea tatălui? În cărțile dumneavoastră despre comunism, ați analizat această matrice psihologic-religioasă ca o constantă a netrădării?

– Din nou îmi puneți o întrebare îmbârligată. Și, din nou, răspunsul meu este foarte simplu: Dumnezeu (indiferent cum este el proiectat de unii ori alții și indiferent de puzderia de nume avute) este esențial în viața noastră, a tuturor. Dar el nu trebuie impus cu forța și nici prin manipulare.

– *Undeva, nu știu unde, există o moarte – a Tatălui – care restructurează întreaga ființă. Cum se reflectă aceasta în imaginarul mental ca prim impuls pentru creație?*

– Nu prea știu ce să vă răspund. Întrebarea este cam înspăimântătoare.

– *În ce măsură tema tatălui, dar și cea a morții, pentru că prin asumarea morții tatălui există continuitatea, vă bântuie creația?*

– În măsura în care figura tatălui a fost esențial-formatoare pentru mine, desigur că el există mai cu seamă în poezia mea. Dar între figura tatălui și moarte nu este vreo relație. Cu moartea îmi am bătăliile individuale și neîndurătoare. Și nu împart tema morții cu nimeni și nimic: trebuie să o soluționez singură.

– *Este la nivelul devenirii... Cum arată figura tatălui în „Oceanul Schizoidian”,*

Lucia Dărămuș

„Kore-Persefona”, „Femeia Cruciat”, „Submarinul iertat”?

– În poezia mea există tatăl-dumnezeu și tatăl de carne, zămislitorul. Mai există tatăl-călăuză și tatăl dement. Cred că sunt destule ipostaze, ajung pentru o viață întreagă...

– *Arheologia tatălui s-ar putea defalca în frate, iubit, idol etc. în vreuna din cărțile dumneavoastră?*

Ruxandra Cesereanu este poetă, prozatoare, eseistă și cadru didactic al *Facultății de Litere, Cluj*. Înzestrată cu inteligență și har scriitoricesc, în cărțile și articolele scrise, își asumă cele mai diverse măști, de la cele mai ludice, la cele mai docte. Adâncimile psihicului feminin, ascunzișurile profilului masculin, marile teme ale literaturii și culturii universale, greutatea filelor comunismului i se deschid cu nonșalanță, abordându-le cum mult curaj și profunzime. Prin tot ceea ce face se dovedește a fi un jucător veridic al culturii române, situându-se pe un versant înalt și fiind de cursă lungă.

– În literatura mea, figura iubitului este foarte distinctă de cea a tatălui (nu au nimic în comun, nu seamănă deloc). La fel figura fratelui. Iar idoli nu am.

– *Ați vorbit în scrierile dumneavoastră în special despre Femeie. Dacă ar fi să vă răsturnați identitatea, privindu-vă prin toate cioburile de oglinzi posibil masculine, cum ar arăta figura tatălui într-un poem semnat Ruxandra Cesereanu?*

– Voi traduce pentru mine însămi întrebarea dumneavoastră. Cred că ceea ce doriți să aflați de la mine este cum aș fi eu ca bărbat într-un poem semnat R.C. Ei bine, cred că aș fi un bărbat destul de ispititor, psihic vorbind, poate chiar un seducător...

– *Cartea Nebulon reprezintă o serie de povești fantastice, suprarealiste, extrem de proaspete, cu inflexiuni culturale, uneori e crepusculară, alteori luminoasă. E adâncă și înaltă, greu de definit. Cum s-a născut?*

– *Nebulon* s-a născut din plăcerea mea de a rosti povești și de a asculta povești (doar prin povești viața mai poate fi aromită, mângâiată și hârjonită). Este o carte hrănită din arta povestirii, la care am ucenicit îndeajuns. Și, în ultima parte, s-a născut din obsesia pentru chestiunea Graalului.

– *Știu că ați călătorit mult (cu mintea și la modul faptic), ați întâlnit oameni interesanți, ei înșiși, dacă nu scriitori, atunci*

romane vii. Aveți o vocație a călătoriei? De ce călătoriți; din plăcere, să căutați ceva, să vă descoperiți, să descoperiți, să evitați viața, s-o întâlniți; de ce?

– Călătoresc ca să ajung la mine însămi și altfel decât prin cărți. Există și alte căi de a te scobori în lăuntru (decât prin erudiție și lectură), iar una din aceste căi e alcătuită din călătorii.

– *Care vă e cea mai dragă destinație?*

– Grecia, respectiv insulele grecești. Dar cred că m-aș sălășlui pe orice fel de insulă din spațiul mediteranean (de pildă, aș dori foarte mult să ajung pe insulele Eoliene, din nordul Siciliei). Cândva, la senectute, sper să chiar locuiesc definitiv într-un asemenea loc.

– *Îmi povestiți, vă rog, cum l-ați cunoscut pe Ernesto Sabato și ce impresie v-a lăsat?*

– În 2005, la Buenos Aires aflându-mă, am ajuns, datorită simpatiei vicepreședintei Fundației Sabato, la celebrul scriitor acasă, împreună cu Corin Braga. Până acum, probabil că a fost întâlnirea vieții mele: am întâlnit un Sabato bătrân, dar ghiduș, în fața căruia (el nevorbind, ci ascultând) nu mi-a rămas decât să rostesc un soi de delir omagial.

– *Aș vrea să revin la Nebulon. Basmele suprarealiste din carte le percep și ca pe un drum nesfârșit, parcurs cu mintea prin sferele sufletului, prin cele ale minții, călătorii culturale în care-i regăsiți pe Boris Vian, Henry Miller, vrăjitoare, Ieronim, Salvador Dalí etc. Cum i-ați întâlnit pe aceștia pentru prima dată?*

– *Nebulon* este o carte livrescă, dar este, mai ales, o carte despre plăcerea narativă. Toate personajele celebre ori mai puțin celebre din cartea mea sunt niște actanți epici și niște fanteziști spectaculoși, care încearcă să facă lumea mai bună prin și cu povești. Eu nu am fost decât manipulatora inspirată, sper, a acestor povești și a personajelor cu pricina.

– *Ultima întrebare, și cea mai frumoasă sau, poate, bizară, dar eu o pun. Ce jocuri jucați în copilărie; erau clasice, inventate?*

– Jucam de toate: de-a v-ați ascunselea; prinsa sau mâța; regină, regină, câți pași îmi dai; un, doi, trei, la perete; omul negru; partizani; lab-tenis; ping-pong (nu mi le amintesc pe toate). Dar m-aș mai tot juca și acum...

Argintarul cu roze

Andrea HEDEȘ

Trandafirii se culeg înainte de ivirea aurorei, cât sunt încă adormiți, cât sunt încă înstelați de rouă. Sunt necesare peste trei tone de petale pentru obținerea unui singur litru de ulei parfumat. E nevoie de un an pentru procesarea unuia din cele mai exclusiviste parfumuri de trandafir. De cât timp este nevoie pentru a umple cu parfumul, culoarea, desenul a o sută de roze, cu tot cu duhul lor de regină, un argintar? Culese cu grijă, la vremea potrivită, fir cu fir sau delir de petale, cele o sută de sonete ale lui Aurel Rău (Editura Niculescu, București, 2011) stau în picioare între copertile albe ale unei cărți-argintar, întocmai ca niște *Îngeri vechi, (...) la piept cu câte-o țandără de stea*.

Vrejul de trandafir cățărător al amintirilor suie pe lemnul patinat de vreme umplând cu aroma năvalnică, solară, goluri ce se cer a fi caligrafiate, ce se cer, toate, a se însemna cu pecetea regală a somptuoasei, regalei flori. E o plimbare printr-o Vale, nu a Plângerii, ci a Trandafirilor, grădina cu sonete a lui Aurel Rău. Iar poetul își așteaptă cititorul oaspe cu apă de roze pentru degetele lungi ce-i vor întoarce filă cu filă, paginile sufletului, *cu mâini de botanist*, cu Parfait d'Amour, acel fin lichior de trandafir pentru peregrinări și visare în insomnia vreunui sonet.

Cele o sută de sonete trebuiesc murmurate cu grijă, ca o sută de boabe de rozariu, delicat lucrate din petale rulate de trandafir tămâios. Căci Aurel Rău, cu minuție, cunoscând volatilitatea de Fată Morgană a clipei, cum petalele aceleiași flori, culese în zile diferite, au proprietăți diferite, a infuzat misterul, prețiosul, esența rară pentru vitrina-i cu versuri. Trecute prin alambic și serpentine, sentiment, emoție, gând, s-au făcut leac parfumat pentru alungarea tristeții: *și-acum cezură, iambi, doar despre ploaie!* (Despre ploaie), dulceață de roze împotriva

clinchetelor amărăciunii: *I-a fost imbold vreo dragoste-nflorită,/ cui l-a-nflorat încet și desmierdat./ Ori numai frumusețea s-a rostit* (Potir de lemn), *Eh, sfinți călări, și tinereți din rai,/ Și amintiri cu albi și roșii cai* (Sfinți Dumitri), altar voluptății, presărat cu petale:

„Căci tremurau cei doi, nestăpânit”./ Cum, triumfând, numai gravorul faur! // Eternul masculin, cel feminin./ Cu adevăru-ntreg, ce-i doar în vin. (Două cupe grecești I) și Iubirii, dar, în dar acest citit!// Din cupa-înaltă bând bărbatul, poate;/ Femeia din cealaltă. Dar mai știi? (Două cupe grecești II), ulei mai scump decât aurul, cu proprietăți antiseptice precum în Vârsta 77: (...) Doi drumeți. Sau, două coase?// Astfel ca ultimul, redevenit/ Întâiul să se creadă-n mări sargase/ Columb, sau turn printre, de-o șchioapă, case, ori spirala catifelată a unor livrești trandafiri negri: Zugrav, pe piept doar pete de var, întors Teucru/ Din Troia, cu săgețile bine puse-n vânt,/ După

ce-n cal cu alții ai stat – atât lăsând, cădelniță din a cărei legănare per fumus, cu lentoare, să urce până la cer: Iar Dumnezeu, poți să-l atingi cu mâna:/ E Iosif când, bătrân, când Pruncul blând; Maria când, și ea-nvingând țărâna./ Și preajma: iesle, falduri, stânci, pe rând –// De-un alt crug, iată! Fulgi încep să cearnă/ Din jos în sus. Poveste-n cer, de iarnă. (Povestea Sfântă) sau Zăpada cade-

Lecturi

*ncet, din cer se lasă,/ Larg, masa lui Sânt-
Petru, pe pământ./ Cum Francisc din Addissi
cu o sfântă/ S-ar bulgări în rai, fără cuvânt.
(Parc alb), Grădină a Raiului în care
îmbobocește un parfumat Pom al Cunoașterii,
iată: Iar celelalte, arătări în rug,/ Dintâi, de-
Apoi. Botezuri, Nașteri, Cine,/ Ale luminii, ce-
n lumină scoate // Și trece vămi, punți, unic
tăvălug./ Sub care, noapte, spaima ta nu ține!/
În astă roată peste tot și toate. (Icoane pe
sticlă)*

Locuitor al Vicus Thurarius, Cartierul
Tămâii, oficiind printre exuberantele Rosa
Damascena, îmbătat de parfum și polen ca de
un vin vechi, Aurel Rău a măiestrit un manual
de germinare, manual de distilare, ierbar cu

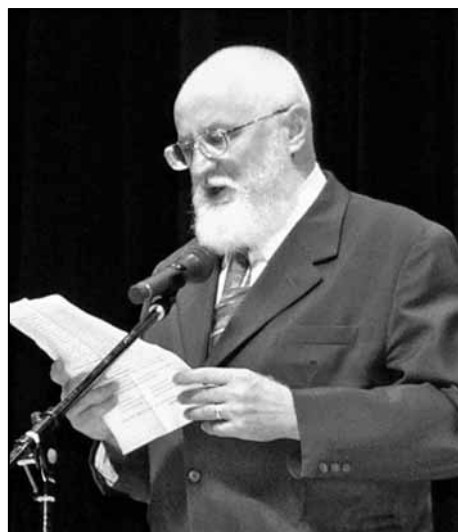
trandafiri prinși în zahăr: un jurnal al ființei
sale. Această carte-argintar, este un dar pe
care poetul și-l face sieși, dar și cititorului
interesat de gravura fină, de serpentinele
catifelte ale rozelor, imagine a acestor sonete
lucrate cu gingășie dar și cu finețe de graveur,
cu rigoarea și în același timp naturalețea
spiralei în care se desfac petalele
somptuoaselor flori. Spirală, pentru că aceste
100 de sonete, chiar dacă se doresc a fi o
piatră de hotar, sunt o picătură de parfum pe
traectoria unui dans (poate un vals, al
rozelor) ce se rotește, și urcă mereu, *beat de
zări*, deschizându-se visului... *N-am mai ținut
în mâini această floare,/ O țin în mâini și
înfloresc cu ea...*

Lemnul lui Hristos

Marian Nicolae

TOMI

*

Apa Iordanului suie la cer,
fără mine apele-s învolburate,
tăcerea e în jur, fără semeni
îmi pare nepregătit pământul.

Nimeni în jur. Ierburi cât casa.
Apele suie la izvoare rânjesc
leii și lupii fugiți din grădini;
între gratii un mascul și-o femelă.

„Doamne, ne-ai părăsit între
ființele tale, fără speranță acum”.
Tăcere. Doar ierburile cum cresc
cât casa. Cum o fi arătând o casă?
Rânjetul fiarelor și tropotul absurd
al vieții bătucind pământul altora.

*

Unde să mai scriu, Doamne?
Am umplut toate pădurile cu
semne doar de noi doi înțelese,
și vocea-i răspunse: „pe ape!”

Am privit nedumerit cerurile;
erau albastre și doar un nor răzleț.
Crezând în vorbe am căutat cel
mai larg fluviu și-am scris pe ape.

Scriu și astăzi acolo pe mal și
apele duc scrisul meu nu știu
unde. Pe cine, Doamne, să întreb?

Apele, mici vălurele, trec reci și
nepăsătoare, cerul se-oglindește
în ele strigându-mi: „scrie pe ele!”

*

Moartea e iar pe urmele mele.
De-aș găsi versul care s-o ucidă
oare chiar aș fi fericit sau iluzia
va fi atât de mare încât voi trăi?

Moartea deschide lumi de ne-nțeles.
de-aș mai putea iubi femeia ca
și-atunci când mă pierdeam de mine,
aș scăpa de lumea ce mă-năbușe?

Vocea ta o tot aud, cred că spui
versurile ce tocmai stau să le scriu
– gloanțe oarbe cu izul mortal.

Mâna ta la fel de ușoară mângâie
fierul rece al patului de spital –
lumea îmi pare alta acum că o știu.

*

Se rupe materia: bucăți, praf,
zgomote, inutile zbateri de sine,
fără cuvânt ea
rămâne aceeași,
chiar sfârșimată nu-i
altceva.

**Poezia
Mișcării literare**

Oricât zgomot domină lumea,
uruitul schimbării poate sparge
auzul, dar sufletul nimănui
nu 'nceagă cumva sensul acesta.

Praful trecerii și simplele fragmente
nu-s mai nimic, decât ce sunt,
uitând de tot întregul, vesele ne

uimesc mirabilele noi păcate, ele
se pierd cu toate, rînd pe rînd,
nici eu nu pot concepe asta în cuvînt.

*

Cuvintele în tăcerea lor vinovată
nu pot întemeia nimic –
ele par cărămizile nearse
ale unui ziggurat ofensator,

doar măsluite de spaima mea
cuvintele se ridică din pămînt,
privesc mulțimile care le dau
semn de viață sau de moarte,

nu sunt speriate, nici bucuroase
nu sunt, deși lumina le joacă 'n ochi –
ce spectacol să le vezi ochi-în-ochi,
ca doi ucigași de tăceri scurmînd,
suspectînd, groaznica lor intenție:
o crimă perfectă este azi poemul.

*

Uitat sunt Doamne și de moarte,
în trupul meu atît de muritor
nici șoapta ta nu se aude, o altă
noapte rînd și-așteaptă 'n zori.

Ce trup să fi avut în minte eu? eu,
ce nu mă știu decît un sac de oase?
să fi trăit cît Dumnezeu aș fi murit
pesemne de uitare, uitat de toate.

Sunt oase 'n jur cu aura lor stearpă,
de mii de ani călcînd greoi le sfarmă
necunoscute umbre, apă chioară fără viață
le lustruiește 'n nepăsare ca pe-o armă,
cu care să ucizi doar morții și pe mine,
cel nemurit în lumea fără carne.

*

Urmele ni s-au șters de mult,
doar umbra ei stăruie pe zid,
zidul dintre căminul nostru
și biblioteca plină cu fete mari.

E dimineată și noaptea n-o știu,
gulerul alb s-a îngălbenit de târziu,

dom' Popescu ne-arată cheia ruginită
noi rîdem prosteste arătîndu-i deștu'.

E ziua de-apoi trecută prin sită,
plouă a 'ntîia, ședința să doarmă,
ideile grele se trag pe sub bănci,
partidul ca șobolanu' înghite cașu'.
E ultima strigare în cursa de seară,
nici umbre, nici urme, doar eu.

*

Deodată *marea-și pierde corabia*
o vîd cum se 'naltă la ceruri
și Okeanos e mai orb ca o picătură
de sare – nici aia bună de lins.

Copitele *tăiau iarba* – erau inorogii
de serviciu, albi ca laptele de iapă,
acru precum cumăsul învechit – dar ce țâțe
aveau – le priveam prăbușit pe nisip.

În tren nu călătorea nimeni dar
toți *m-au văzut cum plîng* tras în vîltoare
– urma trenului pe șine este o iluzie -
cum mă mai privești fără să mă știi.
În ultima clipă moartea s-a răzgîndit
furînd doar un boț din carnea mea răzvrătită.

*

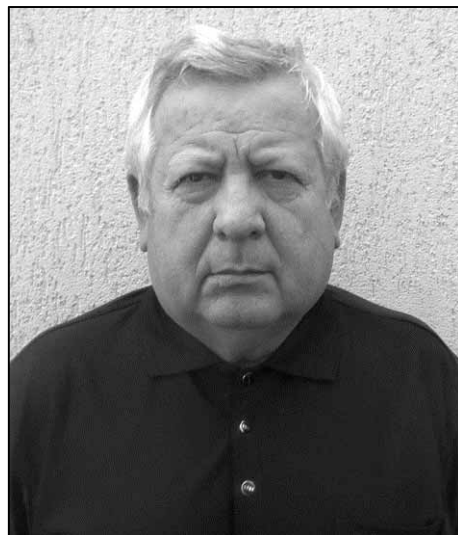
Ce vîd cu ochii minții întocmai
nu-mi pare a fi îndepărtarea
ce vreau s-o știu cum de încape
în limita puterii fără chip.

Orb mă cutremur, străfulgerat
de chin, că nu 'nțeleg nimic,
luminile mă dor, dar în genunchi
mă rog să mi le-apropii, ca să te simt.

Un ochi îmi rîde, altu-mi plînge,
în inimă un ghimpe ruginește lent,
în mintea mea ideile doar fraze reci,
de-acolo din înalturi nici un semn,
sunt singur alături de păcatu-mi. Unde-i
cel care poate să-mi spună „hei!”?

Poeemele de mai sus fac parte din volumul în pregătire *Quasi cantsonete*.

Alexandru OLTEANU

Septembrie...

Septembrie... La turnuri te aștept -
Ca și atunci, puternic vântul bate,
Când te strângeam cu dragoste la piept
În prima noastră noapte din *cetate*.
A fost *iubire* cum prea multe nu-s;
N-am mai văzut o fată mai frumoasă,
Până și luna te privea geloasă
Și tristă cobora înspre apus...
Septembrie..Aceiași doi iubiți,
S-au regăsit pe zidul din *cetate*
Eram și-atunci la fel de fericiți.
Ca și atunci puternic vântul bate...

Atunci...

Te caut azi și mâine, negreșit –
Și-am să te caut nu știu câtă vreme;
Cât inima la ea o să mă cheme,
Va fi o zi, anume, de sfârșit?

Uitate-atunci, modestele poeme
Din carnețelul poate prăfuit,
Ți-or spune, oare, cât te-am prețuit,
Cum n-am cerut iubirii diademe?

Și dac-ar fi să căutăm vreodată,
Dacă sânt eu, sau tu ești vinovată,
Vom răscoli, desigur, începutul...

Și-atunci vom face pe pământ dreptate,
Și-om condamna , fără recurs, la moarte
Acel, întâiul vinovat:... sărutul!

Zile-ntregi

Cu zorile te chem în gând
Ești ziua toată lângă mine;
De tine serile sânt pline...
Urmează nopțile, la rând.

E poate rău, e poate bine;
Dacă trăiesc, așa sperând
Și totuși, oare, până când,
Dacă uitarea, iarăși vine?

Cu zorile te chem mereu,
Tu oare știi de gândul meu,
Sau doar încerci să-l înțelegi?

La gândul tău, mereu tresar
Și de-mi oferi, doar clipe-n dar
Le re trăiesc în... zile-ntregi!

Satul meu

Azi satul drag eu îl privesc de sus,
Un loc anume, chiar lângă pădure
Și-atâtea gânduri vin ca să mă fure,
Aici copilăria mi s-a dus...

De sărbători, acolo, pe tăpșan
Atâta lume se prindea la joc,
Eu lângă gordunaș cătam un loc
Ca din arcuș să-i fur măcar un ban...

Și ani de școală... Parc-a fost un vis..
Izvor de nesecată feerie,
Căci azi îmi par un fel de poezie
Ce parcă, totuși, încă nu s-a scris...

Mă plimb acum pe ulițe pustii,
Grădini întregi de buruieni sânt pline,
În multe case nimeni nu mai vine
Și nu e nici un chiot de copii..

Ici, colo, în grădină, vreo bătrână,
Pe prispa casei, cată-n depărtare
Pe cei pierduți și lacrimile-amare
Curate-s ca izvorul din fântână...

Aici e mama, D-zeu s-o ție,
Stă singură, pierdută în ogradă...
Copii, nurori, nepoți când vin s-o vadă,
Curg lacrimi, râu, de-atâta bucurie !

E tot mai trist în sat, e tot mai greu,
Se duce-ncet și ia ceva din mine -
Aicea m-am simțit atât de bine,
Aici mă poartă gândul tot mereu...

Și, totuși, vise încă mă răsfată,
Tânjesc cu dor la gândul fericit,
Că poate, totuși, satu-mbătrânit,
Ca-n vremuri vechi, va prinde iar viață !

Măr la Tescani

Adrian TION

Bila albă, bila neagră

Cu laptopul ăsta n-ai treabă câțiva ani, m-a asigurat vânzătorul negricios și hirsut, desfăcând dezinvolt cutia în care era ambalat neprețuitul obiect cu formă de mapă lucioasă de diplomat. Parcă acum îl văd mișcându-se grăbit să-mi arate performanțele produsului. Câți ani n-am treabă? am vrut imediat să aflu ca să știu ce cumpăr. Cu ăsta? a reluat afabil, sigur de el sprintenelul nebărbierit de după teighea, ridicând semnificativ din sprâncenele lui stufoase, cu ăsta zece ani n-ai treabă, dacă e moderat utilizat, a ținut să precizeze privindu-mă convingător în ochi, încercând astfel să-mi reteze din start orice neîncredere în privința fiabilității produsului (nu dau numele firmei ca să nu aveți pe cine să înjurați), deși chiar zece ani îmi păreau puțini pentru atâția bani (nici suma n-o spun ca să nu mă luați în balon; întotdeauna se găsește în asemenea situații câte un comentator grozav ca să spună „De ce n-ai cumpărat unul cu... atâția lei? Eu numai atât am dat pe el și n-am probleme”, asta pentru a sublinia că eu nu știu de unde să cumpăr și ce să cumpăr). Unde sunt mașinăriile trainice de odinioară care te țineau o viață? O viață de om sau chiar mai multe. Se transmitea ceasul cu pendulă de la o generație la alta. Acum îți cumperi o imprimantă și după trei luni te lasă. Toate sunt făcute ca să le schimbi cât mai des. Șiretlicurile producătorilor! De la pantofi la ditamai mașina de spălat toate sunt așa! Nici piatra nu mai durează ca altădată. La căsătorie ți se urează „casă de piatră” și după doi ani și

ceva, observi că piatra s-a fărâmițat... A devenit nisip mișcător, praf stânjenitor, lest... Dar să revenim: vânzătorul i-a dat o viață de zece ani laptopului. Asta înseamnă cinci ani, am concluzionat atunci în gând, considerând predicția-reclamă prea umflată cu pompa de bicicletă. Nu merită să dai crezare reclamelor decât pe jumătate, ca și jurămintelor. Am învățat asta cu vârf și îndesat din experiența conjugală. Nu vreau să trec un naiv nici în privința aparaturilor supersofisticate, așa-numite „de ultimă generație”. Când aud formula asta mă umflă râsul. O generație trăiește doi, trei, zece ani? A! Nu se referă la generații umane? Dar generațiile electrotehnice sunt tot mai scurte. Un an, doi sau câteva luni. Termenul „generație” e folosit atunci impropriu. Dar să revenim: în loc de zece ani, laptopul achiziționat exact cu doi ani și jumătate în urmă a decis altfel. S-a îmbufnat într-o zi ca un copil cu toane, a început să dea strâmbe, ca apoi să nu mai răspundă la comenzi. Cârâia ca dracu atins de aripa unui înger. De atunci mă chinuie îngrozitor de-mi vine să dau cu el de pământ și ca să nu-mi fac nervi nu l-am mai atins nici eu mult timp. Așadar doi ani și jumătate în loc de zece, tot pe acolo și prima „casă de piatră”. Așa merg lucrurile. Fiabilitate cu termen redus. „Generații” de câteva clipe de fericire.

Proza
Mișcării literare

Fișele laptopului m-au determinat să-mi amintesc scena cumpărării lui de mai sus. Ce-o fi înțeles hirsutul vânzător prin „moderat la utilizare” nu-mi dau prea bine seama. Pentru ca informația lui (un fel de garanție verbală, cea scrisă e doar pe un an, atenție!) să pară credibilă, s-o fi gândit la o utilizare de vreo jumătate de oră pe zi sau și mai puțin. Pentru producători, *fiabil* înseamnă să nu-l folosești deloc. Asta e clar de la o vreme. Așa te ține și un secol. Poți să te uiți la el din mormânt. Să navighezi pe site-uri nesfârșite, să vezi pozele postate de prieteni pe facebook după moartea ta. Minunat aparat! Impozant ca o mapă lucioasă de diplomat. Dar dacă tragi de el, îl călărești toată ziua, jurnalist, scriitor, cinefil împătimit, turist în timpul liber, voyeur ocazional, ba scriind articole pe bloguri sau proze (ca aceasta) și făcând pauze mari de gândire, că nu întotdeauna îți vin cuvintele la fix (și scriitorii știu bine ce spun), ba citind presa, ba navigând prin cine știe ce cotloane de minuni ale lumii sau ale minții omenești de uiți de tine, e limpede că ai toate șansele să te lase mai repede. Uite așa tam-nisam! Nu de alta, ar spune mucalit vânzătorul de acum doi ani și jumătate, ridicând semnificativ din sprâncenele-i stufoase, dar curiozitatea asta, dorința de cunoaștere adică, de informație și de prezență în lumea virtuală se plătește. Nimic nu e gratis. Nici virtualitățile.

Toate aparatele astea sunt niște mizerii. Naiba să le ia! Te bucuri când le achiziționezi de parcă ai pus mâna pe marea carte a vieții și când colo, uite cu ce te trezești! Când ți-e lumea mai dragă te lasă cu ochii în soare.

Așa m-a lăsat și pe mine computerul drăgălaș ca o bijuterie, dar soarele ăsta a început brusc să se întunece. Se întuneca tot mai intens de la o clipă la alta ca intrarea printr-un tunel într-o altă lume. O lume de basme și mistere amestecate, fragmentate și răsturnate ca-n proza postmodernă. Un soare negru, mânios, ascuns bucuriei. Nu din cauza norilor. Seninul cerului voia să-mi picure la nesfârșit liniște în suflet. Da’ putea? Viclean, soarele vârâse pe furiș, în fundul buzunarelor sale adânci cât două milenii de întuneric, tot azurul. Tot-tot. L-am privit cu ură direct în ochi, mai bine zis în locul unde trebuia să fie

ochii soarelui din desenele copiilor. Pentru ei, nu-i așa, soarele are ochi, nas și gură. ăsta al meu era un soare preluat din desenele lor, dar atât de negru încât nu-i puteam delimita forma ochilor de multiplele pete ce-i acopereau strălucirea de odinioară. Un soare mângălit cu creion negru. O stea în derivă. Soare apocaliptic. Negru de tot. S-a făcut dintr-o dată atât de întuneric în jurul meu de nu vedeai să-ți scoți un ochi. Beznă ca în pivnița mea în care n-am introdus curentul electric ca să fac economie și tot plătesc facturi incredibil de mari. Beznă ca în peștera unde puținele viețuitoare n-au nevoie de ochi. Așa că într-o bună zi aceștia s-au atrofiat. Și normal. Ce să facă pe întunericul acela cu ei? Nedumerit, nesigur de ce se întâmpla în realitatea din jur, am adoptat și eu, ca mulți alții, acești ochi ai beznei.

Am conchis: dacă nu mai răspunde la comenzi laptopul meu, la ce bun ochii? Așa că i-am închis ca să ajut la procesul de atrofiere. Din primele constatări am înțeles că se poate și fără. Poți să-ți citești gândurile liniștit, fără teama că-ți fuge scrisul de sub picioare și cazi în golul dintre replicile personajelor de pe ecran. Poți să simți gustul de aur mustos al caiselor, fără să le admiri carnația portocalie. Poți să-ți întrebi soția dacă mai are detergent în baie pentru spălarea chiloților că ultima dată când ai pipăit rafturile dulapului nu mai era nicio pereche curată acolo. Ea, Ina, a doua soție, chiar ți-a răspuns morocănoasă, nemulțumită și ea de traiul pe care-l duce de atâția ani alături de tine (mai precis de doi ani, încă nu s-au împlinit cei doi ani și jumătate standard), că i-a rămas ceva mărunțiș, dar trebuie să-l dea pe fard și cremă de față că a rămas fără și tu nu te îngrijești niciodată de nevoile ei. Iluminat de ochiul lăuntric, i-ai răspuns că nu mai e nevoie să arunce banii pe cosmetice, poate să-și pună nestingherită în evidență ridurile că nu le mai vezi. Mai bine ar cumpăra detergent pentru lenjerie curată. E de la sine înțeles că pentru cinismul ăsta vei plăti, băiete!

Mizerabilist dialog. În stare să-ți răscrolească pâcla armonioasă a întunericului interior savurat inconștient un timp. Nevoia te face să deschizi ochii direct pe criza econo-

mică. Am trăit doi ani și jumătate cu spatele la criză și cu fața la laptopul meu, lumini și culori îmbietoare, considerat pe drept cuvânt un prieten de nădejde al omului. Mai ceva decât câinele. Ce, câinele te scoate din necaz? Imaginele de pe ecran, da. Nici de criza politică nu m-am prea sinchisit până când s-a bosumflat, ca și laptopul, microcentrala termică și n-a mai vrut să încălzească apa la baie și la bucătărie. Nevastă-mea, a doua, Ina cea jignită, și-a băgat boală în oase spălând lenjeria și vasele numai cu apă rece. Asta pentru a-mi dovedi că mai avea o fărâmbă de afecțiune pentru mine. Dacă nu sunt bani pentru mărunțișuri ca detergent sau cosmetice, pentru repararea centralei termice de unde? Totuși, am telefonat la un doctor de centrale termice. De câți ani o ai? m-a întrebat aspru. De zece ani, i-am răspund timorat de duritatea glasului din receptor. Dacă te-a servit zece ani, e destul Ia-ți alta. Am crezut că pică tavanul pe mine. De unde bani pentru alta? Abia atunci am deschis ochii asupra realității din preajma computerului. Banii plecau pe facturi fantomatice la întreținerea apartamentului, gaz, apă, electricitate, salubritate, facturi luate de vânt și purtate de valuri, adică se duceau pe așa-zisă apă a Sâmbetei. Cineva îi strângea la podul Hingherilor, la ieșirea din oraș, cu un minciog mărioc. Pești barosani, nu glumă! Plasa plină, masa plină, apă caldă, vilă mare cu piscină. Pești mari care au fost văzuți numai de ochii bulbucați, ieșiți din orbitele pereților de marmură ai vilelor în care își duc traiul colecționarii de facturi. La televizor n-au apărut niciodată pești mari cu cătușe la mâini. Realitatea nu face greșeli dintr-astea.

Când microcentrala termică n-a mai încălzit nici apa pentru calorifere, Ina, a doua soție și pentru a doua oară jignită, m-a părăsit în plină iarnă. Am rămas din nou cu ochii în soare, dar el nu mai era negru. Era un soare cu dinți cum n-am mai văzut. Și-a înfipt bine caninii în sărăcia mea. Mi-am pipăit buzunarele și în loc de câteva bancnote am găsite două bile, pe cât de sferice pe atât de grele. Mai să-mi găurească pânza subțiată a buzunarelor, căci erau în buzunare diferite, trebuie să precizăm asta. Din buzunarul stâng

am scos o bilă albă, din cel drept o bilă neagră. Pe bila neagră scria cu majuscule, uite așa, TOM, pe cea albă JERRY. Măi să fie! Ăstora le arde de glume. În ciuda numelor poznașe binecunoscute, am fost avertizat printr-un semn subtil că e un joc serios. Mi-am retras numaidecât zâmbetul inițial, tâmp, infantil. Hărțuiala continuă dintre cele două personaje era una simbolică, evident. Era însăși miza mea în legătură cu realitatea prea mult timp ignorată sub oblăduirea soarelui negru. Realitatea primise aceste forme sferice extrem de concrete. O realitate bipolară pusă la dispoziția mea. Simțeam între degete magnetismul bilelor. Mă jucam cu ele și le priveam dublu încrezător: în forța mea și a lor. Cuvintele erau imprimate de mai multe ori, în așa fel ca să se vadă din orice poziție, oricum le-ai răsuci. Ca numerele inscripționate pe bilele de la LOTO când se face tragerea la sorți. Joci și câștigi. Cât? îmi vine iar să întreb, dar nu găsesc pe vânzătorul găurii covrigului. Mă simțeam din ce în ce mai important cu ele în mână.

Am deschis ochii mari cât realitatea dată pe postul favorit al televizorului. Canal de știri din realitatea imediată. După lungi rătăcirii prin întuneric, am înțeles gravitatea rostogolirilor halucinante de imagini. Am lăsat în urmă toate beznele. Noile imagini mă agresau ca un ger cumplit de ianuarie. Același soare cu dinți. Pe ecran începuse lupta între TOM și JERRY. Tom, jucătorul infatuat de la putere, megaloman ca un stăpân absolut peste casă și ogradă. Jerry, marginalizatul jigărit, asupritul nedreptățit, mereu vânat și batjocorit, de ți se făcea milă de el. Alergături, confruntări, bufnituri, tumbe! Iar alergări iar confruntări iar bufnituri iar tumbe! Dar din cauza imaginii fițoase, personajele nostime erau distorsionate grotesc. Pentru a face față luptei, vicleanul Tom, deghizat în vrăjitor iscusit apelează la prepararea unor substanțe magice din care, înghițind vârtos, devine mai mare și mai fioros. Jerry bea și el, pe furiș, din substanța magică, depășindu-l în mărime pe Tom. Când devenea mai mare șoricelul Jerry, când pisoiful Tom ajungea de dimensiunile șoricelului. După care metamorfozele se schimbau de mai multe ori. Când era uriaș

Tom, Jerry era o muscă și invers. Cursele de urmărire făceau să tremure din încheieturi televizorul. Pâlpâia ecranul de ziceai că dintr-o clipă în alta își va da duhul. După laptop și centrală, asta mai lipsea! Adevărul era că de câteva luni televizorul făcea tot așa. Ba se înroșea subit ecranul, ba revenea la normal. Fițe electronice în lanț de la un aparat la altul. Când cursele și luptele dintre Tom și Jerry încetau, se auzea vocea vânzătorului de butaforii: Toate aparatele astea, după zece ani, trebuie schimbate. Zece ani, atât! Dacă televizorul te-a ținut zece de ani, să zici mersi. Ia altul. Toate cele din lumea asta au un început și-un sfârșit, nu? Laptopul, televizorul, centrala termică, dragostea, țeava de eșapament, tinerețea și minciuna se înscriu în seria produselor degradabile. Țâșnesc din neant și sfârșesc tot acolo. Așa a sfârșit minciuna lui Tom că nu se va atinge de veniturile modeste ale lui Jerry și tot așa s-a terminat răbdarea lui Jerry că va suporta cu stoicism reducerile la tainul zilnic. Dezvăluiri șocante pentru toate neamurile lui Jerry intrate în panică. Întrebarea era care din cei doi are dreptate și care e mai perfid? Care apelează la strategii mai mârșave? Tom? Dar asta se vede de la o poștă. Atunci jos cu Tom! Gata! Toate trebuie să aibă un sfârșit. Minciuna, răbdarea, dragostea, computerul... Și proza asta trebuie să aibă un sfârșit, dar nu i-l găsesc deocamdată. Lupta dintre Tom și Jerry continuă. Ăștia dau pe canale de știri, în loc de programe politice, desene animate. S-a țăcănit lumea. Caricaturi politice în pielea unor personaje de desene animate. Auzi grozăvie! Printre săriturile agasante ale imaginii de la roșu la normal, mereu de la roșu la normal, am înțeles că și sfârșitul televizorului e aproape. Ca sfârșitul lui Tom, ajuns țintă a nemulțumirilor. Șoricei din toate casele, uniți-vă! Accesul meu la realitate era contras în aceste două bile, revărsate pe ecran în două personaje rivale. Cu atât am rămas din toate conflictele mele cu o realitate incertă. Trebuia să aleg. Trebuia să-mi exprim opțiunea.

Pătruns de importanța gestului, am apropiat mâna cu bila albă de ecranul care făcea în continuare aceeași gimnastică – roșu, normal; roșu, normal. Voiam să pun capăt acestei popicării ridicole. Tom, cândva aprigul jucător de popice, zăcea acum pe jos, învins, timorat de puterea redescoperită a lui Jerry. Când să ridic bila neagră, să-i mai dau o ultimă lovitură ingraturui Tom, numai îl văd că, strângându-și toate forțele într-un efort supra-motănesc, se ridică de jos devenind din nou uriaș și începe să mă amenințe mânios. Enervat la culme pentru toate matrapazlăcurile făcute, dar mai ales pentru gestul său cu laba întinsă, dau să-l sancționez cu bila albă arătată în mână. Vreau s-o arunc în el cu furie crescândă, dar în loc să aibă efectul unei grenade, Tom o prinde în laba lui exersată și înghite bila numaidecât. În clipa următoare imaginea a dispărut dintr-o dată. Complet. O liniște sinistră s-a lăsat în încăperea imaginară. În blocul imaginar. În orașul imaginar. În țara imaginară. Liniștea imaginară dinaintea furtunii imaginare.

Bine, dar eu trebuie să închei cumva aceste rânduri derulate în gând, pe întuneric, de îndată ce mi s-a blocat laptopul. Trebuie să reiau firul întâmplării. Să-mi aștern gândurile pe foaia electronică. Mă întorc la scena imaginară. Am rămas cu bila albă în mână, neputincios și confuz. În scurt timp, ea s-a prefăcut într-un sul oarecare de hârtie igienică. Măi, să fie! Și ce speranțe îmi pusesem în jocul ăsta tensionat! Mă îndrept cu pași nesiguri spre laptopul lăsat deschis pe birou. Obișnuința trebuie respectată. Viciul trebuie respectat. Am ajuns dependent de această luptă comică pentru putere și simt nevoia s-o consemnez pe foaia electronică. Tot ce trăiesc trec pe foaia electronică. Nu știu de ce. Așa m-am obișnuit. Așa fac mii de pământeni. Orice lucru început trebuie dus la bun sfârșit, așa că... Și apoi nu poți sta tot timpul în beznă fără să ai habar de criza politică din Mali sau de războiul din Siria. Normal. Apăs pe taste cu teamă. Dacă se blochează din nou?

Irina NUȚU

Dansând cu umbra ei

Când i-am furat umbra, se machia, în fața oglinzii de la intrare, iar soarele îi dezvăluia reflexiile ciocolatii ale buclelor ciufulite. Se mișca atât de încet, de parcă nu ar fi fost deloc în mare întârziere; era obsedată ca liniuța neagră de tuș de pe pleoapă să aibă o codiță arcuită perfect și toată atenția ei era concentrată într-acolo, așa că nu a observat nici când am înșfăcat umbra care a început să mi se zbată în mână, nici când am îndesat-o în buzunar, deși ceva s-a schimbat instantaneu pe chipul ei, care parcă și-a pierdut brusc din căldură și din intensitatea culorilor.

Își luă rămas bun cu un sărut fugar – de data asta ne despărțeau, oricum, doar câteva zile – și ieși pe ușă înainte să poată vedea lupta dintre mine și ceea ce se zvârcolea în buzunarul de la sacoul meu preferat, a cărui căptușeală ar fi devenit ferfeniță, dacă ar fi avut puterea să o sfâșie. După ce ea a plecat, am încercat să-i liniștesc umbra: am pus un tango care știam că îi plăcea ei, am luat-o la dans, i-am vorbit continuu, răbdător și blând, i-am făcut promisiuni, am mângâiat-o, iar până la urmă, am reușit să o adorm și m-am așezat lângă ea, cuprinzând-o cu brațele. Mi-amintesc că, înainte să adorm, cu capul în buclele umbrei, m-am întrebat cum de nu observasem până atunci că și ele miros ca posesorii lor.

Cât timp ea a fost plecată, eu și umbra ne-am înțeles tare bine. Nu mă deranja niciodată când scriam, ba chiar mă lăsa să o privesc cum dansa sau cum își împletea părul

- știa cât îmi plăcea. Mi-a fost teamă să nu dea una peste alta atunci când ea avea să se întoarcă, așa că, în ziua în care știam că trebuie să ajungă înapoi acasă, am închis-o în camera mea de lucru și mi-am zis că am să i-o înapoiez în timp ce doarme, dar, până la urmă, nu am mai făcut-o. Când ea a revenit, nu era schimbată, nici măcar nu părea să fi observat că i-a lipsit ceva atât de important în toate zilele acelea, deși s-a plâns puțin că nu era tocmai mulțumită de cum a ieșit concertul, lucru care nu se mai întâmplase până atunci. Îmi lipsise; încă o iubeam mult, de aceea aveam nevoie permanentă lângă mine de ceva din ea, dacă nu puteam fi împreună.

Data următoare când ea plecă, am însoțit-o, dar nu puteam scrie niciodată în călătoriile astea zdruncinate și pline ale ei, așa că am vrut să mă întorc acasă mai devreme. Ne-am certat tare în ziua aceea, țin bine minte, iar ea a plâns. Nu am fugit să o consolez, ci am luat lacrimile de pe farfurioara de la cafea și le-am turnat în călimara de cerneală, după care am scris tot restul zilei, cu mare spor, inspirat de dramatismul scenei. Acasă, am furat sărutul pe care mi l-a dat în următoarea secundă după ce a intrat în cameră, pentru că avea gustul dulce al împăcării și l-am ascuns bine între paginile uneia dintre cărțile mele preferate, ca să îl am când ea va lipsi din nou. Când ea concerta în capitală, iar mie îmi era dor și mă simțeam singur și neinspirat, mai târziu, l-am folosit și am scris unul dintre cele mai bune poeme ale mele. Într-o dimineață,

imediat ce s-a trezit și m-a privit cu ochii ăia imenși, le-am furat căldura aceea uluitoare înainte să apuce să îi închidă și am pus-o în penița de la stilou, după care am scris o proză pentru care mama m-a sunat, într-o noapte, după ce a citit-o, ca să îmi spună cât de mult i-a plăcut. Ultimul lucru pe care i l-am furat a fost – și astăzi regret – puterea uluitoare din voce. Cred că lovitura asta a fost cea care a distrus-o. Pur și simplu nu mă puteam controla. Atunci când unul din noi pleca, aveam nevoie de toate lucrurile care mă fascinau la ea mai tare ca oricând, ca să pot scrie; mă alimentam din ele ca rădăcinile care preiau apa și sărurile minerale din pământ.

Irina Nuțu s-a născut pe 24 februarie 1996, la Piatra-Neamț, și în prezent este elevă în clasa a X-a la Colegiul Național „Calistrat Hogaș” din orașul natal. Încă de la vârsta gimnaziului a fost câștigătoare a numeroase premii la concursuri naționale și internaționale de creație literară. După apariții în antologii și reviste școlare, a debutat oficial în revista culturală „Conta”, care apare la Piatra-Neamț sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

Nu știu cum am ajuns așa. Era o vreme, acum vreo cinci ani, când obișnuiam să îmi petrec zilele, de dimineața până seara, în casă, în fața laptopului sau a foilor – în funcție de dispoziție – „lucrând” la ceea ce se voia a fi „marea mea capodoperă”. Prietenii încetaseră demult să mă mai caute – nici măcar nu îmi mai erau prieteni – așa că singurul lucru rămas care mă mai chema afară era foamea. Deși petreceam atâta amar de timp încercând să scriu, la sfârșitul zilelor nu aveam niciodată nimic concret, care să îmi placă. Sufeream de boala asta: nu puteam să citesc nimic din ce am scris vreodată fără să schimb ceva, de la o virgulă până la sensul întregii fraze. Uneori, tăiam aproape toate cuvintele, mă trezeam desenând și mâzgălind foile în loc să scriu, le rupeam, le aruncam aiurea prin cameră, imaginându-mi cum se va face, peste ani, un film despre viața mea, cu o astfel de scenă, în care hârtia mototolită nici măcar nu nimereste coșul de gunoi, ștergeam rânduri întregi, ieșeam din document fără să salvez, iar seara eram mereu dezolat și, uneori, când aveam ceva bani, puțin beat.

Era pentru prima dată după multe zile când am hotărât să părăsesc apartamentul. Nu știu ce m-a alungat mai tare, cocina lăsată în urmă de proviziile consumate sau stomacul care, după cum auzisem cândva într-un desen animat, se „autodigera”, însă știu că era într-o seară de joi, pe la începutul lunii aprilie, pentru că înfloreau copacii și mi-amintesc că asta m-a făcut ca singurul lucru care m-a mai interesat la ce aveam să port era să fie curat. Aveam chiar și o umbrelă la mine, deși nu era nici un nor pe cer – desigur, aș fi observat asta dacă aș fi avut inspirația să trag perdelele.

Mâncarea nu a avut gust. Nici nu îmi amintesc ce era. Aș putea inventa ceva, dar nu am mai mâncat de ceva vreme și nu prea cred că e momentul să încep să mă gândesc la farfurii aburinde și deserturi însiropate chiar acum.

După ce am terminat, am hoinărit o vreme, ca un pierde-vară veritabil ce eram. Nu voiam să mă întorc la garsoniera cu mormanul uriaș de vase nespălate din chiuvetă și la rândurile încă nescrise. Mergând cât mai încet posibil, cu mâinile în buzunar și cu umbrela agățată de încheietură tot izbindu-mi-se de picior, m-am oprit în fața unui pub din care se puteau distinge sunetele unui pian care acompania o voce puternică de femeie. Localul se numea Midnight Coffee, îl știam de mult, dar nu fusesem niciodată înăuntru și m-am gândit că mi-ar prinde bine puțină muzică bună și o cafea, căci poate aveam să rămân treaz să scriu, în noaptea aceea - cum, de altfel, îmi propuneam, fără prea mult succes, în fiecare zi.

Am regretat că am intrat imediat ce am făcut primul pas înăuntru, dar nu am ieșit. Nu trebuia să fii un geniu ca să îți dai seama că locul ăla nu era de nasul meu: toată lumea era îmbrăcată atât de elegant și de frumos, încât nu puține au fost privirile care m-au ațintit în timp ce mergeam spre o masă liberă, nebarbierit, în tenișii mei rupți, blugii largi, hanoracul negru, scămoșat și tricoul pe care scria „Lazy people live longer”, cumpărat de la mare, când încă mai făceam parte din vechea gașcă. M-am așezat foarte aproape de pian, lângă singura masuță de două persoane liberă, restul erau mari și, de regulă, pline. Aș

fi putut să mă uit la unghiile pianistului, dacă aş fi vrut, chiar dacă privirea mea nu ar fi ținut pasul cu ele, atât de aproape eram, dar nu am făcut-o. Ținta pupilelor mele a fost interpreta, căreia, deși, mai târziu, când prietenii – căci au urmat și aceia – voiau să știe cum ne-am cunoscut, îi plăcea să spună că s-a uitat la mine de mai multe ori, am surprins-o privindu-mă o singură dată, în seara aceea, când am intrat (Abia câteva luni mai târziu avea să mă întrebe, pe acoperișul unui bloc: „Nu ți se pare ciudat, Victor, că atunci când ai sosit, eu tocmai începeam să cânt *At last, my love has come along/ My lonely days are over/ And life is like a song?*). Sincer, nu îmi amintesc nimic despre cântecul ăla, dar țin bine minte sentimentul acela de întregire pe care l-am avut când am zărit-o pentru prima dată, ca și cum aş fi fost o cometă care s-a unit cu coada sa.

Strălucea. Da, ăsta e cuvântul. Aș exagera dacă aş spune că nu m-am mișcat sau că nu am clipit deloc, dar am fost foarte aproape să nu o fac. În seara aceea, am băut cele mai amare cafele din viața mea; nu am risipit timpul turnând zahăr sau lapte în ceașcă. Mă fascina diferența dintre delicatețea, grația vocii ei, când mulțumea și prezenta numele următorului cântec, frământându-și mâinile probabil sărate și gravitatea și puterea ei în timp ce cânta. Deosebirea dintre cele două fețe ale glasului ei era atât de mare că, dacă nu aş fi privit-o, aş fi putut jura că aparțineau unor persoane complet diferite. Ochii îi ținea mereu închiși în timp ce cânta, dar când îi deschidea, enormi, căprui chiar de culoarea cafelei, întregul local se umplea de o lumină caldă și plăcută. Părul lung, ondulat îi cădea pe umerii dezgoliți în cascade cafenii (al căror parfum mi-l închipuiam a fi dulce-amărui), ajungând aproape până în talia frumos scoasă în evidență de rochia neagră, simplă, de mare efect împreună cu buzele de un roșu aprins, care o ajutau în încercarea de a ascunde faptul că, în spatele trupului de femeie și a forței din voce, era, de fapt, încă o copilă.

Am plecat imediat ce programul ei a luat sfârșit. M-am dus direct acasă și am scris toată noaptea o poveste despre o cântăreață de muzică jazz, poveste care s-a bucurat de un

mare succes, mai târziu. Dimineața mi-am petrecut-o frecând podelele, spălând vasele, amintindu-mi cum se folosea mașina de spălat, iar când am terminat, am rămas surprins de culoarea adevărată a covorului din camera mea. După-amiază, am gătit, după foarte mult timp, am recitat ce scrisesem noaptea trecută și tot ce am schimbat au fost virgule, iar seara, proaspăt bărbierit, după o oră și jumătate – timp record – de stat în baie, m-am îmbrăcat cât mai elegant puteam și m-am întors la Midnight Coffee. Am așteptat până târziu (nici astăzi nu înțeleg de ce am fost atât de sigur că urma să fie acolo), dar ea nu a venit să cânte și abia atunci m-am oprit la bar, având în minte imaginea ca pe o secvență din viitorul film despre mine, stând și bând whisky, singur și trist, dar am trecut repede peste ea, de data aceea și am întrebat barmanul care mă servise seara trecută – și care nu dădea semne că m-ar recunoaște – despre fata care a cântat. „E un afiș mare afară”, mi-a spus, iar eu am plătit, fără să termin băutura și am ieșit cât de repede am putut.

Înțelesesem ce îmi lipsise, în tot timpul acela: o muză. Iar acum o găsisem și aveam să o regăsesc în fiecare primă zi de joi a lunii, când aveau loc concertele ei la Midnight Coffee.

Așteptarea dilată timpul, asta am învățat până la data următorului concert, dar tot „A meritat!”, a fost gândul meu când am văzut-o pe Eva, după cum aflasem că se numea, intrând și luând microfonul în mână. Îmi amintesc că a aruncat o privire chiar la masa mea, aceeași de data trecută și a poposit cu ea o vreme, însă nu am reușit să disting dacă ceea ce se vedea în ochii ei era mirare sau dezamăgire, atât de puțin o cunoșteam pe atunci, iar acum nu-mi amintesc scena suficient de clar ca să pot spune.

Viața mea s-a învățat în jurul primei zile de joi a fiecărei luni până în august, când aveam deja destul material pentru o carte de nuvele și o editură acceptase să mă publice. Nu mai puteam să continui așa, totuși, nu-mi mai ajungea să o văd doar o seară, deși acele câteva ore mă făceau să scriu continuu zile bune, uneori chiar câte două săptămâni.

Amintirea ei se pierdea iar și iar, devenea vagă, încețoșată, nu-mi mai aminteam cât de arcuite exact erau genele ei și cum era codița de la eye-liner, dacă avea unghiile roșii sau manichiură franțuzească, dacă purta ruj sau luciu de buze și atunci ieșeam și o căutam pe stradă, iar scenele filmului din mintea mea continuau penibil, clișeistic, în disperare, cu noi doi întâlbindu-ne întâmplător în parc sau eu privind-o cum alergând în brațele mele, în rochie de mireasă, fugită de la propria nuntă. Ajuns la agonie după concertul din august, am așteptat-o afară. Când a ieșit, nu am putut să îi spun nimic și, dacă nu ar fi plouat, dacă nu aș fi avut umbrela la mine, dacă nu aș fi acoperit-o imediat ce a început să plouă cu găleata, în timp ce ea suna un taxi, nu știu dacă aș fi avut curajul să vorbesc cu ea. Ca un adolescent, i-am zis totul în seara aceea, că mă inspiră, că am căutat-o pe stradă ca un nebun și, surprinzător, chiar puțin dubios, dacă stau să mă gândesc acum, nu s-a speriat, ci s-a simțit flatată și a doua zi am ieșit la o cafea.

Perioada care a urmat a fost, de departe, cea mai frumoasă din viețile amândurora. Trăiam, nu doar existam; intrasem amândoi într-un grup de artiști de tot felul, cu care mergeam în „lumea bună”, la vernisaje, la operă, la teatru, la concerte. Când nu eram cu ea, scriam aproape fără oprire. Începusem un roman care se anunța a fi promițător, iar cartea mea de nuvele se vindea și era bine primită chiar și de către critici. Scrisul meu se hrănea din felul în care își mișca Eva mâinile, din felul în care întorcea capul, din felul în care îmi spunea numele, din felul în care se străduia să nu își roadă unghiile când era tensionată. Îmi dădea viață; la urma urmei, asta și înseamnă Eva, *viață*.

Au fost trei ani perfecți. Prima dată când am văzut-o plângând a fost din cauza mea, iar ea mi s-a părut cu mult mai frumoasă; atât de frumoasă încât am început să aduc acasă tot felul de filme cu finaluri tragice care să mi-o mai descopere așa, neajutorată, superbă, *a mea*.

Lucrurile s-au apucat să meargă prost când ea a început să aibă din ce în ce mai multe concerte prin țară, iar eu eram invitat la toate evenimentele culturale și mi se cam

urcase celebritatea la cap. Nu ne sincronizam niciodată, ne vedeam din ce în ce mai rar; Atunci am început să îi fur „farmecele”, cum le numeam, la vremea aceea. Nu au fost doar umbra, lacrimile, căldura privirii și acel sărut. A fost tot ce avea ea mai pur și mai frumos. Când i-am luat totul, totul, nu a mai avut ce să îmi ofere. Era gri, era goală, o fantomă, era ceva ce amintea de viață, dar era lipsită de ea, împotriva semnificației numelui ei, iar eu nu aș fi renunțat niciodată la tot ce aveam de la Eva, deși nu erau daruri, ci, mai degrabă, furturi. Ultima dată când am văzut-o, destul de recent, mi s-a părut că aș putea trece prin ea, dacă aș vrea.

Baruri, femei, beții, asta a urmat, pentru scurt timp, în viața mea, după plecarea definitivă a Evei. Îmi lipsea, uneori, dar mă consolam cu ceea ce îmi rămăsese de la ea, aceleași lucruri de care mă foloseam, în continuare, ca să scriu, atunci când nu petreceam.

Pe Nadia am cunoscut-o la un vernisaj al unor prieteni comuni, niște artiști care mie și Evei ne erau foarte dragi, genul de oameni cu care obișnuiam să fumăm narghilea, să bem ceai și lichior de ciocolată, la noi acasă, în seri care sfârșeau în confesiuni și râsete cu lacrimi. Mă așteptam să o întâlnesc și pe ea acolo, dar am înțeles că nu au reușit să o găsească – nici eu nu mai promisem vreun semn de alarmant de multă vreme, dar știam că mai există, pe undeva. Încă îmi plăcea să cred că aș fi simțit, cumva, dacă ei i s-ar fi întâmplat ceva, că ceva încă ne lega undeva, acolo și că Universul mi-ar fi trimis un semn.

Nadia s-a îndrăgostit de mine imediat, dar eu am început să simt abia la câteva luni după ce începusem să fim împreună, când prezența ei devenise plăcută, familiară și, uneori, necesară. La început, mai picta și peisaje, naturi statice sau lucrări abstracte, dar de curând a început să aibă obsesia asta oarecum stranie, de a picta doar oameni și – îndeosebi – pe mine. Abia acum, în timp ce scriu, îmi dau seama ce orb am fost că nu am văzut cât de obsesive deveniseră portretele cu mine, cât de multe și, vai, cât de ciudate... De fiecare dată, în timp ce mă picta, îmi amintea de contrastul superb dintre ochii mei, albaștri

intens, și părul negru. Poate dacă nu ar fi insistat atât de mult asupra ideii ăsteia, nici nu aş fi observat, azi-dimineaţă, în timp ce mă spălam pe dinţi, că îmi lipseşte albastrul acela din irisuri. Nu a durat mult până să descopăr că şi umbra mea lipsea, că mă decolorasem, că începusem să semăn cu Eva a mea.

Atunci, totul a avut sens. Nu doar că în ultima vreme mă simţisem gol, *eram* gol, eram gri, lipsit de toate lucrurile care mă defineau şi mă desăvârşeau, în timp ce picturile Nadiei deveneau din ce în ce mai multe şi mai bune.

Nu aş putea spune exact ce am simţit când am descoperit totul. Mi-a apărut în minte imaginea Evei, ultima dată când am auzit-o încercând să cânte, lângă un pian puţin dezacordat. În schimb, am ştiut sigur ce să fac: m-am aşezat la biroul meu de lucru, am luat călimara de cerneală care mai păstra lacrimile vechi de aproape un an şi stiloul care

speram să mai aibă ceva din căldura căpruiului ochilor ei şi am aşternut totul imediat ce m-am asigurat că Nadia nu mi-a furat şi dragostea de a scrie, înainte să aibă ocazia să o facă.

Undeva în camera aceasta, există un cufăr cu toate „farmece” Evei, la care m-am dus în ultimele luni când Nadia mă lăsa să respir, iar undeva afară ea e acolo, aşteptându-mă.

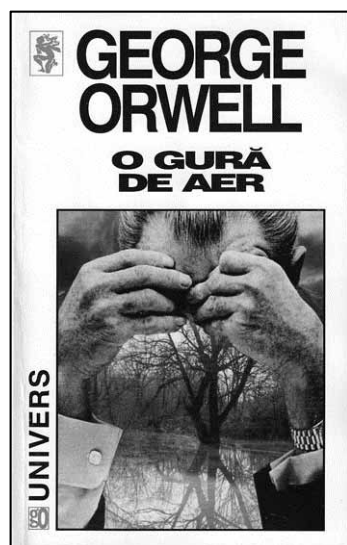
Abia azi am înţeles că Eva ştie, poate a ştiut în tot timpul ăla amar, dar m-a lăsat să iau totul, s-a dăruit până în vârful firelor de păr. Am nevoie să cred că legătura aceea dintre noi mai există, că acesta este semnul pe care l-am aşteptat, inconştient, de la Univers, că am să ajung la ea mai devreme de sfârşit şi am să îi dau totul înapoi, plus ruinele rămase din ceea ce odată era Victor, cel care, contrar numelui său, astăzi a pierdut bătălia.

Relief făină

O gură de aer de George Orwell

Virgil RAȚIU

Povestea începe în Lower Binfield, un târgușor ca oricare altul cu vreo două mii de locuitori. Ne aflăm înainte de izbucnirea Primului Război Mondial pe când era deja născut George Bowling, naratorul, cel de-al

doilea fiu al familiei Bowling, fratele lui, Joe, fiind cu doi ani mai mare. Orașelul arăta ca pe vremea aceea, cu case de piatră, cu o stradă mare pe care circulau căruțe trase de cai, umblau vite, tauri scăpați din lanț și locuitorii, desigur. În Lower Binfield existau multe prăvălii unde se vindeau mărfuri și

mărfuri, exista și-o cârciumă și o biserică parohială și o școală mică. Tatăl lui George era comerciant de semințe și nutrețuri combinate. Pentru copii nici unul dintre locuitorii aceluia târg nu erau oameni buni la suflet, ci înalți și buhăiți, burduhănoși ori ca așchia, cu priviri încruntate, care parcă toată ziua nu aveau altceva de făcut decât să-i urmărească pe țânci dacă comit ceea ce „nu

era voie”, băgându-i în sperieți și amenințându-i cu

parul, cu nuiaua și cu „te spun eu la tat’t-o!” Împrejurimile locului erau mirifice, cu pâlcuri de arbori, păduri cu poteci, cu fânețe, cu iazuri și lacuri curate ca lacrima în care înotau pești mari de soiuri diferite, așa că într-o astfel de atmosferă cum să nu facă copii prostii: să fure ouăle din cuiburile păsărilor, să tragă cu praștia după căruțe, după animale și păsăret, să strige ca nebunii, să fure și, mai ales,

tentația de-a merge la pescuit. Cu unelte rudimentare mergeau la pescuit, mai bine zis se furișau pe marginea iazurilor ca să nu fie descoperiți. Dar tot erau prinși și alungați cu bățul, fiecare alegându-se cu câte un ciomag peste cocoasă. Pe George Bowling de mic l-a tentat mersul la pescuit, pe ascuns bineînțeles, chiulind de la școală, unde învățau ce învățau, dar mai mult erau mardiți cu bățul, de unde și lehamitea de-a urma cursurile. Și anii au trecut, George și Joe au urmat școli situate mult mai departe de casă, școli particulare, unde ajungeau cu bicicletele. Chiulul de la școală era o practică, precum și chiulul de-a ajuta pe părinți în gospodărie.

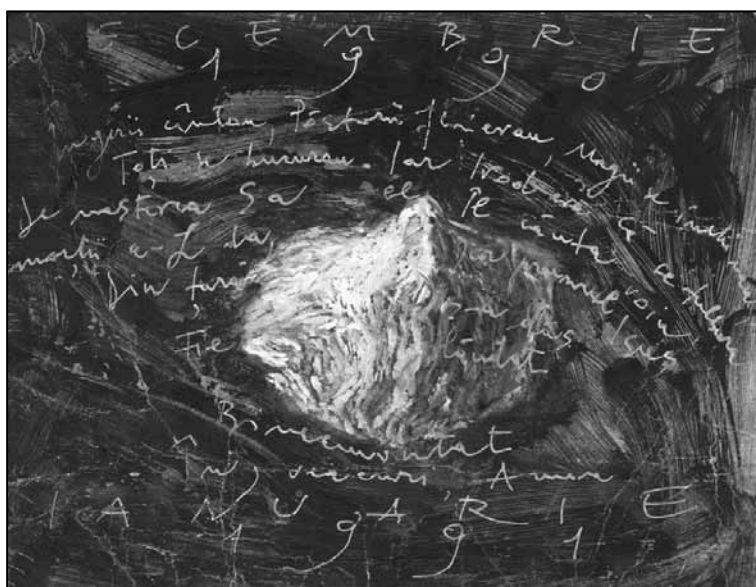
Însă vremurile se schimbă. Pe drumuri apar tot mai multe mașini, între comercianți și vânzători își face loc concurența neloială, încât bătrânul Bowling începe să se teamă de faliment și până la urmă chiar va falimenta. În aer începuse să plutească amenințarea unui război cum nu a mai fost, unii oameni nu înțeleg nimic din ceea ce înseamnă progres, apariția unor noi meserii. Ca să se salveze, bătrânul Bowling își retrage copii de la școală pentru ca să-l ajute în gospodărie. George, căruia începuse să-i placă lectura, era disperat. Joe și-a luat lumea în cap și a fugit de acasă încât nimeni nu a mai auzit nimic de soarta lui. Izbucnește războiul, George este înrolat. Germania amenințase Franța, Anglia se angajează și ea în bătălie. Pe cât a durat confruntarea, George Bowling a scăpat ca prin urechile acului. A lucrat doi ani, cu grad destul de mare, la un depozit de armament și alimente care nu avea în evidență nici un material, înafară de câteva cutii de conserve. După terminarea războiului, datorită unor circumstanțe favorabile începe să lucreze la o bancă de asigurări. Se căsătorește, devine tată, soția-i se trage dintr-un neam hindus, o familie cu aere de mondenitate. Însă viața de

Cartea străină

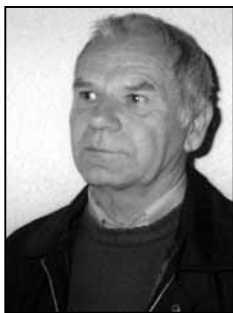
familie scârțâie, monotonia cotidiană începe să-l sufoc, dintr-un melancolic și visător născut, George devine un mecanism cotidian. Însă în una din zile îl bântuie ideea unei escapade: să revadă locurile natale și aranjează plecarea fără ca soția sa să știe. Ajunge la Lower Binfield, dar... „E o experiență ciudată să te reîntâlnești cu niște locuri pe care nu le-ai mai văzut de douăzeci de ani – zice. Ți le amintești până în cel mai mic detaliu, dar ți le amintești greșit. Distanțele sunt altele, iar principalele puncte de reper parcă și-au schimbat locul. Te tot gândești: nu-i așa că dealul ăsta era mult mai abrupt? Nu-i așa că drumul cotea în cealaltă direcție?”... Deodată îl fulgeră gândul că soția sa, cum-necum, a aflat de aventura sa și s-a pus pe urmele lui, ba mai rău, a pus pe urmele lui „toți bigoții și băgăcioșii ăia, și oamenii pe care nu i-a văzut niciodată la față, dar care, cu toate acestea, îți hotărăsc destinul – ministrul de Interne, Scotland Yard-ul, Liga pentru combaterea alcoolismului, Banca Angliei, Lordul Beaverbrook, Hitler și Stalin călare pe un tandem, episcopii, Mussolini, Papa de la Roma” – cu toți erau pe urmele lui strigând: opriți-l! E unul care nu vrea să meargă în rând cu lumea! Se întoarce la Lower Binfield! A

înnebunit! Iar când revede totuși locul unde a prins când era copil primul pește și constată că eleșteul nu mai este cum a fost, că jumătate a dispărut și că în locul oglinzii de apă e o groapă de gunoi a comunității nu demult ridicată în vecinătate, se umple se spaimă și scârbă. Din gura de aer visată se alege cu gustul coclit al progresului social și tehnologic. Iar peste astea toate de vreo câțeva vreme deja pluteau peste omenire, peste Europa știrile izbucnirii unei noi conflagrații mondiale. Anglia se pregătea temeinic de înfruntarea unui nou conflict armat.

Romanul are o accentuată tentă politică și critică la adresa societății, a tuturor societăților. Războiul este urât și pute. Oamenii mor fără nici o noimă, guvernele conduc popoarele într-o doară. George Orwell transformă romanul său, care pare o lungă confesiune extraordinară de bine scrisă, într-un strigăt de alarmă. Uimitor este faptul cum autorul, care a publicat cartea în 1939, descrie cu lux de amănunte atmosfera celui de-Al Doilea Război cu ororile sale, ca și cum ar fi trecut prin anii aceluia război. În limba română cartea a apărut la Editura Univers, 1998, și Polirom 2009.

Relief faină

Toposul războiului

Ionel POPA

Păstrînd criteriul tematic, în acest segment al capitolului grupăm textele inspirate de război, ca eveniment istoric-politic cu urmări morale și psihologice.

Sintetizînd păreri anterioare, Elisabeta Lasconi afirmă: „Războiul apare ca un supratopos al prozei scurte. Iar faptul se explică biografic: e o experiență hotărîtoare pentru Rebreanu ale cărei tribulații au inclus încarcerări, refugiu, acuzații de trădare și spionaj. În plus, viața militară, mai mult decît cea a satului sau a Capitalei, i-a marcat un număr mare de ani, chiar acei ani de formare a unei personalități. Războiul a însemnat și pierderea a trei frați: cea mai tragică dintre toate, a sublocotenentului Emil Rebreanu, scriitorul o și anticipase căci a început să scrie *Pădurea spînzuraților* înainte să afle ceva despre dezertarea și execuția prin ștreang a fratelui său. Abia cu aceste nuvele «zestrea» adusă din Ardeal e valorificată pînă la nivelul capodoperei și mai mult problematica, personajele respiră alt aer, amintesc de spiritul Europei Centrale.”⁽¹⁾ Personal nu sunt de acord cu aceste idei. Mai întîi o precizare generală: D-na Lasconi se referă (tacit) la *Catastrofa* și *Calvarul* (și în prelungire la *Pădurea spînzuraților*), ignorînd celelalte proze anterioare; iar „încarcerările” din 1910

Caietele Liviu Rebreanu

„element biografic”, sursă pentru operă numai după 1914 și este fructificat literar doar în *Calvarul*; 2. Dacă ne raportăm cantitativ la biografia scriitorului nu putem afirma, fără a clipi din ochi, că viața militară, mai mult decît a satului sau a Capitalei, i-a marcat un mare număr de ani. Școala militară de la Sopron și studiile la Academia Militară din Budapesta

și, apoi, serviciul militar în garnizoana din Gyula acoperă doar 8 ani (1900-1908). Timpul trăit acasă este de 15 ani (1885-1900); aceștia sunt hotărîtori pentru o sensibilitate de viitor scriitor (desigur că nu ignorăm ceea ce urmează); iar anii petrecuți la oraș (București) nu sunt decît... 35 de ani (1909-1944); 3. Moartea fraților pe front survine după 1914 – primele texte pe tema războiului sunt din 1913-1914; 4. Excepțînd unele aspecte (totuși nu hotărîtoare) din *Catastrofa* cele trei nuvele nu au de-a face prin nimic cu „spiritul Europei Centrale” (Mitteleuropa), toposul *Imperiului* fiind prezent strict geografic. În paranteză: spiritul Mitteleuropei este de găsit mult mai tîrziu, mult după 1920, în opera scriitorilor de diferite etnii, dar de limbă germană din fostul Imperiu, născuți sau crescuți și educați în Viena (Robert Musil, Ștefan Zweig, Hermann Broch, Josef Roth), dar nicidecum la un român ca Liviu Rebreanu. În concluzie, Rebreanu n-a participat la război în calitate de combatant ca apoi să-și treacă experiența în text literar, însă l-a trăit moral și psihologic, iar dacă ne referim doar la *Catastrofa*, l-a trăit în prelungirea, fictivă, posibilă a destinului său dacă rămînea în Transilvania înstrăinată și nu trecea în 1909 în ȚARĂ. Prozele despre război nu sunt rezultatul direct al frontului, și nici al livrescului, ci al unei imaginații creatoare provocată de o realitate, care a lucrat și asupra conștiinței de scriitor.

Înainte de a trece la comentarea celor trei nuvele care au hotărît definitiv valoarea și importanța prozei scurte a scriitorului în istoria prozei românești să aruncăm o privire asupra textelor anterioare care se integrează acestui topos literar: *Războiul* (1913), *Războiul – însemnările unui sublocotenent* (1914), *Vremuri războinice* (1914). Aceste trei schițe, dincolo de „temă” sunt unite

subteran de modelul scriptural – Caragiale și de caracterul lor de repetiție generală pentru textele ce urmează pe această temă.

Războiul („Rampa”, 1913, postum în vol. din 1959) este o schiță satirică la adresa amatorismului și superficialității cu care persoanele particulare (oficialitățile?) tratează războiul (punctul de plecare este războiul balcanic). Sceneta prezintă două personaje generice, Spînul și Bărbosul, care încearcă să descifreze comunicatele de război din „Ediția specială”. Comicul din schimbul de păreri nu este atît rezultatul contrastului dintre realitate și naivitatea celor doi, cît din caracterul nărod al explicațiilor. Spînul, aflat în impas cu explicațiile adresate Bărbosului, care este incapabil să priceapă ceva, decretează: „războiul nu se face ca să-l priceapă nerozii”.

Cu îndreptățire s-a remarcat că schimbul de opinii dintre personajele lui Rebreanu amintește de dezbaterile politice dintre celebrele personaje caragialiene: Mache, Lache, conu Leonida și consoarta sa, Efimița.

Războiul – însemnările unui sublocotenent (1914, „Universul literar”, publicat postum în vol. din 1959) este primul text al lui Rebreanu inspirat de Primul Război, personaj fiind un român transilvănean, ofițer în armata cezaro-crăiască. Ca formă literară, textul este un jurnal. Pentru a se menține în limitele obiectivității și verosimilității scriitorul apelează la vechiul și universalul truc al manuscrisului găsit/transmis. Ca element de construcție narativă mai e de remarcat folosirea narațiunii în ramă, dar cu mențiunea că este o ramă neînchisă - jurnalul ca specie nici nu îngăduie închiderea. Autorul jurnalului (persoana întîi singular) „Și-a însemnat pe apucate clipele petrecute în fața dușmanului într-un caiet cu scoarța neagră” Fiind rănit, spitalizat în Transilvania, este vizitat de un ziarist căruia îi încredințează jurnalul cu permisiunea publicării. Textul rebrenian rămîne în atenție prin cîteva aspecte: 1. După cum deja am afirmat, este primul text inspirat de Primul Război, care anticipează ulterioarele realizări prozastice pe această temă. 2. Prin formula narativă inedită a jurnalului, care implică în structura narativă a textului cîteva elemente aparte în raport cu tonul general al prozelor scurte ale scriitorului: scrierea la persoana întîi; subiectivitatea; povestirea în

ramă care treptat, mai ales în romane, se metamorfozează în celebra și unica simetrie, „începutul” – „sfîrșitul”; 3. Textul furnizează forma primară a ceea ce în perioada interbelică Mircea Eliadă și Camil Petrescu vor teoretiza sub conceptul *autenticitate*: „Aici am să-mi însemnez tot ce voi vedea și ce mi se va întîmpla în război”; 4. Jurnalul de front al sublocotenentului este scheletul epic pe care, foarte curînd, Rebreanu va construi nuvela *Hora morții*

Vremuri războinice („Universul literar”, 1914, publicată postum în vol. din 1959) în anecdotică ei modestă este o satiră la adresa unor defecte caracteriale ale românului: snobismul, desconsiderarea a tot ceea ce este național, nepăsarea, lipsa implicării civice, hedonismul exagerat. Pe scurt, schița conține următoarea „poveste”. Bogătașul Ilie Manea, bolnav de apendicită, vrea să fie operat numai de doctorii celebri de la Paris. La Paris este însoțit de iubitoarea sa progenitură, Jenică „un flăcău voinic, frumos, de vreo douăzeci și cinci de ani”, cu alte cuvinte o întrupare a bărbăției și a frumuseții bărbătești. Înainte de a se întoarce acasă, Jenică face o plimbare pe bulevard pentru a cunoaște Parisul. Spre mirarea sa, are parte de cîteva surprize neplăcute. Bărbierul îl întîmpină supărat. Întrebat, acesta răspunde, fără diplomație: „– Nu sun’ supărat, domnule! [...] Mă mir numai că un bărbat voinic ca dumneavoastră poate să stea acasă cînd țara e în primejdie...” Considerîndu-l suspect, un gardist îl conduce la secție. Eliberat își reia flanarea și constată că femeile pariziene, cărora le „aruncă privi drăgăstoase”, se uită la dînsul cu scîrbă, iar una îl apostrofează: „Ce tip nesimțit. E cît un munte, și se plimbă aici, în loc să meargă la oaste!” E semnificativ, moral, contrastul dintre comportamentul și gîndirea lui Jenică și atitudinea parizienilor aflați în război cu dușmanul. Jenică își pierde „cheful” și își zice: „Nu mai e de trăit în Paris”. Degrabă, Jenică și părintele său se întorc acasă. Într-o zi, „între un șvarț dulce și o dulceăță amară”, Jenică povestește cu însuflețire amicilor o mică anecdotă din „Parisul militarizat”. Finalul e superb pentru atingerea punctului culminant al satirei anunțată chiar de titlu.

Ca și schița *Războiul*, și aceasta ne proiectează în plin prezent. Să fie vorba de

intuiție sau de adevărul vorbeii „nimic nou sub soarele”... nostru. Să recitim câteva fraze din partea de început a textului: „Domul Ilie Manea, pe lângă apendicita cu pricina, mai are câteva milioane de lei și un fecior la care ține ca la ochii din cap. Toate astea însă nu-l pot scuti de operație”; „Doctorii noștri sunt printre cei mai buni din lume. Toată lumea o recunoaște, afară de români, bine înțeles [...] cei bogați”. Ilie Manea „cînd tușește aleargă la Viena [...]. Unde să se ducă deci pentru operație de apendicită? Firește, la Paris. Acolo e sigur că se înzdrăvenește cît bați din palme. Ba chiar sigur că acolo nici nu s-ar fi îmbolnăvit.” Operația „l-a costat scump, dar face”. Jenică e un David Pop... în pruncie: „«A înnebunit bărbierul, [...]. Dar, ce sunt ei să-mi expun viața de dragul nu știu cui?... Și chiar dacă aș merge la război, aș merge cu țara mea și poate la partea sedentară [...]»”

Cele trei schițe comentate cu toate părțile lor bune rămîn doar documente ale creației, ilustrînd modul cum tînărul Rebreanu a știut să folosească creator modelul.

Păduchii este un text scris, avînd în vedere cronotopul, în intervalul 1917-1918. Cu acest titlu povestirea trebuia să facă parte dintr-un proiectat volum de nuvele și povestiri. Mai există o variantă manuscrisă cu titlul „Eroul”. Povestirea este publicată pentru prima oară în Liviu Rebreanu, *Opere*, 2, 1968, (4)

Narațiunea, modestă, descrie naștere și evoluția unei obsesii: frica de păduchi, fundalul fiind mizeriile pricinuite de război. Cronotopul povestirii este Iașul din timpul retragerii. Ca și în alte texte, autorul surprinde nașterea obsesiei pornind de la notarea unui amănunt banal. La despărțirea de pe peronul gării, între căpitanul Turcoma, care pleacă acasă în permisie, și sublocotenentul Cojocel are loc următorul schimb de vorbe: „– Ei, acum te las, zice Cojocel, strîngîndu-i mîna cu căldură. Mergi sănătos! Dar ia seama să nu te mănînce păduchii, c-am auzit că bîntuie cumplit.” Pentru moment uită vorbele camaradului, dar aflat în trenul... păduchioșilor, dintr-o dată își aduce aminte cu „intensitate” de vorbele lui Cojocel și, zîmbind, îi veniră în minte toate veștile ce le aduceau din țară oamenii, că pretutindeni bîntuie molima păduchilor, „O fi multe

exagerări, se gîndi dînsul”, dar gîndul la păduchi asociat cu imagini din tranșee cu soldații care vînează toată ziua păduchii, pune stăpînire pe el provocîndu-i adevărate halucinații: „simțea pe tot corpul ca și cînd i-ar furnica ceva, sute și mii de lighioane. Nu voia să le dea importanță și totuși senzația rămînea”. În tren vedea numai oameni care „se păduceau”. Ajuns în gara Iași, imaginea de mizerie îi provoacă o „frică stranie”. Acasă, după bucuria revederii cu părinții, mama, printre lacrimi, îi spune: „– Ne mănîncă păduchii [...] Ne prăpădesc și ne omoară...” Aflat în odaia sa, pe care o găsește așa cum o lăsase la plecare pe front, „Îl cuprinse brusc o groază de moarte.” Avea senzația că peste tot vede păduchi. Teamă de păduchi devine halucinantă. În această stare părăsește casa cu gîndul de a merge la Dina, fata pe care o iubea. În curte, ordonanța, care îi curăța uniforma, îl întîmpină: „– Trăiți don’ căpitan, am găsit destule lighioane”. Total bulversat pleacă în orașul „care doarme ca un bolnav, de-abia respirînd.”

Dincolo de modestia poveștii putem identifica câteva aspecte demne de a fi reținute: modul de analiză a unei obsesii, și finalul demn de o proză modernă și, nu în ultimul rînd, putem spune că Rebreanu are o viziune prekafkiană, lumea umană s-a metamorfozat într-o lume a păduchilor.

Hora morții (vol. *Golanii*, 1916) Ion Haramu și BoroIU rivali în iubire sunt camarazi pe front. Rivalitatea lor este veche. BoroIU este recrutat în armata Împăratului. La plecare, Ileana, fata pe care o iubea, îi promite că îl va aștepta. Lăsat la vatră, BoroIU găsește pe Ileana măritată cu Ion Haramu, feciorul bogătanului satului. După o primă izbucnire de mînie („Cînd a văzut-o, BoroIU așa, într-o dimineată pe ulița cea mare, a scuipat-o în obraz.”), află că nu-i ea de vină; a fost silită de tatăl ei să meargă după cine nu-i era drag. A venit porunca Împăratului ca bărbații să pornească la război. La plecarea pe front, întrebîndu-l pe BoroIU dacă a iertat-o, Ileana îi cere să aibă grijă de Ionică să nu-i rămîna copii fără tată. BoroIU nu-i promite, ci doar îi zice: „– O fi cum o vrea Dumnezeu, Ileano!...” Haramu și BoroIU, după ce trec prin momente dramatice vor fi răpuși de gloanțele

războiului, mai întâi Ionică, pe care, rănit fiind, Boroiu îl cară în spate, apoi el.

Conflictul nuvelei, deja prezent în prozele scriitorului, este cel dintre flăcăul sărac și cel bogat care iubesc aceeași fată frumoasă, dar săracă. Fata săracă este obligată să ia de bărbat pe cel care nu-i drag. Pornindu-se de la similitudinea conflictului și a situației sociale a personajelor, *Hora morții* este considerată o „replică” la nuvela *Răfuiala*. Tiparul conflictual este același, dar parametrii epici diferiți conduc spre alte semnificații. Scriitorul este interesat de posibilul comportament al personajelor rivale prinse într-o ecuație existențială limită: războiul, confruntarea cu moartea.

Nuvela începe cu intrarea directă în subiect, cu imaginea lui Ion Haramu, care încremenit de o „spaimă cruntă”, zace: „Două zile și două nopți Ion Haramu nu s-a clintit din *colțul vagonului* (s.n. – IP). Ghemuit pe raniță, strângând pușca în brațe, stă îngîndurat și posomorît, cu capul în pămînt [...] Suflă greu ca un dobitoc bolnav.” Și bolborosește în neștire: „– Am să mor în bătlăie... Am să mor... Mor.” În contrast cu această imagine statică și surdă, urmează o serie de imagini auditive: „trenul uruie”, „roțile scărțîie asurzitor”, „locomotivele pufnesc ca niște balauri”. Acestea se amestecă „jalnic” cu chiotele și cîntecele ostașilor „ca behăitul unei turme de oi dusă la zalhana”. Toate sunt *realități* create de starea tensionată a soldaților pe care trenul (*luntrea lui Caron*) îi duce pe front, spre întîlnirea cu moartea. Această tehnică a opozițiilor hiperbolizante ne îndrumă spre expresionism.

Lumea nuvelei stă sub semnul spaimei de moarte. Dar nici Haramu, nici Boroiu nu trăiesc o spaimă metafizică, ci una cît se poate de concretă, dar diferit motivată de fiecare. Haramu va încerca să se elibereze de spaima care îl stăpînește fie înfruntînd cît mai repede pe „muscali” (metaforă a morții), fie evadînd în reverie (cu ochii deschiși re trăiește scene domestice de acasă). Din aceste visări este trezit de fiecare dată brutal de realitatea frontului. Însăpăimîntat de moarte, în ochii lui Haramu totul, dar mai ales vorbele și gesturile lui Boroiu, primește (primesc) proporții halucinante. Ideea că Boroiu se va răzbuna omorîndu-l pune stăpînire pe el.

Sentimentul fricii este manifestare a instinctului de conservare, dar pentru Haramu frica de moartea socială este mai mare decît frica de moartea fizică. El nu concepe să fie deposedat de ceea ce are: moșia. Ileana. Această teamă s-a „clădit strat cu strat odată cu creșterea averii moștenită sau dobîndită”.⁽³⁾ Ileana face parte din averea dobîndită. Războiul este împrejurarea care dezvăluie cauzele *ascunse* ale spaimei de moarte. Rănit în picior, Haramu „se confesează” lui Boroiu: „– Ori cu un picior, ori cu două, numai să trăiești!... Am nevastă, moșie, copii...” Ironia sorții! Nu-și termină bine gîndul-dorință că un glonț îl deposează de viață.

Boroiu pare o fire mai tare. El speră (se amăgește) că glonțul îl va ocoli. Neavînd ce pierde (nu are moșie, nevastă), Boroiu sfide moartea, sfidează frica prin curaj. Pentru camarazi are numai cuvinte de încurajare, dar vocea și cîte un gest dezvăluie că și el e stăpînit de neliniște. Personajul trăiește un vîlmășag de sentimente. Starea lui de tensiune vine și din permanenta oscilație între posibilitatea răzbunării (indirecte) și solidaritatea umană într-o situație limită. La plecare pe front la ruga Ilenei, el răspunde sibilic: „O fi cum o vrea Dumnezeu, Ileano!” În fond, Boroiu nu-i promite nimic. Lui Haramu, care se cîntă de moarte, îi spune, tot în doi peri: „– De moarte să nu-ți fie frică, Ionică!... Moare cui i-e scris să moară!” Pentru Boroiu, posibila cădere a lui Haramu pe front ar fi o pedeapsă divină pentru răul făcut care i-a distrus viața. Gîndul acesta îi hrănește speranța că întors acasă va putea relua viața alături de femeia iubită. Pentru moment omenia este mai puternică. Cînd Haramu este rănit, Boroiu nu-l părăsește și în retragerea din fața dușmanului îl cară în spate. Dar, amintindu-și de cele ce i-a făcut Ionică, își zice în gînd: „că tare-i prost de cară în spate pe cel ce i-a mîncat norocul”. Iar atunci cînd constată că Haramu e mort, își zice în sine sa: „Te-a bătut Dumnezeu, Ioane, pentru că mi-ai zdrobit viața și pe-a Ilenei.” Citindu-i gîndurile, naratorul comentează, după părerea mea în plus: „Își face cruce încet, de trei ori. E mulțumit, cum a dorit el, așa s-a întîmplat. De acum Ileana iar e slobodă. Se vede bine că am fost urșiți unul altuia. Ironie a destinului sau teză morală ca și în cazul lui Haramu?! Nu-și

termină bine gândul că și el este secerat de gloanțe. Frământările între sentimente total opuse supun personajul unei tensiuni permanente. Scriitorul nu s-a lăsat tentat de rezolvarea maniheistă a vrășmășiei dintre Boroii și Haramu.

Dincolo de dimensiunea realistă, războiul, moartea celor doi pare a fi și o pedeapsă pentru vina de cum și-au trăit viața. Dar, coborînd destinul personajelor cu imaginea cu care se încheie nuvela putem presupune că scriitorul avansează o idee filozofico-religioasă: omul este o jucărie a destinului.

Hora morții este prima nuvelă în care personajul colectiv, anunțat pe ici-colo, prinde contur. Tehnica realizării lui va fi analizată într-un capitol consacrat acestei probleme. Aici mă rezum doar la câteva observații. În primul rând, e de notat alternanța dintre imaginea personajului individual și a celui colectiv. În felul acesta scriitorul își lărgeste paleta posibilităților de sondare a sentimentului de spaimă. Ochiul naratorului înregistrează mai întâi un fundal (o atmosferă) pe care se proiectează imaginea celor două personaje individualizate. Prin imaginea personajul colectiv se accentuează mesajul antirăzboinic al nuvelei. Manifestările sonore ale soldaților sunt încercări de ascundere a fricii de moartea spre care îi duce trenul. La îndemnul lui Boroii: „– Ziceți, feciori!... De ce-ați amuțit mă?” unul din flăcăi îi replică: „– Că bine grăiești, Boroiiule!... Cum taci, cum te cuprinde grijile și dorurile...”

Hora morții este primul text amplu (numai *Catastrofa* îl depășește ca dimensiune scriptică și densitate epică) din cadrul prozei de scurtă respirație. Deci, textului trebuie să i se acorde atenție și în ceea ce privește arta literară, cu atât mai mult cu cât critica postbelică consideră nuvela ca una din valorile majore ale prozei rebreniene.

Incipitul și exsitul nuvelei sunt într-o relație de completare. Scriitorul are instinct artistic în a da expresivitate și în a scoate semnificații din diferența de conținut și scriptică dintre „începutul” și „sfârșitul” textului narativ. Începutul așează narațiunea în dimensiuni umane și terestre, iar sfârșitul aduce o deschidere cosmică. Narațiunea se desfășoară pe două axe temporale cu ritmuri diferite: cea a timpului exterior, fizic, al

evenimentelor și cea a timpului interior, psihic. O altă caracteristică a textului este alternanța perspectivelor narative, între cea a naratorului, obiectivă, și cea subiectivă a celor două personaje. De asemenea scriitorul ține cumpăna dreaptă între descripție și dialog. Modalitățile de tehnică artistică folosite în realizarea atmosferei, în curgerea evenimentelor, în portretizarea personajelor, în analiza psihologică ne conduc spre grafica expresionistă.

Ajungînd la concluzia că *Hora morții* este o creație majoră a prozei scurte a lui Rebreanu, ne întrebăm de ce la apariția volumului *Golanii*, nuvela a fost, în general, ignorată, iar cele câteva aprecieri se grupează la extreme. În timp ce Mihail Dragomirescu are numai cuvinte de laudă, cronicarul de la „Gîndirea” o consideră o simplă narațiune „romanțioasă”, iar cel de la „Viața românească” remarcă „pitorescul” și „suflul poetic” fără a-l specifica.⁽⁴⁾ Situația să fie un argument pentru ideea că multă vreme Liviu Rebreanu n-a avut criticul pe măsura sa? În încheiere nu putem spune decît că textul nuvelei este un excelent scenariu de film.

Războiul este un eveniment istoric cu consecințe grave asupra umanității și asupra individului; este o situație existențială limită în care FIINȚA UMANĂ trebuie să reacționeze în numele unor principii, al unor idei. Liviu Rebreanu imaginează trei situații și trei comportamente posibile într-un astfel de moment existențial: spaima ființei în fața morții (*Hora morții*); ființa fără conștiință (*Catastrofa*); conștiința și demnitatea ființei umane (*Ițic Ștrul, dezertor...*)

Mă feresc să folosesc cuvîntul capodoperă, dar *Catastrofa* este un text tare, care te provoacă să gîndești asupra ideologiei sale, dar și asupra aspectelor el formale. Nuvela povestește drama românului transilvănean, ofițer în armata cezaro-crăiască, surprins între două *fronturi* ireconciliabile; glasul datoriei ce rezidă din statutul de cetățean al Imperiului și din jurămîntul militar, și glasul pămîntului și al sîngelui. Ajuns în situația de a alege, protagonistul nuvelei, David Pop, se dovedește incapabil să ia o decizie proprie. El așteaptă *sine die* un mîine. Se afirmă că nuvela este „biografia” unui om fără însușiri. Cred că mai aproape de adevăr este

propoziția: nuvela este biografia unui om fără conștiință, care se complăce într-o minciună existențială. Etapele parcurse de personaj trasează o linie sinuoasă cu urcări de joasă amplitudine și coborâri tot mai adânci, descalificante. Cele 13 capitole ale narațiunii se succed *sus* și *jos* față de un vector (orizontal!) care semnifică necesitatea alegerii între datorie și adevăr, între omul biologic și omul conștiință. Să urmărim treptele epice ale *catastrofei* protagonistului. cap. 1. Existența lui David Pop pînă la momentul mobilizării (scriitorul folosește tehnica rezumatului – *summary*); cap. 2. Primele zile ale concentrării, de așteptare înfrigorată a plecării pe front. Trăind în „indispoziția” creată de „*vorbăria*” camarazilor ofițeri care „pun la cale soarta țărilor și a popoarelor”, David Pop are o singură problemă: „Își va face datoria. Pe urmă puțin îi pasă. Dacă așa i-a fost scris?” Acest mic monolog interior (o punere în abis) conține toate datele nenorocirii personajului; cap. 3. Ajuns pe front nu are alt gând decît cel al datoriei, dar nici un moment nu-și pune întrebarea: „ce-i datoria?” Îi este frică de întrebări, dar mai ales de răspunsul la care putea ajunge, răspuns care i-ar fi relevat *prăpastia*; cap. 4. Naratorul duce mai departe analiza stărilor personajului oprindu-se asupra altor aspecte: dorul puternic de nevastă și copil nu-l scot totuși din obsesia datoriei: „«Întîi datoria [...] și pe urmă tihna, pacea, dragostea»”; cap. 5. Întîlnirea cu amicul Alexe Candele, „naționalistul”, cu care poartă o discuție despre datorie. Schimbul de păreri îl tulbură prea puțin și uită repede intrînd în rutina zilei: somn, mîncare, pluton. Singura schimbare în lumea interioară se pare a fi aceea că simte „prăpastia amețitoare”, dar încă nu realizează în ce constă aceasta; cap. 6. Un prim nod în desfășurarea narațiunii. După discuția cu Alexe Candele se „instalează” în vechea atitudine. E fără vreun gând, cu „țeasta cu desăvîrșire goală”. Stă cu ochii deschiși fără să vadă, cu urechile ascuțite, fără să auză. Are loc trecerea de la starea de indiferență la cea de prostrație. Trece printr-un moment care ar fi trebuit să-l cutremure: intrarea României în război împotriva Imperiului și reacția camarazilor ofițeri (unguri) injurioasă la adresa românilor. Reacția lui este doar afectivă și destul de nebuloasă. Închipuindu-și

stăpînirea românească în Transilvania se sperie că „îl bat asemenea gînduri”, „începu să se gîndească ce lupte grele trebuie să fie pe acolo cu *dușmanul, care a năvălit în țară, un fior de rușine îi trecu prin tot corpul, dîndu-și seama că s-a bucurat o clipă de pătrunderea oștilor dușmane pe pămîntul patriei.*” (s.n. – I. P) Întrebările încep a-i da tîrcoale: „ce-aș face eu să fiu acolo, în fața lor, cu mitralierele mele”. Răspunsul e pe măsura omului fără conștiință națională: „Bine că nu sunt acolo!... Ar fi cumplit... Aici știu că-mi fac datoria și nu-mi pasă de nimic...”; cap. 7. În locul clarificărilor se „mîngîie” cu gândul „Poate va avea norocul să-l izbească și pe el un glonte, să se sfîrșească brusc toate gîndurile și temerile.”; cap. 8. Regimentul lui este mutat pe frontul românesc. În trenul care îl duce spre frontul din Tansilvania se întîlnește din nou cu Candele. Singura reacție în urma scurtei discuții cu acesta este: „Ce mă necăjesc zadarnic? [...] Datoria-i datorie” „De ce, adică, mă prăpădesc cu firea? De ce mă chinuiesc? Eu sînt de vină că trebuie să mă duc acolo? [...] Dar trebuie să-mi fac datoria [...] Trebuie! Trebuie! Trebuie!”; cap. 9. Frica de a lua o decizie pe cont propriu. Luarea unei decizii din proprie inițiativă este dificilă și datorită faptului că toată viața lui a fost hotărîită de alții. Are loc întîlnirea cu amicul Emil Oprișor, care însemnă încă un pas spre catastrofă. cap. 10. Neputința de a lua o hotărîre. Frica îl face să se refugieze în credință. Ateul superstițios (!) se roagă în fiecare seară ca un prunc. David e mort de oboseală cum nu fusese niciodată. Somnul (antecamera morții) îi dă starea care nu-l mai obligă să gîndească. cap. 11. Primele lupte pe frontul românesc. cap. 12. Încă un moment epic major. Are loc o răsturnare de situație care, pentru „conștiința” lui David, este imposibil de înțeles: în timpul luptelor Emil Oprișor care perora pentru *datorie* se lasă prins prizonier de către „dușmanii români”, iar Alexe Candele „șovinul turbat” a murit luptînd „admirabil” îmbărbătîndu-și soldații împotriva „românilor dușmani”. cap. 13. După aflarea veștilor despre cei doi camarazi, David este din nou bîntuit de... somnul care îi ia toate îngrijorările și șovăirile. Se refugiază în fel și fel de justificări: „Soarta e afurisită. Soarta e crîncenă. Dar ce poți face împotriva

soartei?” În fața românilor care atacă, David pierzînd orice legătură cu realitatea nu poate decît să comande mitralierelor: „Langsam!” Căzut într-o adevărată transă, David a murit înainte de a fi „executat” de „frații” în care a tras în neștire cîteva ceasuri. Nici în ultima clipă nu poate gîndi decît ca un neputincios, ca un laș: „«E bine că s-a sfîrșit! [...] Ce-mi pasă? Bine că s-a sfîrșit!»” Ultimele lui cuvinte: „«Frate... român...»” sunt mai degrabă un bocet al neputinței decît rugăciune de iertare. Ultimele cuvinte nu-l spală de păcate, de lipsa conștiinței umane și naționale; „Cîțiva soldați se năpustiră la mitralieră, descleștară trupul lui David și-l aruncară la o parte ca o zdreanță netrebnică”. Un astfel de personaj nu putea avea parte de un sfîrșit eroic-tragic.

„David Pop iubea tihna.” Nu avea idealuri, nu-i plăceau întrebările. Tatăl său, țăran harnic și îndărătnic, voia să-l facă „domn”, dar lui nu i-a plăcut studiul (efortul de a gîndi). Pentru a-și justifica într-un fel cei șapte ani trîndăviți la universitate se prezintă la examenul de ofițer în armata Împăratului, pe care, spre uimirea lui, îl trece. Tot tatăl său îl căsătorește, cu „fata unui protopop de pe Tîrnave [...] blîndă și supusă și cu o zestre frumușică.” Nici după moartea bătrînului Pop, ajuns capul familiei, David nu se schimbă. Nevasta conduce singură toată gospodăria, „capul familiei nu avea decît să mănînce, să se plimbe și să se îngrașe.” Hedonismul și iluzia idilicului anihilează conștiința (socială, politică, națională). Caracteristica principală a personajului este lenea. Un individ precum David Pop se înșală amarnic că „Împăratul” și hedonismul sunt garanți ai fericirii individuale și colective. Dorința lui de tihnă și abstragerea din tot ce înseamnă responsabilitate se dovedesc a fi nefaste.

Din primele propoziții ale narațiunii, care ne informează despre antecedentele biografice ale protagonistului (morale, sociale, intelectuale, afective), înțelegem că acesta este inapt de a deveni o ființă problematică. De la început, David Pop s-a fixat într-o platitudine, într-o filistină suficientă cu urmări catastrofale pentru el.

Interpretarea lui N. Steinhardt este atrăgătoare prin originalitatea ei, dar incompletă: „De la von Musil știm despre omul fără

calități. Rebreanu în *Catastrofa*, ne învață că există și omul fără complexe, insolită excepție la stringenta regulă freudiană. Care-i și omul „fără probleme”, „omul istoric” al lui Kierkegaard, stric existențial, nevizitat de impure sau sîcîitoare duhuri, ferm prins în cleștii somaticului și cu desăvîrșire datat vieții de toate zilele. Un astfel de ins nu-i neapărat „rău” și totuși locul și-l află în cadrul epifenomenelor înglobate de Hannah Arend sub genericul „banalitatea răului”. E, tocmai, cazul lui David Pop eroul *Catastrofei*.”⁽⁵⁾ Acestor frumoase cuvinte și originale asociații le lipsește punctul pe i: personajul lui Liviu Rebreanu (creat în 1919!) ilustrează omul fără conștiință (de aici izvorăsc toți ceilalți „fără”), care tocmai de aceea făptuiește răul. Dincolo de ecranul istoric-politic concret – Primul Război, Rebreanu pune în nuvela sa problema relației dintre ființa biologică și ființa-conștiință.

Cîteva din datele biografiei personajului trebuie revizuite în lumina intențiilor scriitorului care străbat dintre rînduri. De exemplu, critica mereu îl epitetază pe David drept intelectual. Or, acesta n-a încheiat nici o formă de învățămînt superior, nici nu este un autodidact care să-i dea dreptul la statut de intelectual, iar școala de ofițer pentru armata cezaro-crăiască este antiintelectuală prin definiție. Din cealaltă perspectivă socială, David nu este nici *gospodar*, el nu calcă pe urmele părintelui său. Este un hibrid care nu va germina. Coroborînd toate datele ante și post mobilizării referitoare la biografia personajului putem spune că acesta nu s-a maturizat nici social, nici politic, nici moral. Cel mult s-a maturizat... biologic, dar nicidecum sub aspectul conștiinței.

Viteja militară de care ar da dovadă în lupte nu este una autentică și nici rezultatul unor cunoștințe deosebite de strategie și tactică militară, ci pur și simplu rezultatul rutinii profesionale, a unui comportament robotizat, fără implicarea gîndirii și a conștiinței. Dincolo de contextul imediat, este semnificativă sintagma „țeasta goală” folosită la adresa personajului. Una din trăsăturile care îl caracterizează este refuzul de a dialoga cu lumea din jur și cu sine. În viața social-civică din tîrgul său se conduce după principiul „nu mă amestec”. Participarea la viața comunității

ca membru social și român se reduce la participarea la balurile organizate de români, plătindu-și totdeauna încincit biletul. La petrecerile ungarilor nu se duce „deoarece nevastă-sa nu știa nici o iotă ungurește [...] își plătea însă biletul și acolo foarte regulat, ca să fie cumpăna dreaptă”. David Pop are convingerea că românii și ungurii conviețuiesc împreună, în pace și bună înțelegere. Or, uită, mai degrabă nu „cunoaște” un adevăr istoric: „Nu trăiau românii împreună cu ceilalți [ungurii], ci alături cu ceilalți, ce-i drept în bună pace și înțelegere, dar nu împreună” (Ioan Slavici). O astfel de conviețuire oricând poate furniza surprize. Raportat la realitatea în care viețuiește, David Pop este orb, surd, insensibil. Nenorocirea lui David Pop vine nu din disjunctia dintre gând și faptă (cf. Lucian Raicu), ci din lipsa acesteia; el nu are gânduri, nu făptuiește din proprie inițiativă. Până și moartea și-o lasă în seama altora. La el frica de întrebări este mai mare decât frica de moarte. Personajul lui Rebreanu e mai mult instinct al conservării persoanei biologice, decât conștiință. E un nevolnic, un laș în fața vieții, în situațiile existențiale în care trebuie să ia o decizie. Afectiv și ideologic el trăiește „după ureche”, nu realizează că el aparține unui neam nerecunoscut cu adevărat în Imperiu, doar tolerat în Transilvania. Sentimentul de iubire pentru „românii dușmani” pe care îl are la un moment dat este unul nedefinit, nebulos. Dovadă: niciodată nu are ideea dezertării, iar în timpul luptelor pe frontul din Transilvania nu se lasă prins prizonier, ci dimpotrivă, în neștire, ceasuri în șir seceră pe frații români cu mitralierele pe care le comandă.

Se afirmă: „Prin intermediul lui David Pop prozatorul descrie un caz de conștiință”.⁽⁶⁾ Și, același critic afirmă, contrazicându-se: „Debutul nuvelei ne prezintă biografia unui om «fără însușiri»”. În cazul lui David Pop *conștiință* și *însușiri* sunt sinonime. Deci, mai corectă este sintagma „omul fără conștiință”. Și în continuare: „condiția personajului devine cu adevărat tragică în momentul în care [...] este mutat pe frontul din Transilvania”.⁽⁷⁾ Tragicul fără conștiință („bună”, „rea”) este de neconceput. Condiția personajului este dramatică, o *nenorocire*, nu tragică. Toată filosofia de viață, conștiința lui David Pop se

reduce la: „ce-i pasă lui?”; „Ce să se încurce?” În cazul lui nu putem vorbi de o unitate sau nonunitate între gând, vorbă, faptă. Catastrofa (nenorocirea) lui David Pop vine din întârzierea cu care ajunge la adevărul istoric-național și personal. Sfârșitul lui este răsplata pentru viața pe care a dus-o. Vina lui este că nu a înfăptuit. Sfârșitul personajului este lipsit de orice aură eroico-tragică. Față de personajul său, scriitorul are un ton ironic, o atitudine de dezicere (cf. Lucian Raicu). În această atitudine stă mesajul ideologic-etic al nuvelei, „teza” ei putând fi formulată astfel: iată la ce dramă poate duce lipsa conștiinței întrebătoare, indiferent de starea sa socială, indiferent de etnie, religie, indiferent de momentul istoric. Lipsa acesteia înseamnă degradarea ființei umane până la disoluție.

Sfârșitul nenorocirii personajului este considerat, în general, simbolic. Acest sfârșit ar marca întoarcerea omului în sînul Naturii Mamă. „Cuibărirea” în groapa de obuz, după „eliberarea” de obsesia datoriei este văzută mioritic, de unii critici. După aceiași exegeți, prezența naturii (cosmice) ar sugera eternitatea în opoziție cu efemeritatea omului, și în opoziție cu „furia” războiului. Se uită totuși că în textul nuvelei nu sunt semne ale unei naturi care să pregătească această semnificație. Moartea protagonistului (și imaginea de *mort*) este mai degrabă un act moral în ton ironic-dureros la adresa personajului. Acel ultim paragraf, cred, e o scăpare din partea scriitorului, dacă avem în vedere construcția aproape impecabilă de până aici a nuvelei. Foarte bine autorul putea pune punctul final după propoziția „[...] aruncat la o parte, ca o zdreanță netrebnică.” Finalul nu se înscrie în obiectivitatea naratorului (scriitorului). Dar, putem presupune că prin ultima frază scriitorul evită tezismul.

Opiniile asupra nuvelei nu sunt unanime, unele sunt elogioase, altele critice. Opinia cea mai critică o are profesorul clujean, Ion Vlad. Acesta consideră nuvela un „fabricat”. El acuză construcția silogistică a textului care ar face din el o operă tezistă și încheie cu „Invocată frecvent, cred, însă, că numai legăturile existente (în devenirea temei) cu romanul din 1922 au justificat aprecierile elogioase adesea.”⁽⁸⁾ Profesorul nu e departe de adevăr.

Dincolo de elogii sau critici, întemeiate, nuvela are câteva aspecte obligatoriu de punctat. Textul prezintă o izbândă de limbaj și stil, care sunt perfect adecvate universului și situațiilor evocate de nuvelă. Mai mult decât în *Răfuiala*, în *Catastrofa* găsim în embrion ceea ce am numit în comentariile la *Pădurea spînzuraților* „vocile din umbra conștiinței”⁽⁹⁾, ca element tehnic de analiză psihologică specifică lui Rebreanu. „Discursul” lui Candele și Oprișor din cadrul întâlnirilor cu David este „materializarea verbală” a posibilităților frământări interioare ale protagonistului, dacă acesta ar fi ajuns la momentul deciziei.

Prin *Catastrofa* Rebreanu se dovedește a fi maestru în devenire în mînuirea simetriilor, a răsturnărilor de situații, de analiză a obsesiei, de utilizare stilistică a punctelor de suspensie (echivalentul celebrului „de” din *Răscoala*). Ritmul narațiunii, cînd dinamic, cînd static, sprijină analiza psihologică care surprinde opoziția dintre egoismul biologic și conștiință.

Neîncălcînd individualitatea textului, consider că în nuvela *Catastrofa* scriitorul nu coboară în psihismul abisal al ființei ca în *Hora morții* și nici nu se ridică la puterea de semnificare filosofico-morală din *Ițic Ștrul, dezertor*.

Cred că scriind această nuvelă (1916, 1919) Rebreanu nu a ignorat un anumit mesaj ideologic-politic național.

Ițic Ștrul, dezertor... („Sburătorul” – 1921; nuvela ce va fi inclusă în volumele *Norocul*-1921; *Catastrofa* – 1921; *Trei nuvele* – 1924; *Ițic Ștrul, dezertor...* – 1924) este de departe capodopera prozei scurte rebreniene. Practic cu ea se încheie acest capitol din opera lui Rebreanu.

Rezumînd, subiectul nuvelei este următorul. Doi oșteni merg în „patrulare” pe linia frontului, printr-o tranșee săpată la marginea unei păduri, deasă și încîlcită, ce se cațără pe o coastă piezișă. Cerul e posomorît și gata să strivească pămînt și oameni. Drumul celor doi soldați devine halucinant prin tăcerea și singurătatea care stăpînesc spațiul și pe cei doi camarazi. Dialogul lor e fragmentat, întrerupt, redus de multe ori la niște „vorbe în dodii” menite a sugera tensiunea personajelor și de a sugera răul. Căprarul Ghioagă care cunoaște

scopul marșului pe „pămîntul nimănui”, prin vorbe (voce), prin priviri, gesturi provoacă lui Ițic uimire, nedumerire, neliniște, frică. În această stare trăirile sale sufletești se învolutează fără putință de stăpînire, frica punînd treptat stăpînire pe el. Prin mintea lui Ițic trec fel și fel de gînduri povocîndu-i stări contradictorii. După ce străbat spațiul dintre liniile frontului, pașii lor trasînd un adevărat labirint, cei doi se opresc „lîngă tulpina unui brad [să fie împlătoare alegerea?] foarte gros cu coaja crestată și mîzgălită de rășină.” Căprarul Ghioagă, după o tăcere apăsătoare ca lespedeaua unui mormînt îi zice lui Ițic: „– Ei, măi frate, pînă aici te-am adus eu... De-aici încolo poți să te duci singur.” Este îndemnul de a dezerta în ideea unei posibile salvări. Ițic, înțelegînd acum scopul marșului, îngrozit și părăsit în nopți, se spînzură de craca bradului sub care s-au oprit.

Problematica nuvelei este una etajată: nivelul concret istoric – războiul; nivelul psiho-moral (surpările interioare provocate de război); nivelul psihologiei abisale – frica; și nivelul existențial-ontologic.

În textul nuvelei, de la prima la ultima propoziție se simte adierea tragicului. Subiectul are o *unitate de loc, de timp și de acțiune*. Conform filozofiei tragicului⁽¹⁰⁾ în nuvela lui Rebreanu există o situație tragică, un conflict tragic, un pacient tragic, un agent tragic și un sfîrșit tragic.

Nuvela este o narațiune de o simplitate deconcertantă, dar de cu o subtilă structură compozițională ce devine născătoare și purtătoare de semnificații. Inițial nuvela a fost o narațiune mai amplă, segmentată în trei capitole corespunzătoare celor trei evenimente epice: drumul și executarea ordinului; raportarea executării ordinului; atacul companie și „întîlnirea” *ofițerului* cu Ițic spînzurat. Forma, definitivă, tipărită reține doar prima parte. Toate eliminările efectuate au un triplu efect benefic: dau sobrietate, concentrare și tensiune textului; elimină posibila alunecare spre o minoră parabolă moralizatoare; se depășește momentul concret istoric al subiectului, realizîndu-se astfel o deschidere spre ontologic.⁽¹¹⁾

În studiul său monografic, Gh. Glodeanu⁽¹²⁾ califică nuvela drept „scenetă”, diminuîndu-i drastic valoarea și semnificația.

Nu înțeleg ce relație există între nuvela lui Rebreanu și specia dramatică „scenată”.⁽¹³⁾

Epicul nuvelei „se reduce” la verbele mișcării (ale deplasării), la scurte și frînțe schimburi de vorbe și la multă, multă tăcere și multă zvîrcolire interioară. Epicul nuvelei nu este decît „descrierea” drumului care configurează un spațiu închis, labirintic. Cei doi camarazi merg cu băgare de seamă print-o tranșee *șerpuită*, pînă ajung la marginea pădurii „dese” și „încîlcite”, vecină cu o vale, iar „coasta dușmană era piezișă ca o rîpă și atît de aproape că închidea zarea ca un zid”; „amurgul cobora” „mohorînd văzduhul”; „așternînd o ceață cenușie peste albul zăpezii”. La nivelul lexicului se conturează două cîmpuri semantice: cel de *jos* al războiului și cel de *sus* al cerului. Cerul mohorît, gata a se surpa peste lume este o imputare la adresa faptelor necugetate ale omului, de uitare a iubirii de oameni. Toate substantivele și verbele sunt, de regulă, dublu determinate. Din rîndul substantivelor sunt de reținut: *rîpă*, *vale*, *șanț*; iar din rîndul verbelor: *iscodind*, *era morocănos*, *se cutremură*, *se zvîrcoli*. Descrierea, tipic rebreniană (topografică) are rostul, pe de o parte, de a crea un spațiu adecvat subiectului, iar pe de altă parte, de a exprima neliniștile și frămîntările personajelor. Peisajul e văzut expresionist, ca emanație a sufletului personajului. Imaginea are o mare putere expresivă. Mersul celor doi camarazi se face într-o tăcere grea și stăruitoare devenind materială. Scriitorul punctează prezența stihială a elementelor naturii ce intră în construcția imaginilor vizuale și auditive. Descripțiile rebreniene nu sunt rubensiene, ci tensionate și unghiulare, termen de comparație puțin fi stilul lui Van Gogh.

Al doilea element structural al textului este timpul. Există în nuvelă un timp exterior, măsurabil, și un timp interior al trăirilor, de asemenea, o alternanță prezent/trecut. Stratificarea spațiului în *aici* și *acolo* și a timpului în *acum* și *atunci* este subtil regizată de scriitor.⁽¹⁴⁾ Timpul exterior este doar de cîteva ore. Acesta e exprimat prin verbe ale mișcării în spațiu. În ceea ce privește timpul psihic sunt de făcut două observații. Personajele (Ițic, în primul rînd) re trăiesc momente anterioare prezentului din nuvelă. Aici se încadrează „amintirile de acasă” și momentele

de luptă; și timpul psihic al neliniștii și al fricii din prezentul nuvelei care este marcat prin verbe care exprimă reacții fiziologice, gesturi, vocea. Scriitorul notează amănuntul pe care îl ridică la valoare de simbol și metaforă. Din conjugarea celor două timpuri rezultă ritmul narațiunii. Efectul este deosebit. De la un punct încolo lui Ițic îi e mai frică de frica lui interioară decît de cea generată de participarea la luptă. Este frica ancestrală care însoțește permanent ființa umană. Ea ține de condiția ontică a omului. Frica lui Ițic vine și din condiția lui de iudeu. Ea s-a cuibărit în adîncul ființei, fiind latentă, războiul (situație limită) aducînd-o în stare de manifestare aproape stihială suprapunînd-o peste cea ontică. În analiza sa, scriitorul coboară spre zonele obscure ale psihicului. El nu verbalizează trăirile, ci le relevă prin notații scurte, directe în acel stil care i-a devenit specific, prin care pagina lui este recunoscută. Sunt surprinse cu acuitate trecerile de la starea tensionată și interogativă la cea de speranță și invers. Meritul lui Rebreanu constă în aceea că nu insistă asupra condiției de evreu a lui Ițic și nu-i justifică frica doar prin ea. În nuvelă există secvențe care evocă relația de omenie și prietenie dintre românul Ghioagă și evreul Ițic în viața normală, de pace. Războiul deteriorează relația umană și pune pe *cei doi* într-o situație limită. În acest sens este semnificativ portretul moral al lui Ghioagă. În viața civilă de pace e plin de voie bună, sociabil, cu poftă de vorbă, prietenos, înțelegător cu cel de lîngă el. În noua situație și-a pierdut voia bună și plăcerea vorbei, a devenit tăcut, ursuz. Dar toate astea nu înseamnă că românul Ghioagă și-a schimbat concepția de viață. Noile stări ale personajului sunt expresia luptei interioare dureroasă dintre datoria executării unui ordin (a depus un jurămintă militar, e vreme de război) și refuzul crimei, dorința de a rămîne om. Ghioagă va respecta porunca „*să nu ucizi*”.

În intensitatea trăirilor și pendularea între frică și speranță văzul și auzul lui Ițic se acutizează pînă la exacerbare încît liniștea din jur și tăcerea căprarului se materializează, iar un zgomot din spațiul mut capătă dimensiuni de țipăt cosmic.

În legătură cu Ițic s-a spus că ar fi „un personaj mediocru, un veritabil antierou” care

nu reușește să facă față situației limită și drept urmare se sinucide. Se mai afirmă că personajul are o „existență [și un final] tragicomică”⁽¹⁵⁾. Asemenea aserțiuni sunt refuzate de textul rebrenian. Ițic este un om obișnuit ale cărui calități general umane războiul vrea să i le anihileze. Or, Ițic refuză acest lucru, iar sinuciderea nu este sinucidere, ci revoltă și refuz al acestei lumi care îi contestă și îi distruge calitatea de om. Sinuciderea nu este un gest al neputinței. Situația tragică în care se găsește nici nu are și nici nu admite altă soluție. Moartea lui Ițic este o jertfă. Imaginea finală „Ițic [rămas singur în noapte] stătea în același loc, nemișcat, cu un braț întins, ca o chemare mută”, este o mostră de tragic expresionist (strigătul). Pentru a percepe în profunzime și în totalitate expresivitatea și semnificația cutremurătoare a imaginii, ea nu trebuie scoasă din context. Imaginea asociată cu cea următoare (Ițic spânzurat, în poziție regulamentară) este o imputare adresată lumii, războiului. Unde este comicul? Poate durere!

În multe texte critice, mai vechi și mai noi, în mod greșit, dar mai ales exagerat, se pune semnul egal între realismul dur, obiectiv, specific lui Rebreanu, și naturalism, între instinct și pasiune. Naturalismul pune un

accent exagerat și intenționat „ideologic” pe ereditate, pe latura biologică a existenței și pe influența negativă a mediului socio-moral care duc spre fel și fel de devieri de comportament social și moral. Realismul dur al lui Rebreanu, conform concepției lui de viață, înseamnă exprimarea realității așa cum este, cu cele bune și cu cele rele, cu aspirații, împliniri și neîmpliniri. În studiul său, Gh. Glodeanu scrie: „Tabloul [cu Ițic spânzurat] realizat este dur, șocant, scriitorul insistând pe detalii naturaliste, puțin întâlnite în proza vremii.”⁽¹⁶⁾ E drept că în proza vremii nu întâlnim fizionomia unui spânzurat. Dar! Pentru a obține expresivitatea și implicit semnificația literară, scriitorul trebuia să noteze: „Ochii lui umflați și ieșiți din orbite priveau” (sic!), „fața învinețită”. Aceasta este imaginea *reală* a unui spânzurat, nimic adăugat în plus din plăcerea de a „fotografia” un spânzurat.

Fără doar și poate, *Ițic Ștrul, dezertor...* este o capodoperă. Nuvela lui Rebreanu este mult superioară multor texte din literatura universală pe această temă considerate cel puțin realizări majore. Textul lui Rebreanu nu trebuie să lipsească din nici o antologie tematică din literatura universală.

Note

1. Elisabeta Lasconi, „Postfață” la Liviu Rebreanu, *Nuvela*, Ed. 100+1 gramar, 1999.
2. N. Gheran, *Tînărul Rebreanu*, Ed. Albatros, 1986 și *Rebreanu – amiaza unei vieți*, Ed. Albatros, 1989.
3. N. Gheran, *Tînărul Rebreanu*, p. 356.
4. N. Gheran, *Note și comentarii*, la Liviu Rebreanu, *Opere* 2, 1968.
5. S.N. Steinhardt, *Omul fără complexe în Liviu Rebreanu după un veac*, Ed. Dacia, 1985.
6. Gh. Glodeanu, *Liviu Rebreanu. Ipostaze ale discursului epic*, Ed. Dacia, 2001, p.75.
7. idem, p.82.
8. Ion Vlad, *Lectura prozei*, CR, 1999, p.79.
9. Ionel Popa, *Scrisori despre Rebreanu*, Ed. Ardealul, 2006.
10. Gabriel Liiceanu, *Tragicul, o fenomenologie a limitei și depășirii*, 1975.
11. N. Gheran, *Note și comentarii* la Liviu Rebreanu, *Opere* 3, 1968.
12. Gh. Glodeanu, *op. cit.* p. 84.
13. Istoria și critica literară folosește termenul în sensul său original: „Scenetă (scenă; fr. *saynite*: mică scenă bufă) mică piesă comică în teatrul spaniol. Piesă cu subiect anodin, cu câteva scene și câteva personaje. Astăzi termenul e înlocuit tot mai frecvent cu *sketch*” cf. Irina Petraș, *Teoria literaturii [dicționar]*, Biblioteca Apostrof, 2002, p.193.
14. Ion Pop, coord., *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol.1, p.418, Ed. Casa Cărții de Știință, 2007.
15. Gh. Glodeanu, *op. cit.*, p.83.
16. idem, p.88.

Bicentenarul unei comemorări: „mai tare decât toți pumnii care strivesc, decât toate săbiile care sfârtecă...”

Cu acest număr, *Mișcarea literară* inaugurează o nouă rubrică. Ea are menirea să readucă în atenția cititorului personalități, evenimente, cărți, publicații, întâmplări pur și simplu dintr-un trecut mai mult sau mai puțin apropiat, dar care s-au instalat în zone mai îndepărtate ale memoriei colective. Rostul „rememorărilor” este de a supune atenției lectorilor caracterul lor peren, în unele cazuri, adică faptul că ele ar putea fi și ale actualității, precum și contribuția importantă ce au avut-o în timp la devenirea noastră complexă ca neam, cu conotații mai accentuate în spațiul cultural, în alte cazuri.

Stabilirea textelor o vom face totdeauna după variantele originale, prin aplicarea principiului fonetic pentru adaptarea la sistemul actual al scrierii.

M. L.

S-au împlinit în acest an două veacuri de la răpirea Basarabiei de către Rusia țarului Alexandru I. Românii nu au dat nicicând uitării negoțul brutal și ilegal cu o parte a pământului strămoșesc. S-a întâmplat înafara unui cadru legal, pentru că turcii nu erau proprietari ai Principatelor, ca să le poată vinde, ci doar suzerani, cu obligația de a garanta integritatea lor, conform vechilor capitulații ce nu au fost nicicând abrogate.

S-a scris foarte mult despre această tristă întâmplare a istoriei noastre naționale și nu îmi propun să reiau expunerea contextului internațional în care s-au produs evenimentele, nici derularea lor. Vreau să rememorăm, cât se poate de sumar, două lucruri: unul care ține de poziția ce a avut-o un personaj destul de misterios și controversat, Manuc, cel care ne-a lăsat un han în vechiul București, cântat cu nostalgie și har în zilele noastre; celălalt, în legătură cu atitudinea unui mare om al culturii naționale, Nicolae Iorga, la împlinirea unui secol de la răpirea provinciei.

Cine era Manuc? Emanuel Mârzaian (1769-1817), zis și Manuc, s-a născut la Rusciuc, în Imperiul Otoman și era fiul unui negustor de cereale, armean, care se stabilise cu familia acolo. Priceput în afaceri și adunând în scurtă vreme o frumoasă avere,

Hanul lui Manuc la mijlocul secolului al XIX-lea

tânărul armean a ajuns mare demnitar și omul de încredere al pașei din Rusciuc. Turcii au mare încredere în el și îl răsplătesc cu titlul de mare dragoman și bei (prinț) al Moldovei. Numai că Manuc a simțit că un conflict între turci și ruși este inevitabil, drept pentru care i-a cerut domnitorului de la București, Constantin Ipsilanti, despre care se bănuia că ar face jocurile țarului, să îi pună o vorbă bună pe lângă Alexandru I, ca să primească cetățenie rusă. Domnitorul face întocmai – armeanul i-a împrumutat cu generozitate sume mari de bani, fără dobândă, drept pentru care se bucura de un bun renume –, iar Manuc obține pașaport rusesc pe care se

Rememorări

menționa că s-a născut în Erevan. Faptul nu trebuie să ne mire, dacă ținem cont că, la acea vreme, omul nostru trecea drept unul din cei mai bogați din Europa. La izbucnirea

Manuc Bei

războiului ruso-turc (1806), după o scurtă rătăcire în Transilvania, din pricina conflictului, Manuc se stabilește în capitala Țării Românești, provincie în care a avut grijă să își cumpere moșii întinse, iar între 1806-1808 construiește cunoscutul han ce dăinuie și astăzi, lângă Curtea Veche.

În 1812, sub amenințarea unui inevitabil atac al lui Napoleon asupra Rusiei, lucru care s-a și întâmplat până la urmă, țarul se vede obligat să grăbească o pace cu Imperiul Otoman, dar o face printr-o presiune continuă a acțiunilor militare, conduse de generalul Kutuzov. Scopul era să obțină avantaje cât mai mari. Cu toate că turcii au fost sfătuiți de consulul francez de la Constantinopol să nu

Conacul lui Manuc Bei – Hâncești (Basarabia)

cedeze pretențiilor muscalilor, pentru că foarte curând Rusia va fi atacată, diplomația otomană a cedat în cele din urmă. Deși rușii, în condițiile date s-ar fi mulțumit cu o stare de neagresiune din partea turcilor, s-au văzut

aproape cadorisiți cu o provincie, prilej de mare bucurie pentru ei, pentru că ajungeau la gurile Dunării.

Aici se pare că au jucat un rol important și oamenii din umbră, precum Manuc, unul dintre cei mai importanți intermediari, omul care trecea drept agent al intereselor rusești. Tratatul ruso-otoman început la finele anului 1812 la Giurgiu s-a mutat la București fiind găzduite chiar de Manuc la hanul său. Acolo s-au semnat și documentele finale (16 mai). Nu știm exact cât de mare a fost rolul „hangiului” în acest aranjament, dar faptul că după asta țarul Alexandru I i-a acordat titlul de cavaler al ordinului Sfântul Vladimir, că ulterior, Manuc s-a retras în Basarabia (care la vremea aceea încă nu se numea astfel) unde a avut grijă din timp să își ia o moșie frumoasă (Hâncești) și unde și-a sfârșit zilele fiind înmormântat în biserica armenească din Chișinău, spune chiar mai mult decât am vrea uneori. Țapul ispășitor pentru gafa diplomației otomane a fost până la urmă dragomanul Dumitrache Moruzi, mediator oficial și translator, cel pe care sultanul l-a sortit călăului, în lipsa unor alți „clienți” pe care să-i aibă la îndemână.

„Fată frumoasă, fată străină”, când vei fi invitată „pentru convorbiri, pentru cină la Hanul lui Manuc”, bine ar fi să găsești la intrare o placă pe care să scrie: „În acest han romantic, în 1812, cu contribuția discretă, dar eficace a beifului Manuc Mârzaian, ulterior răsplătit cu titluri de către țar, s-a semnat tratatul de pace ruso-turc, prin care s-a săvârșit un act nelegitim: răpirea Basarabiei.” Apoi, pot să vină și ospătarii.

În al doilea rând, rememorarea noastră are în vedere un crâmpei din șirul de manifestări – ne referim în primul rând la cele care au făcut obiectul presei – ce au comemorat centenarul evenimentului în 1912. Este vorba de un articol al lui Nicolae Iorga (avea atunci 41 de ani), text ce ni se pare important prin atitudine, prin angajament civic și prin responsabilitate în fața istoriei. Om al faptelor, în primul rând, Iorga propune o colectă publică – nu vrea bani guvernamentali! – în folosul Ligii Culturale a tuturor românilor, care să construiască la Iași un cămin pentru studenții

basarabeni, edificiu ce ar fi urmat să fie și un locaș de cultură care să-i inițieze pe aceștia în patrimoniul valorilor românești. Firește, se dorea un pas pentru readucerea Basarabiei la patria mamă.

Nu știu dacă s-a realizat colecta și s-a ridicat căminul. Lucrurile s-au precipitat, apoi sfârșitul războiului a readus pământul dintre Prut și Nistru, vremelnice, cum se știe, la vatra

strămoșească. Știu în schimb că, spre sfârșitul anilor douăzeci, s-a ridicat la București impunătoarea clădire a Ligii Culturale – actualul Teatru Bulandra, de la Podul Izvor –, realizată, în cea mai bună măsură, prin colectă publică.

Redăm mai jos, în întregime, articolul lui Nicolae Iorga, publicat atunci în „Neamul Românesc”.

A. Moldovan

Centenarul răpirii Basarabiei

Nicolae IORGA

În Congresul de la Ploiești al Ligii Culturale s-a votat, în mai 1910, deci acum doi ani, această moțiune:

„Gândindu-se la apropiata serbare oficială rusească pentru smulgerea Basarabiei, Congresul Ligii hotărăște comemorarea în 1912 a acestei pierderi naționale printr-o expoziție a vieții noastre în Basarabia și înfățișarea ei în scris și desemnează secțiile Dorohoi – azi neactivă –, Botoșani – azi neactivă –, Iași și Covurlui pentru organizarea acestei comemorări.” (Această foaie, anul V[1910], p. 976, n. N. I.)

Cine a făcut propunerea, nu interesează. În asemenea împrejurări, cea mai bună e aceea care nu se mai leagă de un nume, ce poate trezii simpatii și antipatii. Lucrul însemnat e acesta: moțiunea s-a votat.

După datinile noastre, multe lucruri votate rămân în proces-verbal. Cel puțin în partea a doua, care privește lucrarea menită să arate oricui că noi, și nu alții, am creat în colonizare, agricultură, meșteșuguri, negoț, viață bisericească, deci culturală, și politică, Basarabia ca pământ de civilizație, cartea, la care se lucrează acum, va apărea. La 15/28 mai ea va fi în mâna tuturor. S-o deschidă cine va voi. Va putea să vadă în ce chip comemorăm noi asemenea aniversare: prin afirmarea liniștită, dar întreagă și sigură, a

dreptului nostru, mai tare decât toți pumnii care strivesc, decât toate săbiile care sfârtecă, decât toate mâinile crispate de ură care cearcă să înăbușe un suflet național ce râvnește la viață!

Ar rămâne expoziția: comitete ca acelea din Iași și Galați o pot face ușor. Mai e o lună și jumătate. Se poate strânge în acest timp tot ce trebuie: fotografii de cetății, de sate, schițe – pe unde vor fi –, documente privitoare la Basarabia, porturi din partea locului. Studenții basarabeni din Iași pot fi de un foarte mare folos.

D[omnul] profesor A. D. Xenopol, care a dovedit atâta simțire pentru aniversarea de o sută de ani a zilei de nenorocire pentru neam, poate îndruma, sfătui și organiza cu autoritatea și hărnicia d[omniei] sale. La Sf. Spiridon sunt în arhive titlurile moșiiilor basarabene ale Epitropiei. Unele familii: Crupenschi, Donici, Catargiu au rude, de

Nicolae Iorga în 1914

aproape ori de departe, peste Prut. S-ar strânge poate mai mult decât trebuie pentru a ne învăța, la Iași, ce am pierdut în 1812 și ce trebuie să punem între preocupările noastre de viitor la 1912.

Și ar mai fi o propunere: din acelea care nu creează statului românesc greutatea față de

puternicul vecin care și-a vădit totdeauna, cu necruțare, brutalitate sau batjocură, puterea. Din Basarabia vin de un timp studenți și studenți. Aduc dureri ce ne mișcă, dar, uneori, și idei care ne jignesc. Nu ne supărăm pe ei: așa e lumea acolo! De ce folos nemărginit ar fi însă pentru ei un adăpost care să fie și o școală de inițiere în realitățile noastre naționale, nu e nevoie să spunem. Le-o datorăm lor și ne-o datorăm nouă. Ea trebuie să se ridice la Iași și, de s-ar putea – ce dovadă de hotărâre și jertfă am da! –, din banii strânși la 15 mai în tot largul țării.

Cum? Iată cum. Cine vrea, să se coboare în stradă cu flori în mână, ca doamnele de la Crucea Roșie, care au făcut în trei zile, iarna trecută, vreo 50.000 de lei, îmi pare. Cine nu poate, să ceară în casa sa, între prietenii săi, hârtia de o sută, de douăzeci de lei, argintul și umilul ban de nichel. Și tot ce se va strânge să se încredințeze Ligii Culturale, Comitetului Central din București sau secția din Iași, care va executa localul, cât mai iute.

Și atunci, de o parte oficialii străini și lingușitori ai puterii dușmane neamului lor, vânzători și milogi de toate treptele, vor încununa cu flori ușa temniței în care zace românimea basarabeană, iar, de altă parte, sub steag de drept fluturând în aer liber, se vor deschide pentru cei ce îndrăznesc a trece hotarul întinericului național porțile unui locaș de lumină!

(*Neamul Românesc*, Anul VII, nr. 34-35, 2 aprilie, 1912, p.529-531)

Joaquín Lameiro TENREIRO

Joaquín Lameiro Tenreiro s-a născut în A Coruña (Spania) în anul 1982. S-a licențiat în Filologie Hispanică la Universitatea din A Coruña, unde actualmente își finalizează teza de doctorat – un studiu despre naratorul Felisberto Hernández –, iar în paralel lucrează la alte proiecte de investigație pe teme relaționate cu Avangarda Istorică și Literatura Hispanoamericană. Publică poezie și proză scurtă în diverse reviste. În anul 2002 a primit Premiul I al celui de-al nouălea concurs de Creație Literară și Eseistică organizat de Universitatea din A Coruña. Este membru fondator al revistei HORIZONTAL. Poeziile prezentate aici în versiune bilingvă au fost publicate în original în primul număr al revistei HORIZONTAL din acest an.

lo que queda de los salmos

Lo que queda de los salmos
es disposición derogatoria única
de la partición salomónica,
del caudillaje lírico,
de la profecía y la guadaña
y el tirano y la virgen,
ojo y diente e inmunidad
de confesores y confesos.

Lo que queda de los salmos
es, ante todo,
fundación de una nueva casa
con su fuego, su cosecha, su animal
y un germen en la palma de la mano
como un contrato con los nuevos cielos,
como vida más allá de esta eternidad
promiscua y engañosa.

**el remolcador virgen auxiliadora responde
a la llamada de socorro del carguero
nuestra señora de la soledad**

The Devil won't let me speak...
Leonard Cohen, S.O.S

— Habla, pues,
también tú invisiblemente;

Ce a mai rămas din psalmi

Ce a mai rămas din psalmi
este distribuirea derogatorie unică
a repartiției solomonice,
a autorității lirice,
profeția, coasa
și tiranul alături de fecioară,
ochi și dinte și imunitate
pentru confesori și condamnați.

Ce a mai rămas din psalmi
e, înainte de toate,
fundația unei noi case
ce-și are focul, recolta, animalul său
și un germen în palma unei mâini
asemeni unui contract către noi ceruri,
ca viața dincolo de această eternitate
promiscuă și înșelătoare.

**Remorcherul Virgen Auxiliadora răspunde
strigătului de ajutor al vasului comercial
Nuestra Señora de la Soledad**

The Devil won't let me speak...
Leonard Cohen, S.O.S

— Vorbește, așadar,
tu însuți invizibil

Echivalențe lirice

con mano hábil
domina la sombra
y doblega el gambito.

Conserva las dieciséis piezas,
despliégate como revelación
o epidemia o mapa
del amor.

Haz transparente su invisibilidad
si es que es opaca.

Muestra cartas, velamen y colores
que los obliguen a salir
de grutas y madrigueras.

Si no con humo,
ya que no eres cazador;
con canto, voz y lengua
sé Orfeo y no mires atrás.

Igualmente sabrás
cómo van cayendo.

...
O, si así lo prefieres,
guarda silencio.

Sé callado y rotundo como una piedra.
Innegable y evidente.

Habla o calla, o haz como
mejor te parezca.
Pero estate y no te muevas:
los quince restantes
comienzan a declinar.

gimme christ or gimme hiroshima

El dolor es
un llanto que no podemos deshacer,
una esperanza que no vamos a encontrar.

El dolor es una herida
repentina y continuada,
una luz indeseable
delante de nosotros
o detrás.

cu mână iscusită
domină umbra
și înduplecă gambitul.

Păstrează cele șaisprezece piese,
desfășoară-te ca revelație,
ori epidemia, ori hartă
a iubirii.

Oferă transparență invizibilității tale
dacă într-adevăr aceasta e opacă.

Arată cărți de joc, pânze și culori
ce să-i oblige să iasă
din grote și vizuini.

Dacă nu cu fum,
căci nu ești vânător,
prin cântec, voce și limbă
fii Orfeu și nu privi înapoi.

Chiar și așa, vei ști
cum cad.

...
Sau, dacă preferi,
rămâi tăcut.

Tăcut și neclintit ca piatra.
Netăgăduit și evident.

Vorbește sau taci, ori fă așa cum
ți se pare cel mai potrivit.
Dar rămâi nemișcat:
cele cincisprezece rămase
își încep declinul.

gimme christ or gimme Hiroshima

Durerea este
un plânset pe care nu-l putem desface,
o speranță ce nu o vom afla.

Durerea e o rană
subită și continuă,
o lumină nedorită
în fața
ori spatele nostru.

Es odio del placer;
envidia de la calma.

Eso y nada más
es el dolor.

Y cada palabra dicha
contra él
es un hurto al tiempo
y a la vida.

starvin' in the belly of a whale

La escena es barriga
que no vientre
para el hombre que vino del frío.
Manos y rostro y sexo
de alguien que fue
y conoció laberinto y misterio.

Pero ahora
*...en relación a la situación
política actual...*
la polis se abre
para que todos vean.

Tramoya, sogă y secuestro
de la dignidad del que
sabe, hace, juega.

Y, a cambio,
la gran habitación roja,
la barriga de butaca e hinchazón.

Devuélveme al vientre,
hombre del frío.
Manos de nieve y
verdad en tu piel.

La casa del misterio
sigue frente a ti.

Doblega telón y sombra.
Abre la ciudad.
Por ti solo esperamos;
recuerda las llaves del reino.

E ura plăcerii;
invidia liniștei.

Aceasta și nimic mai mult
este durerea.

Iar fiecare vorbă rostită
împotriva sa
este o înșelătorie la adresa timpului
și a vieții.

starvin' in the belly of a whale

Scena este burtă
iar nu pântec
pentru bărbatul ce a sosit dinspre frig.
Mâini și chip și sex
ale cuiva ce a plecat
și a cunoscut labirintul și misterul.

Însă acum
*...în legătură cu situația
politică actuală...*
polisul se deschide
pentru ca toți să vadă.

Dispozitiv, sfoară și sechestr
ale dignității celui care
știe, face, joacă.

Iar în schimb,
marea încăpere roșie
e burta inflamată cu fotolii.

Înapoiază-mi pântecul,
bărbat al frigului.
Mâini de zăpadă și
adevăr pe piele.

Casa misterului
se continuă în fața ta.

Înduplecă cortină și umbră.
Deschide orașul.
Doar pe tine te așteptăm;
nu uita cheile regatului.

madriguera

Tu ejercicio no conoce de raíces.
Solo hojas en tu comercio.
Trato fractal con el marchante
que nunca ganará el acceso a
los almacenes de tu práctica.

Allí, subsuelo y rizoma,
la mercancía se pierde
y se confunde con la aspereza
de una tierra que no acepta
otra acumulación que la de su
ceniza o su humus.

Todo se multiplica en tus dominios,
hombre de la isla.
Todas las islas son tu isla
como tú eres tierra y galería.

Cuando ya la galería haya
horadado toda tierra,
¿cómo podrá desaparecer tanto trabajo
si no es vuelto en tierra y ceniza y humus?

Hombre de la isla,
tu obra no es de este mundo.

Construye tu mundo,
sé fiel y no claudiques.

Marchantes, mercaderes, abogados
y el diablo mismo acechan
de este lado, de donde
tú vienes, adonde ya no
perteneces.

vizuina

Îndeletnicirea ta nu cunoaște rădăcini.
Sunt numai frunze în negoțul tău.
Înțelegere fractală cu negustorul
care nu va dobândi accesul
la depozitele deprinderii tale.

Acolo, subsol și rizom,
marfa se pierde
și se confundă cu asprimea
unui pământ ce nu acceptă
altă acumulare decât cea a
cenușei ori humusului său.

Pe domeniul tău totul se înmulțește,
om al insulei.
Toate insulele îți sunt insula
așa cum tu ești pământ și galerie.

Când galeria va fi
perforat deja întreg pământul,
cum altfel ar putea dispărea toată truda
dacă nu preschimbată iarăși în pământ, cenușă
și humus?

Om al insulei,
menirea ta nu este de pe acest tărâm.

Construiește-ți lumea,
fii fidel și nu șovăi.

Negustori, comercianți, avocați
și diavolul însuși pândesc
de această parte, de unde
tu vii, dar unde nu mai
aparții.

Nota: estos poemas fueron publicados originalmente en *HORIZONTAL, revista de resistencia intelectual y artística*, n.º 1, 2012.

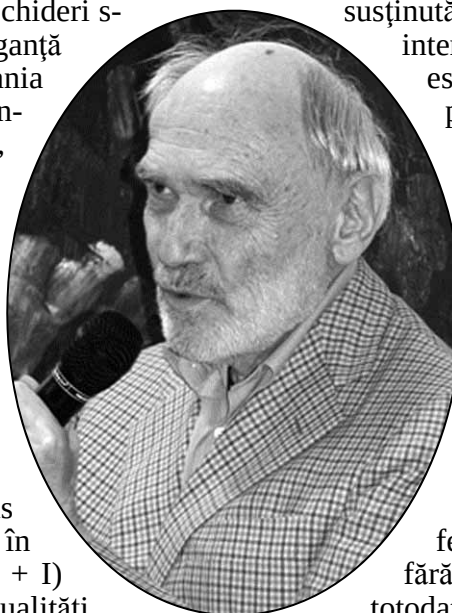
Traducerea și prezentarea: **Adelina GUIA**

Flondor: reflexiune și creație

Dan HĂULICĂ

Președinte de onoare al Asociației Internaționale a Criticilor de Artă

O aptitudine reflexivă care nu se da înapoi de la exercițiul autocritic, de la rigoarea față de sine, un scrupul mereu vigilent în a dejuca atracțiile interiorității ce poate aluneca în delicii narcisiste – rareori un artist chemat să inoveze și să incite spre deschideri s-a vădit mai capabil de eleganță austeră, mai liber de tirania manifestelor. Constantin Flondor nu și-a condus cercetarea, oricât de radicală, ca o proclamată ofensivă, prin teritorii vrăjmașe, și n-a jertfit mentalității clanice, inspirând atâtea intransigențe de grup, de-a lungul secolului XX. „Insuficient de acomodabili – sună diagnosticul său în ce-i privește pe primii alcătuitori ai unei grupări timișorene –, am ajuns să construim o singurătate în trei.” Denumirea însăși (I + I + I) indică asocierea a trei individualități, ce nu se abandonau gregar vreunui declarativism dezinvolt. Succesul peste așteptări la Bienala Constructivă de la Nürnberg, în 1969, surpriza pe care prestația României a provocat-o în acea vastă confruntare, cu elogiul înalt semnificativ, din partea lui Max Bill, bunăoară – unul din veteranii europeni ai mișcării, bucurându-se acolo de o retrospectivă omagială –, ar fi putut destabiliza această cumpănă între atitudinea teoretică și practica actului creator. „Nu-mi explic bine, probabil nu am toate datele problemei, aderența atât de organică a artiștilor români – spunea cunoscutul critic Umbro Apollonio –, integrarea lor, la nivel european, în coordonatele unui curent tipic pentru raționalismul extrem al țărilor hiperevoluate din punct de vedere tehnic.” De fapt, „performanța românească”, „uluitoare” – cu termenii folosiți de Dietrich Mahlow, directorul Institutului de Artă Modernă din Nürnberg – anuala prejudecată a unui decalaj fatal, de mijloace și disponibilități, între Vest

și Est, făcea din artiști precum Flondor parteneri ai unui dialog internațional firesc rodnic.

Pentru el, însă, beneficiul unor asemenea recunoașteri fructifica tocmai într-o mai susținută meditație asupra raporturilor interdisciplinare și a strategiilor esențiale față de natură; într-o pedagogie care-și dăduse drept obiect nu doar, în chip previzibil, mlădițele inteligent îndrumate ale Liceului de Artă din Timișoara, ci însuși inefabilul șantier al propriei personalități. O cenzură a satisfacțiilor facile, a plăcerii epidermice la care riscă să se reducă pictura, zece ani de asceză – în sensul unei căutări speculative, fierbând de interogații, de interacțiuni fertile, loial asumate, marcând fără conținere pașii sfielnici și totodată decisivi înspre un model ambițios, spre paradigma lui Leonardo și prestigiul artei drept *cosa mentale*; cu ocolișuri printr-un *design* care, neuitându-l pe Klee, împinge constrângerile pragmatice către orizontul utopiei, cu experimente alegru cordiale, dublate de o fluturare melancolică, – amplitudinea atinsă, în acest răstimp, la Constantin Flondor, de ceea ce s-ar numi *construcție de sine* dăruie culturii noastre artistice un capitol exemplar, încordat pe cât de discret.

Când s-a întors, astfel întărit, la pictură – cum scria el, în 1984, „Pictura îmi redevine magma primordială” –, talentul său dobândise o cheazășie de ordine profundă și de intensitate liniștită. Concretul se mântuise, pentru el, ca într-o cernere mângâietoare, cum e acea ninsoare nostalgică pe care o livrează experimentul, elementar și tainic, al făinii, alb modelată, depășind incidențele etnologice pentru a deveni sugestie de cosmogeneză.

Plastică

Întârziind pe pagini de matematică și cibernetică, pe descrieri ale structurilor și ale relațiilor care interesează studiul bionic, artistul întâlnea, desigur, visuri de coerență paradoxală proprii veacului său, acelea care-l duseseră pe Buckminster Fuller să-și conceapă faimosul dom geodezic ca un asamblaj de tetraedre ușoare. Fără a încerca replici la spectaculosul mai provocator al manifestărilor de la Black Mountain College, unde, după contribuțiile lui Albers, Léger sau Einstein, marele inginer își înscria prezența făcând jucăuș echipă cu John Cage și Merce Cunningham, pe muzică de Satie, – prietenul nostru timișorean, partener amical și imbold admirabil pentru elevii și studenții săi, nu pontifiază nici el vreodată; când încearcă în peisaj să rostogolească pe dealuri structuri ca niște enorme pădăii, aproape imponderabile și totuși rezistente, gândul său creator nu l-a trădat nici pe Fuller, dar nici pe divinul Platon, căruia îi evocă poliedrele regulate. „Totdeauna funcționează în mine o geometrie” – explică el într-o notație de jurnal –, o sete de organizare tensionând formele.

Sub inflexiunile unui apetit plural de sincronizare concludentă cu științele veacului, o astfel de mărturie revelează o ireductibilă identitate, statornică în ființa noastră de milenii. Aristip din Cyrenaica, filozof strălucitor și indocil, format în preajma lui Socrate – ne povestește un fragment antic –, se află pe mare într-o corabie ce a naufragiat, eșuând pe țărmurile Syrecusei. Dar filozoful vede, în prima clipă, o figură geometrică desenată pe nisip. „Și înțelege îndată – spune textul – că se găsește la Greci, la oameni înțelepți, nu la Barbari.” Semn infailibil, așadar, de recunoaștere în spațiu, de repliere la cultură – pentru lumea speculației ieșită din Hellada –, geometria își adaugă, la artistul nostru, un înțeles legat de încantarea imaginilor, de propria lor devenire. Reconstituind, în cartea excelentă **Despre ucenicie**, alcătuită de Mihai Sârbulescu, momentul novator al programelor gândite la Timișoara, despre gramatica formelor și despre conexiunile structurilor, lui Flondor îi scapă un fel de exclamație ferică, cu atât mai expresivă cu cât se iscă în contextul unei relatări degajate: „Ne fascina faptul că în lumea asta nu pot exista decât cinci poliedre regulate, poliedrele lui Platon. Cinci și numai cinci! Intervenind pe un poliedru regulat, ajungi la un altul. Era – conchide el – o fascinație a genezelor.”

Astfel de năzuințe și curiozități comprehensive sunt emergente în „peisajele” lui Constantin Flondor. Avea dreptate Coriolan Babeți – într-o miezoasă dezbatere realizată în 1987 la Timișoara, la Muzeul de Artă – să ne trimită la Plinius, pentru care artistul, dacă are de imitat, nu-i trebuie natura deschisă ca atare, ci modul de a opera al naturii. Dinamica acestui *modus operandi* tresare când șoptit, în gingășia florii de măr, când irepresibil tălăzuită, în amploarea cerurilor pe care le săgetează privirea pictorului. Tot ce apărea încă supus metodei, în faza apartenenței la grupuri (I+I+I ori **Sigma**), se revarsă acum în regimul unei explorări în care studiul e magnific încorporat visării. Între cer și pământ se întâmplă acum ivirii ce cântă imponderabil, pe flaute nevăzute, coloana ascendentă a stratelor de aer și culoare nu cunoaște secționări tranșante, pictura, toată, a devenit un canal prin care providența își coboară binefăcător luminile, către executantul ei, vrednic a le culege cu smerită îndrăzneală. Nu e nevoie de a despărți palierele ontologiei, cerul nu-și arcuiește fulgescenț și dens calota, cu toată greutatea dogmei, asupra pământurilor, în scenarii edificatoare ca **Înmormântarea Contelui de Orgaz**, din catedrala toledană, nemurită de El Greco. Dacă „în desfacerea norilor există ceva din deriva continentelor”, dacă, purtate de curenții văzduhului, aceste alcătuirii îi comandă artistului un gest care să le definească precum „niște forme-ființe”, ceea ce îi ocupă acum râvna este un abur al picturii capabil să învăluie totul, vânzoleala grandioasă a țărilor și infinitesimalul suav.

„Cerul din cer” – cum își suspină el însuși aspirația – îl leagă, desigur, de climatul spiritual pe care îl afirmă gruparea **Prolog** – Flondor i-a fost printre ctitori de la început, de la întâia expoziție din 1985. Ca o sfielnică întrebare ce nu forțează numaidecât răspunsuri, ca o sacră uimire care-l scoate pe artist din suficiența eului, pictura de acest duh își voiește astăzi, oricât de savantă, o prospețime supremă, vecină cu inocența: aceea, simplu și definitiv invocată de Luchian, când ochiul său adânc răsfrângea „umbra unui nor cum trece peste o livadă, un bob de rouă cum tremură într-un fir de iarbă!”. Arghezi a spus-o răscolitor, la moartea lui, el însuși, pictorul impalpabilului, era astfel – „cinstit ca firul de iarbă”.

„Ziua Internațională a limbilor vorbite în Europa” marcată la Biblioteca franceză din Bistrița. Olimpiu Nușfelean vorbește despre condiția limbilor europene și prezintă *Mișcarea literară* nr. 2/2012. Organizatoarea întâlnirii: Margareta Pop, bibliotecara CCD.

Bibliotecare școlare participante la întâlnirea de la Biblioteca franceză din Bistrița

La Galeria Arte 24 este lansat volumul *Scrieri în proză* de George Coșbuc apărut la Editura Eikon. Vorbesc despre volum: Călin Teuțișan, Nicolae Bosbiciu, Oliv Mircea și George Vasile Dâncu.

Ovidiu Pecican

Album cu scriitori

La secțiunea Bibliotecii Județene din cartierul Andrei Mureșanu, Bistrița, se pune la cale realizarea unei antologii a scriitorilor bistrițeni. Sunt prezenți, între alții, Olimpiu Nușfelean, Al. C. Miloș, Maria Olteanu, Oliv Mircea, director BJB

Virgil Rațiu, Alexandru Uiuiu, Nicolae Bosbiciu, David Dorian

Zilele Culturale Francisc Păcurariu – 2012 la Teaca.
Participă: Tudor Păcurariu – fiul regretatului scriitor,
George Vasile Dâncu, Florin Vasile Șomlea,
Iustian Damian Muntean – primarul comunei, Ioan Pinteș,
Icu Crăciun.

Andrei Moldovan, Iacob Naroș, Mircea Măluț,
Aurel Podaru, Cornel Cotuțiu.

Ion Ilie Mileșan, Gavril Moldovan, Alexandru-Bogdan Bud,
Olimpiu Nușfelean

Cristian Vieru

Alexandru-Bogdan Bud, Olimpiu Nușfelean,
Ion Ilie Mileșan, Cristian Vieru, Tudor Păcurariu,
Florin Vasile Șomlea, Iacob Naroș, Aurel Podaru,
Iustian Damian Muntean, Melania Cuc,
George Vasile Dâncu, Icu Crăciun, Cornel Cotuțiu.

Grupul „Pro Opera” al CJC: Florin Pop (tenor), Alexandra
Hordouan (mezosoprană), Olga Adriana Bordaș (pian).

Ioan Pinte, Adrian G. Romila, Vasile Baghiu
la Zilele poeziei de la Vaduri, Piatra Neamț.

Martin Lissman, Nicolae Jinga, Ioan Pinte, Sever
Negrescu, Dorin Ploscaru

Deschiderea Festivalului Internațional de Poezie de la
Sighetu Marmatiei – 2012. În imagine: Gheorghe Pârja,
Vasile Muste (organizatorul Festivalului), Ovidiu Nemeș
(primarul municipiului), Gheorghe Grigurcu,
Horia Bădescu, Olimpiu Nușfelean, Echim Vancea.

Juriul Festivalului de poezie de la Sighetu Marmatiei –
format din Gheorghe Grigurcu (președinte), Vasile Muste
(secretar), Gheorghe Pârja, Olimpiu Nușfelean, Gabriel
Cojocaru – a acordat premiul pentru antologie volumului
Adulter cu moartea semnat de Victor Știr.

Constantina Raveca Buleu și Ștefan Borbely invitați la
dezbaterile Clubului Saeculum din Beclean.
Alături de aceștia se află Zorin Diaconescu,
Andrei Moldovan, Aurel Podaru și Nicolae Vrășmaș.

Romanul *Țara ascunsă* de Alexandru Uuiu este lansat la
Sinagoga Bistrița. Vorbesc despre carte Ioan Groșan,
Gavril Țărmure, George Țăra și Ioana Bradea.

Vasile Dâncu, Victoria Fătu-Nalațiu, Dan Hăulică și Oliv Mircea la Secția Andrei Mureșanu a Bibliotecii Județene.

Alexandru Cristian Miloș și David Dorian (organizator)
la Serile de la Casa Poetului,
Casa Memorială Andrei Mureșanu, Bistrița.

Emil Dreptate

Victor Știr, Veronica Știr,
Andreea Gal-Târziu

Elena M. Câmpăan, Ovidiu Pojar, Ioan Cioba,
Nicolae Toxin, Ana Zăgreanu, Marilena Toxin,
Suzana Deac.

Victor Știr, Veronica Știr, Elena M. Câmpăan, Al. C. Miloș,
Ioan Liviu Mureșan, Maria Olteanu.

La Sinagoga din Bistrița – *La ce bun poezii în vremuri de restriște?*
Ana Blandiana în dialog cu Olimpiu Nușfelean, Ioan Pinteș și George Vasile Dâncu.

„Mă bucur că am venit la Bistrița!...”

Menuț MAXIMINIAN

Poeta care pare că vine din vis

Ana Blandiana invitată la Palatul Copiilor din Bistrița.

O întâlnire, după ani buni, la Bistrița. Am ținut la un moment dat un jurnal. Un an, nu mai mult, destul încât să se regăsească în el și Ana Blandiana. Eram în clasa a IX-a și îmi făceam primul costum oficial. Iată ce notam joi, 13 aprilie 1995: „Azi am fost la proba pentru costum și am trecut apoi pe la Casa Cărții, unde am asistat la lansarea unei cărți a Anei Blandiana. Era îmbrăcată cu un costum negru cu dungi albe și o vestă. «Mă bucur că am venit la Bistrița... Curios, la București, într-o sală mai mare, nu aveam microfon și aici văd că aveți». A fost plăcut. Am purtat între timp și costumul, dar am rămas pentru totdeauna și impresionat de acea întâlnire. Era înainte de Paști. Eram boboc la Liceul „Liviu Rebreanu” și obișnuiam să trec pe la librărie să mai cumpăr câte o carte. M-am întors la jurnalul stângaci și la amintiri odată cu vizita poetei din această vară.

33 de întrebări și răspunsuri

Ana Blandiana la Bistrița

24 iulie 2012 – zi de vară, până-n seară. Dimineață s-a programat o **întâlnire la Palatul Copiilor Bistrița**, cu „micii blandieni”, sub semnul împărtășirii, prin poezie și joc, adică „33 de întrebări și răspunsuri”.

Cea mai importantă întrebare apare de la bun început: cine este Ana Blandiana? Pe numele ei civil Otilia Valeria Coman, s-a născut la 25 martie 1942, la

Antologia lirică a micilor „blandieni” bistrițeni.

Ana Blandiana și Ionela Silvia Mureșan în dialog cu copiii.

Participanți la întâlnirea de la Palatul Copiilor.

Lectura scrisorii trimise copiilor.

Romulus Rusan și Ana Blandiana oferă autografe.

Timișoara, fiind fiica preotului ortodox Gheorghe Coman. După retrocedarea Ardealului de Nord în 1944, familia Coman s-a mutat la Oradea, unde tatăl poetei a slujit ca preot la Biserica cu Lună, catedrala ortodoxă din Oradea. După instaurarea regimului comunist în România, preotul Coman a fost arestat ca „dușman al poporului”. Ca fiică a unui deținut politic, a trebuit să aștepte patru ani până când autoritățile comuniste i-au permis înscrierea la Facultatea de Filologie din Cluj. Otilia Coman și-a luat pseudonimul *Ana Blandiana*, după numele satului natal al mamei, respectiv Blandiana, Alba. După absolvirea facultății, Ana Blandiana a debutat în revista *Tribuna* din Cluj.

De-a lungul anilor, poeta a întreprins – ca invitată a unor universități, academii, organizații culturale – mai multe călătorii de documentare și studiu în diverse țări europene și a participat la congrese și festivaluri de poezie. În afara volumelor de poezie sau proză, i-au mai apărut grupaje de poeme în reviste și antologii din Anglia, S.U.A., Italia, Spania, Franța, Belgia, Germania, Austria, Olanda, Finlanda, Polonia, Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia, Brazilia, Cuba, Turcia, Siria, Grecia, China, Japonia, Israel, Albania. După 1989, acestor traduceri li se adaugă eseurile literare și articolele de analiză politică apărute în marile ziare germane sub semnătura Anei Blandiana, ca și nenumărate conferințe, lecturi publice, interviuri, intervenții la colocvii, simpozioane și mese rotunde în principalele țări europene.

A obținut o serie de premii literare: Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor din România, 1969; Premiul pentru poezie al Academiei Române, 1970; Premiul pentru proză al Asociației Scriitorilor din București, 1982; Premiul Internațional „Gottfried von Herder”, Viena, 1982; Premiul Național de Poezie, 1997; Premiul „Opera Omnia”, 2001; Premiul Internațional „Vilenica”, 2002. În 1990, Ana Blandiana reînființează PEN Clubul Român, al cărui președinte devine. Este unul dintre inițiatorii Alianței Civice, pe care o conduce între 1991 și 2001. Fondator și președinte al Academiei Civice, care realizează sub egida Consiliului Europei *Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței* de la Sighet. Membră a Academiei Europene de Poezie, a Academiei de Poezie „Stephane Mallarmé” și a Academiei Mondiale de Poezie (UNESCO). La scurtă vreme de la debutul editorial cu *Persoana întâia plural* (1964), «conținând poeme ale trăirilor, ale uimirilor din grațioasa vârstă a adolescenței», după cum observă Ion Pachia Tatomirescu, în capitolul *Ana Blandiana și „steaua de pradă” a lirei*, din *Generația resurecției poetice* (2005), «eul liric blandianic se învulturează la scară cosmică,

Sub podul de flori.

Pe scena Palatului...

Pe scena Sinagogii din Bistrița.

dobândind conștiința unui resurecțional modernism al existenței etice» (*T, Grp*, 429).

Criticul Marian Popa subliniază că «situația dilematică este creată prin raportarea normelor biologice la cele etic-sociale»; «conștiința trupului păcătos și precar ajunge însă cu timpul sursa unei voluptăți reci, sarcastice, revendicând ultragiul», «mijloc de exteriorizare a vitalismului intens» (*P, Dlrc*, 99).

Cărți de poezie publicate: *Persoana întâia plural*, 1964; *Călcâiul vulnerabil*, 1966; *A treia taină*, 1969; *50 de poeme*, 1970; *Octombrie, Noiembrie, Decembrie*, 1972; *Poeme*, 1974; *Somnul din somn*, 1977; *Întâmplări din grădina mea*, 1980; *Ochiul de greier*, 1981; *Ora de nisip*, 1984; *Stea de pradă*, 1986; *Alte întâmplări din grădina mea*, 1987; *Întâmplări de pe strada mea*, 1988; *Poezii*, 1988; *Arhitectura valurilor*, 1990; *100 de poeme*, 1991; *În dimineața de după moarte*, 1996; *La cules îngeri*, 1997, 2003, 2004; *Cartea albă a lui Arpagic*, 1998; *Balanța cu un singur talger*, 1998; *Soarele de apoi*, 2000; *Refluxul sensurilor*, 2004; *Poeme (1964-2004)*, 2005; *A fi sau a privi*, 2005; *Patria mea A4*, 2010. Cărți de eseuri: *Calitatea de martor*, 1970, 2003; *Eu scriu, tu scrii, el/ea scrie*, 1975; *Cea mai frumoasă dintre lumile posibile*, 1978; *Coridoare de oglinzi*, 1983; *Autoportret cu palimpsest*, 1985; *Orașe de silabe*, 1987; *Geniul de a fi*, 1998; *Ghicitul în mulțimi*, 2000; *Cine sunt eu?*, 2001; *O silabisire a lumii*, 2006; *Spaima de literatură*, 2006. Cărți de proză: *Cele patru anotimpuri*, 1977, 2001 – nuvele fantastice; *Proiecte de trecut*, 1982 – nuvele fantastice; Ambele volume au apărut sub titlul *Orașul topit și alte povestiri fantastice* în 2004; *Sertarul cu aplauze*, 1992, 1998, 2002, 2004 – roman; *Imitație de coșmar*, 1995 – nuvele.

Zece teme și-un poem

Poezie pe pâine, cum ar spune micuții blandieni, **la Sinagoga din Bistrița**.

În acordurile muzicale ale compozitorului Viorel Simionca, mulțimea de spectatori, dar și micii poeți, au primit-o cu minute întregi de aplauze pe doamna poeziei. În acest cadru a avut loc **lansarea antologiei Zece teme și-un poem**, scrisă de elevii Cercului literar al Palatului Copiilor Bistrița coordonat de profesoara Ionela-Silvia Nușfelean, carte dedicată Anei Blandiana. Poeta a surâs la ascultarea versurilor copiilor, rugându-i să nu-și piardă puritatea niciodată. La Bistrița a fost o Ana Blandiana care a devenit copil, care s-a bucurat de felul în care este apreciată poezia, declarându-se „Ana Blandiana, Ana Bistrițeană!”.

Ionela-Silvia Nușfelean și Olimpiu Nușfelean.

Viorel Simionca interpretează *Zice oricine ce vrea*, compoziție muzicală pe versuri blandiene.

„Recitare în orchestră”.

Lectură sub semnul poeziei.

Un dialog natural și complex

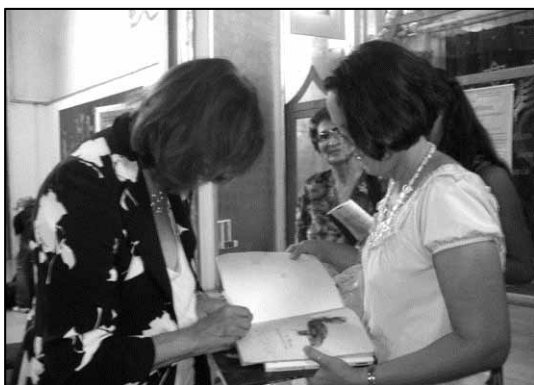
Revista *Mișcarea literară*, nr. 1/ 2012, a pregătit un dosar de autor – Ana Blandiana, bine receptat de critica de specialitate. O bucurie pentru poetă, care a mulțumit și pentru suplimentul, din ziua popasului la Bistrița, din cotidianul *Răsunetul*.

La ce bun poezii în vremuri de restriște?, se întreba Hölderlin, iar **Ana Blandiana** a încercat să răspundă la o asemenea întrebare într-un captivant **dialog cu scriitorii Olimpiu Nușfelean, Ioan Pinteș și George Vasile Dâncu**. Sensuri profunde ale literaturii, cea care poate salva lumea de urât, dialogul având o cheie a descoperirii imaginarului poetului, a lumii creației, a stărilor poetului și omului deopotrivă. Ana Blandiana a fost sinceră, purtând un dialog natural, dar atât de complex. Despre douămiiști, care încercă să-și renege trecutul, necunoscându-l, care nu au cultura generală necesară edificării actului creator, poeta este de părere că se vor întoarce la poezia cu sens. Lectură publică susținută de Ana Blandiana, ora de autografe, ședințele foto au arătat un om între oameni, care a demonstrat, încă o dată, că frumusețea sufletului este pe aceeași linie cu valoarea omului. Am văzut oameni lăcrimând, părintele Pinteș mărturisind că a avut 3 ani când a debutat poeta, care i-a fost un model în viață, pictorița Raluca Baciș a venit pentru autograf cu o carte de poezii de când era mică...

Ana Blandiana / Ana Bistrițeană și micuții scriitori

Profesoara Ionela-Silvia Nușfelean de la Palatul Copiilor Bistrița a avut inspirată ideea de a realiza, în anul în care cunoscuta poetă a românilor Ana Blandiana a împlinit 70 de ani, o antologie, pornind de la universul poetei, intitulată *Zece teme și un poem*. Volumul, apărut la Editura Eikon, aduce în fața cititorilor poezie, proză, eseu, dar și scenariu dramatic din creația micilor blandieni, așa cum ei însuși s-au numit elevii de la Palat.

Pornind de la premiza că elevii sunt „cititori de nădejde” ai operei poetei Ana Blandiana, descoperim zece teme: „Împlețiți lumina sărbătorii cu poezia blandiană și cu sufletul vostru”, „Patria mea A4”, „Pornind de la moto-ul ales, creați un special univers”, „La o ceașcă de fantezie cu poezia”, „Ana Blandiana sau surâsul poeziei”, „Plicul cu idei câte vrei”, „Ce-ți dorești, dă devii mare sau să rămâi mic”, „Copilăria – un puzzle de definiții colorate”, „De-a câte și de-a câte ne-am putea juca, să cucerim lumea” și „Personajele blandiene își sărbătoresc creatura”.

Raluca Baci și autograful așteptat zeci de ani.

Cărți, scriitori, cititori...

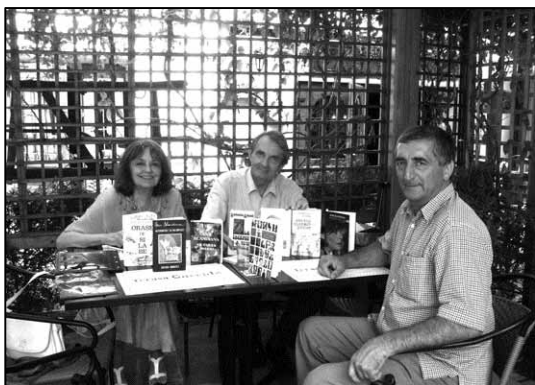
Carmen Bulz, Menuț Maximilian, Sabin Mureșan, Ionela Silvia Nușfelean, Romulus Rusan, Ana Blandiana, Ioan Pinte, Sabina Mureșan, Alexandru Cățcăuan.

Pe podul de lemn din satul (lui) Coșbuc.

Antologia se deschide cu o scrisoare către micii blandieni din partea poetei: „Dragi copii, eu vin de mult,/ de pe când eram eu mică,/ să vă văd și să vă ascult,/ cu o pisică și-o furnică/ .../ Ne mutăm în calendar,/ unde voi visați apoi/ să creșteți ca mine mari,/ eu visez să fiu ca voi./ Și-n sfârșit, mai îndrăzneți/ schimbăm visele tiptil/ voi să fiți cu toți poeți/ eu să fiu din nou copil./ Dar vom fi și mai vicleni,/ ne vom boteza de-a valma,/ voi, micuții blandieni,/ iar eu Ana Bistrițeană”. Copiii și-au făurit propriul univers al literelor, după cum ne declară Teodor Encean: „Spiritul meu e poezia!/ Când o scriu,/ simt toată magia!”. Antonius Chiciudean vorbește despre poezia solară: „Ești scrisă de mine/ special pentru tine/ și luminată/ cu soarele deodată”. Pe acest univers este greu să-l atingi, însă, inspirați de poetă, micuții iau drumul liricului: „Ana Blandiana/ creează atâtea cărți/ despre grădini și străzi!/ Ea scrie poezii/ frumoase, mii și mii” – Mihnea Encean. Bucuria sărbătorii este reliefată în poezia Dianeii Ilie: „Cuvintele stelare o leagă/ pe Ana Blandiana de creație.../ Vestile bune îi aduc și ei inspirație”. Copiii privesc înspre copilărie știind că: „Ana Blandiana/ a fost și ea copil,/ lui Dumnezeu mereu umil” – Miriam Gal Păvăluc. De la o temă centrală, micii poeți, precum roadele dintr-un pom, aduc chipuri ale cuvintelor: „Când aseară/ pe fereastră m-am uitat/ Cerul precum o foaie/ mi s-a arătat:/ era acoperit de cuvinte/ de numere și litere sfinte” – Iulia Vîtcă. Stând la o ceașcă imaginară cu Ana Blandiana, copiii descoperă că: „Ziua n-are fantezie/ fără un pic de poezie./ Pun nițică inspirație/ într-o ceașcă de speranțe/ .../ Totul ar fi... nici nu știu!/ În mână cu lumina poeziei:/ vine Ana Blandiana”. Atunci când adierea de vânt aduce în patria cuvintelor liniștea: „Scriu pe pagina ei de nea,/ încerc a compune,/ o ajut să aibă și ea/ rost în lume” – Dorotheea Văcar. O continuă promenadă în lumea scrisului, începând cu 21 martie, atunci când e ziua Poeziei: „Poezia începe să zboare/ de pe pământ până la soare” – Ștefana Dumbrăvean. Interesul pe care-l au pentru literatură micii blandieni reiese clar din versurile Alexandrei Cadar: „Mi-e foame!/ Trebuie să scriu”. Pe scena literelor: „Cântecul și cuvintele,/ farmecul viselor.../ dragul aplauzelor” se însoțesc în fiecare poezie, după cum ne spune și Andreea Lechințan.

Pe drumul colii de hârtie se așază, pas cu pas, cuvintele: „Patria mea A4/ e locul cel mai potrivit,/ unde visele se restrâng/ într-un așternut pentru scris” – Paula Suci. Tasia Diugan este convinsă, în eseu ei, că „Hârtia este imaginația! Și o putem stăpâni, o putem face prietena noastră, putem face orice! Hârtia!” Iulia Vîtcă descoperă cuvântul ascuns așezat

Cu cărțile pe masă.

Romulus Rusan, Ana Blandiana și profesorii bistrițeni Teodor Vârtic, Doina Pop, Zina Morar, Ionela Nușfelean, Mariana Mereuță.

Gata pentru întoarcere.

Zece teme și-un poem sau Poemul de dincolo de carte – pe scena Sinagogii din Bistrița.

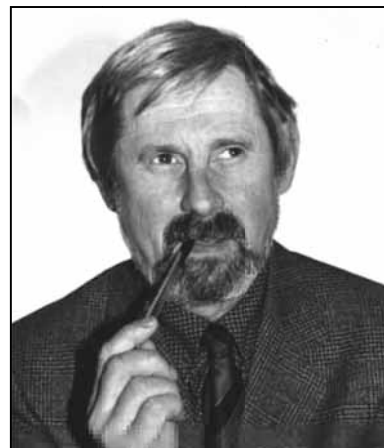
tocmai în lumina stelei: „Mă gândesc la litere – stea.../ Ce cuvânt se ascunde oare/ printre semnele astea?” *Poeții sunt ca niște flori*, crede Georgiana Suci, iar Paula Suci vede: „Iată acolo Carul Mare/ cu două versuri în spinare”. Pătrundem în atelierul de creație al Alexandrei Bălan: „Încep poezia,/ las să curgă fantezia,/ să mă poarte departe,/ să mă aștearnă pe o carte,/ pe un tărâm minunat,/ de Ana Blandiana creat”. În completare, Vanessa Tomșa spune: „Steaua... Ana Blandiana era./ Poeta minunată/ interesantă și talentată,/ ce scria, scria,/ și se liniștea”. Ștefana Dumbrăvean este de părere că „Cuvinte nemărginite/ o pot descrie/ pe Ana Blandiana”, iar Alexandra Cadar adaugă, într-un continuu dialog între micii blandieni: „Poeta mea,/ poeta noastră,/ inspirația românească./ Ana Blandiana,/ cu o singură rază,/ învie litere”.

Concluzia pe care o avem citind creațiile copiilor este bucuria întâlnirii cu universul blandian, fiind convinși că atunci „Când Ana Blandiana s-a născut/ o poezie a apărut pe cer” – Sergiu Lechințan. „Pe-a competiției cărare, spre jurizare, au venit cu premii în spinare” toți scriitorii prezenți în antologie, întregind un poem și dincolo de carte, după cum declară coordonatoarea antologiei. O carte precum o sărbătoare, care face cinste atât micuților scriitori bistrițeni, cât și poetei Ana Blandiana. De aici, de la Bistrița, s-a dat startul unei idei inedite, antologia fiind lansată la Bistrița într-un cadru festiv, în prezența distinsei doamne Ana Blandiana.

Un eveniment unic

Un eveniment unic pentru bistrițeni. O zi de neuitat pentru scriitorii bistrițeni, zi pentru care trebuie să-i mulțumim poetei Ana Blandiana, dar și Ionelei-Silvia Nușfelean, care a gândit un proiect ce se întinde pe un an la aniversarea a 70 de primăveri a poetei țării. Multe primăveri în frumusețe și poezie, stimată doamnă!

Lucian PERȚA

Gabriel Bota

plimbare

mi-am încălțat cizmele de cercetător
socio-politic și-am ieșit pe furiș,
cu pas ușor șovăitor,
pe străzi, să iau pulsul orașului,
citind fiecare afiș
de pe stâlpii și vitrinele centrului –
ca un diavol în rai mă simțeam
cu țigara-n colțul gurii;
măcar atât, fiindcă pe străzi călcam
în noroiul săpăturii
de toamnă pentru canalizare,
mă strecuram printre gropi, vorba diafană
a domnului Codoban, ca printre
„filozofeme sofisticate și oralitate cotidiană”
și totuși, la-ntoarcere, târziu, în noapte,
n-am scăpat de mustrarea soției, cam acră,
că n-am adus la cafea și lapte –
în rest, nimic mai mult: poezia e sacră!

Alexandru Olteanu

Satul meu

Ieri, satul meu micuț, Micești numit,
Fiind de câmpie, jinduia pădurea —
Azi e convins că jindul i-e aiurea,
Pădurile din țară s-au topit...

Copil, de sărbători, acolo-n sat
Am învățat ce-i jocul și ce-i banul,

Nu mă lăsam să mă cuprind-aleanul,
știam că am destule de-nvățat.

și-am fost la școală... și la școli apoi...
și-am studiat cinstit, n-am copiat,
De poezie apoi m-am apucat,
Că nu erau poeți în sat la noi.

În schimb, veneau turiști, ca scoși din sac,
Toți întrebând: Dracula pe-unde este?
și nu știu cum, așa, fără de veste,
și eu versete-am început să-i fac

Ici, colo, prin reviste deocheate,
Mai publicam versetele, dar lei
Nu am primit pe ele, că nici ei,
Redactorii, n-aveau pe saturate...

Îmi spuse mama că din poezie
Nu voi putea o pâine să câștig...
și-așa a fost, dar nu vreau să instig,
Poeții să își afle-o meserie!

Pe zi ce trece,
european contur
Primește satul meu
cosmopolit —

Eu, om de-afaceri, azi, nu m-am simțit
Nicăcând așa de bine-n el, vă jur!

și totuși, am un vis neîmplinit:
Fiind eu un om cu-atâția bani și carte,
Măcar o stradă numele să-mi poarte,
De nu tot satul, cum ar fi cinstit!

**Parodii
pur și simplu**

George Petrovai

Fiorii toamnei

(din volumul *Stihuri din lumină*, Ed. Echim, Sighetu Marmației, 2012)

Fiorii toamnei 'nfiorează
și oameni simplii și poeți,
și-o symphonie de cuvinte
mi se revarsă pe pereți.

Poet simțit fiind, simt natura
și mi-s poemele simțite,
iubiri discrete-mi cântă versul
și-oftez cu el când, veștejite,

Din cer, din pom, cad frunze-frunze
și mi se-așează-n bățatură –
mai ieri mi-am măturat ograda,
ce mi-ai făcut și-mi faci, natură!

Între măreț și tragic, iară,
port măturoiul prin ogradă,
da'-n Sighet nu sunt paparazzi
și n-are cine să mă vadă!

Carmen Veronica Steiciuc

parcă spuneai că frumusețea trebuie împărțită în doi

(din volumul *incertitudini în formă de aripă*,
Ed. Tipo Moldova, Iași, 2011)

m-ai văzut în spatele cuvintelor, într-o zi,
ascunzându-mă cumva?
o, cititorule, indiferent de ce religie ai fi,
până vei citi acest poem, nu mă acuza –
cuvintele mele sunt numai aripi

și-aripile nu au spate, au numai zbor –
cu o pereche de aripi noi poți
să dăruiești frumusețea zborului tuturor,
sau, mă rog, acelor cărora socoți
că au suficient fosfor în miez

ce fac eu în spatele zborului însă, nu vei afla,
o, cititorule, decât atunci când ora va avea
o culoare neprevăzută nici măcar la New York
sau Torino –
adică atunci când plouă,
despic incertitudinile în două!

Echim Vancea

sunt tânăr încă

(din volumul *să nu spui niciodată „noapte bună!”*, Ed. Limes, Florești, 2012)

când eram mai tânăr, peste tot scaieții
m-agățau pe drumuri,
drumurile vieții

când eram mai tânăr și fără arginți,
faceam tot nopți albe
cu diverși poeți cuminți,
autori de versuri slabe

încă-s tânăr, dar asta nu e scuză,
că de o vreme, totuși, nu m-abat
de la dialogul liric cu-a mea muză,
demonstrând cu asta cât sunt de bărbat

sunt tânăr fiindcă, iată, nu mă doare
nici capul după-un chef la ceva hram,
și chef de festivaluri încă am

sunt tânăr cât exact acum se cere
și, zică ce o zice alde Perța,
eu scriu la bibliotecă în tăcere,
nu cum el scrie – asta-i diferența!

Adrian Pârvu

Zbor rarefiat

(din volumul *Amor cortese – ritmuri și rime
trubadurice*, Ed. Tracus Arte, București,
2012)

Că mintea mea de-o vreme o ia razna în zbor
și trubadur mă face să mă prezint, decent,
e semnul că azi-măine voi fi tetravalent,
cum spus-a domnul Gârbea, desigur, cu umor

Întrezăream în versuri puțința, pe moment,
de-a înțelege totul și de-a topi în dor
parodic, chiar de-a valma, tot ce acest popor
a dat literaturii, din moși până-n prezent

Mi-am adunat, de-aceea, impresii și memorii,
trăirile de-o viață de-adevărat bărbat
și am făcut să-mi fie și ușile deschise

La edituri de seamă, ce tipăresc doar glorii,
dar nu știu cum se face că fost-am refuzat
și s-a sfârșit coșmarul. De-atuncea nu-mi fac
vise!

CITITOR DE REVISTE

APOSTROF
revistă a uniunii scriitorilor

Numărul pe iulie al revistei clujene **Apostrof** (redactor-șef Marta Petreu) își deschide paginile cu un interviu acordat publicației de Ileana Mălăncioiu, care, printre altele, spune: „Poeții tineri sunt de mai multe feluri, ca și noi, cei care, din păcate, nu mai suntem tineri. Ei au, fără îndoială, avantajul vârstei, dar au și un foarte mare dezavantaj. Acela că, în contextul crizei actuale, care e în primul rând una de ordin moral, riști să fii genial și să nu-și dea nimeni seama de asta. Poate așa se explică faptul că atât scriitorii, cât și cititorii din țările occidentale sunt mai interesați decât tinerii din România de ceea ce s-a întâmplat în lagărul din care am ieșit. (...) În încercarea de a se desprinde de tot ce a fost înainte, cei mai mulți poeți apăruiți după desființarea cenzurii s-au axat pe problematica sexului, care pînă în 1989 era tabu. Poate că e un semn al bătrîneții, dar eu nu mizez pe această poezie, care în țările libere a fost consumată deja, ci mai curînd pe faptul că tinerii talentați afirmați prin ea se vor maturiza și vor ajunge la altceva.”

Sub titlul „Palimpsest aniversar”, Ovidiu Pecican îi face un portret literar poetului Mircea Petean, care este prezent și cu o pagină de haiku-uri.

Revista găzduiește ancheta „Elementele”, pornind de la un termen, reverie, definit de filosoful Gaston Bachelard, și invită pe câțiva scriitori colaboratori să mărturisească dacă și ce înseamnă pentru ei elementele primordiale – pământ, apă, aer, foc. Răspund la ancheta revistei Leo Butnaru, Irina Petraș, Gheorghe Schwartz, Ruxandra Cesereanu, Iulian Boldea, Elisabeta Pop, Olimpiu Nușfelean, Despina Drăgulescu și, cu poeme, Vasile Dan, Minerva Chira, Sonia Elvireanu, Maria Pal, Cristina Onofre. În eseul său despre fericirea transfigurării prin literatură, „Focul de dimineată”, titlu inspirat

de un pasaj din „Psihanaliza focului” de Gaston Bachelard, Olimpiu Nușfelean mărturisește la un moment dat: „E nevoie de atât de puțin pentru a menține treaz focul viu al literaturii. Aceasta dă seama despre maturitatea mea, îmi validează singurătatea, adică identitatea. Dar e vorba de încercarea mea de a fi stăpânul „sobei mele”, al propriului foc, al focului (meu) interior. Ce fac cu el? Ce folos îi dau?/ Sunt un biet boț de pământ. Mă bucură prospețimea aerului, învăluirea limpede a apei, lumina nocturnă a stelei. Mi-e atât de bine în condiția mea simplă, terestră, mă bucură aceste plăceri cotidiene, cupa de argint din care îmi beau miedul zilnic. E bine, e frumos, e plăcut. Dar peste toate vine deodată suflarea Lui!... Le dă un Suflet! Le înzestrează cu o însuflețire neașteptată. De care, cu sfială, se apropie literatura./ Când, cum și de ce ratăm focul literaturii? Focul lecturii literaturii, al lecturii lumii prin literatură? Menținerea focului literaturii aprins înseamnă păstrarea maturității lumii, această lume care atât de repede poate cădea într-o vârstă barbară.”

Vatra nr. 5/2012. Pe prima pagină, Dumitru Chioaru, cu al său

poem *Un salt în afară*. În continuare, Andrei Zanca ne oferă nu mai puțin de (alte, firește!) 15 poeme, unul și unul! Un grupaj consistent și extrem de interesant. La *epica magna*, Radu Aldulescu ține morțiș să ne avertizeze că *O jelim pe Madam Friș*. N-aveți decât, dar *cronica literară* este susținută de Nicolae Cliveț, care scrie despre volumul de versuri *Când va veni ceea ce este desăvârșit*, semnat de Andrei Dosa, Un „volum demn de toată lauda”, după cum însuși N. C. mărturisește în finalul cronicii sale. Ceea ce s-ar potrivi, ca o mănuașă, și pentru Diana Iepure (Basarabia), autoarea volumului (tot de versuri) *O sută*

cincizeci de mii la peluze, despre care Lucia Țurcanu spune, printre altele, că „e o carte minuțios gândită și bine scrisă, prezentând-o pe Diana Iepure ca pe un autor matur, format, ce își face un stil din naivitatea voită”. Alex. Cistelecan încearcă, pe aproape patru pagini, să ne dezmeticească pe noi, cititorii de rând, cum stă treaba cu *Fenomenologia spiritului conservator*, întorcând pe toate fețele cartea lui Dan Tăpălagă, *Bulversarea valorilor. Scrieri dintr-un timp buimac* (Humanitas, 2010). Și ajunge la concluzia că „a fi conservator înseamnă oarecum a umbla prin lume cu un ceas care stă”. Oricum, povestea e lungă, complexă și complicată, mai ales pentru muritorii de rând. Noi ne oprim puțin la *Centenarul nașterii poetului, pictorului și compozitorului Wolf von Aichelburg* (n. în 1912), o mare personalitate artistică atât a culturii germane, cât și a celei române, trecut la cele veșnice în 1994. Evenimentul e consemnat de Herbert-Verner Mühlroth. Semn că revista *Vatra* nu uită ceea ce e de ținut minte! Ca drept dovadă și cele 38 de pagini destinate fenomenului avangardist în literatură și arta chineză. Pagini întregi de literatură autentică din avangarda chineză.

În timp ce la rubrica *triptic* Mircea Kiropol, Ana Mizumski și Andrei Mocuța ne oferă poezie și proză (ultra) scurtă, de foarte bună calitate, Andrei Moldovan, Florina Moldovan Lircă și Monica Grosu își așteaptă cititorii cu *cărțile pe masă*.

Una dintre aceste cărți este *Îndărătul cortinei*, cel de-al treilea volum al trilogiei *Arta de a fi păgubaș* de Niculae Gheran. Despre cartea asta, atâta vă spun, s-au scris peste 50 de cronici (asta zic și eu pagubă!) în cei patru ani de când tot apare câte un volum. Cronica se intitulează *Niculae Gheran și vinul său pierdut*. Este amplă, substanțială și la obiect.

Pe aceeași masă se mai află cărțile lui Zeno Ghițulescu (*8 proze scurte. Reflecții, aforisme, paradoxuri*), proză scurtă și scrieri apoftegmatice, și Mihai Pascaru (*Sentințe/Senteces*), versuri, antologie de autor.

În acest număr, mai semnează: Iulian Boldea, la rubrica *lecturi*, Rodica Grigore, la *cartea străină*, Petrișor Militaru, la *cronica*

traducerilor, iar la *cronica plastică*, Maria Zintz, despre pictorul Gheorghe Iovian. Călin Crăciun este prezent cu eseul (de 8 pagini!) *Pentru perspectiva etnocratică*. Alți patru poeți mureșeni sunt prezentați de Al. Cistelecan în al său *Dicționar*, iar Simona-Grația Dima ne oferă, de data aceasta, niște *Taine la vedere*. La rubrica talmeș-balmeș, despre *Cum îl citim pe Caragiale astăzi?*, *Acțiuni literare la Alba Iulia*, *Ce scriu ungerii*, *La un pas de un nou numerus clausus?* Iar pe ultima pagină, același poem, *Un salt în afară*, cu care începe revista, dar, de data aceasta, în lectura lui Lucian Perța. (A.P.)

Dacia Literară,
nr: 7-8/2012. N-aș
putea spune că sunt
un cititor pasionat
de reviste. Dar, vă

rog să mă credeți, sunt câteva reviste pe care le citesc cu regularitate. Printre acestea se numără și *Dacia literară*. O citesc de la prima sa apariție (serie nouă, firește!). din 1990 și nu cred să-mi fi scăpat, de-atunci și până azi, mai multe numere decât numărul degetelor de la o mână. O citesc, dacă vreți să știți, pentru că nici un număr nu seamănă cu celălalt și, totuși, toate au un numitor comun: musai să le citești *în integrum*. Adică, din scoarță în scoarță.

Am primit zilele acestea (grație prietenului Andrei Moldovan) cel mai recent număr: 7-8/2012. Are 140 de pagini și un sumar mai mult decât generos. Nici nu știu cu ce să încep. Primul semnatar e Stelian Dumistrăcel, care vorbește despre cruce, din punct de vedere semantic și stilistic. Extrem de interesant, vă rog să mă credeți. Tot în zona sacrului se plasează și Cristina Sava, ca să nu mai vorbesc de Paulina Popa (preuteasă de când o știu), cu un *Psalm* demn de o antologie de poezie religioasă! Nici Cornel Paiu nu e mai prejos cu *Învierea lui Lazăr*. Din *Poem aproape atemporal*, de Vasile Tărățeanu, musai de reținut: „Numai aerul amintirii mai paște liniștit/ printre dealurile decapitate de fagi/ sub care se revoltă munți de oase”. Poezie mai semnează: Petruș

Andrei, Lucia Dărămuș și Mădălina Ionela Grosu. Proza aparține lui Matei Vișniec: *Elipsa* (IV)

Tudor Petcu în dialog cu Basarab Nicolescu, despre Mihai Șora. 50 de pagini de și despre Mitropolitul Bartolomeu Anania: *Singurătatea și neliniștea mântuitoare*, „*Limba noastră, limbă sfântă*”, *Soljeniîn și condiția libertății*, îi poartă semnătura, iar despre Cărturarul, Teologul, Scriitorul, Traducătorul (toate cu majusculă!) depun mărturie: Ioana Diaconescu, Dumitru Vacaru, Cezar Ivănescu, Ioan Pinte, Ioan Șt. Lazăr, Oltița Cântec, Liviu Grăsoiu, Grigore Ilisei, Mircea Petean, Ioan Petraș. Clujeanul Constantin Cubleşan scrie despre *Oratorul Eminescu*, iar Ioan Holban despre marele duhovnic, Părintele Cleopa. Volumul „Convorbiri despre N. Steinhardt”, realizat de Călin Emilian Cira, este prezentat (și recomandat!) cu multă căldură de Amalia Voicu, iar George Bădăraș scrie despre o carte extrem de interesantă: „*Jarul din zăpada sclipitoare. Revederi cu Noica*” de Gabriel Petric. Ieșeanul Constantin Dram ne pune în față volumul *Ion Miloș. Viața și opera* de Catinca Agache, apărut la Editura Academiei; Vasile Iancu ne oferă *Documentele antume ale «grupului din Iași»* de Luca Pițu. Alte titluri: *Theodor Codreanu și oglinzile literaturii basarabene* de Ana Bantaș; *Visează lumea de parcă ai inventa-o* de Cristina Chiprian; *Radu Ulmeanu și «asumarea infernului»* de Adrian Dinu Rachieru; *Cu spice pline de rod nou* de Ion Răducea, care este de părere, printre altele, că Andrei Moldovan (despre el este vorba!), în „Poeți români de azi. Alte erezii” dă dovadă de „judecăți mature și la obiect încât să conteze [...] ca reper al metapoeticii dintre milenii.” *Cărțile pe masă* e rubrica lui Liviu Apetroaie, care prezintă, scurt și cuprinzător, nu mai puțin de șapte cărți, iar Nicolae Turtureanu deapănă amintiri dragi de la Valea Vinului, unde, așa cum însuși o mărturisește, a fost prezent în fiecare an, în perioada 1971-1989. Alături de mulți alți scriitori români. Un grupaj de poeme de Antonis Fostieris, prezentarea unui volum de versuri și proze din opera lui Prodromos Marcoglou, un alt grupaj

de versuri semnate de Ingeborg Bachmann, Corespondența Mihai Beniuc – Emilian Bucov și, în sfârșit, la rubrica „Numărul de aur”, Liviu Papuc, prezentat de Vasilian Doboș, încheie acest număr, consistent, incitant și extrem de interesant, al *Daciei Literare* de la Iași (A. P.)

Numărul pe
iunie al revistei
literare sălăjene

Caiete Silvane aduce în atenția cititorilor un sumar bogat și interesant, probând și de această dată profesionalismul redacției conduse de poetul și publicistul Daniel Săuca. Revista se deschide cu două poeme – *Vânătoare în timp* și *Mistere* - semnate de Ana Blandiana, poeta despre care scriu Carmen Ardelean și Viorel Tăutan și căreia redactorul șef îi consemnează o mărturisire prilejuită de prezența la Zalău a poetei cu ocazia unei lecturi publice organizate de C. J. Sălaj, CCAJ Sălaj și scriitorul Flavius Lucăcel. Viorel Mureșan scrie despre eseu *Cartea împărtășirii* de N. Steinhardt, poetul *Buchetului de platină* inițiind și o anchetă literară pe tema *Noua poezie nouă*, la care răspund Adrian Alui Gheorghe, Virgil Diaconu, Gellu Dorian, Irina Petraș și Lucian Vasiliu. Györfi-Deák György ia în discuție Cazul Nyíró Josef. Revista mai conține un substanțial florilegiu poetic, cu versuri ale unor poeți sălăjeni în română și maghiară. La cronică literară, criticul Carmen Ardelean comentează cartea de eseuri a lui Olimpiu Nușfelean, *Tentația scrisului*, având ca temă centrală lupta tentației scrisului cu celelalte tentații ale lumii contemporane. „Grupând, ca într-o corolă, obsesiile omului de litere de astăzi – spune autoarea cronicii – autorul oferă o imagine complexă a ceea ce implică sau înglobează termenul de literatură”. Imelda Chința comentează cartea *Clopotele raiului* de Daniel Săuca, volum care cuprinde texte ce ilustrează „mai toate preocupările autorului” – poezie, traduceri, jurnal, interviu, fragmente de critică literară. (O.N.)

Ultimul număr
din **Convorbiri
literare** (nr.9, 201,

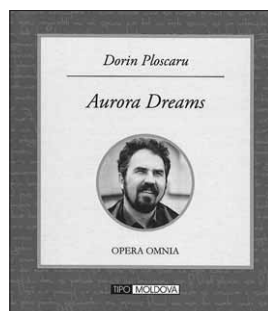
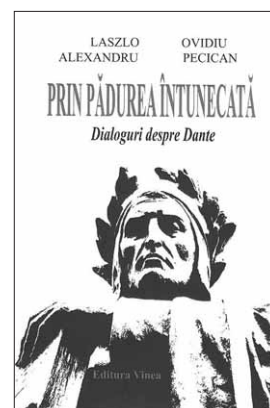
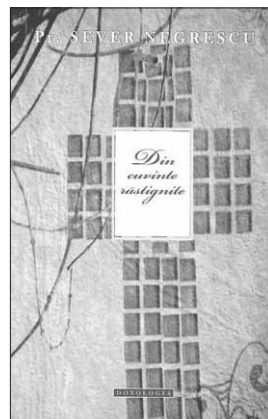
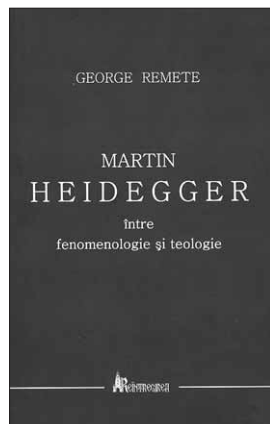
2012) propune, ca de fiecare dată, de altfel, un sumar bogat: poezie, proză, critică şi istorie literară. Remarcăm la o primă privire textele semnate de: Virgil Nemoianu, Gheorghe Grigurcu, Ioan Holban, Octavian Soviany, Iulian Boldea, Mircea Platon, Emanuela Ilie, Serban Axinte, Adrian G. Romila, Lucian Vasiliu. Semnalăm poeziile şi interviul lui Spiridon Popescu; un spirit dezinhibat, trist, ludic şi foarte tânăr la cei 60 de ani pe care tocmai îi împlineşte. De citit grupajul de texte despre Garabet Ibrăileanu. Articolul aniversar scris de Dan D. Iacob, dedicat cărturarului Petru Creţia e alert şi participativ şi are o eleganţă aparte. Admiraţia care aproape că a apus în zilele noastre îşi spune cuvântul din plin. De reţinut că Dan D. Iacob e autorul unor cărţi de însemnări, mici eseuri despre oameni şi lecturi, absolut cuceritoare. Având în vedere că ne aflăm în anul Centenarului N. Steinhardt reţinem *scrisoarea* lui N. St.

adresată Academicianului Alexandru Zub. Scrisoarea reia în mare câteva teme pe care monahul de la Rohia le-a valorificat extins în predici şi în eseuri. E vorba de jertfe depline pentru oameni şi pentru Hristos. Cazurile: Dietrich Bonhoeffer şi Maximilian Kolbe. Cassian Maria Spiridon scrie despre Ion Barbu un eseu amplu, oarecum generalizant, despre poezie şi geometrie. Ion Barbu este interpretat în context pluridisciplinar. Sunt chemate, după tipul *jocului secund* să dea seama despre lirica lui Dan Barbilian: filosofii greci, matematica, Osip Mandelştam, Basarab Nicolescu, Mateiu I. Caragiale. Adrian G. Romila scrie despre recenta carte a Ioanei Bot *Eminescu explicat fratelui meu*. Trage câteva foarte bune concluzii despre poetul naţional. Una o transcriem: „Eminescu rămâne un poet care se adresează spiritelor din toate timpurile, pentru că el a fost o natură profund metafizică, adâncă şi plurală” iar Emanuela Ilie se pronunţă, cu competenţa critică arhicunoscută, despre cartea bistriţeanului Traian Parva Săsărman, „La Bărăciuni”. (I. P.)

Desen pentru captarea văzduhului

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

„Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicațiilor și nici pentru conținutul materialelor publicate.”

Constantin FLONDOR, *Străbunii din străbuni*